BIBLIOTHECA UNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS
58747
Mag. St. Dr. P

V
B 3
C
58747
III

~~Fil. pol. 942~~
F. IV. 44

PAVLI NAEOGEL

A. 378

PAVLI NAEOCELI
DE
OFFICIIS
LIBRI TRES.

IN QVIBVS

Sapientiæ Christianæ, id est, Moralis Philosophiæ, Iurisprudentiæ, immo & Theologiæ pleraque & præcipua: Noua hactenus ratione, atque Methodo accurate explicantur.

CRACOVIÆ,
In Officina Typog: Viduæ & Heredum Francisci Cezary S.R.M. Typ.
Anno M. DC. LIX.

Authoris dono
die
2ª Anni 1661.

58747
III

PRÆFATIO OPERIS, Eiusdemquè Dedicatio LECTORI.

VI enim potiùs, quàm Tibi Lector Opus meum dedicem? Tibi illud scripsi: laborisq; & operæ non aliud mihi pretium, quàm tuum commodum assignaui: vt legas, inquam, ista: capias: probes: & vtare. Meritò itaque ea Tibi inscribo: vtinam tali cura noscenda, qualem ego impendi: & quam vel magnitudo, vel vtilitas meretur argumenti. Sapientiæ etenim Christianæ, specimen quoddam adfero: cuius cùm multa sint; quæ fructum vberem habeãt adferantquè, tum nullus in illa vtilior præstantiorq; locus, quàm hic, quem tractaturus sum de **Officijs**: ab eo namque benè sanctèque viuendi præcepta ducuntur. Hæc verò vt exactè explicarem, non modo putaui necessarium, conijcere præcipua, quæ Moralis Philosophia continet ac præcipit; sed etiam nonnulla è media Theologia petenda censui. Iuris quin immò principia eodem pertinere, ideoquè ex professo tractanda existimaui. Quæ omnia deduxisse mihi visus sum, vt noua ratione ac

Causa cur lectori opus inscribatur

Eius argumẽtũ.

Vnde hausẽtũ.

Noua eius methodus.

ac ignotâ hactenus methodo, ita & raro profectò pro magnitudine rei compendio. Dum nempe tribus exiguæ molis libris, totidemq; libri cuiusquè capitibus, tantam rerum copiam includo. Præterea, quod alibi in tractatione Philosophica requirere Cicero videtur, vt fiat distinctè, grauiter, & ornatè, id vt probè implerem, animus conatusque fuit, nescio an successus. Distinctè imprimis studui rem aperire: accuratè & aptè (prout quidem captus meus erat) partiendo argumentum: & factâ definitione, ac diuisione cuiusq; rei, etsi vt plurimum nouâ, puto tamen non incommodâ. Talis autem methodus artis, specimen habet: & enucleatiùs rem explicat: & meliùs memoriæ imprimitur; deniq; præclara & rara est: quia difficilis, & ardua. Cùm non possit fieri, nisi priùs probè cognitâ rei naturâ, & vt ita dicam subactâ materiâ. Grauiter deinde volui in serio hoc scripto versari. Itaque nec amœnitatis studio, in longas dissertationes me effudi: nec declamatoriâ illâ, & tautologa vbertate, quâ Seneca præcipuè audit, lasciuire volui: nec superfluâ ostentatione eruditionis ineptire. In eiusmodi enim scriptione, paucis, sobriè, & graphicè decet γνωμολογεῖν, nihil bis dicere: sancire quodammodo & decernere: sine vano lenocinio eloquentiæ: verum, quod sat per se pulchrum est, aperire: denique inserere quædam animis, quæ cogitatione propagata,

An tractata distinctè,

Et grauiter,

Sententiam dicere.

gata, latiùs sua sponte pullulent, & fructum per se ferant. Attamen nec Ornatum penitus omittere volui: Necessarium existimans verba rebus paria reddere: ne vitio sermonis, ac vili tractatione, non modo natiuam sui cognitionem, sed dignitatem etiam amitterent. Itaq; huic fini, commodè ac decorè ab alijs dicta, Operi meo intexui: etsi non editis plerumque Authoribus: ratus, nec eruditis, id esse necessarium: agnoscent enim: nec minùs peritis proficuum, cùm à ratione potiùs pondus peterem, quàm authoritate. Præsertim verò profanâ, à qua, velut à non idoneo teste, nihil veritati Christianæ accedere posse existimo. Sacram verò ac Diuinam, prorsus, ac primo loco, censui aduocandam. Quanquam nec huius anxiè (vt plerique solent) loca indicaui, eò quòd, censerem pudorem esse Christiano, ea ignorare. Iam verò, an tria hæc, quæ ex Cicerone adduxi, impleuerim præstiterimque; censebis Lector. Censebis inquam: sed haud rectè, nisi legas totum, probèque cognoscas. Quod, à te, & breuitas libri facilè impetrauerit: & structura eiusdem omnino requirit. Nisi enim à capite ad calcem decurras; partium eius non inuenustam Symmetriam, & quomodo prima medijs, & hæc postremis, respondeant; videre non poteris. Perieritquè primùm labor meus: quem scio me non leuem nec tenuem subijsse: deinde fructus tuus, qui haberi non

Et non sine ornatu.

Id iudicio lectoris subijcitur.

Sed si totum & cum cura legerit.

Cur in summo exẽplari Officia posita.

poterit, properâ, & desultoriâ lectione. Vltimum, quod adhuc præfari ad te opportunum existimo; est: ne, dum de Officijs promisso sermone, in abdita pietatis immò & Sanctitatis Christianæ te deduci videbis, ne, inquã, putes, Titulo libri, Tractationẽ haud respondere: aliudq; promitti, aliud præstari. Consultò, sine iactantia: & modica inscriptione Opus insigniui: tali tamen, quæ tractata complecteretur, ideoquè requirat. Vt enim Plato Rempublicam, Cicero Oratorem, Stoici Sapientem, ideo in summo exemplari ostendere, vt excitarent conatum quàm proximè accedendi, & citra quamuis consistentibus, laudem assignarent; ita & mihi de Officijs Hominis Christiani dicturo, proponendum omninò fuit, quod summum consummatissimumquè censerem. Præsertim cùm certissimum sit, veram Sapientiam, à pietate, & sanctitate, non posse secerni: & culmen Christianæ Philosophiæ, religionem ac θεοσέβειαν esse. Veteres illi, lumine fidei orbi, atq; destituti: alios habuêre, qui Sapientiam profiterentur: nec Deos quærerent: alios; qui in Deorum vano cultu occupati, Sapientiam non curarent, ideoq; dum hæc ab inuicem seiungunt ac separant, nec veram (ait Lactantius) sapientiam, nec Religionem habuêre. Nobis Christianis, par, & iuncta cura vtriusque: aut vnius potiùs, nempe Sanctitatis, sed in qua, totum istud sapere continetur:

Causa adfertur.

A Pietate Sapientiam nõ posse separari.

Dei cultum.

netur: atque adeò tota Scientia, Deus est. Ille Principium & Finis: ab hoc ducuntur: ad hunc omnia referuntur. Facessat ergo ista ex solo Aristotele desumpta, & seorsim à doctrina pietatis tractata Ethicè, & nescio quæ partitio virtutum, à Christiana professione, ac perfectione seiunctarum. Prodeat, verò illa, illa, ignorata profanæ Philosophiæ, parum nota plerisque Christianorum, intra penetralia ac cellas ascetarum clausa, simplici & humili, ideoquè sæpè illusâ pietate occultata, sed alta profectò: & sola vera: quia Diuina Sapientia: qua homo hic, officium perfectè implere, & olim præmium consequi, ac beatus esse possit. Feci ego, quantum potui; vt illam proprio vultu ostenderem: facilè mihi promittens fore; vt multos sublimitas eius in admirationem rapiat, & pulchritudo in amorem. Moueat verò etiam eos; quos vel nimia rerum huius vitæ cura in tantum obruit, vel vana sæculi eruditio, ac ratio humana, adeò occupauit, vt fastidire quodammodo, & nauseare videantur, Christianam omnẽ pietatẽ. Faciet Deus, vt nouo hoc velut condimento, palatum eis excitet, nouo igne teporem auferat, ac fidei feruorem succendat, veritas à multis ignorata, ideoq; spreta. Et quidquid, ipso Authore, à me scriptum est, eo incrementum faciente, cedat in bonum tuum Lector: ipsius laudem, honorem, & gloriam.

Christianè itaq; philosophandum.

Quod ego conatus.

Vtinam legentium bono.

PROLEGOMENA QVÆDAM
Pauca, quæ velut fundamentum Operi substernuntur.

Fundamentũ ponitur operis.

ANtequam Tractationem promissam ordiar; consultum immò necessariũ omnino videtur, præmittere solida quædam immotaque, de Deo, & quæ eius notionem consequuntur, principia: quibus Opus tutò inniti, & firmiter superstrui possit. Frustra etenim Officia ducere conarer, causâ eorum & origine, quæ Deus est, non deductâ. Etsi itaque in libro tertio, vbi de Pietate agetur, de illo tractatus erit, attamen hîc etiam præmittenda sunt saltem illa, quæ de eo, recta dictat docetque ratio: sepositis in prædictum locum ijs, quæ à reuelatione habentur.

Deũ esse propter atheos probabitur.

Sit itaque lapis fundamenti, & initium sapientiæ, vt certò scias, semperquè & impressè memineris Deum esse. Istud autem, etsi certius est omni demonstratione, & tam necessarium, vt probari non indigeat; Attamen, cùm prauis quibusdam ingenijs, vel inesse, vel facilè adhærescere soleant nonnullæ

Atheismi.

ἀθεότητος causæ, omnino, ijs recensitis, argumenta ponenda sunt, adstruendæ Diuinitatis. Quod igitur

Causæ atheismi recensentur.

negant quidam, vel non, vt oportet, adfatentur Deum: Fit primùm, ingenij proteruâ & petulanti

1. Ingenij acrimonia petulans.

acrimoniâ, quæ ratiocinando, antecedere principium frustra conatur: cùm illud, nulla antecedentia habeat,

habeat. si enim haberet, principium non esset. Dum ergo ex antecedentibus non colligit, cur, & quomodo Deus sit, ne esse quidem putat. & fidem aspernatur: qua potissimũ Diuinitas agnoscenda est.

2. Malitia.

Deinde, fit idem, ex peruersitate & malitia, quæ Arbitrum sui defugit: nolletq; inesse Deo occultorũ scientiã: quia sua occulta nollet prodi: & ne timeat vindicẽ, negat Authorem.

3. Ferocia.

Tertiò, à rudi quadã ferociâ, quæ detrectat à suprema aliqua vi domari: ac contineri. Ideoq; omnipotentis Dominij, osor, ac contẽptrix est.

4. Disputandi licentia.

Quartò, ex vagâ disputandi de religione licentiâ. Tales enim, cùm nusquã conquiescunt; desperatione veri, Deum aut non curant, aut diffitẽtur.

5. Obuentus varios, prouidentiæ negatio.

Quintò, dum bonis mala, & malis bona vident euenire; de prouidentia primùm queruntur: mox dubitant: & demum, illam, atque Deum vnà, tollunt.

6. Postremò curæ mortales ac illecebræ.

Postremò, illecebris præsentis vitæ occupata mens, inanibus curis negotijsq; mersa, se primùm fugit: tum verò Deum, qui nequit esse pabulũ, turbatæ, multiplicis, & inquietæ mentis. His fere de causis, cùm multi, à debita agnitione Diuinitatis, arceantur; operæpretium est, in limine hoc scripti ostendere; Deum esse. Id verò non illis argumentis, quæ ducuntur à

Asserenda ergò diuinitas.

priori: (hoc enim probationis genus, vt dixi, locum non habet, in prima & principe causa:) sed quæ colliguntur à posteriori, id est à conuenientia rei, & si

Argumẽtis vt vocant à posteriori.

negetur, ex absurdo. Deinde verò ab effectis, quæ causam apertissimè monstrant: ac testantur.

Existere

Exiſtere itaq́; ſummam aliquam Diuinamq́; naturam; & ratio, & generis humani conſenſus, & deniq́; ordo mundi, ſeu creaturæ teſtimonium euincit.

Ratio euincit Deum eſſe.

Ratio inquam inprimis facillimè colligit, mundum hunc non eſſe ab æterno. Cauſa: quia conſtat partibus, & ex illis compoſitus eſt. Quis autem eum compoſuit? Non ſeipſe: nam coniunctionem partium antequam haberet, non habuit: ideoq́; dare ſibi, quod non habuit, non potuit: neceſſariò itaq́; ab alio eam ſortitus eſt. Si autem ab alio; deuenien-dum erit ad principium, quod non habeat aliud principium: quod eſt per ſe Deus, neceſſariò ab æterno exiſtens: qui niſi eſſet, nihil eſſet. Quæ enim ab alio ſunt; aliquando non erant: dum non erant, efficere vt eſſent non poterant. Nunquam itaq́; extitiſſent, niſi quidpiam per ſe eſſet, quod illa efficere potuiſſet. Niſi itaque Deus eſſet, nihil eorum, quæ ſunt, eſſet. Atqui ſe eſſe quiſq́; ſentit, agnoſcitq́; neceſſariò itaq́; fatebitur, & Deum eſſe. Quod ipſum non ratiocinando, ſed ſponte naturâ, & quâdam anticipatione (quam προλήψιν vocant) agnouit ſemper, omne genus humanum. Tam firma autem, tam conſtans, tam communis omnibus, notio Diuinitatis, vel indita à Deo mentibus noſtris ſit, oportet: vel à primo Parente poſteritati per manus tradita. Vtrocunq́; autem modo, ingens profectò eſt veri argumentum. Nihilo autem minus & illud, quod ducitur à rebus creatis. Habet enim Deus teſtimoniũ,

Et conſenſus generis humani.

Et demũ teſtimonium creaturæ.

(inquit Tertullianus) totum hoc quod ſumus, & in quo ſumus. Nam ex tanto tamq́; conſummatæ artis opere, quale Mundus eſt, vtiq; Summus & Omnipotens Opifex; ex productione rerum in pondere, numero, & menſurâ, Architecti mens immenſa; ex Elementorum mira temperie, & in pugna quamuis, conſeruatione, vis ſuprema, omnia continens; ex motuum cæleſtium, certâ, ac ſtatâ viciſſitudine, motor ipſe immotus; ex elegantia, pulchritudine, conuenientia ac demum bonitate rerum, vnum ſimplex, ac ſolum Bonum, in quo fons omnis communicatæ bonitatis; ex humani denique tam corporis quàm animi admirandis, id eſt, ex compendio ac epitome vniuerſi, Author omniũ Deus, ſpectatur manifeſtè.

Obiectio de natura ſoluitur.

Atqui dicunt quidam, hæc non à Deo eſſe, ſed à naturâ proueniſſe: Peto verò quâ naturâ? ſi ſenſu & rationis experte; quî fieri poterit, vt quod non ſentiat, nec intelligat, cauſa ſit ſentientium & ratione præditorum? Vtique neceſſe eſt, vt cauſa effectu, quem producit, aut præſtantior ſit, aut ſaltem eum vi & virtute intra ſe contineat: Quomodo autem res non ſentiens continebit vim ſentientis naturæ? quomodo id, quod rationis expers, producet effectum ſe tanto interuallo potiorem? Quodſi naturam dicunt intelligentem, omnium effectricem, hoc quod naturam vocant; Deus eſt.

Deus creauit res ex nihilo.

Eſt ergo, eſt Deus: &, vt ex dictis patet, conditor eſt vniuerſi: idque ex nihilo. Nam ſi ei coæternam,

increa-

increatamq́; ſtatuamus materiam, illa quoq́ue Deus alter eſſet, quia à ſe eſſet. Qnomodo autem à ſe, quod non poſſit agere, ſed pati tantùm, & recipere: & quomodo Deus ſine ſenſu? & Deus corpus, & corpus ſine forma? Verbo itaq́ue ac iuſſu feciſſe omnia dicendus eſt.

Idẽq; earum conſeruator.

Conſequitur verò etiam: vt Rector ſit ac Conſeruator eius, quod produxit. Siue enim voluntatem eius ſpectes; amauit, dum benefecit: & vidit, quod eſſent cuncta, quæ creauit, valdè bona: neceſſe eſt ergo, vt bonus bonis bene velit. Siue ſcientiam; ſciuit condere: oportet vt nouerit conſeruare. Siue denique potentiam; ſi ex nihilo potuit producere; quantò magis, ne in nihilum recidat, retinere? Et vt paucis totum dicam, cùm oſtenſum ſit euidenter, ab eo fluxiſſe omne eſſe, neceſſariò ab eodem dependebit totum hoc exiſtere.

Et prouidẽtia cuncta regẽs.

Exiſtere verò, ac conſeruari id, quod ex tot diuerſis, ac inter ſe pugnantibus, partibus eſt conſtitutum, non poteſt: niſi certo modo, ac ordine, à ſuprema aliqua vi, ac poteſtate, præſcripto, præfinitoq́ue. Talis autem poteſtas, non eſt, niſi plaſtæ, & Factoris, in opus ſuum: id eſt Dei. Hinc prodibit Diuina prouidentia: quæ ſine vlla anxia cura, curat res, & omnes, & ſingulas: earumq́; naturam, & noſcit; & diſponit, ad finem à ſe præſtitutum.

Sine ſollicitudine & labore.

Neque obſtat, quòd Epicureus apud Ciceronem dicit, hoc modo fore inquietum, plenumque negotio

tio Deum. Non enim poteſt eſſe vlla inquieta cura illi, apud quem par voluntati poteſtas eſt: et qui vt aliquid præſtet, non indiget, niſi ſeipſo: id eſt voluntate ſua. Sollicitudo, & labor eorum eſt; qui volunt perducere in poteſtatem ſuam, rem ſibi non obſequentem. In cuius verò poteſtate, cuncta ſunt poſita, is ſollicitudinis expers erit: dum ea, quæ ſine labore produxit, ſine labore gubernabit. Si enim, cùm non erant, vocata paruêre, vt eſſent; quantò magis, poſtquam eius iuſſu eſſe cæperunt?

Ab eo duratio rerum.

In modo autem gubernandi, præcipuum locum obtinet, durationis cuiuſq́; naturæ terminus: quem ille, quibuſdam parciùs, abundantiùs alijs indulſit: prout eius omniſcia diſpoſuit voluntas. Homini certè, ius vitæ prorogaſſe in infinitum, vel exinde cenſendus eſt, quòd animum eius tam vaſtum produxerit, vt expleri nequeat, niſi ipſo. Experimento enim didicimus, cuncta hæc creata, nunquam ſedaſſe eius ſitim, ſed irritaſſe: aut certè faſtidium ſui potiùs, quàm ſaturitatem ſe contentam, attuliſſe. Faſſi hoc vltrò ſunt, compotes omnis mundanæ felicitatis. Sed magis hoc ipſum adfateri cogetur, quiſquis, tres animi facultates, ſeu potentias, Memoriam nempe, Intellectum, Voluntatem, expenderit: videritquè quomodo nonniſi proprietatibus Entis τῷ ὄντι id eſt vno, vero, bono expleri, & in illis tantùm cõquieſcere poſſint. Videamus hoc paulò attentiùs: & nulli, quod ſciam, plenè notatũ, penitiùs penſitemus.

Eam homini infinitã datã.

Quod probatur ex animi potentijs.

Memoria enim sistit in Vno.

Dico itaque imprimis: quòd Memoria non possit sibi planè constare, nisi omni multiplicitate reiectâ, cuncta videat redacta ad vnum. Nullum autem est vnum præter Deum, quod in se cuncta contineat. Hoc ergo solum visum, eam quietam reddere potest. Nempè sine phantasmatum infinitâ copiâ, quæ eam turbant, distrahuntque: dum videbit Deum, videbit totum, quod semper erat, est, eritque, Itaque nullâ reminiscentiâ præteriti, nullâ futuri cogitatione fatigata, vnico intuitu, in idea totius quod

Intellectus stat Vero.

est, defixa, ac quieta manebit. Intellectus non potest consistere, donec agnoscat Verum. Verum autem non cognoscitur exactè, nisi in Causâ primâ: quæ causas omnes continet, & vltra quam non datur progressus. Talis autem Causa Deus tantùm est, ergo in illo tantùm subsistit Intellectus. Tum enim cognoscet, cur, & quomodo ab eo, quod solum verè est, fluat omnis essentia, & quis ille sit nexus causarum, sese consequentium, qui initium accipit ab eo, quod non habet initium. Hac verò agnitione, omnem perplexitatem, hallucinationem, fal-

Voluntas conquiescit in Bono.

sum, effugiet: planèque conquiescet. Voluntas denique non potest expleri, nisi apprehendat bonum. Bonum autem nullum est consummatum, nisi quod à se est. Tale enim cùm à se possit habere; non potest non velle sibi inesse, omne bonum. Vt verò ipsum solum bonum, ita omne, quod communicatum ab eo. Itaq; hoc totum, vnicumque est bonũ

eius,

eius, cui se communicauit. Communicauit autem se Animæ, cùm illam esse, & talem, vt est, esse; gratuita bonitate voluit. Ergo hoc solum Bonum eius erit: ergo in hoc Bono, id est in Deo Voluntatis plena saturitas: & quieta possessio. Concludo itaque locum hunc, & dico: Anima Rationalis quieta, id est, beata esse nequit, nisi viso per Memoriam Vno, agnito per Intellectum Vero, prehenso per Voluntatem Bono Deo.

Vnde immortalis status deducitur.

Quod si ita est; necessariò consequetur, vt quod non possit, nisi participatione & consortio Diuinitatis, quietem, seu finem suum consequi; id Diuino auxilio eleuetur, ad statum tantæ sorti & conditioni parem. Atque adeò, vt verè potiatur immortali Deo: immortale sit, oportet. Alioqui nec appetere, nec frui posset, bono sibi non conuenienti.

Et post hanc vitã vitâ alterâ.

Post hanc vitam igitur, necesse est, vitam nobis alteram supereresse: quæ nos Dei compotes reddat. Nam status huius præsentis & mortalis, incapax est plenæ fruitionis boni immortalis.

Quæ in Deo.

Verè itaque peruulgatum illud Augustini, dici ad Deum potest: Creasti me ad te, inquietũ est Cor meũ, donec perueniat ad te. Perueniat inquam, sed tuo auxilio. Nam sicut (vt idem alibi loquitur) non est à carne, sed supra carnem, quod eam facit viuere; sic non est ab Anima, sed supra Animam, quod eam facit beatè viuere. Et vt vita Carnis Anima est, ita vita beata Animæ Deus est.

Idem-

Vti summo hominis bono.

Idemque ſummum appetendorum: Summum Bonum finiſque hominis: ad quem benè, rectèque viuendi conſilia referri, & quem omne cogitatum, dictum, factum, reſpicere debet.

Quod qui non appetit, amittit, & perit.

Porrò Bonum hoc, malis ac peruerſis, qui illud nec appetierunt, nec quæſiuerunt, imò ſpreuerunt etiam, ſaluâ iuſtitiâ, non poteſt pariter, & ex æquo cum bonis obtingere. Neceſſariò itaque conſequetur, vt vita futura, diſpar ſit meritis, ac immeritis: Beata nempè illis; his verò miſera & calamitoſa.

Sed hæc vberiùs ſuo loco. Præmittenda verò hîc erant, ſeu præparandis, ſeu excitandis animis, vt viſis ſolidis hiſce principijs, ſurgentem libri fabricam, rectè contueri ac ſcandere tutò queant.

LIBER

LIBER OFFICIORVM PRIMVS.

De Probitate.

Definitur Officium.

IActo Sapientiæ Chriſtianæ velut fundamento, ad Officium eius, dum venio, illud ita definio. Officium, eſt vitæ inſtitutum, & actio, conueniens Naturæ rationabili. Diuiditur trifariam. Primum enim eſt, Probitas: quâ homo ſe bonum reddit. Charitas alterum: quâ erga alios bonus eſt. Pietas denique: quâ coram Deo bonus eſt: cuncta ad eum referens, vti finem. Tripartita hæc totius Operis & Materiæ diuiſio, totidem libros requiret: in quibus explicandæ mihi erunt partes iſtæ, compendio quidem & breuiter, ſed tamen vt exiſtimo, accuratè.

Diuiditur tripliciter.

Vti & tractatio Operis.

Probitatis definitio & triplex diuiſio.

Probitatem definio: Tenacem boni animum ſententiâ, dicto, facto. Tres ei partes aſſigno: ἀναμαρτησίαν, μετριοπάθειαν, & εὐπραξίαν, ſeu fugam vitiorum, affectuum regimen, & exercitium virtutum. (Ita enim Græca hæc verto: interpretatione, quæ rem exprimat; & quæ vt Seneca dicit appellationis vim potius habeat, quàm faciem) Quæ tria, ſingulis capitibus explicare, ac complecti conabor.

CAPVT

CAPVT I.

De ἀναμαρτησία Prima Parte Probitatis.

Impeccabilitas explicatur

PRimam Probitatis partem, impeccabilitatem seu impeccantiam feci. Homo etenim, à Deo factus naturâ bonus, voluntate autẽ propriâ prauus, & corruptus est, culpâ originis. Id est, per præuaricationem primi Parentis, quæ eum infecit: & loco debiti, ad Vnum, Verum, Bonum amoris; indidit concupiscentiam multiplicis, falsi, ideoq; non boni. Hoc fonte deriuata labes fluxit ad posteros: idquè triplici, prout partitur Discipulus Domini, riuo. Nempe Concupiscentiâ carnis, Cõcupiscentiâ oculorum, & Superbiâ vitæ, quibus omnem peccandi materiam ostendam contineri. Per subsidia igitur, quæ Deus homo factus, sufficientia reparandæ naturæ præstitit, opus est eradicare ex animo mala, firmumque facere propositum, non peccandi. Nempe post solennia illa Sacramentorum, (de quibus suo loco,) conscientia formanda est: tanquam Dux, & custos vitæ innocentis. Est enim illa: Internum & integrum iudicium, respuens malum: id est peccatum: veniens, cum abhorrentia: admissum, cum angore: in bono autem, cum gaudio conquiescens: idquè totum cum Deo, & propter Deum. Meritò hæc postrema addidi; nam si rationis tantùm, non verò religionis dictamine oriatur, nihil est. Fit tantũ inanis

Quæ est in expugnãda triplici concupiscentia.

Per non peccandi propositũ,

Per Sacramẽta, & conscientiam.

Cuius definitio.

inanis vel ostentata Probitas, id est, fucus. Firmamentum igitur illius vnicum erit, timor Domini. Porrò vt euellantur vitia, dignoscenda sunt. De singulis itaque partitione propositâ dicam.

Pars Capitis Prima.

Explicatur primus peccati riuus, Concupiscentia Carnis.

Definitur Cõcupiscẽtia carnis.

COncupiscentia Carnis est, Abusus eorum, quæ corpori propria. Fitq; tripliciter. Nempe molli ac delicatâ desidiâ, Gulâ deinde, ac demum Libidine. Qui his dediti, illis corpus voluptati, anima oneri est. Mollitiem voco, nimis delicatam curam corporis, quæ desidem & eneruem vitam reddit. Sunt enim quidam, in cute curanda nimis operati, nimis compti, nimis culti, odorati, vncti, sensuum oblectamentis inhiantes: idque cum quodam delicato fastidio: quod scitè quidam præseferunt: ostentantque. Taliter occupatis, non vacat viuere: & hinc non modo laboris, sed omnis actionis fuga: segne tantùm otium, id est viui hominis sepultura. Gula est in esu & potu excessus. Dum ganeones isti auidè vorant, liguriunt, ventrem variè farciunt, nec egentem, nec capientem. Deinde potu ad crapulam sese ingurgitant: fructu, nauseæ & cruditatis: quâ euanidi pallent, & in viuis caro morticina est. Libidinem vel nominari vetuit Apostolus: igitur definitione illã non dignabor. C Hæc

Pars eius prima Mollities.

Gula pars altera.

Tertia, Libido.

Hæc ſunt vitia, quibus homines in bruta animalia degenerant: quanquam vincant ea potiùs, quàm imitentur. Illa enim, etſi hoc vnum agant, & appetant; tamen non vltra naturæ modum, quem homo excedit. Nempe Caro concupiſcens aduerſus Spiritum, poſtquam pellexit animum ſuis illecebris, frui illis iubet. Dum autem animus fruitur, & expleri nequit; exigere illas vult ad menſuram ſui appetitûs: & corpus citò ſatiabile, onerat ac torquet: ſtudetq; ingenio irritare, ac prouocare, languentem eius falſamque voluptatem. Sed fruſtra: nam præter ineuitabile faſtidium, dolor & morbi, intemperantiæ comites, tandem abſtinere, vel inuitum cogunt. Habes detecta mala, quæ Concupiſcentia carnis facit.

Hiſce degeneramus in bruta, immò ea ſuperamus.

Et quare.

Remedia contra eam vt adferam; Primum erit: vt voluptatem eius abeuntem cogitemus. Morſum nempe illum, quem aſpernatione & abhorrentia ſui, linquit. Annexum namque ſemper illi, pœnitere. Et ſi rectè expenderis; facilè agnoſces: iſtas, quas vocamus voluptates, vbi modum tranſcenderint, profectò pœnas eſſe. Deinde, agnoſcamus: quàm id, quod in illis oblectat, & vile, & breue ſit: tantoquè ſtudio appeti non mereatur. Tertiò, vt turpitudinem earum auerſemur. Mollitie enim, obliuiſcimur animi: & velut abdicamus meliorem noſtri partem: totâ curâ ad corpus translatâ. Vitam otio, ſomno, ignauiâ, conterimus: & occupatio, dotibus animi, prorſus contraria eſt. Gulâ, ad naturam eorum delabi-

Remedia cõtra corporis voluptatem.

Annexum ei pœnitere.

Vilis & breuis.

Turpis.

Fœda.

delabimur: quorum tota vita eſt, ali tantùm, & nutriri. Mactatorum animalium, & intra nos putrescentium, ſepulchrum ſumus. Et multâ ingluuie, & crapulâ, ſordeſcimus: fætemuſque. Libido denique, quàm ſit, vſu, & obſcænitatis miniſterio fœda: fatentur etiam impudentiſſimi: dum turpitudine adacti, lucem fugiunt: & latebras quærunt.

Obſcæna.

Vitanda hæc igitur eſſent Sapienti: ſeu viro bono: etiamſi non fuiſſent à Deo vetita: prout etiam docuit vetus illa Philoſophia. Quantò verò magis, cùm non ratio tantùm, ſed etiam lex Diuina vetat. Profectò & ratione, & præcepto, firmatus animus, non modò illecebris corporis, ſe capi & captiuari non permittet, ſed quô longiùs ab hoc abſit periculo; contraria eliget: ac vſurpabit. Nempe, prout Schola Chriſti docet, domabit corpus: & ad ſeruitutem ac obſequium animi, per neceſſariam ἄσκησιν, rediget. Viuamus hanc vitâ igitur: non tanquã propter corpus, ſed tanquã non poſſimus ſine corpore.

Vitanda hæc igitur & quia per ſe mala.

Et quia à Deo vetita.

Exercitationẽ.

Pars Capitis Altera.

In quo oſtenditur, quid ſit Concupiſcentia Oculorum.

ALter peccati riuus eſt, Cõcupiſcentia oculorum, ſeu Auaritia: quam voco; Rerum, quæ extra nos, paruum vſum. Rectè vocatur Concupiſcentia

Definitio Concupiſcẽtiæ oculorum.

oculorum. Cuncta enim externa, quæ Auaritia appetit; quid habent, præter ſpectari tantùm, & videri? Tripliciter hîc peccatur: nempe dum illis Fruimur: Non vtimur: Abutimur.

Fruitio prima eius pars.

Fruitio rerum externarum, eſt: nimia ex illis oblectatio: vel animus earum ſpecie nimis captus, ac irretitus. Splendor enim ille opulentiæ, & commoditas, & arbitrium quoddam in rebus humanis pecuniæ omnipotentis, & illi annexa mundana felicitas, perſtringit primùm oculos: & tum mirum in modum animum faſcinat. Præſertim, ſi quis ſit; qui gloriari & gaudere poſſit, datas ſibi diuitias, artemque fruendi: qui non, vt ganeo, aut profligator; vt plerique, ſuo haurientium; ſed erudito luxu, qui in omni cultu diligens, elegantiæ ac magnificentiæ peritus ſit oſtentator. Hi inquam tales, immergunt animum in externa: & eorum pulchro ac prudenti (prout putant) vſu ineſcantur. Et quia in veſte, domo, ſuppellectili, familia, procurant varia, ac comparant: Multa autem requirentibus, multa petentibus, neceſſe eſt deſint multa; ideò neceſſe quoq; eſt, vt anxiè & auarè appetant: & vt conſequantur, ſæpè ius & fas, inſuper habeant.

Eaq; explicatur ac monſtratur.

Pars altera Parcitas.

Altera pars Auaritiæ eſt, non vtentium rebus externis: idque nimiâ inſanâ, & ſordidâ parcitate. Etenim multi, falſo obtentu poſterorum; vel inani, in ſenecta egeſtatis metu; vel nec causâ, nec fine habendi; ſemper egent: ſemper appetunt: ſemper congerunt:

Eius ingeniũ deſcribitur.

gerunt: & congeſto pauperes in auro ſunt. Dum, quod per tot labores, & curas, ſæpè turpi queſtu parauêre; recondunt: maluntque, omnem penuriam ſuſtinere, immò etiam emori, quàm ſacrum tangere depoſitum. Itaque pendunt pænas vitij infelicis: alijs odio, ſibi oneri ſunt. Nec quidquam boni faciunt; niſi dum citò moriuntur. Cùm ſint omnium Officiorum deſertores, & nullâ erga quenquam charitate.

Pars tertia prodigalitas.

Tertium genus auaritiæ eſt, apud eos; qui rebus externis abutuntur: nempe, apud prodigos. Iſti enim dum non alium fructum opulentiæ, quàm profuſionem putant; nullam curam, & cautionem, erogandi habent. Sumptuoſa conuiuia, ingentia in veſte & familia impendia, immenſa largitio, quâ perdere ſciunt, donare neſciunt. Ita, inquam, effuſi in cuncta, queis pecunia prodigitur; dum ſua decoquunt, aliena expetunt: & egeſtas inſueta, ideoque intoleranda, acris cauſa Auaritiæ eſt. Cui ſemper tantum deeſt, quantum cupit. Cupit autem quantum prodigit, & prodigit immenſum. Ideoq; eiuſmodi radix omnium malorum fit: fraudis nempe, iniuriæ, periurij; rapinæ. Quin immò ſi animi ſint acres ac violenti; ſæpè ſeditionis, ciuiliumque bellorũ Tales, inquam, ſolent ad facinora conuerti: cuncta miſcere: & priuata damna, Patriæ malis reparare.

Eius mala.

Remediũ erit non amare externa.

Hæ ſunt cauſæ: hæc mala auari animi: & Concupiſcentiâ Oculorum peccantis. Remedio erit, ad-

 monitio

monitio Sacri Vatis: quâ vetat, diuitijs, si affluant, cor apponere: id est amare, velut verè bona: cùm non sint: sed ex se, neque bonis, neque malis accen-
Quippe adiaphora. senda. Vnde meritò, exilis eorum æstimatio animo inseri debet. Caduca nempe sunt: mutationi & alie-
Minuta & caduca. næ potestati obnoxia: &, vt non eripiantur; morte tamen mox linquenda. Deinde, non vilia tantùm
Noxia. sunt, sed etiam noxia: Animum enim perturbant: & anxiè expetita, inquietant: dum acquiruntur, fatigant: non adepta, torquent: possessa, non satiant: denique custodita, metum, erepta, vel amissa, dolorem adferunt. Quod si verò ad votum succedant;
Et quæ nihil ad animum. & possideantur; tamen nihil ex illis accedet ad interna illa: veraque solatia: quæ pura tantùm, & vero Bono, id est, Deo nixa, mens conferre potest: &, quæ tantò maiora sentiuntur; quantò quisque sibi plura
Non decet itaq; illis frui. negauerit. Intra nos, nempe, esse oportet, quod nos beatos faciat: externa, heterogenea animo sunt: ideoque non ei miscentur: seu vniuntur. Et quid stultius, quàm bonum rationabilis naturæ, in irrationalibus quærere? Hæc ad tollendam Auaritiam,
Sed vti. quæ ex fruitione. Addo: contra insanam Parcitatem, vtendum esse opibus: nisi enim vtare; insaniâ (vt apud Poetam est) par eris illi; qui cytharæ ignarus, cytharas vndique còémat: comparet: asseruetque. Porro vsui, si necessitatem tantùm spectes: facilè parabilis: sufficiens: & suppetens erit. Prodiga-
Non verò abuti. litatem, seu Abusum, dissuadet, quæ luxum humili gressu

gressu comitatur egestas: iubens quiduis agere & pati: agere, inquam, iniqua: & pati indigna: ita hinc orta Auaritia, aut scelerata, aut misera, semper verò perdita erit. Quam vt euites, regulam tibi constitues erogandi: eam verò dictabit parsimonia virtus: huic vitio opposita: de qua suo loco.

Pars Capitis Tertia.

Declaratur tertius riuus peccati, nempe Superbia vitæ.

Definitur Superbia vitæ. POST detectam, corporis, & (vt ita vocem) fortunæ, diram cupidinem; Supereſt: vt animi
Sui amãtem cupiditatẽ. φίλαυτην Πάθυμίαν excutiam. Concupiscentiam nempe sui, quæ est superbia: quæ definiri puto commodè potest: Eius, quod est supra id, quod sumus, vsurpatio. Oritur: dum totum hoc, quod sumus, nos
Eius origo accepisse à Deo obliuiscimur: aut certè, non vt oportuit, meminimus. Deinde, etsi accepisse cognoscimus; tamen tanquam ex merito, & debito datum. Postremò dum plus nobis attribuimus; quàm datum habeamus. Quamuis verò, hanc Concupiscentiam,
Et materia triplex. dixi, animi esse; tamen materies eius, non ab illo tantùm est, sed à dotibus etiam corporis, ac fortunæ. Vnde, à triplici hac materie, prodibit triplex animi elatio.

A Corpore Ferocia Prima à Corpore: quam Ferociam voco: nempe viribus corporis nimis fidentem elatumq; animum.

Sunt

Sunt enim, qui nacti corpus vegetum, validum, laboris patiens, dum robur eius respexêre; facilè induunt animum arrogantem: acres ac violentos spiritus sumunt: acerbo fiunt ingenio: truces, feri, contemnunt infirmos: & deprimunt: cunctis terrori esse volunt: simulque & in altum efferuntur, & rabie efferantur. Gigantæa nempe proles: quos à staturæ magnitudine, id est corporis viribus; famosos, potentes, nihil nisi bellum scientes, disciplinæ, seu mansuetioris vitæ ignaros, Scriptura vocat: & quos Pòétæ θεομάχους faciunt. Ita nempe, Superbia exinde orta, quanquam reuera fragili nitatur fundamento; tamen plurimum extolli solet: dum audax, nihil ratione, sed vi tantum, ac impetu agit: & quantumuis arduа, altaque, appetere, & adipisci, eousque conatur; donec seipsum perdat: & præcipitet.

Quæ describitur.

Deũ oppugnantes.

A rebus externis Fastus.

Alterum Superbiæ genus, à rebus externis ortum, vocabo Fastum. Nempe ex affluentia earum, vanæ gloriæ vento inflatam mentem. Porrò, inter externa numero: non solùm opes, nobilitatem, potentiam, cæteraque infra animum; sed etiam naturales eius facultates. Pertinet namq; ad fortunam: quidquid sorte nascenti contingit: & totum id, velut externum est, quo hominibus apparemus, & videmur.

Qui duplex.

Vnde duplex erit, velut dos, fastuosæ elationis: Affluentia nempe mundanæ felicitatis: & excellentia naturalium animi facultatum. Primùm, cùm insanum vulgus adeo æstimet; vt propterea, Sectatores, & turbam famulantium, venerantium, blandientium, promptè exhibeat; facit: vt animus, inani plausu illusus, sui obliuiscatur: extra se totus exeat: se totum vanitati aptet: & accommodet: & ab interna ista, & inani elatione; sensu, verbis, actione, ad ostentationem, pompam, typhum se componat: quod mimicè prorsus, & Histrionum instar, fastuosi isti exercere solent. Alterum, dum nempe; Memoria & Intellectus solito obtigit felicior: & deinde studio acquisita doctrina, & scientia, animum occupauit: & quæ potissimùm eum vanè ostentat, longè prouehit, opinione inficit, (quippe quiduis struendi & destruendi artifex) eloquentia: si istarum, inquam, dotum præstantiam, quispiam sortitus est, facilè arrogantiam iudicij sumit: ac vsurpat. Arrogans verò hocce iudicium, si ad actionem se accingat; è contemptu aliorum, quibus præcellere se censet; alta concupiscit: & sæpè ambit: fiuntque tales in Repub. imperij impatientes: & seditiosi: si in cognitione veri ponit operam; aut in Philosophiam labitur, aut in hæresim. Philosophiam intelligo: quæ rationis propriæ tantùm viribus constat: & nititur: prout fuit vetus illa, ἄθεος διδασκαλία, religionis contemptrix, & Dei aut penitus oblita, aut tanquam per insomnium memor: ipsa verò, adeò plena inanis & insanæ fiduciæ: vt diceret, Sapientem Deo parem. Hæresis verò est, quæ scientia inflata, autoritatem receptæ & constitutæ doctrinæ, spernit: iudicio

A Fortuna factus ad ostentationem.

A dotibus ingenij, iudicio arrogans.

Vnde aut Philarchia

Aut Philosophia.

Dei nescia disciplina.

Aut Philodoxia.

dicio proprio eligens dogmata, eorumq; cenſuram arroganter exercens. Ita vtraq; hæc, aut contemnit fidem; & irridet: aut dum ad ſuum captum aptat; tollit. Iam verò à voluntatis etiam facultate faſtus oritur. Quibuſdam enim, ab indole meliori, eſt moderatio affectuum: & placida animi tranquillitas: exinde verò ad officia virtutum, velut congenita quædam propenſio. Naturâ videntur boni, ſi ad vitia non multum proni. Et videntur ſæpè magis, quàm ſunt: vnde prouenit, ſuauis & blanda φιλαυτία: & dum in ſe confidunt, tanquam iuſti, profectus incuria: & ex omnibus iſtis, interitus veræ Probitatis.

A voluntatis facultate, amor ſui.

Amor ſui.

Sed tertium, & perniciosiſſimum elationis genus eſt: quod ab interiori animo, &, vt loquimur, Spiritu producitur. Deus enim Spiritus eſt: ideoq; vult adorari in Spiritu & veritate. Si itaq; quiſpiam, ſubacto corpore & fortuna, animum depurauit; id eſt, in Spiritum vertit; illum verò ad ſe mirandum, ſibiq; complacendum conuertit; & à Deo hoc ipſo auertit; is Deum Spiritu oppugnat: fit ei iniurius: quippe donis & auxilijs eius fultus, eum aſpernatur: & à ſe remouet. Ideoque quod acceperat amittit: & turpi lapſu perit. Hæc eſt, vera proprièque dicta Superbia: ab hac initium accepit peccatum. Nam, & rebellis ille Spiritus, aliter quàm Spiritu ornato gratiâ, & gloriâ, ſuperbire, & velle æquari Deo non potuit: & homo, re Spirituali, nempe cognitione illectus eſt: per quam fieret ſicut Deus. Itaque Ferocia,

Ab animo propriè ſuperbia.

Primogenita peccati.

& Fa-

& Faſtus, velut coram hominibus fiunt: ſuperbia propriè in conſpectu Dei: qui ei reſiſtere, id eſt, quodammodo ſe ab illâ auertere dicitur: & humilia reſpicere in terrâ & in cœlo. Hæ ſunt partes Superbiæ, à corpore, à rebus externis, & ab animo ortæ.

Deo maximè aduerſa.

Cæterùm materies eorum, aut plenè, & ad votum, non habetur; aut habetur. Si primum; oriuntur vitia pauperis ſuperbi. Nempe ſtudemus iactantiâ alijs imponere: deinde ſatagimus, augere ambitione: contendimus per æmulationem: in victoriâ contumeliâ vtimur: ſi vincamur; inuidiâ. Si alterum; mirum prorſus eſt quantum felicitate corrumpamur. Fortunata enim Ferocia, tota in belluinam naturam mutatur: cuncta vi ac violentiâ agit: hinc cædes, bella, id eſt, populorum latrocinia: & illud occiſarum gentium grande ſcelus. Faſtus compos felicitatis mundanæ, mentis impos fit: gloriæ vento abripitur: & eò veſaniæ deuenit; vt per illum, portenta hominum, ſe Deos, non dici tantùm iuberent; ſed etiam coli. Magnis deinde animi dotibus inflatus; impius eſt; fanaticus: blaſphemus: profeſſus hoſtis Dei: famulus & cooperator Dæmonis. E quo Apoſtatæ, Seductores, & Hæreſiarchæ, quorum proprius character eſt, vt ſint filij perditionis: nam ſe perdunt, & alios. Denique ab animo interiori, & puritate Spiritus, orta ſuperbia, illuditur variè à Dæmone: mutato in Angelum lucis. Primùm dulcedine inani fruitionis: tum ſæpè extaſi: raptu: & falſâ glo-

Vitia eius dum pauper eſt.

Vitia eius dum abũdat.

sâ gloriâ, animæ, in corpus etiam per miros effectus defluente. Vnde ſuboritur complacentia: amiſſio gratiæ: & damnationis præcipitium.

Remediũ eius notitia ſui.

Sat puto aperui cauſas: partes: malaque Superbiæ. Remedium aduerſus immane hoc, & maximè inimicum Deo vitium, vnicum eſſe exiſtimo: nempe ſui ipſius notitiam. Quod etſi vetus quoque Philoſophia vidit; & velut oraculum agnouit; attamen nec plenè intellexit: nec impleuit. Notitiam enim ſui, ſeu à corpore fragili, ſeu ab externis adeo viribus, ad deprimendam ſuperbiam, idoneam, facilè agnouit: & meritò exinde σωφρονεῖν præcepit: ſed cùm ad animum venit; admiratione eius abreptâ, tota in faſtum euanuit. Atqui vndique, ad omnem nos modeſtiam, non duci tantùm, ſed etiam compelli, manifeſtum eſt. Ferocia enim, vt altos ponat Spiritus; vel *inuita* à corporis fragilitate adigitur: cuius non vigor tantùm, ſed vita etiam facillimè interit. Vita, inquam, halitus tenuis: breui tempore ſuapte extinguendus: quem ſupprimit ſæpè, leui causâ morbus: quem eripere poteſt, quidquid tandem eſt: Nam ortus illi vnus, exitus innumeri. Porrò ſi illa tam inſtabilis, cur homo firmitate corporis ſuperbiat, eiuſque virium operâ, tam alta moliri conetur? Itaque ab hac ſui parte, noſce te: & non ad vim corporis animum apta: (quod eſt proprium Ferociæ:) ſed ad vim animi corpus redige: exerce: doma: & quandoque libens impende: quæ eſt, vt oſtendam

Temperãter agere.

A corpore fragili cõtra Ferociam.

in par-

in parte, fortitudo. Iſta ſunt, quæ Ferociam tollunt. Ad exuendum verò Faſtum, ducit; Primò, rerum quæ extra nos, vilis conditio: & par illis æſtimatio. Quam ſuperiùs cùm ſatis demonſtrauerim; ſuperfluum eſt repetere. Certè exinde extolli, tam inſanum eſt; quàm commodatâ ad tempus alienâ veſte, vel comico ornatu, aut perſonâ ſuperbire. Ducit eôdem; naturalium animi facultatum imbecillitas: quarum tenebras, hallucinationem, miſeriam, quando non experimur? In memoria: *ecce* confuſa phãtaſmatum multiplicitas *eſt*: in intellectu; erronea opinio: in voluntate inordinatus amor: quæ niſi in nobis videmus continuò; valde ignari noſtri ſumus. Itaque vt id agnoſcamus. & ne vano faſtu inflemur; ſibi attendere, & ſe noſſe decet. Poſtremò, eadem ſui notitia, etiam ab interiori animo, vetat; extolli, ac ſuperbire. Quamuis enim eximius ille eſt; tamen quantus quantus eſt, ab alio eſt: & ipſe per ſe nihil. Quamuis ſuperemineat; tamen Deo comparatus, puſillus. Quamuis denique virtute, & gratia pulcher, tamen à ſe fædari facilis, & ni Diuino ſuſtineretur auxilio, continuò culpâ turpis. Hæc tria probè expendentem, humiliari coram Deo neceſſe eſt. Quis enim de alieno, minuto, & corrupto ſuperbiat? Itaq; verâ animi notitiâ, ad omnẽ modeſtiã flectamur. Quod non abiectionis eſt, ſed roboris ac firmitatis. Id enim verè eſt ſibi dominari: ſeq; maiorem effici: quod sũmũ fortitudinis opus eſſe, cũ de illa agã, demonſtrabo.

A vilitate rerum externarum cõtra Faſtum.

Ab animi inſtabilitate cõtra ſuperbiã.

Quæ cũ ita humiliari cogunt.

CAPVT II.

De Regimine Commotionum: seu de μετριοπάθεια. *Altera Parte* PROBITATIS.

ABsolui primum officium Probitatis. Ordior alterum: nempe Regimen Commotionũ, id est, Affectuum: Perturbationum: ac Passionum. De quibus dicam quædam: paulo aliter, quàm vulgus Philosophantium solet. Et primùm ostendam istas Commotiones esse: & quid, & quot sint: deinde quales sint: postremò quales esse debeant. Eritergo;

Pars Capitis Prima.

An sint, quid sint, & quot sint Commotiones?

Vetus cõtentio de affectibus.

INter Sectas veteris Philosophiæ, acris, vt notum est, fuit illa de Affectibus controuersia, & contentio: in eo fere sita: quòd Peripatetici eos temperarent: Stoici tollerent. Illi à natura esse, ideoq; ineuitabiles, & moderandos tantum; hi ab electione, & voluntate; ideoque tolli posse, ac nullos esse debere: non paruos. Denique illi censebant, impetum ac vigorem animi, ab illis esse: ideoque, si modus adsit; laudabiles: hi, quasi morbos eiusdem dicebant: ideoque vitandos prorsus Sapienti. Et multa, vltro citroq;

In quo sita describitur.

Seu verborũ velitatione

citroque argutabantur, sueta illis λογομαχία. In quo vtrique frustra fuerunt. Nam & hi, qui affectus prorsus sustulerunt, & illi, qui modum tantùm, non verò, finem etiam eorum spectarunt; aberrauêre. Sed tota hæc pugnax disceptatio, vti & alia, quæ de Affectibus prodita hactenus sunt, nunc primùm puto patebunt euidenter, ex hac, quam sic instituo tractatione. 31

Et vana ostẽditur.

Origo cõmotionũ generica.

Apertum & euidens est, omnibus rebus inditam, esse appetitionem eorum, quæ suæ naturæ conueniunt: Ea appetitio, in rebus inanimatis *Pondus* est ad locum proprium. In viuentibus *vegetatio*. In sensitiuis *Instinctus* ad se speciemque suam conseruandam. In ratione præditis *voluntas*: seu effectus eius, Amor: qui vnum, proprium, naturalemque terminum, habeat necesse est: alioqui superuacaneus, contra naturam naturæ esset. Hic autem terminus eius est, Bonum. Bonum autem est: quod propriè & vnicè ei naturæ cuius bonum est, conuenit. Amor verò, dum hîc viuimus, nihil est in nobis aliud, quã incitatio & feruor voluntatis, ad apprehendendum agnitum istud Bonum. Cui oppositum, odium: seu eiusdem voluntatis, auersio à malo.

Entium.

Porrò vt illa prima, τῶν ὄντων, si obtineant id, quod naturæ eorum, conuenit, conquiescunt. Si verò impediantur, arceanturque, commouentur: & vim sibi inferri, apertã resistentia ostendunt. Ita & homo, si potiretur fruereturque bono suo, in quiete seu gaudio

Origo earundẽ specifica.

dio esset: omnis commotionis, nempe affectus, Perturbationis, ac passionis, expers. Sed quia, vel nondum boni plenè capax est, ideo Affectu mouetur: vel circa bonum impeditur; ideo necessariò perturbatur. Vel denique partim imperfectè fruitur; partim frustratur; ideo Passioni subest. Et hinc patet, triplicem hanc esse Commotionem: & dum hîc viuimus, necessariò nobis adhærentem.

Nempe Affectuũ.

Primum enim, non est homo plenè capax boni, quamdiu hîc viuit. Quippe (vt in ipso limine scripti docui,) Bonum eius Deus est: Deo verò frui hîc plenè non potest: ideoquè nec affectu carere: cuius causa & origo vera est, Amor non compos Boni: Et definire illum possis· Motum amoris, bono suo, non fruentis. Hic motus, cum duplex sit, nempe, quo nos amor ad bonum fert; & quo odium à malo remouet; Duplex erit & affectus; Desiderium scilicet, & abhorrentia, seu Fuga.

Perturbationũ.

Deinde, cùm infirmitas naturæ, ex Spiritu ac corpore constitutæ, impeti ac impediri in consequendo facilè possit; ideo perturbari eam necesse est. Perturbationem verò definio; Amoris ex præpedito aut dubio bono commotionem. Ea est quadruplex. Nam si ita impediatur bonum; vt vinci tamen possit impedimentum; tunc prouenit ira. Si bonum adfuturum videatur; oritur Spes. Iterum verò, si impediti boni, periculum appareat, à malo; Metus nascitur. Si certò malum putetur futurum, prodit Desperatio.

speratio. Vnde patet, quatuor prout dixi, perturbationum summa genera esse: duo ad bonum, totidemque de malo. Sed perturbationes istæ, valde moderatæ sunt; vnum, verum, bonum continuò appetenti. Est enim illud natura ἀκώλυτον, καὶ, δυσαφάιρετον, id est: quod nec impediri, nec prohiberi, multò verò minus eripi potest, nisi ipse velis. Itaque ira, metus, desperatio, tamdiu locum vix habent, quamdiu homo, vnum, verum, bonum quærit. Spes tantùm manet: sed blanda, & interdum gaudio breui mixta: vt Apostolus iubet esse, bonos: spe gaudentes. Nisi quod quandoque Deus vel permittit, vel immittit etiam, breues quidem, sed tamen acres, istas turbellas, in bonos: seu in pœnam alicuius culpæ: seu in exercitium virtutis: seu denique in stimulum, ac incitamentum; ad appetendam tantò magis veram ac immotam quietem, quæ nos olim manet.

Passionũ.

Sed tertium Commotionum genus, posueram Passiones: non minùs, quàm duo prima, ineuitabiles. Idque ob fruitionem, vel breuem, vel frustratam. Est enim Passio, amoris ex bono, aut aliquantum possesso, aut amisso, sensus exultans suauitate: vel concidens amaritudine. Ille est lætitia, hic tristitia.

Vnde patet sapiẽtem non esse apathẽ seu impassibilem.

Non erit itaque Sapiens, id est, vir bonus, in statu

Impassibilis.

hoc mortali ἀπαθὴς, vt Stoici nugabantur. Quia securitas perpetuitasque pacis, & quieti gaudij, adhuc illi

Multò minùs malũ seu ſtultũ.

illi deeſt. Malus verò, & qui ſtultè falſa bona conſectatur, euidens & neceſſe eſt, vt Affectibus, Perturbationibus, Paſſionibusque multò magis commoueatur. Quippe, & ægrè conſequi ac retinere poteſt, quæ extra eius ſunt poteſtatem; Et vt conſequatur, habeatque; tamen minimè quieſcet: nempe, non in bono. Itaque & auida cupiditate inhiat bono, quo expleri nequit: & auerſatur fruſtra id; quod non eſt malum. Deinde & irâ exæſtuat: inque audaciam impetu ruit: dum illi facilè, bonum opinabile impeditur: & alternante ſpei metuſque fluctu agitatur: quatiturque: dum adeo dubia & incerta petit. Denique aut effertur, vanâ breuique lætitiâ, ſi contingat conſequi, opinabile bonum; Aut tabeſcit dolore, ſi eo, fruſtretur. Et hæc illi continua grauis, & infelix pugna eſt: in animo decepto, & fruſtra quietem in falſo bono quærente.

Pars Capitis Secunda.

In qua Amoris tres proprietates oſtenſæ: tum ſingularum Commotionum qualitas, & efficacia.

Præmittitur amoris energia.

HAbes recluſum Commotionum fontem: Ex quo, etſi facilè qualitas earum peti ac hauriri poteſt; tamen ſingulas ſeparatim producam. Sed præmiſſâ prius explicatâque breuiter amoris energiâ: hæc enim probè intellecta, lucem Commotionibus iſtis confert. Amo-

Se perfectius appetit.

Amoris itaque prima proprietas eſt; vt maius ſe quidpiam, perfectiusque appetat. Bonum enim ſemper potius perfectiusque eſt, re, cuius bonum eſt: atqui amor, non appetit niſi bonum: perfectius ergo appetit. Altera Proprietas; vt amor amatæ rei vniat. Etenim vniuntur ea facilè; quorum vnum, & poteſt, & ſtudet apprehendere: alterum item, & poteſt, & auet communicari. Tale autem eſt Amor & Bonum: vnde coaleſcant in vnum, eſt neceſſe. Tertia eaque ſumma Proprietas; vt Amor non vniat ſolùm, ſed etiam quà poteſt tranſmutet. Eſſentiæ enim annexa operatio eſt: Amoris verò Operatio; dum ſe penitus linquit: & tota in amatum tranſit: ideò in illum, & eſſe ſuum quodammodo transfert. Hinc verò conſequitur hæc, quam dixi, tranſmutatio. Magna verò prorſus ac mira, in hiſce tribus, Amoris vis ac energia eſt, per quam (vt benè quidam nuper dixit;) plus nobis datum eſt in eo, quod eſſe poſſumus, quàm quod ſumus. Datur enim libera optio, vt quodammodo id ſis; quod eſſe volueris: id fias; quod amaueris. Hæc non re, ſed verbis, pauca de Amore.

Vnit cum re amata.

In ea quà poteſt trãſmutat.

Definitur primus affectus, Deſiderium.

Ad Commotiones tranſeo: primumque ad Affectus: quorum primus eſt Deſiderium. Definitur: boni abſentis Naturalis appetitio. Propriè vocatur Affectus: quia afficit intimè Voluntatem: ineſt Amori: eius inſeparabile accidens: & dum hîc viuitur, ob abſentiam, nunquam ſe plenè impertientis

boni,

boni, perpetuum. Est nempe motus animi, quo ille fertur, quocunque fertur. Si in verum bonum; etsi magno, placido id tamen facit conatu: pleno spei: dulci: ac iucundo. Appetit enim, quod Naturæ eius conuenit: quod eam explet: perficitque. Si verò fertur in bonum opinabile; quidquid agat, inutili anxietate, & curâ: irritum conatum sentiet: & agnoscet, se appetere, quod praua cupido suadet, reluctanti Naturæ, & inuitæ. Alter Affectus, oppositus Desiderio, est Fuga: id est mali imminentis abhorrentia. Si verè mali; facilis esse potest, parato semper auxilio Dei, si inuocetur. Sin illius, quod non est malum; stulta: inanis: & frustra est.

Alter Fuga.

Perturbatio prima Iræ.

Sequuntur Perturbationes. Et primum Ira: quæ est; Commotio animi aut resistentis, aut pugnantis, in ea, quæ bonum impediunt. Meritò & propriè Perturbatio vocatur: quippe vt plurimum inquieta, & turbata. Initium sumit ab Indignatione: qua velut decernit; comparans boni præstantiam, cum indignitate aduersantis, iustam pugnæ causam. Et hinc sumpto impetu, resistit malo, forti tolerantiâ: oppugnat verò idem, animosâ audaciâ. Difficillimè modum patitur: quippe sæpe incitata: feruida: ardens. Et dum omni conatu renititur; nitituruè; moderationem, pusillanimitatem existimat. Si falsum bonum tuetur; aut in obstinatam peruicaciam vertitur: aut ad temeritatem prorumpit. Et victa angitur: in victoria sæuit: ac vindictam exercet. Me-

Altera Metus.

Metus, est Perturbatio opposita: contrariaque Iræ, ideoque definitur: Contra illa, quæ bono aduersantur,, resistendi detrectatio: & certaminis fuga. Oritur ex opinione, phantasmate, ac imagine mali: quâ, si animus terretur; concidit: si verò modum teneat; rectèque causam metus æstimet; & vereri sciet: & tutò aggredi. Tertia Perturbatio, Spes: nempe repræsentatio: & exinde velut odor quidam, in animo, successuri desiderij: qui illum extra se promouet: ideoque perturbat. Ortum habet à possibilitate. Quæ si, certis firmisque nitì videatur signis, producit fiduciam: A qua curæ & laboris condimentum, conatusque calcar. Modum si excedit; vana & Præceps est: & ludibrium sibi debet. Prona in illam magnanimitas. Desperatio illi opposita: id est, mali euentus, præsumpta opinio. Prodit ab animo pusillo: cui omnis difficultas magna, & insuperabilis videtur. Dum nimia; sæpe grauioris mali causa est; quàm sit, quod putat euenturum.

Tertia Spes.

Quarta Desperatio.

Passio prima Gaudiũ.

Ad Commotionum illud genus venio, quod Passiones vocaui. Inter eas primum est Gaudium. Hoc dum plenum & immutabile est; quies est. Ergo non Motus, sed potiùs Pax & Fruitio. Sed quoniam, (vt dixi;) tale in hac vita non contingit; ideo breue id, quod accidit aliquando, Commotionibus accensetur: Quia nempe commouet: dum continuò, & venit, & recedit. Passio verò propriè vocatur, quia in illo animus, non tam agit, quàm recipit. Definio illud:

lud: Vsuram breuis fruitionis, velut possessi boni. Eget temperamento: etiamsi oriatur ex vero bono: prout ostendam; cùm ad Præcepta Commotionum veniam. Altera veraque Passio est Dolor. Definitur: Ex bono, vel non obtento, vel amisso, sensus mali: Frequens, & velut proprius est, mortalis vitæ. Præcipuè, prima sui parte: & quatenus non est compos boni. Nec reijciendus omninò vitandusque: quin immò proficuus salutarisque sæpè: dum Patientiæ, Pœnitentiæ, Resipiscentiæ causa est: prout ostendam, tertiâ, quæ sequitur parte τῆς μετριοπαθείας.

Altera Dolor.

Moderationis affectuum.

Pars Capitis Tertia.

Ostenditur, qualis esse debeat Amor: & ex illo communes primùm regulæ, tum verò singularum Commotionum Εὐταξία.

Ordinatio.

Amor soli Deo debetur.

Quia bono.

Cui vniri

Immò & in illud possumus mutari.

EX Natura ac proprietate Amoris, quam superius deduxi ac comprobaui, consequitur necessariò: illum soli Deo deberi. Etenim, præter Deum, nullum aliud bonum, natura rationalis se maius perfectiusque habet; in quo conquiescat: Nec vniri valet; nisi ei, qui solus, & potest, & vult, infinitâ quadam ratione. Nec denique transmutari, quam in causam finemque. Alia præter Deum, infra illam sunt. Ergo non eius bona. Si autem non bona, ergo non

go non amanda. Neque vniri possunt; quia redamare nequeunt. Neque multò minùs in se transmutare: quia esse, quod Amor quodammodo transfert; nec recipiunt: nec refundunt. His de causis, Deum tantùm, naturæ rationali, conuenit, & expedit amare. Quodsi petas; quo modo? Dicam, suo loco luculenter: nunc hoc solùm: Sine modo. Nec enim definiri potest, ratio Amoris, erga illud, quod est infinitum.

Commotionum prima regula: vt causam potiùs, quàm modũ, spectent.

Atque hinc patet: Commotionum omnium, causam magis considerandam, quàm modum: & priùs quales sint; quàm quantæ, expendendum. Nam si, circa vnum, verum, bonum occupentur; plerumque mensura earum, quò maior, melior est. Si ad malum vergunt; etiam moderatæ, malæ sunt. Itaque prima hæc regula communis, in regendis illis erit: vt accuratè inspicias, vnde sint: & quô tendant. Si à bono, & in bonum; facili eas freno reges: atque temperabis.

Altera vt principio cohibeantur.

Altera Regula: vt ipsa initia earum moderere: & morâ aliquâ interpositâ, retineas, cohibeasque: antequam impetum sumant. Habent enim, (vti obseruatum rectè est:) gradus suos, quibus crescunt. Etenim primum, visum seu phantasia obijcitur: tum sequitur διανόησις, id est cognitio: eaque recta; vel eronea, boni, maliuè. Mox ὄρεξις, ἢ ἔκκλισις, id est appetitus; vel auersatio. Postremò ὁρμὴ: vehemens iam, incitata, & cum impetu affectio. Ergo circa ipsum initi-

initium, hæreas pauliſper: & propoſitum ordina: atque conſtitue: & ex illo Commotionis modum.

Particularia præcepta Deſiderij.

Ex his verò communibus, particularia præcepta facilè peti poſſunt. Atque inprimis, inter affectus, Deſiderij: Cuius vnica totaque Regula eſt, finis humani notitia. Eum omnes cenſuerunt beatitudinem: ſed in quo illa conſiſtat; diſſenſerunt: idque ignorantiâ Naturæ humanæ. Nam, qui illam interire, eoque poſt obitum loco, quo non nata iacent, putauere; quid miri eſt, ſi in rebus aut actionibus huius vitæ, aſſignarunt felicitatem? Atqui ea non eſt in hac vita. Non, inquam, in rebus, quæ ad corpus fortunamque pertinent. Nam cuncta hæc, mutabilia, incerta: aliena: denique, malis etiam, id eſt infelicibus, communia. Non item, in actionibus ipſis: id eſt, (vt olim, qui paulò altiùs philoſophabantur docuêre;) virtute: nam nihil agit, hoc tantùm, vt agat: & ipſa ex virtute actio, finem ſcopumque habet, ſe potiorem: qui merces eius vera. Illa verò, poſt hanc mortalem, in æternâ & immutabili vitâ nos demum manet: tunc eâ fruemur, Deo, id eſt omni bono, ſe vltrò impertiente: & deſiderium, mirâ ignotâque prorſus ratione, adimplente. Itaque ad hanc finis vltimi regulam, atque normam, aptari debet deſiderium omne: Et, cum tota vis eius & operatio ſit, velle bonum & appetere, id; quod ſummum appetendorum vocatur; id eſt Deus; appeti verè & propriè, & propter ſe debet: reliqua propter ipſum: & quatenus fini conſequendo ſeruiunt. Alter verò Affectus, qui eſt Fuga, præceptis alijs non eget; quàm, quæ contraria omnia deſiderio ſunt. Id eſt, vt toto animo fugiat malum, quod Deo aduerſatur. Non defugiat verò nimiùm, nec abhorreat, quæ non ſunt verè mala.

In agnitione finis noſtri.

Qui non eſt in hac vita.

Non eſt in rebus, externis.

Non in virtute propriè.

Sed in Deo.

Fugæ præceptum.

Ad Perturbationes venienti, ſe offert primùm, Ira. Hæc ſi debitè oriatur; id eſt, ſi pugnat; aut reſiſtit, contra ea, quæ impediunt vnum, verum, bonum, quamuis in Cauſa iuſta; tamen initio cohibenda eſt, ne efferueſcat: excandeſcat: & in flammam, quæ breuis eſt, abeat: ſed in robore potiùs conſtantiaque immutabilis propoſiti, conſiſtat. Secura victoriæ; ſi nec cedat loco: nec ceſſet oppugnare. Bonum enim verum, quid impediet? Tribulatio? anguſtia? perſecutio? gladius? an mors denique? Certus ſis, omnibus iſtis te ſuperiorem fore: & aut fugabis cuncta, aut vinces; ſuſtinendo. Si autem oriatur Ira, propulſando, quæ non ſunt Propriè bona, ſed commoda, tantùm vitæ huius; Tum & ſi ius habet, teneturuè officio, tueri quidpiam, aut repetere; tamen probè expendat: ſitnè tanti quod impeditur: aut eripitur: vt pugnam certamenque mereatur: taxabitque exinde ſui modum. Deinde moderationem adhibebit: ne nimis commoueatur: ne in furorem ac temeritatem dicto aut facto, prorumpat. Sed potiùs firmiter ſtatuet: in cauſa bona, magno animo conari: aut reſiſtere: & ſi non ſuccedat; æquanimiter

Inter paſſiones Iræ præcepta.

vt in cauſa etiam vnius veri boni nõ exæſtuet.

Et certa ſit victoriæ.

In adiaphoris, etſi teneatur officio.

Tamen ſi bi tẽperet.

nimiter tolerare. Victoria enim in adiaphoris istis, incerta & dubia est. Vnde in vtramque partem, paratum esse debet, iræ temperamentum. Si vinceris; ne ringaris: ne iram frustratam, in te contorqueas: non te, non Deum incuses. Quin immò, vel Conscientiâ quamuis infelicis, impleti tamen officij; te solêre: vel mederi studeas: vel denique documentum in futurum cape. Si vicisti; ne vindictam sumas: id est ne dolore aduersantis fruaris. Falsò enim Aristoteles definiuit iram, ὀρεξιν αντιλυπήσεως, id est cupiditatem refundendi doloris: cùm id, non Natura, sed vitium iræ sit. Dolore enim alieno pasci quod bonum? quæ vtilitas? Atqui nihil est â Natura; (ira autem est:) cuius non constet ratio boni. Meritò itaque vindictam ab irâ legitimâ amoueo: vti & sæuitiem & crudelitatem: quæ vltionis filia est. Atrox malum: & quo rabiem ferarum vincimus. Nam illæ, breui impetu sæuiunt: hominis crudelitas lenta sæpè: meditata: & se pascens ac oblectans; dum, (vt ille dixit,) hominem homini perdere libet. Hoc verò demum est, quo potissimum ira malè audit. Cùm tamen non nisi dum vitiosa, & in noxam abit; eius causa sit. Alioqui innoxia. Bellatrix tantùm contra malum strenua: officij animosa custos: excitatæ mentis vigor: denique Spiritus, ad magna incitans: & ardua audere, aggredi, & perficere iuuans. Et hæc ad regendam Iram sufficiant.

Victa non ringatur.

Victrix nō sæuiat.

Nam vindicta eius vitium, & sæuitiæ.

Illa innoxia alioqui.

Metū vt moderere.

Succedit ei opposita Perturbatio; Metus: qui si oritur

oritur ob ea; quæ vulgò mala putantur, hæc ne nimium nos exterreant, verâ facie noscenda sunt. Paupertas nempe, Dolor, seu exitus eius Mors: & denique Ignominia. Facilè enim patebit, cuncta hæc stultè omninò timeri. Paupertas enim Nobis congenita & propria, per quam nemo tam egens viuit, prout nascitur moriturque. Non est ergo mala, sed quæ in ortu nostro, exituque, docet; hominem sibi quoad externa posse sufficere. Dolor, si tolerari potest; paruus: si non; breuis. Eumque mors consequitur: id est, quies: id est, veræ vitæ initium. Igitur mala non est, nisi malis. Infamia, si ob flagitium, venit; iusta; Et culpa tantùm, quæ illam promeruit, mala. Sin immeritò; contemnenda: vti enim honor, ita & illa, est extra nos: alieni arbitrij: & verè, ἐκ ἐφ' ἡμῶν. Non est verò malum meum, quod non est mecum. Si verò hæc, quæ maximè timentur, mala non sunt; quorsum timebuntur? Detrahenda omninò illis persona, & larua, quâ terrent: Et fatebimur; maius malum esse timere; quàm sit illud ipsum, quod timetur. Victo autem timore eiusmodi, implebis officij finem: & circumspectio erit multa: nulla trepidatio. Timor autem veri mali, id est peccati, euitatio eius esse debet: nec tam pauere decet illud, quàm abhorrere. At restat ille, timor Domini sanctus: & qui facit sanctos. Non ille tantùm, qui à terrore, Iudicis malos punituri, oritur; (quanquam & iste proficuus: quo configi petit Psaltes; vt

Facit vera eorum agnitio, quæ vulgò & falsò mala.

Non in nostra potestate.

Timor peccati.

Timor Dei.

à iudi-

à iudicijs Dei timeat: horrendum enim eſt, incidere in manus Dei viuentis:) ſed multò magis ille, qui pars eſt venerationis, Summæ illius maieſtatis, poteſtatiſque, & qui Nos humiliet ſub potenti manu eius. Adſit itaque: non tamen ille ſeruilis; qui meticuloſam, pauidam, anxiè turbatam, & ad ſuperſtitionem factam conſcientiam reddit.

Spem vt contineas cauſam eius expende.

Sequitur ratio Spei: Quæ vt recta ſit, ad idem vti Ira examen, reuocanda eſt. Nempe cauſam primùm, deinde modum eius, oportet expendere. Si fertur in verè bonum, id eſt Deum, non confundit. Freta quippe auxilio eius; qui cùm ſe vnum appetere iuſſit, vires addat, capaces ſui, neceſſe eſt: ſine quibus, non poteſt obtineri. Ideoque non dubia poſſibilitate nixa, firma & tandem rata ſit oportet. Nec nimia erit: ſi cum Dei ope operetur: agatuè gnauiter: & in agendo imploret auxilium. Et hæc eſt Spes veri boni: quam Theologicam vocant Virtutem Scholæ: Cùm nobis qui non ex Lycæo, aut Porticu, ſed ex Chriſti diſciplina ſapimus, non modo hîc, ſed & omnis animi motus, omnisque virtus debeat θεολογίζεσθαι: id eſt ad Deum referri: ac velut conſecrari. In ſummo enim ſemper repræſentare, ac proponere, decet, rationem affectuum virtutumque: vt exinde tantò faciliùs fluant, ac deriuentur minorum officiorum præcepta.

In bono vero non confũdit.

Hãc Theologicam vocant.

Theologicè cenſeri.

Spes circa externa fallax.

Hæc ſpes veri boni. Rerum humanarum autem fallax omninò eſt: ideoque cautè admittenda: ne nimis incitet, prouehatque. Nam ventus hic, ni vela contrahas, abripit à recto curſu: & naufragij cauſa eſt. Neceſſaria ergo, quæ illum temperet, modeſtia voti. Quam ſuadet primùm, exigua pars æui, quam hic viuimus: Et, vitæ ſumma breuis, ſpes nos vetat, inchoare longas. Deinde ſuadet Tranquillitas, quæ haberi non poteſt, ſi in rebus his multum ſpei indulgeas. Nam eorum ſucceſſu, neceſſe eſt, vt ſæpè fruſtreris. Vnde perturbatio & inquietudo. Itaque ſi vis conſequi (quod olim Stoici παραδοξέλεγον,) vt tibi nihil vnquam inſperatum, nec præter votum eueniat: Moderare Spem: Et freno rationis contine. Et μᾶλλον θέλειν τὸ γινόμενον, ſeu potiùs, quod ex præcepto æternæ Sapientiæ, dicis quotidie; re ipſa præſta: vt nempe velis voluntatem Dei: Cum hoc tamen monito, ne iſta (vt proprio artis verbo vtar) reſignatio, vllatenus impediat, diligentiam, debitæ, & quam officium poſtulat, actionis.

Itaq; non ei indulgendum.

Paradoxè loquebantur.

Volũtati diuinæ ac quieſcendum.

Magis velis quæ eueniunt.

Deſperatio in vero bono nulla ſit. In adiaphoris rara.

Vltima Perturbationum Deſperatio. Vitanda in vero bono, ſemper: in adiaphoris, quam diu poteſt: Poteſt verò facilè, ab animo Deo fidente. Et cur non fidat ei, qui ſummè poteſt, ſcit, vult, & denique promiſit homini bonum? Hac baſi firmata prouidentia, & cura noſtri, ſecuros nos eſſe iubet: & vetat deſperare. Quod ſi verò, apertè pateat, nihil ſpei reliquum; tum ſe fato permittat: & nec irritè repugnet: nec velit malus pati; pati, quod liceat bono. Depoſita nempe Spes, quietum vltra, ſed poſt expletum officium, reddit. Et poſtquam quæ debuit, fecit;

expe-

Nec sit causa exitij.

expectet: excipiatque, quæ iubeatur. Vt verò non decet eiulare; detestari; se aliosque imprecationibus deuouere; ita Spe abiecta, conscisçere sibi mortem, nefas. Hacten⁹ de Perturbationibus.

Gaudium etiam in vero bono, modũ teneat.

Passionum verò regendarum præcepta; Gaudium inprimis requirit. Et requirit, etiamsi eximpertito vero bono proueniat. Suauitate enim sua allicit, & auidos sui facit. Haustum verò largiùs, obest: officitque. Degustata enim dulcedine fruitionis, dum se compotem boni homo putat; ex natura gaudij quiescit: id est: in quærendo amplius bono subsistit.

Ne exinde studiũ boni tepescat.

Hoc enim sæpe fit.

In hoc studio autem, dum hîc vivitur, non progredi semper; nec proficere; retrocedere, ac deficere est. Ex defectu autem, delictum & corruptio. Oritur enim, in animo ante tempus gaudente, diffusio sui: complacentia: inconsulta securitas: incuria: & denique lapsus. Itaque plena illa fruitionis dulcedo, differri debet, in illud tempus, cùm (quod Deus faxit) vnicuique nostrum dicetur: intra in gaudium Domini tui: &; gaudium tuum nemo tollet à te. Nec imponat illud Sapientis gaudium: quod hîc intra nos nasci, ex Nobis oriri, nostræ spontis, ac continuum esse, Stoici nugabantur: Et quod stultè definiuit Seneca: Elationem animi, (hæc vitiosa semper) suis bonis viribusque, (hæ profectò nullæ) fidentis: quantò sapientiùs dixisset diffidentis? Quod si verò hîc, ne internum istud quidem, & ab animo gaudium, continuum esse potest, quantò minus erit aduenti-

Fruitio, vitæ debetur quæ nos manet.

Gaudium Stoicum futile.

A rebus externis falsum.

tium illud, & ab externis rebus ortum? Certè esse nequit. Primùm, quia nixum incertis & mutabilibus bonis: deinde, quia nec bonis. Quid enim ista ad ad animum? immò si probè examines, contra animum sunt: eius vincla & compedes: & ad malum illicia. Itaque ex illis, non prodit, nisi inanis lætitiæ exultatio: effusa & breuis: Vitanda sapienti. Quæ Ciceroni est, voluptas immoderata animi, sine ratione gestiens, opinione præsentis boni. Iure ergo, risum reputes errorem: & gaudio fallaci, dum hîc viuis, dic, quid imponis, quid illudis, quid decipis? Præterit figura huius mundi. Ibi fixa sint corda nostra, vbi vera sunt gaudia.

Quia nõ ex bono.

Vitandum itaque.

Dolor, & vix admittit temperamentum: & non adeo requirit: prout docûere, qui in hac vita, apatheiam nescio quam, somniarunt. Primò enim, si in verè malum, id est in peccatum, incidisti; dolere, ac tristari, bonum. Hæc enim, (inquit Apostolus,) secundùm Deum tristitia, pænitentiam, in salutem stabilem operatur. Deinde, si dolor sit, in pænam culpæ; bonus itidem: & hic potiùs, dum minor, & non ex merito dependitur: expetendus. Sed præter has causas pænitentiæ, & pænæ, proprium vitæ huius est, dolere. Quippe extra Patriam sumus: quippe in labore, impetimur à Dæmone: impedimur à carne: & mundo: quippe exercemur variè: vt mereamur. Statuit autem Deus, testandæ bonitatis suæ, gloriam: quam olim parauit: non donum tantùm esse;

Dolor non omnis fugiendus.

Bonus est pænitẽtiæ.

Et pænæ,

Vitæ mortali proprium.

esse; sed etiam mercedem. Et mirâ benignitate, velut debere Nobis quidpiam, voluit. Hæc verò, quãtulacunque (fas sit dicere) obligatio, doloris tolerantiâ, quam gratia confert, vt plurimum comparatur. Meritò igitur, sancta ἀσκήτρια illa, alterutrum, aut mori, aut pati peroptabat. Atque ideo, dolor ex his, quas dixi, causis ortus; bonus: adeo non vitandus, fugiendusque. At ille, qui ob mala externa prouenit, cóèrceri debet. Dolemus autem eiusmodi malis: aut proprijs, aut alienis: (quanquam profectò & his quoque priuato respectu.) In malis alienis, miseratio est: quam reiecere Stoici: velut vitium (inquit Lipsius:) pusilli animi, collabentis alieno malo: vel, vt Cicero; ægritudinem animi, ex alterius rebus aduersis. At non reijcit Christi Schola: quæ rigorem omnem aspernatur: mansuetamque ac teneram requirit pietatem. Hæc verò, si proximo opitulari aliter nequit; saltem condolet: & compatitur: cum modo tamen. Et ad testimonium tantùm, pronæ in auxilium, & beneficentiam, mentis. In malis autem proprijs; cùm molles sint mortaliũ animi; firmandi tantò magis, ne eos nimiùm frangat, abijciatque dolor. Remedia roboris parandi, & constantiæ erunt. Primum: cogitare mutationes necessarias esse. Idque à rebus ipsis: quas indies experimur, suapte corrumpi: & interire. Nempe, hæc est lex mundi; vt quædam in illo desinant; quo alia oriantur. Et nasci in illo vocatur, incipere esse aliud, quàm quod fuit

contemplatrix.

Ob externa cóèrcẽdus.

In malis alienis cõmiseratio est.

Eius modus & ratio.

Doloris proprij.

Remediũ primum: mutationis necessitas.

fuit ante. Porrò, si producerentur semper noua, seu naturâ, seu Arte, & nihil periret; non caperet orbis molem rerum. His verò de causis, si necessaria mutatio; necessaria erunt, & quæ ad illam ducunt. Velut, si homines decedere, & mori, opus; Opus erit eorum, quæ morti famulantur: nempe morbis: peste: bello: fame: tyrannide. Si verò hæc necessaria; ergo ferenda: idque libenter. Nam necessitatis non aliud effugium est; quàm velle, quod ipsa cogit. Alterum doloris remedium; cogitare: hæc quæ vocantur vulgò mala, reuera non esse: idque à ratione, quam strictim, dum metum cóèrcui, dixi. Tertium: non modò non esse mala; sed etiam sæpè bona: & vtilia. Et bona, primùm origine: nempe à Deo: Bona etiam fine: nempe exercendi, castigandi, puniendi. Omnis enim ista, malorum externorum, seu calamitatum immissio, aut Bonos exercet: aut lapsos castigat: aut improbos punit. Exercitium bonorum, necessarium: primò, vt per illud, firmetur eorum animus. Nam, quemadmodum, si Nautam te esse velis; per tempestates doceâre; si Militem, per pericula; ita si verè virum; per afflictiones. Non enim alia, ad robur via. Necessarium deinde, ad experimentum. Vt nempe, quantum profeceris; periculum facias. Postremò, necessarium ad exemplum: vt tuâ tolerantiâ, alijs præeas. Castigatio etiam bona. Et iuuat; seu sit flagelli loco; cùm peccauimus: seu freni; ne peccemus. Pæna denique bona: quæ

Ideo non ægre ferẽda.

Alterum: falsò quædam mala vocari.

Tertium: bona esse Autore Deo, Et fine.

Exercẽdi,

Castigãdi,

na: quæ tollit, quod castigatio non correxit. Decet verò iustum Deum: expedit generi humano: cuius Societas stare nequit, malitiâ impunitâ. His fere rationibus, pulchrè equidem, sed φιλοσοφικῶς satis, Lipsius, dolorem non tam cohibuit, quàm sustulit. Cohibendus autem, temperandusque tantùm est. Impatibiles enim nos esse; nec est Conditionis Mortalium: nec Diuinæ voluntatis. Et, qui sensum malorum, non fatentur; mente obduratâ, & peruicaci, velut in certamen, prouocant Deum: qui solâ, sed mansuetâ, ac domitâ patientiâ vincitur: id est placatur. Et prouocant tamen frustra; Nam scit ille, telum hoc mærorum, ita torquere; vt quidquid facias; tangi illo, indeque pati, ac dolere, sit necesse. Animum enim ipsum, & petit: & ferit: cuius exultatio, cùm sit, prout dixi, insalubris; mæror sæpè proficuus est. Beati ergo, qui lugent, & patiuntur patienter. Non vti malefici; sed propter Deum. Hic character bonorum est. In tentationem & dolorem ergo, si incideritis; beati: quia merces copiosa: & non sunt dignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ nos manet.

Puniendi.

Philosophicè,

Non prorsus dolori contrarium.

Frustra enim, cũ sit à Deo.

Ideoq; sæpè proficuus.

CAPVT III.

De ἐυπραξία, *seu exercitio Virtutum, tertia parte Probitatis.*

QVemadmodum illa, quæ colore & succo medicata esse velis; primùm munda reddere; deinde, quò faciliùs humorem imbibant; variè præparare; postremò madefacere etiam, aut *intingere* oportet; Ita animus humanus, per ἀναμαρτισίαν, purus, per μετριοπάθειαν aptus, tandem vt habitum acquirat; & velut succum imbibat virtutum; tingendus: aut potiùs imbuendus est, salutaribus præceptis: è quibus prodibit hæc, quam tertiam partem Probitatis feci, ἐυπραξίαν, seu exactum Virtutum exercitium. Inspiciemus igo hoc caput: officia eius: & primùm dicam; Quid sit virtus. deinde, Qualis esse debeat. Tertiò, Quomodo & vnde insit homini. Hæc verò singula, compendio. Et magis opinor ex naturâ rei, quam receptâ methodo, & præscripto Scholæ.

Fugam vitiorũ. affectuũ moderationem.

Capitis Tripartita huius diuisio.

Pars Capitis Prima.

Quid sit Virtus, ostensum: eiusque & Vnitas, & Partitio.

A Definitione vt incipiam; Virtus, est perfecta in homine ratio, in habitum versa, actus eius diri-

Et explicatur.

dirigens. Ratio inquam perfecta, quæ à Deo illustrata, ac directa, principium est eius, quod homo quâ est rationalis, agit: idque per ἡγεμόνικον illud, Stoicis nominatum, quod Seneca Principale, Cicero Principatum vertit: id est, partem animæ præcipuam, in quâ λογίσμος residet. Cuius est dominari, & imperare, omnibus Animæ facultatibus. Et in memoriâ quidem, ratio hæc, vt consummata sit; victrix esse debet, mutabilitatis: quâ non constat sibi homo: fines varios proponendo: Ignorantiæ in Intellectu, quâ à vero aberrat, & opinatur: Prauitatis in voluntate, quâ in malum labitur; appetitione: Effectrix verò τῆς ὁμολογίας, &, vt ita dicam, vniformitatis: τῆσ γνώσεως, seu veræ cognitionis: denique τησ ἀγαθωσύνης, id est rectissimæ bonitatis. Quæ tria, eum efficiunt, Cogitatione, Verbo, Opere, Constantem: Sapientem: Sanctum. Et primùm oportet ὁμολογεμενῶσ ζῆν, quod summum bonũ homini, quidam posuere. Id verò est, semper vnum velle. Nec opus est exceptione vti: vt bonum nempe sit, quod velis: cùm non possit cuiquam semper idem placere, nisi bonum. Itaque vnum est necessarium: sed quoniã non potest appeti vnum, nisi eius contingat notitia; & ignoti nulla sit cupido; Ideo, si vis eadem semper velle; vera etiam, seu cognita, oportet velis. Necessaria ergo erit & cognitio: vnde quispiam dixit, γνῶσιν τελειότητι εἶναι. Postremò, appetere, & nosse non sufficit; nisi etiam apprehendas: id verò fit sanctitate.

Rationale.

In quo consistat.

Vt efficiat Constantẽ,

Sapientẽ.

Sanctum,

Conuenienter vi- uere: seu vniformi ratione.

Cognitionem perfectionẽ esse.

Ex tri-

Vna virtus.

Ex triplici hac parte, mira prodit ἑνωσις virtutis.

Vnitas seu vnio.

Vna enim est ratio recta: &, quæ in illa enumerauí tria; quia singula per se, id est in monade separata, existere nequeunt; quin contineant in se, duo reliqua; ideo ex illis, miro modo vnita existet virtus: quam seu Sapientiam, seu Prudentiam, nominare licet: normam nempe & regulam, eius habitus; qui naturæ humanæ, prout rationis incorruptæ est, conuenit. Hæc est velut fons, & radix omnis bonæ actionis & Virtutis.

A triplici tamen Materia, triplex.

Quæ etsi origine vna sit: distingui tamen triariam; & potest, & solet: non in se tantum, prout ostendi: sed à Materiâ etiam, & à rebus, quarum rectum vsum præcipit, ac exequitur: & quarum triplex velut classis est. Partim enim corpus spectant: vel ad vsum vertendæ moderatum, vel abijciendæ omninò: circa quas occupatur Temperantia, oppositæ nempe Concupiscentiæ carnis: Partim, velut extra nos sunt: possidendæ, vel alteri tribuendæ: quas disponit, distribuit, ordinatque Iustitia: quæ concupiscentiæ oculorum contraria: Partim denique, ad Animum pertinent: vincendæ, regendæ, ac continendæ: quibus debetur Fortitudo: quæ vitæ superbiam, prout ostendam, vincit: frænat: ac continet. Itaque tres istæ, ex triplici classe rerum, Cardinales, vt vocant Scholæ, virtutes erunt. (Prudentiam si excipias; quæ communis, vna, & Vniuersalis:) ad quas reliquæ, prout ostendam, referuntur. De quibus

Circa Corpus Temperantia.

Circa externa Iustitia.

Circa animũ occupatur Fortitudo.

Quid,

Quid, & Quot ſint, dixiſſe hæc pauca ſufficiat. Pateſcet verò id meliùs, in hoc qui ſequitur Paragrapho.

Pars Capitis Altera.

Monſtratur, Qualis eſſe debeat Virtus: & præmiſſa Prudentiæ vberiori notione; monitisque eius; ſingulæ, prout tributæ ſunt, explicantur.

Prudẽtia virtutes regit.

PRudentiam, ex diuiſione Virtutum excerpſi: ac ſeparaui: velut vniuerſalem omnium Directricem: ideoque non aliam illi aſſigno definitionem: quam quâ Virtutem definiui. Eſt nempe illa, velut ſpecimen quoddam, ac imago, diuinæ illius Sapientiæ; quæ vna, ſimplici, æternaque contemplatione, in omnibus verum vidit, nouit, & per quam bene omnia fecit. Hanc ſi homo ſibi conuenientem, & analogam haberet; haberet omnino veram regulam: ac normam omnis actionis: menſuramque implendi officij. Sed difficilis & ardua, plures

Cur ſit difficilis.

ob cauſas: nempe partim propter imbecillitatem animi humani: cuius iudicium, & primigenia labe infectum, & conſuetudine corruptum: Partim propter res ipſas: quarum natura proprietatibus abdita, copia prope infinita, circumſtantijs ſingularibus variabilis.

Etſi

Etſi verò in tanta difficultate; tamen habenda, & comparanda eſt. Vnde autem? Facilis & (vt loquimur) adæquata reſponſio erit: à DEO: qui totus mens, & ratio, & intelligentia. Apud ipſum (vt Iob inquit;) Sapientia: & (vt Salomon;) Dominus poſſedit illam, antequam quidquam faceret. Vnde non aduentitiam, & à rerum cognitione hauſtam habet: ſed omnium effectricem, atque cauſam: ipſam verò à ſe ortam, in ſe permanen-

Habenda tamen primùm à Deo.

Potẽtiã. eſſentiã.

tem, & purum actum, non δυνάμει, ſed ἐντελεχείᾳ: ſolus autem cùm habeat; ſolus etiam & conferre poteſt: vti & naturæ Author: & gratiæ. In illâ, ingenium docile, & iudicium perſpicax, largitur: in hac, auxilia illuminationis: ſed quia ſeparatim agam, vnde inſit homini virtus, eamque à prima cauſa deriuabo: nunc è ſecundis & proximis; pono primùm, Doctrinam. Etenim illa nihil aliud eſt; quàm benè intellectarum rerum, in memoria conditorium quoddam: è quo cùm volumus, depromimus, quæ vſui eſſe poſſunt, ad ſimilia ex ſimilibus diiudicanda. Vnde, qui non modo plura, ſed quod multò maius eſt, benè cognita recondidit; faciliùs poteſt, habebitque ad manum: quibus vtatur. Niſi quod à Doctrina ſola, generalia tantùm præcepta petantur: quæ niſi exactum iudicium particularibus aptet; ſæpiùs error ſubrepet: naſceturque ſuperba ac pertinax opinio. Vnde neceſſe eſt; vt vſus quoque accedat, alter velut Prudentiæ parens:

A quo dotes naturæ & gratiæ.

Habenda à doctrina.

Denique ab vſu.

rens: & qui, Doctrinæ, vt ita dicam, promus condus est: experimento docens, aut monstrans potiùs singularia: circa quæ Prudentia præcipuè occupatur: Hæc verò tria; Nempe, Dei munere natura apta, doctrina seria, & vsus denique si adsint; & in vnum conueniant; tum demum firmam certamque Prudentiam facient.

Eius energia.

Cuius vis & energia cernitur, partim cùm con-

In contẽplatione.

templatur: partim cùm agit: partim cùm facit. Con-

templatio, est visio quædam, seu intuitus veri: isque

Actione.

non illusus, deceptusque. Actio est, ex ista notione dictamen animi, quomodo se gerat, implendo quod

Facto.

naturâ tenetur. Factum seu efficientia, eiusdem animi velut externum opus, quod, in quouis negotio benè peracto, cernitur.

Duo prima ad Sapientiam spectant: Hoc postremum propriè Prudentiam esse volunt. Quod: quia ad officia quæ ducimus, magis pertinere videtur,

Huius postremi prima pars cõsultatio.

ideò paulo diligentiùs explicandum est. Primùm igitur quod Prudentia facit, est, Consultatio: quæ quid agendum omittendumuè sit; quærit: & variè indagat. Cui propria sollertia seu sagacitas: ea enim modum & media adinuenire studet, vel expedien-

Altera Sentẽtia.

di negotij, vel omittendi. Altera pars est, Sententia: quæ directo quodam iudicij dictamine, quod consultatio quæsiuerat, & sollerter adinuenerat, decernit: & rationibus apparentibus reiectis, vnum certumque quid statuit. Illi annexa prouidentia, & consi-

derationem euentus secuturi. Etsi enim iste incertus; attamen exacta prudentia, vt plurimum illum conijcit: & assequitur. Vnde non malè illam, Diuinationem vocat quispiam: Certiorem vtique ex causis, quàm ex astris. Tertia pars est Executio: quæ id, quod consultum constitutũque est, effectum reddit. Huic propria circumspectio: quæ circumstantias negotij videt: & aut cauet, & euitat impedimenta: aut subita casuum, quà potest emendat. Et hæc de Prudentia abstractè, & generaliter.

Tertia executio.

Munus præcipuũ prudẽtis, vitæ genus eligere.

Cæterùm, præcipuum, potissimumque quod ab illa ducitur, officium est: certum vitæ statum elige-

Quod triplex.

re. Cuius etsi varia sit sors, atque conditio: tamen ad tria summa genera, non incommodè referri solet. Primum est: quietum, & à negotijs subductum: Actuosum alterum: Tertium, mixtum: & ex vtroque temperatum. De singulis dictamina quædam prudentiæ, non abs re erit subiungere.

Quietum sine desidia.

In primo igitur viuendi genere, vitanda est improba Syren, desidia: quæ inuisa primùm; vt ille ait; postremò amatur: Prono in eam ingenio humano; dum sæpè amore quietis, torpet. Exercendum ita-

Literas tractat serias.

que est, etiam in otio: vbi occupatio esse solet, cognitionis, & doctrinæ. In ea verò cauendum: ne nimiam curam in res minutas, subtiles, non necessarias, vanas denique impendamus. Talibus enim abduci, contra officium est: & ineptijs istis, animum ad maiora natum, detinere, indignum. Philologia

Cũ modo.

igitur, & literæ, quas liberales vocant, cum modo habendæ ſunt. Nimia enim horum conſectatio, vt plurimum moleſtos, verboſos, intempeſtiuos, ſibi placentes, id eſt imprudentes facit. Immò etiam habendæ certo fine: & omnis eiuſmodi opera, in rerum vtilium ſtudio, & vſu vitæ, collocãda. Quamuis, & mira abditaque naturæ ſcrutari; ne tanta Dei opera ſine teſte ſint; & vt Authoris admiratio iuxta, ac veneratio, mentibus noſtris imprimatur; laudabile. Sed in hoc vitæ genere, præſtantiſſimum, longèque pulcherrimum eſt ſtudium, veræ Sapientiæ: quæ finem hominis quærit: videt: ad illum vera media eligit: adimpletque: latentem veritatem eruit: opinionem & opinationem omnem tollit: & denique animum purum ac inſontem Deo dedit, conſecratque. Et præterea, vt alij idem faciant; ſæpè ſalutaribus ſcriptis monet. Hoc eſt profectò, eximiũ in otio negotium: hoc eſt conſummatiſſimæ actionis officium. Hoc eſt deniq; quod Dominus porrò vnum dixit eſſe neceſſarium. Quod homo, primâ ſui origine, purus nempe & innocens, ſolum vnicumq; curaſſet: quod nunc dum gratia fruitur, ſolum implere ſtudet: & quod olim in gloria plenè & continuò exercebit: atque hoc vnum perpetuò aget. Id verò, dum hîc viuimus, vt exactè fiat: & ne mens illuſa vagetur; alliganda Deo eſt: & inſiſtendũ preſsè illis, per quæ ſe Deus nobis aperuit. Sed hoc in libro tertio, qui de Pietate, id eſt vera ac vnica Sapientia erit, vberiùs dicetur.

Et ſine.

Magis verò ſtudiũ Sapiẽtiæ.

A Deo illuſtratæ.

Sequi-

Sequitur genus vitæ alterum: nempe Actuoſum: quod propriè negotio, operâ, labore, conſtat: & quod adminiculo corporis, & rerum externarum impletur. Hoc, eô præſtantius eſt, quô magis ab animo ortum ſumit: & ad illum refertur: eò verò vilius, quô corpus magis, & externa ſpectat. Inter actiones, quæ multum trahunt ab animo, eminent illæ quæ Reipub., & Ciuitati, bono Communitatis Societatiſque impenduntur: ſiue pace, ſiue bello. Tales, ſplendidæ profectò, magnanimæ, & quæ dotibus ingenij iudicijq; velut animantur: oſtenduntque, non nobis nos tantùm natos eſſe: ortuſq; noſtri patriam, & quæ hoc vinculo continentur participes eſſe debere. Proficuæ verò etiam, maximè Societati, humanæ: ſi præſertim exactè, ambitione & Auaritia procul, impleantur: Bonumque ijs, & ſalus patriæ, ſuprema lex ſit. Illæ autem Actiones, quæ neceſſitatibus vitæ præſentis conſulunt, ijſq; parandis acquirendiſque impenduntur; aut ad Agricuturam, aut ad Mercaturam, aut ad Opificia referri ſolent. Agricultura, duarum, quæ ſequuntur, optima: vberrima: quippe, ingenua: innocens: & quâ non alia eſt magis libera: & vitio carens: rituſq; meliùs vita quæ priſcos colat. Mercatura, ſi copioſa; & ampla; non illaudata. Nam commercio gentes ſociat: & ſubuenit communibus commodis: efficitque, vt quod vſpiam eſt, apud nos natum eſſe videatur. Si tenuis, & propolarum; indigna honeſto viro: nihil

Alterũ vitæ genus Actuoſũ.

Laudabiliter Reipubl. impenditur.

Vitæ neceſsitatibus ſeruit.

In Agricultura: quæ ingenua.

Mercatura: non sẽper vilis.

enim

enim proficit, (vt inquit Cicero loco hoc, quem totum ex illo haurio) nisi admodum mentiatur. Opificia denique, si multum habeant ingenij & vtilitatis, in publicum; non indigna. In vili autem & abiecta re, occupata, vti & operæ, quibus exigua merces est auctoramentum seruitutis, alijque illiberales questus, nihil profectò possunt habere ingenui.

Opificium haud dignum.

Tertium vitæ genus, è duobus primis compositum, perfectissimum existimo: naturæque nostræ maximè conueniens. Ad vtrumq; enim nati sumus: Cognitioni rerum, & Actioni. Vnde coniungendo vtrumque; sequetur status, erga se, homines, Deumque, eximij prorsus meriti. Exercitium enim virtutum, Charitatis, Pietatisq; officia, tum demum optimè exequemur; cùm Animum verâ Cognitione imbutum, ad Actionem & negotia conferemus: & pulcherrimo temperamento, vitam ita partiemur; vt eam nobis alijsque, & deniq; Deo impendamus.

Tertium vitæ genus ex vtroq; mixtum.

Laudatissimum.

His verò ita positis, constitutisque, addenda adhuc sunt quædam monita: cuique (ex iam dictis) conditioni vitæ, admodum necessaria: & vnicè seruanda.

Monita quædã adduntur.

Atque inprimis, in quocunque genere Actionis, expendere diligenter oportet, naturam ingeniumq; proprium: & videre; quid quisq; habeat sui: nec experiri temere, sine erroris certè euidenti periculo: quàm se deceant aliena. Id enim profectò maximè quemq; decet; quod est cuique suum maximè. Ideoque

Noscendũ suũ cuiq; ingenium.

Aliena nõ sectanda.

que non tam præstantiora, quàm viribus nostris potiùs conuenientia, sectanda sunt. Et cauendum, ne scænici plus, quàm nos, habere videantur prudentiæ: Illi enim, non illustriores, primasque, sed sibi accommodatissimas personas assumunt. Pudendum verò esset, vt; quod Hystrio videat in scæna, id prudens ignoret in vita. Peccatur autem neglectu huius moniti sæpissime. Alij enim par negotijs ingenium, diffidentia sui, & experimẽti detrectatione, otio sepeliũt. Alij sese per ambitũ immiscent negotio, cui vndique imparẽs sunt. Alij parum idoneam verecundiã, rebus adferunt ciuilibus. Aliorũ contumacia, non facit ad aulam. Ita dum quisque horum consectatur, quæ ei nõ cõueniũt; in multa sibi aduersa incidat, necesse est.

Exemplo personæ in scæna.

Quodsi, aliquando, necessitas ad ea nos detruserit; quæ nostri non sunt ingenij; tum adhibenda erit exacta diligentia: vt taliũ peritos inquiramus: agnoscamus: eorum consilio vtamur: & monitis cum iudicio obtemperemus. Alioqui erroribus innumeris se induere necesse erit. Nam in negotio, qui nec sibi consulere, nec benè monenti parere scit; ille profectò extremi censendus est ingenij.

In negotio quod necessitas imposuit.

Vtendum peritorũ consilio.

Addendum verò etiam: vt in constituto semel vitæ genere, constãter maneamus: & quam nobis sortem, seu ratio dederit; seu sors obiecerit; illâ contenti viuamus. Nec imitemur eorum leuitatem; qui assidua mutatione propositi, præsentia fastidiunt; inexperta appe-

Seruanda propositi constantia.

appetunt: laudant iam relicta. Qui votis, & omni vita, pendent semper: quorũ animus: naturâ inquietus: parum in se solatiorum habens: se sibi relictum ægrè fert: tædiumq; sortis suæ, & tristem vix sustinet patientiam. Huic vero contrarium: tranquillũ, nempe, placidum, semper æqualem, se contentum, statũ animi quem Græci εὐθυμίαν vocant: retinere ac tueri pulcherrimum optimumque.

Et animi tranquillitas.

Animi trãquillitatem.

Vltimum monitum est, in ordine, decoro, & Cõueniẽtia Actionis: quod Græcis τὸ πρέπον, dicitur. Nempe in moribus, sermone, vultu, habitu, incessu, gestu omni corporis, decens ac venustũ nescio quid: deinde lentũ, graue, sedatũ, & deniq; sine affectatione omni, & nimiâ curâ cõcinnũ & cõpositũ. Præceptis hoc vix includi potest: Tempori etenim, personæ, loco, ita seruiit; vt laudis & vituperij exinde causam sumat. Et quod non opportunũ, intẽpestiuũ, nec conueniens, id etsi alioqui bonum, indecorũ tamen & ineptum. Vsu ergo ista discantur: exemplo: obseruatione. Hactenus Prudentia, prout in se, explicata: nunc eandem, in tripartita Diuisione virtutis, videamus.

Et in Actione omni decorum.

Decorũ.

Quod nõ præceptis.

Sed vsu discitur.

De Temperantia.

QVia corpore & animo constat homo; huiusq; imperio, illius seruitio vtimur; ideo oritur prima virtutis pars, quæ σωφροσύνη Græcè vocata, & ὡς σώζουσα τὴν φρόνησιν ab Aristotele explicata, Latinè Temperantia vocatur: definiturq; prudens vsus eorum, quæ

Etimon Græcum Temperãtiæ.

Eius definitio.

Velut seruans prudentiam.

quæ debentur carni: Id est: naturæ eius exigentiam temperans: & id quod delectabile cẽsetur, non quærens in corpore. Cuius exigentia, partim est naturalis, & omnino necessaria: vt alimentum & tegumentum: Partim Naturalis: sed non omnino necessaria: vt coniugium: Partim nec omnino Naturalis, & penitus non necessaria: vt illecebræ ad sensus corporis oblectandos. Primam, aio, Sapientem, id est, virum bonum, admittere necessariò: alteram voluntariè: tertiâ abstinere. In omnibus verò quidquid corpori detrahet, animo conferet. Docebit hoc Frugalitas, Castitas, Abstinentia, seu quam, Græco verbo ἐγκράτειαν melius forsan voco.

Exigẽtia corporis triplex.

Eiusque ratio.

Temperantiam.

Frugalitas est in esu & potu modus: sustentationi corporis sufficiens: qui Gulæ opponitur. Modus, inquam, in quantitate cibi potusque: qui alat vires, reparetque. In qualitate; qui salubri vsu, & facilitate parabili, non verò sumptu tantùm damnoque commendetur: In lenta sumptione, quæ auidam voracitatem cohibeat: In regula denique, quam institutum præscripsit: dũ stata tempora ieiunij assignauit. Cæterùm, cùm aliæ virtutes, animo tantùm prosint: hæc etiam robur sanitatemque corpori confert. Confert deinde menti: quæ ingluuie obtunditur, & hebescit. Sed præcipuè amplectenda: quia grata & accepta Deo: cuius regnum non est potus & esca. Sobriè ergo viuito, & frugi: & stude, in hac virtute proficere: quia quotidiani est exercitij: quia velut

Frugalitas in cibo & potu.

Modus eius exprimitur.

Qui & animo & corpori prodest.

Ideoq; vnicè seruandus.

velut tyrocinium vitæ melioris; denique quia, in re minimè ardua: quam nisi vincis; quî maiora superare speres?

Si nequit Castitas continens esse, Matrimoniũ ineundum.

Castitas contraria Libidini sequitur. Hæc si per continentiam nequit retineri; Naturâ & lege diuina, velut regulam habebit Matrimonium. Meliùs enim est nubere, quam vri. Et vaga libido, non modò Dei præcepto vetatur, sed etiam ratione, & iure naturæ, coniugio illigatur, & adstringitur. Cum enim facultatis gignendi & generandi, finis sit generis propagatio; obtineri is aliter non potest, nisi, quod genitum est, educetur. Educatio verò, prolis præsertim hnmanæ, adeo alienæ opis egentis, commoda esse non potest, nisi mutuâ operâ, parentis vtriusque. Cùm & inter bruta etiam, præcipuè quorum operosior educatio, vt volucrum, tam mas, quàm fæmina, fætum curent. Si autem taliter educanda est proles; inеunda est Coniugalis Societas: quam, vti dixi, naturalis ratio dictat, exigitque. Eam verò lex Diuina, & præcipuè Euangelij, certo instituto circumscripsit, & strictiori præcepto deuinxit. Dum, & vnam tantùm vxorem vni Viro concessit: & ab eâ separari, nisi morte vetuit. Nam diuortia, iustam ob causam facta, non tam dissoluunt Coniugale fœdus, quàm nullum contractum fuisse ostendunt. Etsi verò necessarium & magnum est, in Christo & & Ecclesia, hoc Sacramentum; attamen Virginitas illo maior: altior: magisq; Deo chara: quippe quæ

Quod est à natura.

Idq; causâ educandæ prolis.

Strictiùs lege Diuina constitutum.

Perfectior illo cœlibatus.

à Carne remota, illam velut abdicat: & ideò facilè in Spiritualem Naturam assurgit. Per quam homo purus, vndique Deum, qui puritas est, faciliùs intra se habebit hospitantem.

Vitanda obscænitas in verbis.

Vtrobique autem, tam in coniugio, quàm cœlibatu, castitas, primùm in verbis seruanda: in quibus nullam inesse turpitudinem, falsò Stoici docuere. Dicebant enim. Si esset obscænitas, eam aut in re fore, aut in verbo. In re, non esse: quia effertur alio, eo tecto nomine: Si autem turpis esset; ne alieno quidem: si non suo potiùs: quod itidem turpe esse non potest, cùm denotat rem, quæ est ostensa non turpis. Atqui non sic perijt pudor, vt hoc nobis imponant. Nam etsi in rebus naturalibus, non est ea turpitudo, quæ sui vsum prohibeat; est tamen, quæ apertum fugiat: & occultari requirat. Vnde faciem aperimus, sed velamus illa, quæ ipsa natura quantum commodè potuit abdidit. Si verò hæc tegere honestas iubet, cur verbis dum necessariò nominanda sunt, non tegantur? Abeat igitur hæc obscænitatis patrona Sophistice: nobis verecundia sit, quam Christiana conuersatio requirit: obscænitas ne nominetur quidem: honestè, velut in die, ambulemus: & loquamur: vt decet Sanctos.

Reiecti Stoici qui aliter docuere.

Vitanda itidem in cogitatione.

Altera pars Castitatis, in cogitatione: quam item puram & nullo phantasmate fædatam, casta & sancta lex Christi requirit, Vt nempe, nec admittas immunda, nec te illa meditando oblectes, & multò

minus cõcùpiſcas. Præſtabis verò facilè, ſi visũ moderere: ab hoc enim potiſſimùm immundæ cogitationis origo. Dic igitur cum Iobo: Pepigi pactum cum oculis meis: nempe ne videãt (vt Pſaltes inquit) vanitatem: & dictum vtrumque imple.

Et demũ in Opere. Tertia pars Caſtitatis, in factis: non tantùm, vt Fornicationes, Stupra, Adulteria, euites: & deteſtere: quæ, nemo eſt qui turpia non agnoſcat: ſed vt deuites etiam, quæ illicia ſunt eorum: nempe muliebrem familiaritatem, officia, lenocinia, laſciuos, procaceſque mores, quibus fouetur impurus hic Amor. Quem vt vincas; defugias: nam in alijs vitijs victoriæ cauſa, pugna eſt: in hoc, tantùm fuga.

In corporis cultu modus. Abſtinentiam, mollitiei aduerſam, voco, modũ ſeueriorem in cultu: comptu: & ſitu corporis. Cultus eſt in veſte: quæ, ſit neceſſaria: ſine nimio ſumptu: Commoda: ſine inutili copia: Decora: ſine futili & vana vanitate. *Item in comptu.* Comptus in munditie: quæ vt illuuiem ſordidam, ſqualloremque vitat; ita crebra nimis balnea, vnguenta, calamiſtra non requirit. *In ſitu denique.* Situs eſt, aut in exercitio; aut in quiete. Illud aduoco, & requiro: vt vegetum, agile, patienſq; laboris corpus reddat: Hanc admitto: & tolero: vt vires reficiat: Non verò ſomnolentiâ, cubatione, geſtationeque molli eneruet, duoque vitet contraria: nempe, ne quid effæminatum aut molle, & ne quid durum agreſte aut ruſticum ſit. *Vbiq; nihil nimis molle.* Deniq; & vniuerſim, quidquid affluentiâ nimis eſt exquiſitum, delicatum, & Sy-

Temperantia. & Sybariticum, quidquid affectato faſtidio nimis tenerum, id totum ἐγκράτεια aut moderatur, aut abſtinere iubet. Vt verè ſit Temperantia, ex Stoica definitione, ἥ ἕξις ἀήττητος ἡδονῶν. *Habitus inuincibilis à voluptate.* Et ipſa potiùs vincat omnem corporis voluptatem, animumque eius falſis, & falſis oblectamentis liberum, & vacuum: ſolidorum & olim immutabilium capacem reddat. Vtrumque autem obtineri non poteſt, & qui hæc conſectatur, illa amittet.

De Iuſtitia.

PEractis tranſactiſque ijs, quæ ad corporis vt ita dicam moralem οἰκονομίαν ſpectant, cùm in hac vita rerum externarum egentes naturâ ſimus, præſcribit præcipitque Iuſtitia: quomodo in illarum vſu verſari nos oporteat. *Iuſtitiæ definitio.* Eſt enim illa, ex prudentiæ dictamine deſumptus Habitus: rebus quæ extra nos, rectè vtendi: vt nempe id, quod ſub notione vtilis venit, iuſta adminiſtremus ratione. Id autem fit; dũ nec nobis vindicamus, nec alteri tribuimus, plùs aut minùs, quàm tenemur. *Quæ partim eſt potentiâ.* Porrò bifariam conſiderari Iuſtitia poteſt. Nempe: vel vt ſit aptitudo tantùm, ac potentia animi, firmiter apud ſe conſtituentis, legitimum vſum proprij, ac alieni debitam cuique attributionem: vel vt ſit actus ipſe hoc idem exercens. *Partim actu.* Primâ notione, pertinet ad hunc tractatum, Probitatis: quâ ſe animus præparat, ac munit, ad præſtan-

 dum,

dum, quidquid ius & æquum requiret: implendumque id totum; vnde viri boni nominantur. Altera ad Charitatem, vbi, quid ſit ius, ſuum cuique tribuens, accuratè expendetur. Itaq; hîc priorem partem tractabimus. Conſtitutum mihi enim, quidque ſuo loco, ſine tautologia ponere: contra quàm faciunt illi, qui hîc ad mentionem Iuſtitiæ, totam Iuriſprudentiam infarciunt.

Altera ad Charitatẽ.

Iuſtitiæ autem iſtius, vt ita dicam, interioris, fons & origo eſt, regimen ſeuerum, adſtrictumque eius affectus; quo in id, quod nobis prodeſſe videtur, nimis ferimur. Etſi enim ille, à natura ad conſeruationem ſui, inditus cuique animanti; tamen vbi ratio homini acceſſit, docet illum & admonet: ne ſua cõmoda plùs æquo diligat: aut quærat: quin immò ſæpè impendat, ſocietatis, & ex illa orti officij causâ. Occupetur ergo primùm animus, in expugnando hoc affectu: qui hoſtis vnicus Iuſtitiæ: omnia ſibi rapiens: & nulli reddere, quod ſuum eſt, permittens: ſtatuatque non modò quidquam ſibi arrogare, ſed etiam proprijs licitiſque commodis, ſocietatis & officij causâ, detrahere. Quin immò, vt id exactiùs impleat; meminerit: quàm altum, & eximiũ, quám liberum, & liberale, quâm denique ratione dignum ſit; cuncta quæ infra animum, ex animo ſpreuiſſe. Affectu autem tali victo; concidet Auaritia: & orietur hoc fonte, rectus vſus rerum: animo illis non irretito: quin immò, adeo firmo in verâ eorum, id

Vtilitas propriano nimis ſectanda.

Quippe hoſtis Iuſtitiæ.

Expugnãda ergo.

Et officio impẽdẽda

eſt paruâ æſtimatione; vt paratus ſit, iacturam potiùs omnium pati, quàm vel latum vnguem, ab eo, quod Iuſtitia exigit declinare. Hic virtutis habitus, (qui vno nomine non effertur,) oppoſitus eſt vitio fruitionis. Rarus verò & arduus: vt ſunt Mortalium mentes, captæ concupiſcentiâ opulentiæ: quam fulgor & commoditas eius prouocat. Adeo quidem, vt Diuino etiam eloquio, magnum & mirabile feciſſe dicatur, qui eam abiecerit. Attamen abijcienda eſt, idque ijs rationibus quas attuli, inter remedia vitij huic virtuti oppoſiti.

Virtutis hic habitus oppoſitus fruitioni auaræ.

Rarus & difficilis.

Habendus tamen.

Altera ex eodem fonte virtus fluit, Liberalitas: contraria parcitati: interiori verò Iuſtitiæ, propria & inſita. Quid enim iuſtius quàm ſubuenire, largiri, prodeſſe, id eſt, quod tibi velis fieri, facere alteri? Id verò præſtabis, primùm ſi adſit (vt ita loquar) Libentia: quæ quidquid dat, libenter dat: bono animo, ſtudio, iudicio, ratione. Si verò dare nequit: vellet tamen: cupieretque. Ita conſtabit beneficentia, & beneuolentia vera. Deinde, ſi adſit Gratia: quæ non fæneretur beneficium: non captet: non requirat vicem: largiatur gratis: non mutuum, ſed donum. Poſtremò ſi adſit Bonitas, quæ adeo ſit diffuſiua ſui, vt benefaciat etiam illis; qui odêre: & quâ poteſt, æmuletur Deum: qui beneficijs afficit ignaros: & ingratos: non petentes: abnuentes: immerentes: ſed (quod ſufficit eius bonitati) miſeros, & egentes.

Liberalitas altera pars interioris Iuſtitiæ.

Sit libẽs.

Gratuita.

Benigna.

Etiam nõ amicis.

Modò miſeris.

Sed Liberalitate, etsi nihil est naturæ humanæ accommodatius; attamen vt iusta sit, recta, & laudabilis; oportet: vt cautiones quasdam habeat: quas suggeret tertia interioris Iustitiæ pars: prodigalitati aduersa: quam angusto forsan, sed cùm aliud proprium non suppetat, necessario vocabulo, nuncupato Parsimoniam. Definitur: prudens rerum dispensatio: seu mensura: ac regula; nec plus, nec minus, quàm opus sit, in alios erogandi. Per hanc sufficit modicum iusto: hæc tantas vires habet, vt multis impendijs, multis erogationibus sola sufficiat. Alij nempe diuidunt (inquit Sapiens) propria: & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Iustus autem dispensator, assignans tribuensq; quantum meretur quisque, dum sua non prodiget; non rapiet aliena: vetabitque ea; quæ luxus, & hinc sata egestas, suadere solet: fraudem nempe & iniuriam. Deinde benefaciet, non ambitûs causâ profusè largiendo; sed benignè, merita, aut pensando; aut prouocando. Duo itaque præstat Parsimonia: Primùm docet nos modicos esse, in omni impendio: nempe in victu, veste, supellectili, familiâ, largitione: idque, ne oporteat, iniquè sarcire damna, inconsultæ profusionis: Deinde, iubet, vt pro cuiusque dignitate & meritis, tribuamus. Nam si hic delectus non seruaretur, nulla ratione æquitas posset seruari. Habes Iustitiæ, vt dixi, interioris, & ad probitatem propriè pertinentis, lineamenta vera. In quibus

Parsimonia pars tertia interioris Iustitiæ.

Definitio eius.

Et eximius risus.

Docet modicos esse in sũptu.

Et in tribuendo æquos.

bus velut in semine aut radice, inclusa vis eius: à quâ pullulabunt facilè, præcepta & officia charitatis: de quibus libro agam subsequenti.

De Fortitudine.

IAM verò, cùm & ea, quæ corpus regit: & ea, quæ externa dispensat Virtus; explicata ostensaque sit; Supereſt: quæ animum firmat, ac perficit: eaque est Fortitudo. Definio illam: Prudentiæ habitum, quâ animus, primùm cuncta, quæ infra se habet; deinde seipsum: postremò victoriam ipsam, vincit: domat: ac Deo subdit. Nempe, vt illud olim in Philosophia veteri decantatum αὐταιρετον καλὸν, forti & inuicto studio superatis, victisque impedimentis omnibus, obtineat. Victoriæ porrò istius, seu τῦ κράτες materiam præbent, ea; quæ nobis sunt terribilia, molesta, difficilia. Sed quia in oculos maximè incurrunt, ea quæ terrent; ideo in illis vincendis, vulgò & imperitè, tota fortitudinis ratio ponitur. Cùm hæc pars eius tantùm, eaque non potissima sit, prout patebit.

Definitio Fortitudinis.

Per se eligibile, pulchrũ seu honestum.

Occupatur circa terribilia, molesta, difficilia.

A quâ tamen vt ordiar, definio illam: & voco; Firmitatem imperterritam animi, contra ea quæ corpori nocent. Inter ista autem φοβερώτατον ὁ θανατ inquit Aristoteles. Mortem ergo cùm officium requirit, & nõ timere, & subire; prima, sed non omnis, fortitudo erit. Magna tamen, quoties non omninò impetu fit: sed causâ, & consilio. Tum enim plenam Victo-

Firmitas animi.

Mors maximè terribilis.

Contra Mortem.

Victoriam exercet animus, in corpus: dum vitam eius, velut vestem, quando opus est exuit, & ponit. Non vt αὐτοφόνῳ, & αὐτόχειρι sit, (Apage Porticensium insanam Sapientiam, quæ falsa specie roboris, infirma & timida, mortem potiùs sibi conscisci, quàm duri quidpiam, & molesti sustineat: quæ arbitrium Vitæ à Deo acceptæ, Deo eripit: & sibi per arrogantiam prauam vindicat: acta aut ferociâ, aut gloriâ inani:) Non, inquam, vt se perimat: sed ne morte deterreri ab officio patiatur: sitque paratus, pro illo, vt Christus, & docuit, & fecit, ponere animam. Quâ maiorem dilectionem officij, nemo habet. Id autem præstat, partim cum eligit mori priùs, quàm honestum deserere; Peiusque letho flagitium timet: & non timet, quæ occidunt corpus; sed quæ occidunt animam: Vbi est mens gnara sui finis: ideoq; recti tenax propositi, Partim, dum vsque ad periculum mortis, propugnat quod tenetur: putatque dulce & decorum, pro officio mori: Vbi est, amore τῦ καλῦ, strenuæ & excitatæ indolis, pulcherrimus vigor: Partim denique, cùm Dei gloriæ & testimonio, vitam immolat: Vbi est fortis supra mortem dilectio: Prout fuit in illis; qui torti, secti, vsti, cæsi sunt, tormentis & morte strenuè obitâ, sed non sibimet illatâ. Hic est primus Fortitudinis gradus: in quo est Victoria terribilium: idq; à mente tranquilla, & ex proposito, iustam ob cau-

Non vt illam conscisceas. *Sui occisor, & sibi manus inferens.*

Sed cum opus est subeas.

Nempe vitandi flagitij.

Officij implendi.

Honesti.

Dei testãdi causa.

ob causam, agente. Ei opposita, pars illa superbiæ; quam ferociam dixi: quæ præceps, inconsulta, impetu agens, acta nempe, vt ita dicam, Gyganteâ quadam, superbiâ, ex corporis robore ortâ.

Sequitur alter Fortitudinis gradus: quem in re & materie molesta posui: & in lucta animi cum fastu: orto à rebus externis: Vt nempe eas superet, id est, infra se deprimat: seu, (vt Cicero id ipsum adscribens Fortitudini inquit;) vt ea, quæ eximia plerisq; & præclara videntur, ratione stabili firmâque contemnat. Vocari & definiri hic gradus potest. Constantia animi, in eodem statu permanentis: externis nec depressi: nec elati. Sed quia mens humana, quasi naturâ extollitur, (igneum enim quidpiam & æthereum est) contra naturam verò deprimitur; Ideo plus molestiæ sentit, in elatione continenda, quàm in depressione detrectanda. Itaq; potior Fortitudinis vis, erit in primo: Tum enim verè animus secum pugnat, certatque. Vnde verò hoc monstrũ, animus nempe secum pugnans? (quærit & respondet sibi Augustinus.) Vnde, inquit, quòd imperat animus corpori, & paretur statim: imperat sibi, & resistitur. Imperat animus, vt moueatur manus; mouetur. Et vix à seruitio, distat imperium: Imperat animus, vt velit animus, nec facit tamen. Causa est, quòd non ex toto vult, ideoq; non ex toto imperat. Vincendus itaque animo animus est: vt sibi parere possit. Maiorque erit hic gradus, quàm in terribiliũ

Pars altera Fortitudinis in re molesta.

Quæ est Constãtia.

Detrectãs deprimi.

Et (quod operosius) extolli.

Tũ enim animus secum pugnat.

victo-

victoriâ. Nam vita, vt ita dicam, corporea, cùm
Molesto certamine infra animum sit, facilius ab eo superatur. Certamen verò animi secum, tantò molestius est; quantò operosius, par quàm inferior, vincitur. Nemo autem magis par, quàm quisque sibi. Se ergo vincere, admodum arduum, operosumque erit. Porrò tum demum verè se oppugnat, seque vincere studet, mens humana; cùm fastum & inanem gloriam, quâ maximè oblectatur, sibi eripit: seque illâ priuat. Tum inquam primùm, velut partes fiunt: & quod vnum idemque videbatur, diuiditur: nempe purum illud ac simplex rationis: quod Christiana Philoso-
Vt cupidines superet. phia Spiritum vocat: ab illa parte, quæ parens cupidinum est. Inter cupidines autem, cùm præcellat
Inter quas eminet vana gloria. maximè fama & gloria; præsertim ea; quæ vt vera tribuitur; & ob meritum videtur obtigisse; Ideo talis gloriæ abdicatio, grauis & maximè molesta sit, necesse est. Diuturnum enim certamen, & continuò rediens fit lucta: donec omnis dulcedo eius, & gustus, penitus mactetur. Mactari autem debet. Nam impedit, repellit, & arcet verum hominis
Quæ vincenda. bonum. Non enim conueniunt, nec in vna sede morantur, complacentia vanæ gloriæ, & serius veri boni amor. Ergo contra fastum felicitatis huius vitæ, animus firmandus est, ne inanis famæ applausu, ventosus fiat. Vt laudem, inquam, fugiat: quippe semper falsam: id est immeritam, leuem, breuemque & verum mentis deceptæ ludibrium. Deinde; arro-

arrogantiam iudicij, ex facultatibus animi deuitet: idque sanctâ illâ, verâ, & debitâ simplicitate, cum quâ quæri se iubet Deus. Hæc est Fortitudo, in *Mirũ hæc à nullo tractam.* rebus molestis superandis; quam etsi fatentur passim, eximiam esse; dum magis expeditum putant, hostem, quàm cupiditatem vincere; & quæ premunt sustinere, quàm quæ attollunt deprimere; Nullam tamen, quod miror, eius mentionem faciunt: cùm de virtute hac agunt.

Summus fortitudinis gradus humilitas. Tertius summusque Fortitudinis gradus est: Spiritum ita, vt dixi, corporis & Cupidinis dominum, ac victorem, iterum vincere: domare: Deoque subijcere. Hanc partem voco Humilitatem: Quatenus, inquam, respicit Deum: nam quâ se; robur ac firmitas summa est. Definiri potest. Status & *Quæ definitur.* conditionis humanæ, fortiter agnita, retentaque veritas: quæ hominem, in suo, quod ex se est, nihilo, firmiter collocat: & nulla re externâ, ab illo permittit dimoueri: sublimis reuerâ, arduusq; gradus. Quia etenim animus, vbi superauit partem sui, quæ cupidinum parens est; facilè, adeo præclari operis, fructu capitur; se miratur; se oblectat; ideo hoc ipso, victoriam, quam parauerat, incautus amittit. Vincitur enim iterum Complacentiâ: quæ bono *Est, vt vincat ipsã Spiritus victoriã.* principio orta, facilè imponit: & difficillimè deprehenditur: quippe mirâ celeritate sese insinuans. Difficiliùs verò superatur. quia velut spoliare se fructu veri boni oportet: & vim sibi inferre: ne illo frua-

fruamur. Immò, velut ſe perimere, ac mactari: idque parte ſui potiore: nempe, quodammodo animo mori. Sciunt experti quid dicam, & fatebuntur id fieri per humilitatem, quæ eſt virtus oppoſita parti illi ſuperbiæ, quæ ab elatione animi, ſe bono ſuo oblectantis, oritur. Hæc, prout dixi, coram Deo, in cognitione ſui nihili, ſui minuti, ſui corrupti, fortiter firmiterque hominem conſtituit: & adeò ab hac conſideratione, ſeu agnitione ſui, diuelli aut attolli vlla re non permittit; vt etiã id, quodammodo prohibeat vero bono. Quando enim illud, influit ſua ſpontè, quoniam delectatio, quam ſecum adfert, externum iam quidpiam & productum eſt; Ideo, ne illi acquieſcere velit, id eſt, ne effectui potiùs inhiet, quàm cauſæ innitatur; ſeque compotem boni exiſtimans, euaneſcat; ideo inquam, in tantum ſibi non appropriat, id quod ſuaue & dulce influit: vt ſatagat etiam, totum & integrum, nullo delibatum proprio guſtu, & fruitione, reddere & refundere datori. Et cùm hoc fecerit, ſe non plenè feciſſe, inutilemq; ideo & vilem eſſe, ſemper & verè agnoſcit: fateturque; quippe cum talis ſit reuera. Habes Fortitudinis plenam victoriam. Partam primùm, ſi opus eſt, morte naturali. Deinde, quod ſemper opus, morte cupiditatum. Poſtremò, quod ſummum opus, morte ipſiuſmet animi: dum commorimur Deo: & ſupremam victoriam victoriæ obtinemus: nulla eius dulce-

Idquè mira quadã ratione.

Quæ exactè explicatur;

In triplici morte.

De (vt ita dicam) deificatione.

dulcedine capti, ne iterum vincamur. Quod poſtremum vberiùs explicabo: cùm περὶ τῆς Θεώσεος agam; Nunc verò partem tertiam capitis huius abſoluam.

Pars Capitis Tertia.

Declaratur vnde, & quo principio, paretur, & inſit, homini Virtus.

QVæſitum id acriter olim, & nunc: neque dum ſopita ex integro controuerſia. Ad eam namque pertinet referturque, magnum illud diſſidium, non ſcholis tantum, ſed Eccleſiæ etiam diu graue, de Gratiæ Diuinæ neceſſarijs auxilijs, & arbitrij humani libertate. Operæ pretium itaque erit, paucis hæc explicare: paucis inquam: nam haud aliam cauſam dederim, huius contentionis magis propriã; quàm multiloquium: dum diffuſis diſceptationibus ſibi mutuò præbent cauillandi anſam: quam pauca, & librata verba tollunt. Eſt verò, omninò neceſſarium, ad hanc quam ſuſcepi diatriben, locum hunc non præterire. Fundamentum enim virtutis, & τὴ ἐυπραξίας vnicum eſt: ſcire, vnde illi petendum ſit principium. Ne ignorantiâ veræ eius cauſæ, tribuamus nobis, quod Dei eſt: & vt eum, authorem gratiæ; gratiam verò potiſſimùm causã meriti, & præmij, id eſt gloriæ, agnoſcamus. Alioqui ſi proprijs viribus, niti tantùm velimus, & ijs pute-

Contentio hac de re Scholæ & Eccleſiæ grauis.

Neceſſariò hîc tractanda.

putemus nos posse, summum bonum consequi; totâ vitâ laborantes, nihil capiemus. Meritò itaq; huic loco insistam. Et primò, opiniones hac de re erroneas adferam. deinde, veram sententiam (præmissis quibusdam,) demonstrabo. Tertiò, quæ contra illam dici solent, refellam.

Idq; partitione quæ proponitur.

Virtutẽ à temperie Corporis esse.

Imprimis ergo, opinio quorundam fuit: Virtutem à Natura esse: & cuiusq; mores nasci: id est, à temperie, & constitutione corporis, prouenire. Causa sententiæ: à tam arctâ animæ cum corpore connexione. Cuius humorum prout est κρᾶσις, magis minusue videtur in nobis incitare Commotiones: Ex illarum verò modo, virtutes vitiaque. Sed si animus corpore potior, præstantiorque; quomodo ab illo perficitur? vtique, quod ignobilius & inferius est, perficere superius nobiliusq; non potest.

Tẽperamentũ.

Falsum.

A ratione tantùm humana.

Altera ergo sententia sequitur: quæ virtutum petit principium, tantùm à ratione humana. Quam rectam puramque homini inditam, sed à corporis consortio, velut contactu infectam, corrigi & depurari, institutione ac doctrina. Itaque proprijs insitæ rationis viribus, sufficere quemque sibi ad virtutem. Sententia hæc dum αὐταρκείαν tribuit homini; impiè Deum relegat. A quo cùm sit nostrum esse, quantò magis bonum esse?

Falsum etiam.

Sui sufficientiã.

Fato eam dari & sorte.

Tertia ei contraria sententia est, quæ dicit: à Deo, velut sorte, dari virtutem: ita vt eam vni conferat, neget alteri: vt nempe, animus passiuè se tantùm habe-

Cooperatione.

habeat, sine vlla συνεργείᾳ, & extincta omni libertate, suique arbitrio. Sententia primâ fronte videtur ad Deum ire: sed inspecta penitiùs, bonitati eius contraria. Causa enim peccati esset Deus. Nam quòd aliquis, virtutis omnis expers sit; (quales esse multos scimus;) Deus qui non dedit, in causa esset. Author nempe mali, quia non dator boni. At quomodo ipsummet bonum, causa mali? & quomodo posset esse vltor, cuius esset Author?

Itidẽ falsum.

Deus hominem liberũ creauit.

Quartam veramque sententiam antequam adferam; Præmittendum est: Deum, naturam ratione præditam, liberæ voluntatis suique arbitrij creasse. Quod testimonio scripturæ apertum: & dogmate Catholico sanctum, sancitumque. Decuit nempe eius liberalem & munificam bonitatem, cuius est, se quàm maximè communicare; decuit inquam impertiri ei, quem ad imaginem sui fecit, eximiũ hoc, & Diuinitati suæ proximum, propriumq;. Nihil detraxit eius omnipotentiæ: quæ vltro concessâ non minuitur potestate, præsertim supremo iure (vt ita dicam) dominij adeo integro; vt in ipso viuamus, moueamur, & simus. Denique sapientiam reddit maximè illustrem: dum mira ratione, cuncta ad suam gloriam, gubernat dirigitque: salua parentium libertate. Est ergo liberi arbitrij homo.

Decuit hoc eius bonitatẽ.

Omnipotẽtiæ nihil detraxit.

Sapiẽtiã illustrem reddidit.

Porrò vt huiusce libertatis status rectè pateat; sciendum est: quòd voluntatis actio, ex vi & proprietate sibi indita, aut est per naturam necessaria,

Voluntas nostra aut est per naturã necessaria.

aut

aut per electionem libera, aut per vim coacta In primo actu retinet vim suam: vult quippe, in quod innato appetitu fertur: nempe in bonum seu finem: quem etsi necessariò appetit, non tamen inuita, & integrum illi manet. In altero non modo retinet, sed eandem liberè exercet: dum nempe, aut reijcit, aut admittit aliquid, prout tuà προαιρεσι mouetur: scilicet liberè eligit media, quæ seu verè, seu falsò putat conuenientia ad finem: vbi τὸ αὐτοξέσιον suum habet. In tertio verò actu, vim suam prorsus amitteret, aut potiùs ipsamet quod erat, esse desineret. Quippe non est voluntas, dum non vult: nec vult, si cogitur.

Aut per electionem libera. — τὸ ἑκούσιον: Spontaneum. — Electione. — Liberum arbitriũ. — *Aut per vim coacta.*

Hæc est voluntatis humanæ, vera innataque vis, atque constitutio. Quam dum ante peccatum, originali iustitia integram incorruptamque habuit; Primùm inclinatione naturali; quâ in bonum necessariò fertur, sibi proprium conuenientéque appetebat. Deinde electione liberâ, acceptare aut reijcere poterat, quod vellet: & sine vllo animi liberi impedimento ἀδιαφορίαν plenam obtinebat: (quanquam tamen ob innocentiæ statum, quodammodo Naturalem potiùs, inditamque à Deo, quam προαιρετικὴν ἀρετὴν, haberet, ideoq; faciliùs bonum, quàm malum acceptaret.) Denique non modo vllam non sensit, coactionem, (quæ nec vlla propriè dicta dari potest, nec esse nisi ad malum:) sed neque talem, quæ illi grauis & molesta esset, tractionem,

Eius status ante peccatũ describitur. — Indifferẽtiam. — Ab electione virtutẽ.

Post

Post peccatum verò primi Parentis: Primùm, mutauit illa Naturalis & necessaria ad bonum inclinatio: cùm nempe malum, specie boni, per concupiscentiam appetere cæpit. Deinde, in libertate eligendi, æquilibrium illud voluntatis, variauit: lancem eius deprimente peccati originalis pondere: ita, vt bona media, quodammodo inuitè voluntas eligeret: facillimè autem, & sua sponte, mala. Denique vis quædam, & mancipatio captiuantis nos peccati, subsecuta: quæ voluntatem afflixit: & seruam quodammodo fecit. A quo enim quis deuictus est; huius & seruus est. Ita, omni parte, innata voluntatis energia, vulnerata: debilitata: vitiata: (prout hisce verbis, id exprimere solet, Augustinus:) non tamen interfecta: aut sublata est. Corrumpi enim, inficì, & deprauari, natura in homine per peccatum potuit: penitus tolli & eripi non potuit. Mansit ergo vis & proprietas eius: sed saucia: mutila: & ad malum tantùm prona.

Oſtẽditurquè quomodo post peccatum, mutauit. — *Ita vt periisset fere*

Atque ita, perierat homo: dum malus tantùm esse poterat. Sed subuenit misero, benignitas Saluatoris nostri Dei: qui manifestus in carne, dum naturam, quam sibi propriam assumpsit, reparauit; etiam nobis, eiusdem reparationis communionem, satisfactione præstita, & soluto redemptionis lytro, obtinuit. Ita illi tributa iustitia: nobis

Nisi gratia Saluatoris subueniſſet.

nobis data, per ipſum, miſericordia. Et vt Adamo peccante, ad totum genus humanum, labes peruenit; ita Chriſto promerente, ad omnes gratia pertinuit. Gratia porrò hæc, ſita in Auxilio: Inſtitutione: & Exemplo. Auxilium: partim depulſo malo originalis peccati, per παλυγγενεσίαν baptiſmi; partim collato bono, per internam inſpirationem gratiæ præuenientis, quæ memoriam ſtabilit: illuſtrat intellectum: accendit voluntatem ad bonum: idque ſæpè ſupernaturali illapſu: qui creatas vires animæ excedit. Partim denique, datâ in bono perſeuerantiâ, per promiſſam, præſtitamque nobiſcum manſionem: & Spiritus Sancti donum. Inſtitutio: Partim doctrinâ: & vltimi finis, non in hac vita quærendi, notitiâ: (quod vetus Philoſophia ignorauit, & Iudaica religio, non expreſsè aſſeruit:) Partim ad eum facilè obtinendum conſilio; quod breuiſſimarum ſententiarum inaffectatâ maieſtate, & arcanâ veritate aperuit: Partim denique, præcepto; & iuſſu: myſterijs nempe, & Sacramentis veræ fidei patefactis: & ſublatâ (vt vocat Athanaſius) θεοπλανήσια: religione autem conſtituta: quæ antehac, aut nulla; apud neſcientes Deum: aut falſa; apud malè colentes: aut imperfecta adhuc; in Iudaiſmo erat. Exemplum denique dedit nobis: dum, quæ docuit, impleuit: & quæ imperauit, facere monſtrauit:

Quâ Chriſtus ſalubre auxilium.

Regeneratione.

Inſtitutionem neceſſariam

De Deo aberratione.

Exẽplum denig, nobis dedit.

ſtrauit: meritòque ſe ſequi, ſuisque inſiſtere veſtigijs iuſſit: vt quod ille fecit, & nos faciamus. Tot verò, tantisque ſubſidijs fulta natura humana, non modo ad priſtinum ſtatum redijt; ſed longè maiori, & præſidio, & dote gratiæ, firmata ornataque eſt. Primùm, quia maior libertas, (inquit Auguſtinus) neceſſaria fuit aduerſus tot tentationes, quæ in paradiſo non fuerunt: deinde, quia dignitas, copioſa redemptio, & miſericordia Saluatoris id meruit: voluitque.

Ita naturã ſuperauit gratia

Ex his verò omnibus quæ dicta ſunt, quadruplex ſtatus dignoſcitur humanæ poteſtatis: (poſſe autem, tantùm eſt ad bonum, nam ad malum eſt propriè, non poſſe:) Primò, in innocentiæ ſtatu: potuit homo benè agere, & potuit non peccare: Deinde, poſt peccatum, expers innocentiæ, non potuit benè agere, & non potuit non peccare: Tertiò, compos gratiæ, iterum, atque faciliùs multò, poteſt benè agere, & poteſt non peccare. Poſtremò, cùm donatus erit gloria, non poterit non benè agere, (ſi actio vocanda in ipſa fruitione eſt; vbi patitur magis, quam agit:) & nunquam poterit peccare.

Quadruplex poteſtatis humanæ variatio.

Cum itaque in ſtatu tertio nunc ſimus; id eſt, in libertate, adiutâ gratiâ, facilis reſponſio erit, ad quæſtionem propoſitam. Nempe: Virtutem & Actionem bonam, præcipuè verò, ſublimem illã;

Nunc in libertate adiuta gratianos eſſe.

 qualis

qualis est credere, sperare, diligere, vt iustificationis gratia conferatur; (verba sunt ex Canone Concilij Tridentini:) non posse esse sine præueniente Spiritus Sancti inspiratione: & auxilio: Ita tamen; vt liberum hominis arbitrium, in, non dissentiendo gratiæ, interueniat. Vt enim, non est amissum penitus, arbitrium per peccatum; ita nec sublatum, per gratiam. Et (vt Prosper dixit) quod non est interfectum per vulnerantem; non tollitur per medentem. Manet hæc libertas, sed ex se, ad vnam partem magis propensa, nempe ad dissensum gratiæ. Vnde, cùm Concilij Tridentini regula, decernit, posse voluntatem humanam, gratiæ assensum non præbere, satis hoc ipso ostendit in quo potissimùm gratiæ cooperetur: nempe, in non detrectando. Talis autem cooperatio, nihil habet, quo se iactet, & ostentet. Nihil enim aliud præstat, per eam voluntas, nisi quòd, non pereundi assensum, velit gratiâ & auxilio Dei, á se obtineri. Quis autem salutem sibi adscribat, quòd, cum ex se, non potuerit non perire, saluari per alium, non noluerit? Quis exprobret Datori, quòd donum eius acceptauerit? præsertim cùm vt acceptaret, illectus sit, inuitante, seque planè ingerente, eius bonitate. Et cùm, ni eam acceptaret, periret. Certè hinc non vsurpabimus gloriam: sed ei referemus: qui ad eam obti-

Posse tamen gratiæ dissentire.

Cooperari verò in non dissentiendo.

Hinc tamen nulla iactatia.

obtinendam, contulit, gratuitam gratiam. Quin immò, confundemur potiùs; cùm videbimus; ægre, prauâ voluntate nostrâ, acceptata ab eo dona, præmijs affici: & munera eius oblata, suasa, commendata, denique nostri commodi causâ data, in nobis velut merita coronari. Nostrum enim ferme tantùm est, posse illa respuere, id est, posse perire. Et propriè, (vt inquit Augustinus) non est voluntatis nostræ effectio, sed defectio. Nam vt superiùs dixi, posse seu efficere, est ad bonum tantùm, quod ex nobis nullum. Cùm igitur gratiæ cooperamur; seu assensum non negamus; propriè nihil efficimus viribus nostris: sed tantùm, adiuti gratiâ, non deficimus: cùm, absque illâ esset; deficeremus.

Quippe propriè nil efficimus ipsi.

Sed tãtũ non deficimus.

Hæc, naturâ rei, ac ratione ipsa euidentia, Authoritate scripturæ, & interpretatione Patrũ, immò doctrina, & approbatione Ecclesiæ, firma; turbauit nuper pruritus disceptandi: & καινοτομία illa, scabie insanabilior, quæ prouidit dogma, tale: Nẽpe, non posse hominem gratiæ dissentire: Quòd verò dissentiat, id à nescio quâ prædeterminatione esse, ad vnum quid, voluntatem adstringente. Dicunt enim: Deum, absolutâ sua voluntate, ante omnem præuisionem voluntatis humanæ, ab æterno statuisse: ac decreuisse: omnes actiones humanas, cum circumstantijs omnibus: ita vt aliter fieri non possint,

Hæc frustra conturbant.

Qui prædeterminationem quandam inducũt.

Nullâ iustâ causâ.

sint. Causas verò sententiæ afferunt istas: Primam; quia putant aliter non posse præstare prouidentiam ac gubernationem vniuersi. Alteram; quia necessarium dicunt, vt causa prima prius influat in effectũ, quàm secunda. Tertiam; quia nisi prædeterminatio esset, principium iustificationis; non ex Deo, sed ex nobis esset. Præter hasce rationes, se tutantur Authoritate Augustini, dicuntq; eum eiusdem secum esse sententiæ. Quod totum, vt plenè refutem, aperio primùm, quæ exinde sequantur absurda.

Absurda ipsius opinionis.

Primum erit; quòd si hæc sententia obtineret; tolleretur libertas arbitrij: cuius vis est in electione. Electio verò non est, vbi non datur, è pluribus optio. Optio verò tollitur, si ad vnum adstricta, & affixa sit, nescio quâ prædeterminatione, voluntas. Alterum absurdum; quod benè secusque meritis, promissio præmij, vel cõminatio pœnæ, quibus Deus allicit, vel deterret, voluntatem, inutilis: imo ludicra esset: prædeterminatione hâc, ad vnum, cui non possit resisti, manente. Tertium; quòd quatuor statuum humanæ potestatis, quas verè recensui, permutatio, ac confusio sequeretur: si tertius, in quo nunc sumus, vt possimus benè agere, & possimus non peccare; vel in quartum, gloriâ dotatum, nempe, non posse peccare, vel in secundũ, gratiâ destitutũ, nempe, non posse non peccare. Quartum absurdũ; quòd induceretur, fatalis & cogẽs necessitas, idq; non illa, quã vocãt sequel-

1. Libertatis interitus.

2. Præmij itẽ & pœnæ.

3. Cõturbatio statuum.

4. Fatalis necessitas.

sequelæ; id est ex suppositione præuisæ voluntatis; sed ex prædeterminatione: atq; ita ex merâ adactione: Indeq; prodiret atrox illa, & terribilis prædestinatio: quæ immutabili decreto, faceret hominem, non ideo damnandum, quia peccaturum? sed quia damnandum; peccaturum. Quintum absurdum; Deum fore authorem peccati: & magis quam Dæmonem: nam ille suadet tantùm ac incitat: hic tali, quam adstruunt prædeterminatione, iuberet omninò: cogeretq;. Sextum absurdum; Deum iniurium, ac iniquum iudicem fore. Quare enim in alio puniret, cuius ipse Author esset? dicerent damnandi: nõ fuit in nostra potestate, non velle; quod vt vellemus, voluisti: non fuit, quod vellemus, non facere; quod vt omnibus cum circumstantijs faceremus, non decreuisti solùm; iuuisti; iussisti; sed motione quadam, & impulsu, cui resistere non potuimus, omninò adegisti; seu potiùs tu ipse fecisti: cur nos ergo punis? Hæc & plura absurda sequerentur, quorum quidquid tetigeris; vt ille ait, vlcus est.

5. Deum causã fore mali.

Et iniquũ iudicem.

Effugia frustra ad ferunt.

Contra hæc verò omnia satis se tutos arbitrantur: cùm dicunt, Deum prædeterminare ad opus, sed non quà malum est & peccatum. Quasi non sufficiat ad complicitatem; vt ita dicam; adigere ad opus, cui annexa, & inseparabilis malitia est. Hac profectò ratione, omnis peccans, vix peccaret. Rarò enim vult peccatum, quà Deo iniurium, sed quà prodesse, ac oble-

Quæ refelluntur.

ac oblectare videtur. Prædeterminatio ergo ista, inculpabilis esse nequit. Quod verò concursum Dei naturalem attinet; hic adeo non prædeterminat voluntatem vt ei potiùs obsequi videatur.

Vti & eorũ argumenta.

Sed vt refutem paucis rationes, quas adferunt; Primùm; de Prouidentia Dei, seu potiùs, facultate gubernandi; sine hac, quam adstruunt prædeterminatione, securos esse iubeo. Constabit illi ratio, istius potestatis, & imperij: ita vt, nihil ipso inscio, nihil inuito, nihil ad efficiendum, aut prohibendum, inualido, fiat. Scit omnes euentus, immò semper præsentes sibi spectat: & nosci: neque huic inspectioni, & notitiæ, officit quidquam, libertas humani arbitrij. Vult deinde quædam fieri: quædam permitit quandoque: & operari finit causas secundas, prout earum condidit naturam: nempe liberas liberè agere: sed ipso non inuito: alioqui non agerent: Ita neque hîc, eum impedit libertas humana. Potest denique omnia: etiãsi liberos homines creauit. Velle enim illis, liberum dedit: efficere ac præstare quæ voluerint, sua gubernatione circumscripsit: suâque omnipotentiâ (saluâ agentium libertate) omnia ad finem dirigit, destinatum. Neque prædeterminatione, id-est coactione voluntatis, opus habet: suppetunt abundè media implendi, vel impediendi effectus.

Deũ sine prædeterminatione, esse rectorem vniuersi.

Esse item primam causam.

Quòd verò argutantur, de influxu causæ primæ;

Prio-

Prioritas hæc, sita in eo, quòd ab illâ essentiâ, vis, & conseruatio promanet, causæ secundæ. Deinde, quòd causa secunda, sine primâ nequeat operari: potest verò prima, (quamuis vt plurimum non facit;) sine secunda. Tertiò, quòd causæ primæ concursus, est etiam generalis: secundæ, particularis tantùm. Prior ergo exinde, potiorque erit, causa prima. Sed hoc nihil impedit, quò minùs causa secunda, naturam quam accepit, retineat: &, si necessaria est; agat necessariò: si libera; liberè. Quod verò attinet principium Iustificationis, hoc à Deo esse certum est: & sine gratia auxilioque eius, nihil prorsus boni hominem posse, omninò profitendum. Nempe, Deus vult omnes saluari, etsi non omnes saluentur: Quòd autem saluentur quidam, saluantis est donum: quòd pereunt, pereuntium meritum. Assensus gratiæ potissimùm à Deo: dissensus est à nobis: aut potiùs nec est: cùm peccatum, seu hic dissensus, propriè nec subsistat, nec sit. Vt enim tenebræ, aut silentium, (scitè hoc Lipsius) non agnoscuntur esse; nisi absentiâ contrarij, ita & illud. Priuatio tantùm est, id est deliquium boni. Hac igitur ratione, vt principium Iustificationis gratiæ attribuimus, ita Prædeterminationem, quæ principium damnationis esset, à Deo remouemus. A quo solo salus, à nobis solis,

Et principium iustificationis.

Nos verò sine illo perire.

perditio. Postremum est, de Augustino, quem patronum causæ suæ, assertoremque, gloriantur. Sed ille, cùm tam Libertatem arbitrij, quàm auxilia gratiæ, contra hæreses tutatus sit; vt concedam, dicta quædam, in calore vt fit pugnæ, & contentionis, protulisse; quæ seperatim lecta, trahi in partem possint; ita nuperâ multorum diligentiâ, satis superque ex eius scriptis demonstratum est: illum, Prædeterminationem hanc nouam, nunquam docuisse: nec talem fuisse eius in hoc argumento sententiam. Vt verò huic quæstioni, finem imponam; quoniam patet, sine auxilio gratiaque Dei, nos malum tantùm, idest, nihil, posse: Ideo spem totam boni operis, in illo collocare, ab illo opem agendi, ac perficiendi petere, quæ demum rectè egerimus, illi soli adscribere, tribuereque debemus. Fac igitur ô Deus, vt gratiâ tuâ, in nobis, culpâ nostrâ, vacua non sit: & præcepta hæc Probitatis, quæ te inspirante dicta sunt, te Adiutore, ad tuam gloriam exactè impleantur.

Augustinū non docuisse prædeterminationem.

Voto & precatione clausula imponitur.

APPENDICIS VICE.

Monita quædam ad Probitatem retinendam pertinentia.

SEd in libri hac clausula, addenda quædam monita supersunt: quæ in Contextu & serie tractationis inseri vix commodè poterant: cùm tamen ad recensitas Probitatis partes, apprimè facere videantur. Meritò itaque illis hunc librum consignabo.

Primò ergo, ad Anamarthisiam, vnicè pertinet, sacrum illud dictum: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Nouissima verò hæc sunt: Mors assiduò veniens, non longè remota, certa euentu, incerta tempore: ideoq; semper expectanda. Non est enim, vt diem rectè peragas, nisi illum vt vltimum existimes. Omnem itaque tibi supremum diluxisse puta. Deinde: cogita, reddendæ rationis, omnium quæ egeris, dixeris, cogitaueris, certam & præstitutam diem: toties eloquio Dei promissam, ac ingeminatam. Postremò: expende, præmij aut pænæ magnitudinem: & spem eius metumque: prout merueris. Horum autem viuâ recordatione, non censeas reddi vitam terrore turbatam, anxiam tristitiâ, & negotiorum ac omnis actionis vt superfluæ incuriosam: Quinimo tranquillam potius, quâ ad portum & quietem veram ferimur: Terroris expertem & vacuam: dum nempe ille timorum maximus, haud vrget, lethi metus. Emendatam denique: quippe sedulam boni operis & meriti: & exinde lætam semper.

Primum monitum memoria nouissimorum.

Mortis.

Iudicij.

Præmij aut pœnæ.

Vitæ hinc emendatio, & quies.

Alterum impeccantiæ remedium, cōgitare, præsentem

Alterum monitum præsentia Dei.

sentem tibi semper, & cuncta videntem adesse Deum. Fastidit hoc & auersatur apud Ciceronem Epicureus: dum conqueritur, impositum Ceruicibus nostris sempiternum Dominum, omnia aduertentem, quem dies & noctes timeremus: Sed non

Qui nobis adest, & inest.

Christiana nostra Philosophia, cui initium sapientiæ est timor Domini: firmum nempe peccati, & temerandæ conscientiæ frenum. Illud verò non potest haberi, nisi firmiter agnoscamus, præsentem nobis Deum. Agnoscimus ergo, scimusque, quòd non ita nos ambiat, vndique, & impleat aër, vt ille. Immensus enim non esset, ni vbique esset: ni operi suo & circumfusus, & inditus, extra illud, & intra. Itaque in illo viuimus, mo-

Et aspicit nostra.

uemur, & sumus. Ideoque omnes animi ac cogitationis recessus, peruadit: ac penetrat: & tacita quamuis, loquitur illi voluntas. Cùm itaque solus fueris, cùm fores clauseris, ne putes te esse sine arbitro. Videt te enim, & aspicit præsens Deus. Sancti in Deo, & Angeli, testes intendunt ocu-

Ideoq; eo coram no peccãdũ.

los. Deo verò spectatore, & olim Iudice, & Vindice, tum verò tot testibus coram, quanta esse debet non dicam verecundia, sed abominatio etiam, terror horrorque peccandi. Altè id ergo defigamus in animo, in Conspectu Dei, Opere, Verbo, Cogitatione versemur: καὶ τὸν ἀόρατον, ὡς ὁρῶντες, ἐκαρτερήσαμεν.

Et inuisibilem, tãquã videtes sustineam

Monitum tertium Examen cõsciẽtiæ.

Tertium Probitatis retinendæ monitum, & salutare velut Antidotum, censeo: quod vocare solemus Examen Conscientiæ. Quo velut in numerato habemus, motus omnes animi: ad exemplar eius; qui dixit: Anima mea in manibus meis semper: vt nempe ob oculos posita spectataque quotidie emendatior esset. Quemlibet itaq; diem scrutemur. Commotionum, quò nos ducant, quantùm raptent, & modum & finem, in nobis speculemur. Quæ vitia magis infestent, ac vrgeant,

Quo vitæ iudicatur & corrigitur.

expendamus: & huic fini facta, dicta, cogitata remetiamur. Causam omnium, coram interno cõscientiæ Iudice dicamus. Et quia hoc arbitro nemo nocens absoluitur; pœnam etiàm pœnitentiâ sumamus, donec exercitatione istâ sanetur, quidquid corruptum & prauum fuerit.

Quartũ varia admonitio.

Verùm, quia Iudicium hoc, quod de Nobis ipsis instituimus, sæpe deprauat, semper se insinuãs amor sui: qui conniuere quemq; ad sua vitia facit; vsu verò compertum, in aliena nos cernere acutiùs; Ideo quartum monitum, magno præsidio ad parandam omnium commotionum eutaxiam & virtutum exercitium erit: Testem aliquem, & Inspectorem, imò Censorem bonum & prudentem,

A Viro bono.

eligere: cui nos aperiamus: & reuelemus. Nam, si est aliquid, (vt inquit ille) quod ex viro bono, vel tacente proficias, quantò magis docente, in-

ſtruente, admonente? Elige itaque, qui tibi blandè, temperanter, non affectu ſed iudicio, munus hoc amici monitoris exerceat: deinde moneri ab eo ne detrectes, nam alioqui ἀνεθέιητος, ἀθεράπευτος: Cæterùm vel hinc eximius patet fructus: & præſtantiſſimum veræ probitatis remedium ex inſtituto Religionis Catholicæ: quo confitemur alter alteri peccata noſtra: & conſcios facimus Conſcientiæ noſtræ: non modò monitores, ſed omnino Iudices. Sed hac de re ſuo loco, nempe libro qui de Pietate.

Qui ad hoc eligẽdus.

Confeſſio Catholica etiã huic fini.

Nõ monitus, nõ correctus.

Quintum vltimumque monitum, idq; ad eupraxiam propriè pertinens eſt. Vt non in præceptorum cognitione tantùm ſiſtamus: ſed illa ad vſum etiam aptemus: transferamuſque. Cùm enim nulla ars & artificium ſolis conſtet præceptis; ſed addi exercitatio debeat, quæ omnia euincit perficitq; Certè & ſapientiæ, quam artem bene viuendi quiſpiam dixit, adhibenda ἄσκησις eſt: quæ illam demũ conſummatam reddat. Præclarè enim vt multa Epictetus dixit: Peccari à Philoſophiæ ſtudioſis, quòd dogmatum demonſtrationem potiſſimùm inquirant, vſum verò illorum inſuper habeant. Exempli cauſa: ſi ponatur dogma, non eſſe mentiendum; cauſa inquiritur dicti: & demonſtratio mandatur memoriæ: res ipſa non impletur. Itaque mentimur quidem, inquit: quamuis interrogati,

Quintũ monitũ.

Præceptis addendã exercitationem.

Exercitatio.

Nec diſputare oportet.

rogati, cur non ſit mentiendũ; Cauſam in promptu habeamus. Ergo non in cognitione tantùm, & indagandi labore, nec in differendi peritiâ ponenda eſt opera: ſed facta omnino addenda: inque illis potiſſima profectus ratio collocanda. Non enim ingenium excolere oportet, ſed animum: non ſolertiæ laudem aut oblectationem captare ex ſtudio ſapientiæ, ſed fructum: qui nos expertes vitiorum, Commotionum arbitros, Virtutum compotes, Temperantes inquam, Iuſtos, Fortes reddat. Fruſtra alioqui notitia præceptorum, ſi de virtute locuti, vitia ſectemur. Fruſtra Probitas, quæ intra verba tantùm conſiſtit. Non enim Auditores legis, ac periti eius interpretes, ſed factores operis, officium implebunt: ac præmium conſequentur.

Sed viuere.

LIBER OFFICIORVM SECVNDVS.

De Charitate.

INsistendo factæ diuisioni Officiorum, postquam ea disserui, quæ ad Probitatem putaui pertinere; aggredior Officia Charitatis: eum inuocans, qui Charitas ipsa est: vt veram eius arcanamq; vim, aperiam mortalibus, ac instillem. Hanc itaq; vt noua, nec hactenus vsitatâ methodo, ac ratione explicem: primùm ita definiam. Charitas, est propensio animi erga proximum, benigna: benevola: benefica. Benigna inprimis: nempe, iudicium & sensum de proximo, quàm maximè bonum, retinens: cuncta eius, vel probando: vel tolerando: vel amanter corrigendo. Benevola deinde, in precatione, voto, studio vt bene illi sit: & dum est, gaudio: & congratulatione. Benefica denique: libenter & copiosè opitulando necessitatibus eius: id est, opera, vt vocant, misericordiæ, promptè erga illum, & largiter exercendo.

Definitur Charitas.

Benigna.

Benevola.

Benefica.

Debita à communi ortu.

Debita verò prorsus humano generi: quòd vno parente satum, cognationem agnoscere meritò debet:

bet: & ex illâ mutuum habere amorem. Etenim, cùm non animalia modò, eiusdem speciei congregentur, conciliante natura; sed inanimata quoque, & sensu carentia, coniungi quodammodo appetant; idque pondere, sympathia, ac propagine testentur; Quantò magis id homini conueniet, cui non alia natura, quàm ratio est? vt nempe sui generis societatem quærat: concordiam appetat: commune norit bonum: impleat officium: id est, mutuam exerceat charitatem.

Naturæ ductu.

Amare certè & amari, itemque sibi mutuò prodesse, natura suadet *exigitque*: Eique obsequentem hominem, homini non posse nocere, apertum est. Nam si noceret: aut id putaret non iniquum, aut non peius, malis corporis & fortunæ. Si primum: quid cum eo differas (inquit Cicero) qui hominem ex homine tollit? Si alterum: erraret in eo, quòd vllum malum, grauius malo animi putaret. Naturalis ergo Amor & Amicitia. Contra Naturam verò, ἀφιλία: diuisionis, discordiæ, & demum interitus parens.

Amoris vacuitas.

Quodsi Charitas, vel ipsius naturæ & rationis ductu, homini propria: quantò magis iussu Dei? Hoc mandatum eius primum, & maximum, vt illū diligamus toto animo. Suppar autem ei alterum, vt proximum. Suppar inquam: Iusti namque experimentum est vnicū, actio cum proximo. Non enim

Et deniq; iussu Dei.

amare Deum potes, quem non vides, si proximum odisti, quem vides. Et si Deum verè amas, nempe bonum tuum; necesse est, vt ames proximum: qui æquè tecum ad amandum eum factus est. Nam quæ tertio congruere tenentur, inter se congruant necesse est: Amorem ergo Dei, Amor proximi necessariò consequitur.

Itaq; exactè habẽda est.

Diligamus itaque inuicem. Nam plenitudo legis, dilectio. Quam nisi habeam, (inquit Apostolus) nihil sum: nihilque prosunt reliqua virtutum officia. Et cùm à Discipulo Christi peteretur, cur eam toties ingeminaret; quia præceptum Domini est, inquit: & si solum fiat, sufficit. De hac igitur libro hoc agam: & quâ ratione exactè præstari possit; tribus Capitibus ostendam.

CAPVT I.

Qualis Charitas in statu innocentiæ fuisset: & quoniam tam exacta post peccatum haberi non potuit; ex illius defectu, de origine Iuris.

Causa adfertur cur inquirenda est charitas primitiua.

DE Charitate dicturo, operæpretium imprimis videtur indagare: qualis Virtus ista fuisset, in sua Origine, & velut fonte, id est, in statu innocentiæ. Cùm nempe homo, nulla labe infectus, imitator fuisset diuinæ bonitatis: eam erga proximos exercendo.

cendo. Operæpretium hoc inquam inspicere: quò in statu hoc, multifariam vitiatæ Charitatis; primitiuam illam, quàm maximè æmulemur: vt ex defectu eius ortum Ius, ad illam, quoad fieri potest, reuocemus: aptemusque. Dicam igitur hoc Capite tria. Primò ostendam statũ Charitatis primitiuæ. Deinde deducam illam talem post peccatum subsistere non potuisse. Tertiò illam, inducto Iure, sarcire, ac reparare, necessarium fuisse euincam.

Tripartita capitis diuisio.

Pars Capitis Prima.

De Statu Primitiuæ Charitatis.

Charitas primitiua

COgitanti itaq; de Primitiua Charitate, in mentem primùm venit: illam, tres dotes, quibus & perficeretur, & conseruaretur, necessariò habituram fuisse. Nempe, lubentem inter se æqualitatem: Rerum omnium Communitatem: Omnis generis à se vicissim exigendi Immunitatẽ. Optimè enim Charitas mutua retinetur, primùm inter pares: deinde nihil vt suum vsurpantes: postremò nihil à se vicissim velut debitum requirentes. Paritas seu Æqualitas prima genitrix Charitatis. Cùm namque naturaliter se quisque amet; ideo & sibi similem: id est parem & æqualẽ. Nam in illo seipsum. Vnde illud: quòd Amicitia pares aut accipiat, aut faciat. Communi-

Habuisset æqualitatẽ

Cõmunitatem,

tas deinde, altera eiusdem origo. Cùm enim præcipua dissidij causa esse soleat, à pluribus; rei alicuius, quæ pluribus non potest sufficere; ideo inductâ Cõmunitate, & prouisâ cunctis æquali sufficientiâ, (quæ necessariò fuisset in communi vita) Charitas facilè constabit. Immunitas denique auctrix Charitatis erit. Quia grauis & seruilis, ideoque odiosa est, exactio debitæ obligationis: quâ sublatâ, Charitas manet, sponte ac liberè supplens, quod extorquebat obligatio.

Immunitatem,

Eæ dotes faciles innocentiæ.

Porro triplex hæc dos Charitatis, facilè in statu vitæ innocentis, haberi potuisset. Nam Æqualitas manasset: primùm ab Æqualitate Conditionis, quâ creti sumus: & per quam, omnia habuissemus æqualia: Deinde ab eximia quadam bonitate: quæ non permisisset, viribus parare potestatem: quæ naturaliter cuique in se tantùm est, eaque libertas vocatur. Denique cùm sibi quisque adultus ad omnia sufficisset: (prolem enim teneram excipio) opus non habuisset alieno obsequio. Cõmunitas item omniũ rerum, facilè constitisset. Nam occupatio, & dominium, & possessio, inutilis prorsus foret: cùm eam sufficientia, & parabilitas rerum, sponte prouenientium, superfluam feciſſet. Denique Immunitas mutua foret: & extorsio obligationis necessariò cessasset. Cùm, vt alter alteri munifex esset: nec vllius necessitas egeret: nec quisquam exigeret: sed voluntati

Quod in singulis ostenditur.

Sui sufficientia.

tati tribuentis relinqueret. Quanquam nec tribuere opus foret: cùm in αὐτάρκεια cuiusque, beneuolentiæ tantùm, vix beneficentiæ, locus esset. Et hic futurus fuisse videtur, status exactæ ac consummatæ Charitatis. In quo, lege, aut scripto iure opus non fuisset: cùm sine malâ libidine, & concupiscentiâ, eoque sine pæna, aut coercitione, agere potuissent.

Ita vt scripto iure opus non fuisset.

Pars Capitis Secunda.

De Impossibilitate Primitiuæ Charitatis.

COrrupto verò, per peccatum primi Parentis, genere humano: nullo modo, eiusmodi Charitas, potuit retineri. Nam in pænam peccati, inuasit Nos, primùm Infirmitas: dum puluerem Nos esse; facilem dissipari, primo Parenti à Deo dictum, & simul factum est. Deinde Indigentia, dum ab eodem sterilem alendis Nobis terram, spinas tantùm & tribulos suapte germinantem, accepimus. Postremò Labor accessit, cùm in sudore vultus, pane vesci, iussi & damnati sumus. Hæc tria verò Æqualitatem exuere, proprietatem quærere, obligationem pacisci, cò égerunt.

Post peccatum orta.

Infirmitas

Indigẽtia.

Labor.

Hæc dictas dotes sustulere.

Etenim ad auxilium Infirmitatis, necessariò debilioribus ferenda: validioribus verò ad maiorẽ commoditatem, viribus paranda: & ne priuatim parta,

Sed subuenit infirmitati potestas.

nimiùm excreſceret, tandem, conſenſu, Ciuitati deferenda fuit poteſtas. Tollenda verò Æqualitas, per quam Charitate ceſſante, nec hoſpes ab hoſpite tutus, nec ſibi ſufficiens quiſquam erat.

Indigẽtiæ dominiũ.

Deinde: Cùm etiam non ſufficerent nobis, quæ ad vſum vitæ pertinent, ea verò, naturæ ſeipſam conſeruantis ductu, acquirere quiſque ſibi mallet, quàm relinquere alteri: In communi omnium Indigentia, ad occupationem ventum eſt: vt quod quiſque primus manu apprehendiſſet, vel pede calcatum limite ſignaſſet, id ei, eripere alteri, fas non eſſet. Ita neceſſariò Communitas, (aucto præſertim genere humano, & non habente ſufficientiam) paulatim ſublata, rerum omnium, quæcunque occupari potuerunt.

Labori obligatio ſeu opis alienæ exactio.

Tertiò denique: Quia labor grauis, & oneroſus nimiùm erat; nec ſuus cuique ſufficiebat; obligatione varia, ad operas præſtandas, fructus ex ijs tribuendos, ac communicandos, ſe mutuò obligare, ac obſtringere, & promiſſa, pacta, Contractus, exactè exigere, neceſſe fuit: Immunitate ſublata. Præſertim cùm etiam coniunctim, & in commune laborem impendere non minùs graue foret. Nam opera in rebus parandis, & vſus in conſumendis par omnibus eſſe debuiſſet: quod deficiente Charitate fieri non poterat.

Ad hanc corporis miſeriam, quæ Charitatem illam

lam Primitiuam, ægrè permiſit retinere, acceſſit illa, quæ animum corrupit, triplex Concupiſcentia: auxitque immensùm impedimenta, mutuæ dilectionis. Per hanc etenim, non contenti homines, neceſſitati ſubuenire; vltra eius exigentiam, appetiêre inania, & ſuperflua, id eſt mala. Illecebras nempe Corporis, blandimenta fortunæ, & inanis gloriæ, faſtus, & elationis varia nutrimenta: quæ ſat, retegendo vitia, quibus ſcatet genus humanum, recenſui. Ita Auaritia præcipuè, & Ambitio Charitatem ſuſtulit: rupit concordiam: vim & bellum intulit: & exinde Æqualitatem, Communitatem, Immunitatem penitus extinxit. Quæ non extinguenda omnino erant, ſed ad certum modum & temperamentum, reducenda.

Ex concupiſcentia Charitatis noxa.

Et fere interitus.

Pars Capitis Tertia.

De neceſsitate Iuris ſcripti, ad Societatem Ciuilem (cuius origo oſtenditur) retinendam.

Ius inſtitutum reparauit Charitatem.

FAcit ergo hoc & præſtat Iuris ſcripti inſtitutio. Quæ neceſſariò ſubſequi debuit, poteſtate, & obligatione introducta. Niſi enim hæc iure temperata eſſent, perpetuum diſſidium, bellum, & diſſociatio generi humano imminebat. Si enim liberum cuique fuiſſet, ſubiugare quos vellet, occupare quæ vellet,

vellet. adstringere quocunque modo vellet, vi & armis omnia agerentur. Cùm præsertim par quoque libertas esset, renitendi & resistendi, & fas tam propulsandæ violentiæ, quàm inferendæ. Itaque æterna semper odia mortales gererent, nec cæptus vnquam cederet ex animis furor, & arma fortior ac felix teneret, infelix verò ac victus studio vltionis noua compararet. Ac denique ferina vita & belluina rabies, & interitus Societatis, inter homines, iure non constituto esset.

Alioqui fera vita hominum fuisset.

Societatis ciuilis ortus, progressus, & consũmatio.

Porro Societatis origo, est, mutua sui Indigentia: illicium sermo: initium proles: progressus familia: consummatio Ciuitas: eius autem anima Ius.

Causam habet Indigẽtiam mutuam.

His inquam gradibus creuit forma Ciuitatis, & hinc petenda est intima eius causa. Quia enim mutuæ opis Indigentia inter nos cuidens erat; (Cùm vti supra dixi, infirmam, omni præsidio destitutam, rerum externarum egentem, conditionem sortiti sumus) Ideo nisi communi ope ac viribus fulciremur, interire nobis necesse foret. Quemadmodum autẽ membra singula, varia functione ac ministerio, vsui & commodo sunt toti corpori: Ita diuersa multorum officia, munia, operæ, artes, labores in commune Societati consulunt: se vicissim iuuant: & Socialem vitam, omnino expetibilem faciunt. Præsertim verò cùm accedat, non aliâ causâ, quàm colloquij & conuersationis datus nobis sermo: quoad

Instrumẽtum eius sermo.

Con-

Consociationem & commercium allicimur, alioqui frustra eo instructi, à Natura seu Deo, Hinc & literæ inuentæ, quibus, absentibus etiam, immo & posteris loquimur, & memoriam maiorum retinemus. Conamurque earum beneficio, velut præsentes coniunctosque habere, qui erant, & qui fuêre. Tanta est Consociationis appetitio. Initium Societatis Prolem feci. Etenim conciliante naturâ, prima est inter Parentes, & Natos, caritas. Ea verò iubet, quod genitum, fouere, curare, educare. Incipit itaque exinde, homo non solus esse: nec sui tantùm curam gerere, sed Societatem inire, è qua, prodit Familia. Quæ ex Matre, Patre, Filio, & Seruo constat: & domum, variè aucta facit. Deniq; ex Consociatione Familiarum, Vicus, Oppida, Vrbes, ex illis verò mutuo fœdere vinctis, & communi rectore, ac formâ certâ summi imperij constitutis; Magna illa vnius populi Ciuitas ortum habet. Cuius animam dixi ius esse. Vt enim eo fruamur, violentiæ ac iniuriæ securi; multitudo, in vnius populi corpus, coaluit.

Initium sumit à prole.

Vnde Familia.

Et demũ Ciuitas.

Ius verò, (prout rectè diuisit, si factæ diuisioni institisset, eamque sensu alio posuisset Iustinianus:) vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad Actiones. Personis respondet Potestas: rebus dominium seu possessio: Actioni Obligatio. Hæc tria, inquam, ad certum modum ius redigit, ordinatque. Ita vt & sarciri possit Charitas, societasque retineri: & nihilo

Ius ad personas est potẽstas.

Ad res dominium.

Ad actiones obligatio.

minus ad conſeruationem ſui ſua cuique conſtare commoditas.

Has partes iuris ſanxit Deo Decalogo.

Haſce autem humani iuris partes, ſpecieſque, introductas. vt oſtenſum; neceſſitate ipſa; cõprobauit Deus præſcripto Decalogi Hebræis quidem tantùm primitus dato: Sed etiam & Chriſtianos meritò obligantis. quippe cùm ſocialis vitæ vim totam exactè contineat. Nam poſt capita, quæ ad Deum & pietatem pertinent; primum nempe & tertium; reliqua recenſitas iuris ſpecies euidenter complectuntur. Ad poteſtatem enim refertur imperatus capite quarto honor parentum: id eſt maiorum ſuperiorumque: & qui noſtro bono & commodo nobis præſunt: omnes enim hi meritò vice parentum habendi: debeturque ijs ex hoc præcepto, veneratio & obſequium. Deinde eôdem pertinet, & prohibitio occidendi, capite quinto. Nam dum vis iniqua arcetur, & violenta poteſtas contra fas vſurpata vetatur, hoc ipſo legitima conſtituitur. Quinimo & adulteria capite ſexto ideo vetita, quia per illa naturalis poteſtas (de qua mox) violaretur: ac interiret. Et hæc ſunt quæ poteſtatem ſpectant. Ad dominiũ verò & poſſeſſionem firmandam, furta prohibentur & alieni omnis concupiſcentia: capitibus ſeptimo, nono, & decimo. Denique ad obligationem ſtabiliendam, capite ſecundo, ſancitur iuramenti religio: dum vanum ſeu irritum vetatur. Tum verò octauo

Eius præcepta ad poteſtatẽ pertinentia.

Ad dominium.

Et obligationem.

fides

fides & veritas, id eſt fundamentum ſponſionum præcipitur: dum falſidicum teſtimonium prohibetur. Atq; ita tota, quod dixeram, iuris humani ratio, diuina authoritate conſtituta firmataque eſt: & tabulis illis (vt Tertullianus loquitur) cæleſtis edicti, & ſanctiſſimæ legis ſancito, poteſtas, dominium, ac obligatio approbata. Ideoque meritò teneri nos hiſce vinclis oportet, quæ neceſſitas inuexit, Deus probauit, & Iuris inſtitutione retinere, certo modo, ac ratione iniunxit.

Ob tantã authoritatẽ, teneri hoc iure.

CAPVT II.

Oſtenditur quid ſit Ius, & quotuplex, & quales eſſe inter homines debeant, recenſitæ eius partes & Species.

PAtet apertè ex antecedenti Tractatione, Ius ita commodè definiri poſſe: vt ſit Regula conſeruandæ inter homines Charitatis, ſeu Societatis: idque poſt introducta in vſum ea, quæ ei repugnare videntur.

Definitio Iuris.

Huius Regulæ fons eſt & origo, Verum: quod ineſt Diuinitati, velut lex quædam æterna & immutabilis Recti ac boni: à qua tota Iuris ac Iuſtitiæ natura manat ac deriuatur. Partim enim æternam legem hanc, eiuſq; rationem, Deus, naturæ rationabili,

Origo ab æterna Dei lege.

Quæ partim nobis inſita.

nabili, dum eam crearet, indidit: (alioqui rationabilis non esset, si rationis istius expers esset:) vnde fluxit illa ante peccatum nobis insita, & post peccatum non penitus extincta, Notio, eorum, quæ naturæ nostræ conueniunt: Exinde verò ortum, quod vocatur Ius naturale. Partim voluntario sancito nobis promulgauit: vnde Ius Diuinum, quod vocant Positiuum. Cui inest quidem eadem ratio, sed non expressa, & supremi iustissimiq; Conditoris voluntate velut tecta; cui ius est, ita sancire quædam, vt sanciti sui ratio non reddatur. Eiusmodi verò Ius; aut ipsemet dedit Iudæis per Moysem, & Nobis in Christo: aut vicariæ suæ potestati reliquit: cui ligandi quiduis, ac soluendi, facultatem concessit: cum ratihabitionis promisso. Vnde Ius Ecclesiasticum seu Canonicum. Partim deniq; permisit, eãdem æternam legem exprimere humana Constitutione, (quæ vt sit iusta, conformis illi, aut certè nullo modo contraria esse debet:) inde verò est Ius Humanum. Quod vel vsu, & consuetudine, nationum receptum, Ius Gentium nominatur: vel legibus cuiusque populi seu Ciuitatis descriptum; Ius Ciuile dicitur.

Partim promulgata.

Partim cõstitutione humana, Dei permissu, expressa.

Totum verò hoc simul sumptum, aliquid homini posse, habere, agere, aut vetat; nempe illicitum: aut permittit; nempe licitum: aut præcipit; nempe debitum. Quanquam si propriè loquendum est, quod

Et aliquid vetat, permittit, iubet.

quod vetatur; nefas: quod permittitur; fas: quod iubetur; ius est.

Hac origine ac partitione Iuris demonstrata, superest, vt cùm superiori capite ostenderim: quod tria hæc; Potestas nempe, Dominium & Obligatio, necessariò quamuis introducta, imo & Diuino approbata edicto, aduersarentur tamen Charitati, nisi Iure temperata, & ad certum modum reducta sint: Supereſt inquam, vt modus hic circa singulas hasce partes explicetur, deinceps: & ex illo liciti, vetiti, iussi deniq;, tota ratio, ac regula statuatur. Sit itaque.

Pars Capitis Prima.

De Potestate prima Iuris Specie.

POST sublatam Æqualitatem, quæ (vt superius ostendi) in statu corrupto manere non potuit, Potestatem certa ratione constitutam, hominis in hominẽ fieri ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι necessarium omnino fuit. Causa est: quia nec sine Societate homo sibi sufficiebat, nec Societas retineri potuit, nisi quidam regerent, quidam regerentur. Nam cùm & Æqualitas constare non posset; & omnes imperare mallent, quã parere; non Societas tranquilla, sed certamen continuum fuisset de principatu; nisi illud, aut natura, aut vis maior, aut consensio finiuisset. Quæ tria tripli-

Necessitas inter homines potestatis ostenditur.

regi & regere.

cem fecerunt Poteſtatem. Prima eſt naturalis & Neceſſaria, in Vxorem, prolem, ac naturâ, regiminis indigum: Altera violenter acquiſita, in ſeruos: Tertia ſponte conceſſa, & delata imperantibus. De ſingulis conſueto compendio dicam.

Eaq; triplex eſſe declaratur.

De Poteſtate Naturali,

Poteſtas viri in feminam.

POteſtatem Naturalem, In Vxorem confert primum Ius naturæ, quod iubet præſtantiorem ſexum, firmiorem, fortioremque, ſequiori, infirmiori, & imbecilliori præeſſe. Idem Ius Diuinum præcipit, dum ſub poteſtate Viri, fæminam conſtituit. Ius demum humanum, & conſuetudine, & lege, id impleuit. Vxorem ergo decet dirigere, ſed ſimul & diligere. Nam imperium hoc amoris, & Charitatis eſſe debet: nempe erga comparem, thori & vitæ ſociam, caſtam, probam, viri, liberorum, domus ſtudioſam, ac ſollicitam: quæ ſi talis non eſt, ſæpe vitium ex eo mariti. Prudens certè, reget eam leui fræno: retinens ac procurans maximè concordiam, nempe Matrimonij, & ornamentum: & ſuaue ac vnicum condimentum. Qui verò magni huius Sacramenti ſtatus, conditio, obligatio, quæ coniugales leges, quamuis hoc loco facilè potuiſſent recenſeri; tamen quia cuncta hæc, vſu tot ſcriptorum trita, & apud eos obuia vbique habes,

Sed blanda vt in comparẽ.

Quod decebũt Matrimonij leges.

ideo meritò hic, vbi compendio ſtudemus, omittenda.

Sequitur verò pars altera Naturalis Poteſtatis, nempe in Prolem: quam eadem natura propter beneficium genituræ, nutritionis, educationis parentibus confert: & ob authoritatem ætatis ac ſenij conciliat: Deus verò, ſub pœna immaturæ mortis præcipit: Ius denique humanum vbique gentium retinet: Legibus verò olim Romanis ſeuerrimè, & vltra morem aliorum populorum, Emancipatione ad libitum Parentum data, & ante eam, non minore eorum in prolem, quàm in ſeruos poteſtate.

Poteſtas Parentis in prolem.

Sed ſi ad examen rectæ rationis reduci res debet, commodè ex Ariſtotele tria liberorum tempora, vir diſtinxit eruditus. Primum tempus eſt imperfecti iudicij, quo planè ſunt ſub herili poteſtate: dum heres, quoadusque paruulus eſt, nihil differt à ſeruo. Æquum autem, vt qui ſe regere nequit, regatur aliunde: conuenientiùs verò non poteſt, quàm à Parente. Secundum tempus Liberorum, cùm iam iudicium illis ætate maturuit, non tamen ſunt extra familiam. Tum ſubeſſe, debent arbitrio patentum, non aliæ eorum actiones; quàm quæ ad familiam momentum habent. Conuenire enim debet pars cum ratione integri. Tertium tempus, cùm iam extra familiam exeunt: tum iam plenè ſui iuris ſunt: manente tamen ſemper honoris & obſeruantiæ debito, cuius cauſa perpetua eſt. Hæc ille. Ita-

Officium filij impuberis.

Adulti.

Emancipati.

Itaque Parentes debent liberis educationem: vt nempe quod ſuſcepêre, tollant: (nam exponere aut perimere nefas: quia non toti ab illis ſumus, alienum autem non licet perdere:) Alimenta præbeânt: nam fruſtra tollerent, ni ſuſtentarent. Et denique, quæ ad bene rectèque viuendum ſunt, procurent, ac proſpiciant, memores, non ſibi illos tantùm, ſed Deo, Familiæ, Patriæ genuiſſe. Parentibus verò debetur primùm obſequium, & ſemper honor.

Officium Parentis erga filiũ.

Vbi verò ijs orbatur proles, eaque immatura, & quæ per ætatem tueri ſe nequeat; Et rationis ipſius ductu, & gentium omnium inſtituto, locum obtinent Tutores: id eſt (vt Iuriſconſulti deriuant) pupilli Tuitores. Hi aut teſtamento dantur: aut proximiori adgnatione obueniunt: aut à ſupremo Magiſtratu aſſignantur: cum poteſtate, quam apud Iuriſconſultos, vnà cum officio deſcriptam habes. Eſt profectò functio, cum exactè impletur; eximij ſed admodum rari meriti.

Officium Tutorum.

Pars tertia Naturalis poteſtatis eſt in eos; quos Ariſtoteles vocat naturâ Seruos: nempe tali ingenio prædítos, vt regi ac gubernari neceſſariò indigeant: & (vt cuidam dictum) Domino opus habent. Talibus ergo ita præeſſe oportet, vt proſis.

Poteſtas in ſeruos ingenio.

De Poteſtate Acquiſitâ.

POteſtas Acquiſita, fit, prout dixi; vi maiore. Quæ triplex eſſe poteſt. Prima propriæ miſeriæ eius qui neceſſi-

Poteſtas ſeruitutis acquiſitæ.

neceſſitatibus vitæ adeo eſt deſtitutus, vt cogatur ſe tradere alteri ad perpetuam operam, pro alimento & tegumento. Altera eſt Pænæ ob delictum capitalis, quæ commutari poteſt in ſeruitutem. Tertia iuſti belli, dum hoſtis victus hac conditione ſeruatur, vt ſeruiat.

Eiuſmodi verò violentæ poteſtati repugnat quidem natura, ſi per ſe ſpectetur: nam per illam omnes ſumus liberi: ſed poſt introductum ius illud, quod ſarciendæ ſocietati dixi eſſe neceſſarium, non repugnat. Nam non vetat naturalis iuſtitia paciſci obſequio victum ab eo; qui eius copiam & dominium habet. Nec iniquum, vt egeſtatem cuites; præſtabilem nauare operã. Deinde cùm tam ex iudicio; vnde pæna: quàm ex bello; vnde captiuitas: cùm inquã vtrobiq; , necis ſumma poteſtas ſit licita; (prout id oſtendam infra & demonſtrabo:) vtique licita erit minor: quæ eſt, herum eſſe eius; cui vitam conceſſeris. Vnde patet: non refragari legem naturæ, violentæ poteſtati. Lex verò diuina, dum illam non vetat; permittit. Ius autem humanum, eam auxit: ac longiùs produxit: dum ex ſeruo natos, non melioris conditionis voluit: & venundari eos permiſit: & quidquid acquirant, Dominis acquirere decreuit. Iſque rigor excuſabilis exinde: quia & nece minor: & commodior vtiliorque: tam ei, qui ius eius habet, quàm qui ei ſubeſt. Cohibetque & auocat à crebra cæde.

Oſtẽditur eam iuri naturæ nõ repugnare.

Nec à Deo vetari.

Conſtitutione humana auctam eſſe.

Idq; non iniquè.

cæde. Vnde & à Christianis diu retentus, nunc tamen remisit: vitæ ac necis iure, ad supremam potestatem reuocato: & venundatione fere sublata: ita vt priscæ illius seruitutis, pauca supersint vestigia: nisi fortè in Ethnicis captiuis: & adscripticijs colonis: quos cum terræ possessione vendere licet.

Officio Dominos teneri erga seruos.

In tantâ verò Dominorum in Seruos potestate, aut licentia, est nihilominus, quod illis Domini debeant. Et primum, ex admonitione Apostoli; quod iustum & æquum est illis præstare tenemur. Memores, (vt idem ibidem dixit,) & nos esse sub Domino: apud quem non est acceptio personarum, & cui reddenda erit ratio, debitæ, velut in conseruos Charitatis: quæ nulla inæqualitate exui debet. Cùm magis fortuna nos impares faciat, quàm natura. Itaque etsi Ius pœnæ in eos habeamus; tamen non immeritæ, sed ad præscriptum regulamque iustitiæ: in priuata & domestica iurisdictione exercendæ. Etsi nobis operam debeant; tamen non vltra modum exigendam: nec eius oneris, cui non sint ferendo. Denique etsi, quidquid acquirunt, nostra esse possint; tamen quod suâ industriâ ac diligentiâ, sine fraude, peculij parauêre; durum & inhumanum est, eripere. In his talibus cogitandum: cùm Dominis in Seruos multa non vetentur: tamen vt homini in hominem omnia liceant; naturam communem vetare. Ideoque meritò, Domini, olim Patres familiæ, Serui, familiares vocati. Partim vt illis inuidia, & his contumelia, tolleretur: partim, vt ijs nominibus moneremur, cibum eis & vestem, & quæ sunt non modò sustentandæ vitæ, sed etiã tuendæ sanitatis, præstare.

In pœna irrogãda.

Opera imponenda.

Peculio exigendo.

In his talibus, nil sit inhumanum.

Officia seruorũ erga Dominos.

Seruorum in Dominos officia, exacto compendio, dixit & docuit Apostolus: dum per omnia obedire Dominis iussit: & non ad oculum seruire, velut hominibus: sed vt Deo: quem nemo fallit. Vt nempe, quidquid faciunt, ex animo faciant, securi retributionis.

De Potestate Concessâ.

POtestas Concessa, nempe summi Imperij, explicanda restat: quam ad societatem retinendam necessariam esse certum est. Etenim quemadmodum singulos homines, in Familiam, natura & Ius redegit: ita singulas familias, in Ciuitatem coalescere, ratio necessariò persuasit. Singulæ namque Familiæ, cùm & ob infirmitatem maiori consociatione indigerent; & ob inæqualitatem introductam, sine contentione & diffidio agere non possent; fieri omnino debuit: vt pactione certâ, vnum veluti Ciuitatis corpus efficerent. Ratio inquam hoc persuasit. Per illam namq; patet: quòd ea, quæ plura sunt, diuersa sint: inter multa autem diuersa, necessariò quædam contraria sunt: quæ autem contraria; sibi

Causa potestatis cõcessæ, seu ciuilis.

Quã ipsa ratio demonstrat.

aduersantur: & se vicissim oppugnant: quæ se autẽ oppugnant; se mutuò consumunt: & tandem pereunt. Salus itaq; multitudinis est, vniri. Id verò non fit nisi aut Charitate, aut Imperio. Illa bonitate quadam consensum efficit: istud verò, eundem metu exigit: continetque. Sed quia Charitas Primitiua, qualis hic necessaria esset, non potuit (prout ostensum) in statu corrupto haberi; ideo imperio opus fuit.

Et Dei sãcitum firmauit.

Hanc à ratione ductam imperij necessitatem, non solùm nobis inseuit: sed etiam effatu suo, vel suorũ, firmam reddidit Deus: dum omnem potestatem à se esse; & illi omnem animam subiectam esse debere; & reddenda imperanti, quæ ei debentur; edixit: præcepitque.

Triplex eius status, seu forma

Paruit ergo, & rationi, & duci eius Deo, genus humanum: dum imperium detulit; vel vni: vel Concilio: vel Comitijs. In primo statu, vnius iussa valent. In altero, paucorum consultatio ac decisio. In tertio, per suffragia omnium, maioris partis consensio. In singulis verò horum, æquè Ius summi imperij residet. Vnde triplex forma Ciuitatis, quæ vulgo solet assignari: Monarchia, nempe, Aristocratia, Democratia.

Maximè probatur Monarchia.

Nec prolixè disputare attinet, quæ illarum sit præstantior. Apertum est illam præferri; quæ facilius efficit, ac præstat vnitatem. Hæc enim, vt ostensum:

causa

causa est imperij: multitudinis subsistentia: & Spiritus vitalis Ciuitatis. Vt sit igitur vnum Reipublicæ corpus; vnius animo regendum censeo. Nam plures vt in vnum consentiant; iterum egebunt Charitate: quam sublatam aut imminutam dixi.

Tria perfectũ reddunt imperium.

Sed non est huius, quod instituo argumenti, hæc disceptatio. Quæcunque forma Ciuitatis; bona: modò probè ac constanter Ius, Vim, & Facultatem summi imperij agnoscat: retineat: atque exerceat. Hæc tria, inquam, illam consummant: ac perficiunt: paucis à me explicanda.

Primum Ius in Ciues.

Ius summi imperij, est arbitrium in personas, res, & actiones Ciuium: cui nunquam fas est refragari. Societas enim Ciuilis, vti dictum est, imperio continetur: sũmũ autem imperium in eo situm; vt qui semel se atque sua ei subdidere, semper pareant: & nusquam resistant. Quod enim resistere iure potest; maius; aut certè par est: summum autem, si habet par; non est summum. Ergo non erit imperium, id est suprema potestas: si ei resistere fas: sed sequetur Æqualitas, & ἀναρχία: quæ non potest, extinctâ, vel imminuta Charitate, prout demonstratum est, haberi. Agnoscant igitur: nec obliuiscantur vnquam, supremi huiusce Iuris, tam potestates summæ; quàm qui illis subsunt. Illæ: ne quidpiam eius per incuriam amittant; hi: ne quid per proteruiam imminuant.

Cui nefas resistere.

Quod ratione probatur.

Sed si quid (inquies) palam iniquum aut impium

iubeat:

iubear; parebo? Primùm, vide & caue, ne ſiniſtrè tale eſſe opineris. Deinde ſi verè ſit, non facies quidem; ſed tamen pœnam potiùs ſubibis, quàm oppugnare aut euertere imperium coneris. Mors enim nõ eſt tanti, vt eius vitandæ cauſa, aut tollatur Princeps; aut quæratur mutatio: quæ ſemper ingentium malorũ cauſa eſt. Tolerare igitur, eſt viri boni: medellã verò, Deo permittere: qui, cùm dominantibus etiã diſcolis, parere iuſſit; iuſſi ſui rationem facilè reddet expeditam: & quæ videntur mala, ad finem bonum rediget.

Impia ſi iubeare,

Pœnã potiùs ſubeas.

Quã imperium euertas.

Vis ſeu vigor imperij in conſenſu obedientium.

Vis ſeu, vt ita dicam, vigor quidam imperij, ſequitur: qui illud vegetum & robuſtum reddit: iſq; in conſenſu obedientium ſitus eſt. Conſenſus verò hic, etſi iure debetur ſummæ poteſtati; tamen quia non in arbitrio imperantium, ſed ſubditorum reſidet; animus verò mortalium naturâ & origine liber, facilè regimen, odit, auerſatur, contemnit: ideo arte quadam imperitandi opus eſt: vt lubeat, profit, & denique neceſſe ſit parere.

Obtinetur ſi lubeat parere.

Lubentia parendi paratur: ſi temperes, & moderere Ius illud ſummum, in perſonas, res, & actiones Ciuium. Cuius, vt nunquam (prout monui) obliuiſci oportet: ita non nimium meminiſſe: ne eo abutaris: Id eſt, ne cum nihil tibi vetari poſſe videas, omnia facere, fas eſſe putes. Abuſus enim talis, odioſum reddit imperium: Dum ſæuities, perſonis ſeu vitæ,

tæ: auaritia, rebus & fortunis: auſteritas agendi, libertati inſidiatur. Quæ quatenus lenitate, beneficentiâ, indulgentiâ, temperanda; vt beneuolentiam Ciuiũ conſeruent; & tamen neceſſaria ſupplicia, tributa, cenſuram retineant; ſanè accuratè Lipſius explicauit. Lubebit ergo parêre: & odium noxium ſummo imperio minuetur: ſi id obſerues. Sciaſque illud demũ firmum imperium eſſe, quo obedientes gaudent.

Non ſeuo, non auaro non auſtero imperio.

Deinde ſi profit parere.

Proderit verò etiam, ſi imperij inſtituti finis, qui eſt bonum & commodum ſubditorum, rectè expendatur: & ad eum cuncta referantur: ſciantq; qui eo potiuntur, ſe non ſuam rem agere, ſed populi. Atque ita Rempub. adminiſtrent; vt agnoſcant omnes, ſuam omnino ſalutem curari. Ita, quæ oneroſa erunt; leuia, ſi proficua; videbuntur. Et vt æger medico, ſic populus parebit imperanti: vtroque ſalutem, etſi per dura, quandoque & aſpera, procurante.

Denique ſi neceſſe ſit parere.

Sed etſi hæc, ſũmo imperio admodũ proficua ſunt: non tamen cõtinent totã vim eius: niſi adſit vis alia, & vera, quæ inuitis etiã neceſſitatẽ parendi afferat: & obedientiæ patientiã in animis efficit ſubditorũ. Id partim internâ quâdã ratione efficitur; partim exteriori modo. Interna velut Vis eſt, Æſtimatio, & admiratio imperãtiũ: quæ duo, dũ imprimũtur mẽtib⁹ ſubditorũ; velut cogunt illos obſequi: nempe præſtãtiorib⁹: melioribuſq;. Hinc ſata maieſtas; & ei debita veneratio: id eſt, vita, & anima principat⁹. Externa autẽ propriaq;

priaque vis est, à metu: qui faciendus omnino: aut, cum interitu potestatis, habendus est. Timeant itaq; potiùs, quàm temnant. Quod efficiet, ac præstabit, saluberrima seueritas: quæ prauũ ac corruptum, quod sanari non potest, secat ac vrit. Hanc, vt securè ac tutè exerceas: profectò armatis viribus opus est. Opus tamen & moderatione: vt quamuis metuant: non oderint tamen: sed potiùs ament.

Quod efficit æstimatio imperantis.

Et motus ab imperante.

Restat pars tertia, summi imperij: nempe Facultas Ciuitatis gubernandæ: seu administrationis publicæ exercitium. Istud autem triplex est: nempe consulere Patriæ: & consulta effecta reddere: deinde Magistratus legere: & præmia largiri. Denique Iudicia sine prouocatione exercere: & pœnas infligere.

Facultas gubernãdi triplex.

In consultatione vel edicta tẽporaria promulgantur: vel perpetuæ sanciuntur leges. Per edicta: ordinatur & constituitur quid sit è re Reipublicæ, quod prouidere ac procurare supremæ incumbit Potestati, & huic fini rebus vti potest priuatorum. Legum condendarũ facultas, itidem summo imperio inest. Non posset enim illud suo munere fungi, nisi corrigendis Ciuium moribus, & in officio retinendis, necessaria quædam sanciat, pro ingenio populorum, vel temporum exigentia. Et ni ijs quæ sanciuerit Ciues teneantur. Vti autem potestas suprema à Deo, ita Leges eius à Lege Diuina, & ortum ducere, & ei congruere aut certe non aduersari debent.

Primum consultatio in qua edicta promulgantur.

Leges sãciuntur.

Multa decernuntur.

In

In decernendo, maximè eminet, Belli susceptio: indictioque. Bellum autem est: inter eos, qui non sunt vnius Ciuitatis; nec, Ius requisiti, reddere volunt; certatio per vim: arbitrio supremæ potestatis susceptа: defendens, repetens, vindicans, quod iuris est. Hæc est definitio exacta, puta belli publici, ac solennis. quale ad Concessam, de quâ nunc agimus pertinet Potestatem. Cæterùm bellum publicũ, à priuato, vti exordium, ita & fas, sumit. Nam cuiq; ante constitutum Imperium, imò & post constitutũ, vbi aut non habetur, aut sera est per Iurisdictionem tuitio; naturæ se conseruantis instinctu, proprijs viribus datum, tueri membra primùm, & vitam: deinde quæ his subseruiunt: nostraque sunt. Qui ergo ea vi eripere vult; eum, vt te defendas, vi repellere; vel vt ablata repetas, vi impetere; vel vt facinus vindices, vi affligere licet. Concessis verò eiusmodi finibus, concedi & media necesse est, quæ ducunt ad finem. Media verò belli sunt; trucidare: rapere: captiuare. Quæ dictu ipso, fera & immania, penitusq; aduersa Charitati, permittuntur quidem; quâ Iuri obtinendo subseruiunt; sed profectò Christianæ professionis erit, quàm maxima integritate, cautione, moderatione, ea exercere. Integritatis est; causam expendere: quæ non modo iusta esse debet; sed etiam grauis: imò necessaria: idq; ad pacem obtinendam. Cautionis; temeritatem & spem vanam cohibere:

Præcipuè de bello suscipiendo.

Eius fas dèducitur

Et gerendi media non iniqua.

Sed cum integritati summa.

Cautioni.

bere: quā cùm auaritia, & ābitus sæpe incitet; anceps euentus, & ineuitabilis calamitas belli, dissuadet. Postremò: Moderationis; temperare furori in cæde: spolio: seruitute. Hæc de bello.

Moderatione.

Alia consultationum genera.

Ad eandem verò Consultationis facultatem, pertinet tributi indictio. Cui ius, ab eminenti summi imperij in res Ciuium, dominio. Licitè igitur exigitur: & debitè redditur: vt sumptus & necessitates publicæ sustineri possint. Eiusdem Consultationis est, fœdera sancire: rem nūmariam constituere; edicta de rebus varijs promulgare: deniq; quidquid ad curationem Reipub: pertinet, ordinare. In hisce omnibus, summum imperium bono publico prouideat: subditi parere non grauentur.

Facultas altera nēpe legendi magistratus.

Facultas altera gubernandæ Ciuitatis est, Magistratus, munerisq; distributio: quæ nec fauore cæco, fortuitouè, vt plerumque solet, sed prout quis par dignusq; est, deferenda: nec per ambitum, sed meritis quærenda. Non inquam lucrum, quod illis adhæret, captandum: sed munus potiùs officiumq; quod requirunt, implendum. Quæ talia vberiùs explicant, qui tractant ciuilem doctrinam.

Facultas tertia ius dicendi.

Cur soli competat imperio.

Tertia demum, Facultas administrationis publicæ est, Ius dicere: & reddere. Cùm etenim, nec priuata vi Ius repetere, nisi cessante iurisdictione, licitū esse, demonstratum sit; Nec rerum nostrarum studium, amorq; permittat, rectè statuere: quid vel nobis

nobis debeatur: vel Nos teneamur: Ideo tertio, qui id decerneret, necessariò deferenda, fuit iurisdictio. Nulli autem conuenientiùs, quàm supremæ potestati: cuius est arbitrium, in personas, res, & actiones Ciuium: prout ostensum supra est.

Ea partim reddit vnicuiq; suū.

Iurisdictio hæc igitur, imperio debita, partim reddit & constituit suum cuiq;: partim ponit. Vtriusq; modus, est lex: quæ præscribit Magistratui, decernendi regulam: & formam. Vnde benè, Magistratus, lex loquens dicitur: lex verò, mutus Magistratus. Et actiones quidem, quæ suum repetunt restitui, dari, vel reparari, immensum patent. Sub potestatis tamen, de quâ nunc egimus, & Dominij, & obligationis, de quibus deinceps agemus, titulos; facilè redigi possent: ni alterius id esset argumenti: nempe Iurisprudentiæ: quæ hoc ex professo agit.

Partim punit.

Finis pœnæ.

cōmodum societatis.

De Pœnis verò hoc primùm dicam: quòd etsi videantur Charitati admodum contrariæ; non sunt tamen: si finis modusq; earum rectè seruetur. Finis enim pœnæ, non est dulcedo & oblectatio, reddita per vindictam & vltionem doloris: (quod vitium iræ, & sæuitiem esse; cùm de affectibus agerem, demonstraui:) sed est commodum societatis humanæ: cui tam interest, neminē peccare & delinquere; quā toti corpori, singula membra sana esse. Porro, non tam benè est generi humano, vt sublatâ pœnâ peccandi, licentiam non assumat: Metu eius, vt plurimum

mum à malo arcetur. Itaque neceſſariò adhibenda erit. Et primùm, ſecuritatis causâ. Nam, vt tritum illud afferam; qui malis parcit, bonis nocet. Impunita enim malitia, vires & audaciam ſumit eadem vel maiora patrandi. Deinde, causâ Exempli: per quod, dum pœna ad paucos, metus peruenit ad omnes: qui à peccando deterret. Poſtremò, causâ ipſiuſmet qui peccauit: qui pœnâ, aut corrigitur: aut ſi corrigi nequit; tollitur: ne peior fiat. Tum, inquam, ei puniri expedit: & ſæpe pereuntis intereſt, perire. Et hi fines ſeu cauſæ pœnæ ſunt.

Id eſt ſecuritas.

Exẽplum.

Ipſiusmet puniti bonum.

Fit aut mulctâ.

Aut caſtigatione.

aut Pœna capitali.

Ratio verò & Differentia eiuſdem, itidem triplex. Aut enim compeſcit, vires demendo ad nocendum; quam vocabo mulctam: aut reſipiſcentiam & emendationem procurat; quæ vocabitur caſtigatio: Aut denique inſanabiles & deploratos tollit; quæ Capital dicitur. Quæ verò cuique delicto irroganda ſit; lex prout dixi, tum verò Æquitas & ἐπιείκεια definiet: vt adſit regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas. Quod à multis fusè tractatum, meritò hîc omitti poteſt.

Clementiæ tamen ſuus locus

Præſertim cùm ad Officium, de quo hic agimus, non animaduerſio ſolùm, ſed & clementia pertineat: quæ lenitate ſæpe præcipuum finem pœnæ aſſequitur: nempe emendationem: dum verecundiã faciens peccandi, ſuffundit potiùs ſanguinem, quàm effundit. Et profectò, in tanta generis humani ad peccan-

peccandum procliuitate; temperare ſeueritati; ſæpiùſque pænitentiâ, quàm pœnâ contentum eſſe; non ſolum decet: ſed etiam neceſſe eſt. Præſertim, cùm ita ſint ingenia noſtra; vt multos, citiùs ignoſcens benignitas, faciat meliores. Neque id repugnat Iuſtitiæ: quæ pœnam exigit; non quà pœna eſt; ſed quà ad dictos fines ſeruit. Vnde ſi illi obtineri aliter poſſunt; hæc condonari licitè poteſt. Idque etiam poſt leges inſtitutas: ſed à ſummo imperio, quod eſt ſupra leges. Ius enim, ſeu potiùs fas, tàm Clementiæ, quàm pœnæ extremæ, eſt penes ſupremam, ſeu, quam Conceſſam vocaui, Poteſtatem: huic enim ſoli, vitæ neciſque delatum arbitrium. Nam etſi quidam putent; vbi deeſt imperium; fas idem, naturali & acquiſitæ eſſe poteſtati; tamen propria, magiſque competens ijs; eſt pœna compeſcens tantùm, & caſtigans: quæ illis integra manet, etiam imperio conſtituto.

Quæ Iuſtitiæ non adverſantur

Pœna Capitalis non cõpetit naturali poteſtati nec acquiſitæ.

Pars Capitis altera.

De Dominio, Iuris altera ſpecie.

HActenus de Poteſtate. Sequitur verò ſpecies altera Iuris, nempe Dominium. Quod plenum perfectumque; tum demum eſt; cùm habetur Ius ad rem: poſſeſſio rei: & denique vſus: minùs plenum

Quod ſit plenũ dominium.

plenum; dum aliquid ex istis deest. Porro ostensum est supra, sat puto euidenter: communitatem rerum, etsi Charitati apprimè conuenientem, non potuisse tamen, corrupto statu generis humani, cōmodè retineri: necessariumq; fuisse, proprietatem inducere. Etsi enim hæc, communionem societatis, distrahere facilè potest; admittenda tamen fuit, ob insufficientiam rerum: cui curâ & industriâ subvenire, necesse erat: ea verò nunquam diligens, nisi propriæ vtilitatis causa, fuisset. Nisi itaque Dominium & proprietas sibi consulens foret; indigentia & insufficientia maior existeret: exinde verò occasio discordiæ, per vim, sibi necessaria & pauca, quæ suapte prouenium, rapientis. Ita ratio ipsa naturalis, suasit & exegit proprietatem. Eandem verò adeo Deus approbauit: vt non modò surripere, sed concupiscere etiam rem alienam vetuerit. Quidquid verò proprietati inest, ad Charitatem seu societatem retinendam incommodi; id reparat corrigitq; Ius: præscribens modum quo Acquirantur; Habeantur; & demum Desinant Dominia. De tribus ergo hisce dicendum est singillatim.

Eius necessitas.

Ratione introducta

Et à Deo probata.

Ius ei modum præscribit.

Primū in acquirendo.

Acquiritur Dominium, primùm occupatione eorum, quæ non sunt occupata. Istque licita talis occupatio, ob datum nobis à Deo Ius, in res omnes inferioris huius mundi, quas subiecit potestati nostræ. Quisq; igitur, eas occupare, & ad vsum suum

Per occupationem non occupatorum.

conuertere

conuertere, licitè & iure potest. Si autem, quæ primus quispiam occupauit, iure acquisiuit; & possedit; profectò ea illi eripere alter, nisi iniuriâ, non poterit. Illicita ergo erit acquisitio rei, semel occupatæ: ac possessæ. Occupationis verò eiusmodi, ratio & modus est, vt quod acquirere velis, corpore contingas. Res quidem, quæ loco moueri possunt, manu apprehendēdo: terrā verò pedibus adeundo: vel limite signando. Vnde patet: solo animi actu, aut verbis, occupationem non fieri. Sed infrequens iam est modus hic acquirendi: cùm vix ἀδέσποτα inueniantur. Nam & loca, si quæ sint inhabitata; vt montes, syluæ, campi, à territorijs adsitis, vt plurimum vsurpantur: & captura ferarum, legibus sæpe, vsque non illicitis vetatur: & thesaurus, ab immemorabili tempore defossus, sæpiùs per leges non inuentori cedit, sed Domino loci.

Quod fit, contactu seu apprehensione.

Domino carentia.

Sequitur igitur alter acquirendi modus, nempe successio: seu hæreditas. Quam natura seu recta ratio, mos gentium, & paginæ sacræ authoritas, assignat soboli: post fata parentum. Conuenientissimum enim est: vt à quorum propagatione, & genitura, corpus nacti sumus; ab ijs etiam, quæ ei sunt sustentando, nempe Dominium rerum, nanciscamur. Vbi autem proles deest, eâdem ratione, citima quoque adgnatio cognatioque loco eius erit. Caterùm de successione eius, qui & prole, & cognatis certis

Alter modus acquirendi, hæreditas.

certis,notiſq; careat; inteſtatuſq; decedat;infra dicã.

Tertius modus acquirendi eſt, à translatione Dominii, ab eo, qui plenum eius ius, & à nullo dependens, habet. Ineſt enim facultas alienandi pleno dominio: adeo; vt hæc potiſſima ſit nota proprietatis; poſſe, quod meũ ſit, iure transferre in alium. Translatio verò iſta Iuris; aut gratuita eſt; in donatione: aut accepto rei pretio; in venditione: aut re vel officio; in commutatione. In omnibus iſtis dantis & acceptantis voluntas exprimi debet: externis,& quo magis irreuocabilis ſit, manentibus ſignis. Et cõpos rationis ſit oportet, qui Dominium transfert: ſuæque ſpontis ac poteſtatis.

Tertius translatione Dominii.

Id eſt; donatione, venditione, commutatione.

Sed adeo hominibus rerum ſuarum libera placuit diſpoſitio; vt eam vltra vitam quoque extendere voluerint: conceſſo nempe & condito teſtamento. Quod ita poteſt deſcribi: vt ſit; vltimæ voluntatis, de rebus morte derelictis diſpoſitio ac teſtimonium: poſt mortem demum valiturum: ante eam verò, poſſeſſionem & vſum rei legatæ, non eripiens: & teſtandi aliter, liberam relinquens poteſtatem. Datum hoc videtur, conſenſu gentium, velut remedio mortalitatis: cùm (vt Lipſius dixit bene) ſolatium fati ſit; voluntas vltra fatum. Conſenſu, inquam, gentium valuit: vt prout quiſque rem ſuam legaſſet; ita ius eſſet. Alioqui natura dictat, nos nihil vltra mortem poſſe.

Acquiſitio per teſtamentũ & legatum.

Ex iure gentium.

Itaq;

Itaque miror; id inter acquiſitiones, quæ iure gentium fiunt non poni primo loco. Cùm magis ad illud referri poſſit, quàm aquiſitio; quæ fit Iure belli. Ea enim naturali etiam nititur æquitate. Nam dum damnum vel iniuriam repeto; aut vindico iuſto bello; facio id, non modo magnâ rerum iacturâ, ſed etiam vitæ periculo: quod inæſtimabile eſt. Qui igitur, ad tam extrema me adegit; is profectò obnoxium ſe fecit, grauiſſimæ, quæ poteſt eſſe, vindicationis. Præſertim,ſi aucta ſit,poſt facto,& progreſſu belli, iniuria. Tum inquam, Ius mihi confert victoria, in ipſam vitam hoſtis: non modò in res eius: quæ ſanè vitâ longè ſunt minores. Licitè ergo, illas acquirere poſſum iuſto bello: quod vt naturali non repugnat iuri; ita & eius moderati effectus.

Acquiſitio iure belli.

Quæ non iniqua oſtenditur.

Habendi Dominij modus, & Ius, ſequitur. In hoc primum eſt; ſecuritas poſſidendi: quæ niſi omni ratione cauta eſſet; non poſſet conſtare proprietas: infirmum foret dominium: grauis eius cuſtodia. Ergo, talis videtur fuiſſe conſenſus, proprietatem incipientium; talę, vt dixi, præceptum diuinũ; vt non modò nefas eſſet, rem alienam concupiſcere; ſurripere; retinere; ſed etiam non indicare ſurreptam: & non efficere, quod fieri poteſt, vt in eius, cuius eſt, perueniat poteſtatem. Eôdem quoq; pertinet: reſtitutio fructus & commodi accepti, ex vſu rei alienæ. Eôdem refertur, reparatio & refuſio damni:

Modus habendi Dominii.

Poſſeſſionis ſecuritas.

Eius violatæ reſtitutio ac refuſio.

mni: culpâ dati: per quam Ius habendi violatur: dum possessor, per eam, minus suo, habet.

Liberè vtendi facultas.

Alterum Ius habendi Dominij, est Facultas vtendi. Idque partim rem consumendo: partim fructum ex eâ capiendo. Vterq; vsus, pleno competit Dominio: ita tamen; vt abusus societati noxij meritò vetentur. Inter quos eminet vsura seu potius fœnus: quod ex illicito fructu pecuniæ percipitur: si nempe illa, infructifera seu ociosa sit: id est, si neque negotiationi, neque emptioni bonorum fructificantium, neq; vlli industriæ seruiat: sed depositа tantùm seruetur. Talis si mutuò datur; non est cur fructum adferat: imò iniquum: vt cùm ipsa sit sterilis, ex indigentia proximi, lucrum extorqueat. Nisi fortè ratione periculi, aliquid sit licitum, exposcere. Ad abusum quoq; pertinet: rerum, quæ præsertim ad victum, auara detentio: idq; vt ingraueſcat annona. Deinde iniqua venditio, pretium ex penuriâ nimiùm augens, & auidè lucrum captans. Deniq; quidquid est inhonesti & sordidi quæstus. Tertiò ad Ius habendi refertur alienationis potestas: sed de hac dictum supra est.

Sed non abutendi in vsura.

Eius iniquitas.

Vti & aliorum abusuum.

Porrò etsi tam accuratè cautum sit Proprietati & Dominio: tamen non penitus extinctam communitatem, eamque certis casibus redire; Primùm exinde apparet: quòd in extrema necessitate, vt vitam conseruem, vti re aliena extra controuersiam liceat.

Vt vitam seruos.

Cum

Cum hac tamen cautione: ne plus sumam, quàm necesse sit: nec si pari necessitate Dominus tenetur: & denique: cum onere refusionis damni, vel restitutionis, dum fieri poterit. Deinde, Ciuitati vti licet rebus priuatorum, ob eminens Dominium, & salutis communis causâ. Quanquam & hîc à Conciuibus debetur refusio: vt æqualitas onerum sustinendorum seruetur. Postremò, & ea communia esse debent: quæ sine damno, onere, & molestiâ sunt, dantis, aut permittentis: accipienti verò necessaria. Vt ignem, aquam profluentem, non prohibere: permittere transeundi imò & morandi, innoxiam facultatem: emendi rem necessariam ab eo, qui eius copiâ exuberantē habeat. Et quæ talia solent afferri.

Licet vti re alienâ.

Idem fas & Ciuitati.

Prohibere vsum quorumdam nefas.

Restat explicandum, quomodo desinat Dominium. Desinit autem: aut sublato Domino: aut præscriptione rei derelictæ. Domino è viuis sublato, qui nullam prolem, reliquit; nec vllam Cognationem; nec vlli debet quidpiam aut tenetur; nec denique condidit testamentum; naturaliter res redeunt in eũ statum; ac si non essent occupatæ. Nisi igitur lex Ciuilis aliter constituerit, erunt primò occupantis. Cæterùm adeo stabilitâ rerum suarum dispositione, vt etiam vltra fata protendatur, conueniens admodum erit, exquirere coniecturas vltimæ voluntatis, easq; prout æquitas suadet, adimplere. Si verò improlis quidem, & sine Consanguineis, & intestatus decedat:

Desinunt dominia sublato domino.

Prolem non habẽte & intestato.

Hereditas taliũ vel occupantis.

Vel creditorum.

dat; relinquat tamen familiam, & debeat, ac teneatur; tum Creditoribus & obligationi imprimis erit satisfaciendum: serui ad libertatem redibunt: operis merces danda erit. Et sunt: qui inter familiares diuidendam Hereditatem censent: cùm famuli sterilibus ἀγενεαλογητοις esse loco liberorum putentur.

Vel famulitii.

qui genealogiâ carent.

Alter modus Dominij Definentis, est à præscriptione & re derelicta. Derelictio fit: dum quis professus est, se rem nolle habere, in censu rerum suarum, dum eam facto abiecit: dum vti noluit: & vtentem non interpellauit: dum sciens præsens, nullâ vi aut metu adactus, tacuit: denique amissam recuperare contempsit: spem abiecit: vel, vt recuperaretur; periculo grauiori, vt pote vitæ, se obijcere noluit: quod alter studio acquirendi fecit. Præscriptio verò: dum tempus longum interuenit: & Circumstantias Derelictionis ac incuriæ palam cõprobauit. Hæc Dominium transfert, & rei ab alio acquisitionem firmã reddit. Tempus autem Præscriptionis, pro instituto, varium. Longissimum censetur, quod memoriam excedit. Interest verò societati tranquillæ, Præscriptionem introductam esse: idque ad certa reddenda Dominia: ad lites & contentiones minuendas: ad stimulandam denique rerum suarum curam atque diligentiam.

Desinunt deinde præscriptione & re derelictâ.

Tempus præscriptionis pro instituto.

Eiusque necessitas.

Pars

De Obligatione Tertia Iuris Specie.

IVris vltima species explicanda supereſt: nẽpe obligatio. Cuius, inter homines necessitatem, non minùs quám Potestatis, atque Dominij, inuexit defectus Charitatis. Si hæc enim potuisset integra manere; alter alterum officio sine vlla flagitatione præueniret: nihil tanquam debitum, à se mutuò exigerent: non obligatio, sed mutua esset Dilectio. Ex illâ verò spontanea & beneuola manasset beneficentia. Præsertim cùm minimè onerosa fuisset, imò vix fuisset, in abundantiâ rerum, suapte prouentium. Sed diluto hocce Charitatis, vt ita dicam, glutino; quærendum fuit aliud: quo, cùm amore, aut nollemus, aut non possemus adstringi; saltem ex debito ad inuicem teneremur. Orta ergo est obligatio: non modò illa; quæ ex potestate & Dominio manat; sed varia insuper Promissorum: Iuramentorum: Contractuum: quibus velut vinclis vincimur mutuò, & illigamur. Horum omnium, fundamentum & basis est Fides: de quâ primùm dicam: & post, tres obligationum species explicabo.

Obligationis inter homines necessitas.

Vt cui illos caritas non vinciat.

Promissa Iuramẽta cõtractus. adstringat.

Horũ fundamẽtum Fides.

Quæ definitur.

Fides, est Concordia mentis & verbi: vera: constans: & efficax. Tria ex definitione eius apparent requisita. Nempe Veritas. Imprimis: non tam ea,

quæ est; Intellectus rectè cognitæ rei; sed potiùs in locutione veracitas: id est, sermo congruens menti: seu Intellectui: cui oppositum mendacium: seu contra mentem dictio. Exigit verò: non modò natura verbis vt cùm sit animi imago, verè eum repræsentet; sed etiam commodum Societatis; ita clausum pectus oratione aperire: vt tutò credere possimus: nec timeamus falli. Aliud requisitum fidei, est dicti Cõstantia: vt, quod semel locutus sis, fatearis semper te dixisse: & religio sit; declaratam inficiari voluntatem. Tertiò, vt dictum effectum reddas: vt, inquã, pondus insit verbis: & vocem facta sequantur. Hæ sunt partes Fidei, quam natura ipsa, nescio quomodo nobis vnicè commendat, exosos q; prorsus reddit eius temeratores. Pueros vide: (inquit Lipsius:) mẽdacium inter prima probra obijciunt: & quanquam leuitate quadam assumunt; tamen iudicij rectitudine damnant. Admiranda profectò Dei prouidentia: virtutem hanc, sine quâ vita & societas stare ægrè possit, animo inserentis: & contrarium ipsi vitium, nempe perfidiam, euidenter vt plurimùm punientis. Itaque firmiter retinenda est: velut Sanctissimum humani pectoris bonum.

Eius veritas.

Cõstãtia.

Effectus.

Et mira in nos vis.

Societati vnicè profica.

Itaq; Sanctè habẽda.

Retinenda autem primò in Promissis. Promissũ verò est; declaratio Voluntatis de futuro: certitudinem faciens adimplendi. Si gratuitum est; peccat quidem, qui ei non satisfacit, nempe mentiendo; non

Et primũ in promissis.

non tamen facit iniuriam: nec reposci potest tale promissum; nisi sit solennis verborum obligatio: aut testibus firmata stipulatio: aut manentibus signis, nempe literis, expressa. Talis enim demum, Ius conferre videtur: quia deliberatæ est voluntatis: & cuius conuinci promissor facilè potest. Promissa verò non gratuita; & quibus inest συναλλαγμα, quin obligent, indubitatum est. Sed talia, iam Contractus erunt: de quibus mox dicam. Cæterùm, vt Promissũ valeat, requiritur vsus rationis in promittente. Deinde, nulla iniusta per vim & metum adactio: facta ab eo, cui promittitur. Iniusta inquam: Nam quæ iusto bello fit, obligat: quæ à latrone, inuasore, fædifrago, periuro; minimè. Tertiò: vt materia sit (vt ita dicam) promissibilis: nempe non illicita: nam in tali; scelus esset fides. Tum verò in nostra Potestate sita. Nam vltra eam non tenemur. Et demum obtenta, non per impostu ram, aut falsâ causâ. Eâ enim deprehensâ, & cessante, meritò mutatur Promissum. Nam fraude & dolo inducti; nihil promittunt.

Quæ quatenus obligent.

cõmutatio.

Eorum requisita ostenduntur.

Iurisiurandi sequitur obligatio: definiturq;: Affirmatio, Deum testem constituens: etsi sciens fallit, vindicẽ. Magna profectò eius Auctoritas: quæ Diuinitatem & prouidentiam adstruit: estq; testimonium; animæ, naturaliter, Deum punientem mala, agnoscentis. Vnde religio eius, meritò, maxima esse debet: & temeratio non proximo tantùm, sed Deo etiam,

Iurisiurãdi obligatio.

Eius religio.

etiam, quem teſtem cupis, iniuria. Cauendum ergo: ne aſſumatur, non modò in re falſa; ſed ne in leui quidem: & non penitus neceſſariâ. Dupliciter autem iuratur: nempe, vel aſſerendo: vel promittendo. Aſſertiuum Iuramentum; vt culpatus facti mei, vel proximi, teſtimonium iuridicè perhibeam; neceſſarium & incuitabile eſſe debet. Minùs, vt rem vindicem: & præſertim exigui pretij. Tum inquam profecto iuſtiùs eſt abſtinere. Promiſſorium, niſi iure exigatur ab eo, cuius ſummè intereſt, non decipi; vt plurimùm vitandum: ſtudendumq; vitæ probitate mereri: vt nec iuratis credatur. & ſit, ſermo noſter, eſt, eſt: non, non: nam quod vltra hoc eſt, à vitio eſt. Vt verò validum ſit Iuramentum; & obligans; eadē fere, quæ circa promiſſa dicta ſunt, requiruntur. Nēpe, vt Iurans, mentis ſit compos: & non fraude inductus: & ne res illicita, aut impoſſibilis eſſe, poſt præſtitum Iuramentū deprehendatur. Præter hæc, inquā, impedimenta; & Iurandum eſt, prout ille, cui iure ac debitè iuratur, requirit, ac intelligit: & quod iurasore, prædone, vi & terrore mortis, compelleris ad iurandū; quòd tum fas ſit verbis ambiguis eludere; & mentem linguæ non iungere; & arte aliqua iurisiurandi formulam immutare; probabiliter certè cōcedi poteſt. Quanquam laudati magis illi qui ſe putarunt teneri, etiam metu extorto iuramento. (in re

Aut eſt aſſertiuum.

Aut promiſſoriū.

Si adſint requiſita validi iuramēti.

Iurandū ſincerè & quod iuraueris adimplendū.

Extortū iuramētū eludere fas.

Laudati qui illud in re licita adimplēt

tamen

tamen non illicitâ. (Non causâ obligationis erga iniquum Exactorem:) per iniuriam enim, nihil ſibi ille iuris acquirere potuit:) ſed aduocati teſtimonij religione.

Tertium genus obligationis eſt, Contractus. Definitur: Conuentio duorum aut plurium, quid pro quo ſibi tribuens, reciprocæ vtilitatis cauſâ. Contractuum genera triplicia ſunt, quæ in tribus illis formulis; do vt des: do vt facias: facio vt facias: continentur: Nempe dum res; pro re: vel pro re; opera: vel pro operâ; opera itidē rependitur. Ad hæc; omnes ſpecies Cōuentionū, tam priuatarū quā publicarū, cōmodè referri poſſunt. vt verò valida ſint, eadem ferè requiruntur: quæ de promiſſis ac Iuramentis dicta ſunt. Hæc tamen addi ſolent: primùm in Contractu do vt des; vt iudicium fiat occulti vitij: rei furtiuæ: malo vel incerto Iure poſſeſſæ: ſerui fugitiui: Tum vt iniquum pretium, ob indigentiam proximi, auarè non exigatur. Quanquam per hoc peccari quidem poteſt, ſed vix Ius vindicationis competere. Nam modus licitationis; vt æſtimatio; ab affectu in rem, à tempore, à copiâ, pendet: & continuò variabilis eſt. Inde Conuentio, Æqualitatem rei, cum pretio decernit: & ſi culpa, fraus, dolus abeſt; iure reſcindi non poteſt. Eadem ratio eſt, dum intercedit do vt facias: vel facio vt facias. Merces enim, & mutua opera, aut officium, itidem ex Conuentione

Definitur cōtractus.

Qui triplex.

Eius validitas.

Et requiſita.

Alicitatione, & cōuentione mutuá pendet.

& con-

& consensu partium pendet. Etsi ergo Æqualitas, aut certè Proportio, videtur requiri in Contractibus; attamen profectò standum est, prout conuenit, & pactum intercessit, modo: absque dolo malo: & ex fide bona.

Et standū prout cōuenit.

Habes nouâ hactenus, sed puto non incommodâ partitione, explicatum compendium, & synopsim Iuris. Accuratior verò eius tractatio, etsi ex hisce fontibus, facilè deduci posset; tamen non est argumenti à me instituti. Et sunt, qui hæc abundè, & plus satis præstiterunt. Mihi verò mens fuit, ostendere: quatenus Ius constitutum, temperet ijs, quæ potuissent penitus charitatem inter homines extinguere: si prout necessariò introducta fuerunt, ita ad libitum retenta, vel exercita fuissent. Quoniam autem illud ipsum Ius, si strictè nimis sumatur, exigaturq; ; longè potest à Charitate abducere; ideo huius Tractationis meritò ponendum est.

hæc est noua synopsis Iuris.

Consultò paucis explicata.

CAPVT TERTIVM.

In quo ostenditur temperamentum summi Iuris per Charitatem. Idq; Admonitione, Consilio, & Exemplo Christi.

Summū Ius summa crux.

VEtus enim illud & tritum sermone prouerbium: summum Ius, summam esse iniuriam.

Causa

Causa dicti: Quod tria illa; nempe, Potestas, Dominium, & obligatio, tàm largè & copiosè, iure cōcedantur; vt facillimè eorum specie ac obtentu, extrema multa contra Charitatem committi possint, citra pœnam & vindictam. Pronum autem est genus humanum, indulgere sibi: & quæ permittuntur; velut laudata ampliare. Hinc leges iniquæ sæpè conditæ: quæ licentiam potiùs augerent; quàm Ius constituerent. Hinc earū Interpretatio praua: hinc consuetudines quæcunq; modò inueteratæ pro legibus.

Et causa dicti exponitur.

Exempla huius licentiæ passim sunt. Nam Potestas; primùm tàm seuerè, auarè, arroganter, & superbè exercetur; vt qui parent, vix putentur hominum vice. Gemit genus humanum sub onere iniquæ dominationis: & rari sunt admodum, qui in illâ cogitent, quid debeant: sed tantùm, quid possint. Posse autem existimant, quidquid hîc per leges impunitum ipsis est. Nam de Deo vindice, non est, qui cogitet corde. Cùm verò tantum citra metum pœnæ Potestas obtineat; quid mirum, si dominatus & imperia, credantur humanis maiora bonis? si per vim & bella quæruntur? si obsequi & iuberi, inter miserrima censeatur? Si denique Ius Potestatis præsertim ita auctum, iniuria putatur? Illudq; velut iugum excutere, & libertatem ferro quærere, illustre censetur: & glorioſum?

Potestatis abusus ostenditur.

Vnde auiditas imperandi.

Et parendi detrectatio.

Rerum Dominium Auaritia corrupit: quæ sum-

Dominiū auarum.

139 mo Iure exerceri extremè poteſt, nullo pænè legum auxilio: quæ adeo proprietatem iuſque habendi firmarunt; vt beneficentiæ, quam Charitas ſuadet, non ſit locus. Ita occupatio ac poſſeſſio rerum, auidè ac tenaciter exercita, furta & rapinas prouocat: & alienum appetere iubet.

Furta prouocat.

Poſtremò: obligatio tantum legibus conceſſa inualuit; vt eius velut indagine clauſi teneamur. Laquei vbiq; & vincla Contractuum aut captionum: è quibus vitilitigium: & vafra, ac perdita cauſidicina. Adeſt enim Creditor aut Fænerator potiùs: tum manceps & ſector: qui in Ius rapiunt, & nullâ remiſſione miſerè enecant. Ita acerbè & acriter flagitata obligatio; ſubdola effugia, perfidiam, ac periuria creat. Quæ cuncta, quin longè remota ſint ab illâ, qua inuicem teneri deberemus, charitate; nemo eſt, qui negare poſſit.

Obligatio ſtricta nimis.

Effugia curat ſubdola.

Meritò itaque noua lex & Inſtitutio Chriſti: quæ non venit; ſoluere hæc Iuris vincula; ſed perficere: Meritò inquam exigit præcipitq; ; vt omnia fiant in Charitate. Et primùm docet: Moderationem adhibendam eſſe: ne, quæ licita ſunt, putentur omnia expedire. Deinde ſuadet: decedere quandoq; de iure ſuo: aut ſe eo penitus priuare, vt exactiùs Charitas impleatur. In primo eſt Admonitio; in altero Conſilium. Illud ab omnibus requirit nominis Chriſtiani profeſſio: hoc â paucis perfectio. Vtrumq; per ſingulas

Hæ cuncta lex Chriſti tẽperat.

Et ſæpe charitatis cauſâ abdicat.

ſingulas Iuris partes, explicabo: & officia, quæ hinc 140
emanant, deducam.

Pars Capitis Prima.

De Temperamento Poteſtatis.

OStenſum eſt libri huius initio, ob defectum Charitatis cauſam iuris extitiſſe. Cùm hæc ergo gratiâ Chriſti reparatur; profectò neceſſe eſt: vt renouet dotes ſibi proprias: vſque quantum fieri poteſt; Ius conſtitutum moderetur: ac temperet. Dotum autem harum; prima eſt Æqualitas: hanc itaq; Poteſtati in memoriam meritò reuocat. Meritò, inquam: nam ratio dictat ipſa: quòd ea, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei; æqualia ſunt: ad inuicem: & ὁμοούσια. quæ potiſſima, & ſuprema Æqualitas eſt. Vt igitur aurum auro, ita homo homini naturâ par eſt. Par verò etiam, non modò ab eodem ortu, & ſatu primi Parentis: ſed quod longè maius eſt; ab æquali Regeneratione per Chriſtum: Si enim Propheta dixit; nunquid non Pater vnus omnium noſtrũ? nunquid non Deus creauit nos? quare ergo deſpicit vnuſquiſq; fratrem ſuum? Quantò magis nobis vnus Dominus, vnus Deus, qui dixit: Patrem nolite vobis vocare ſuper terram: vnus enim eſt Pater veſter qui in cœlis eſt: vos autem fratres eſtis. Vnum corpus nempe, vnus

Gratia Chriſti reuocat, dotes charitatis.

Et primũ Æqualitatem,

cõſubſtãtialia.

Quæ plures ob cauſas debita nobis.

Sed præcipuè ob regenerationẽ per Chriſtum

ſpiritus: ſicut vocati ſumus in vna ſpe vocationis noſtræ. Vnde illa recentis Eccleſiæ fraternitas & communio; per quã; erant pariter omnes coniuncti, imò & vniti: cùm illis eſſet cor vnum & anima vna.

Vnde fraternitas primitiuæ Eccleſiæ.

Huius itaq; nouæ æqualitatis, in omni Poteſtate oportet meminiſſe: ſi prout ſumus nomine; ita & re ipſa, eſſe volumus Chriſtiani. Hæc nos docebit: ſupportare inuicem in Charitate. Hæc monſtrabit officia, tam his, qui regunt, quàm qui reguntur. Hæc naturalem Poteſtatem perficiet: dum & quos Deus coniunxit, vetabit ſeparari: & Parẽtes εὐσοργους efficiet. Hæc, prolis amantes. Poteſtatem in ſeruos, iuxta monita; quæ ad eam dicta ſunt; exercebit. Hæc denique; Imperium temperabit exactè adimplendo, quæ ad illud ſpectant. Ita; moderatio, conſtabit omnis Poteſtatis: ab æqualitate per Charitatem: quæ eſt; æqui & boni consũmatiſſima regula.

Cuius decet meminiſſe.

Ab illâ enim temperamentum omnis poteſtatis.

Ea verò; vt tantò meliùs exerceri poſſit; prætulit Chriſtus obedientiam gubernationi: famulatum dominatui: obſequium imperio. Prætulit autem cauſâ primùm, & ratione. Nam dum omnem animam Poteſtati ſubdidit: hoc ipſo; facillimum officij compendium, ſecuram recti normam, vnicum erroris effugium dedit: nempe obſequi libenter: & parere; cui ſubiectus iure ſis. Reddat rationẽ rectè an ſecus facti, cui Ius delatũ iubendi, obſequij meritũ, ſecurũ erroris ex pers. & ἀσφαλὲς manet. Prætulit deinde idem, & exemplo.

Cui prætulit Chriſtus obſequium.

Idque ratione.

Et exemplo.

Nam

Nam etſi illi data eſſet Poteſtas omnis in cœlo & in terra; tamen noluit miniſtrari: ſed miniſtrare. regnum fugit: formam ſerui aſſumpſit: factus obediens: & quod ipſe facit; faciendum monſtrauit. Reges inquit gentium, & qui Ius aliud Poteſtatis habent, dominantur: Vos autem non ſic. Sed ſi & conſilium meum & exemplum placet; qui maior eſt veſtrũm, fiat ſicut minor.

Iſtud verò re ipſa implere; id eſt ſubijci velle; & defugere omnem Poteſtatẽ; etſi tantùm eſt perfectiora ſectantium; ijſq́ue hoc ſuadetur: Attamen ad omnes certè, qui præſunt; pertinet: meminiſſe huiuſce exemplaris: illud identidem reſpicere: illi aptare actiones: & hinc conſũmata officia petere: cuiuſcunq́; poteſtatis. Non eſt enim vt rectè gubernet; niſi qui paratus ſit gubernari. Talis enim, ſciet: officium eſſe regere, non præmium: Dominationi definitam eſſe, à Deo, & naturâ legem: Summam poteſtatem manaſſe ab inſtituto: hoc verò bono parentiũ, non commodo gubernantium, ortum: Onus eſſe; hocce munus. Omne ſub Regno grauiore, Regnum eſſe. Reddendam eius rationem. Itaq; habendum Ius Poteſtatis temperanter: Nec homini homine abutendũ. Deinde, idem docebit; parendum etiam Poteſtati. Hoc vtile: hoc tutum: hoc vel non oneroſum volent: vel ſi ſit; maioris meriti. Hoc demum errori non adeo obnoxiũ, & in reddenda ratione minùs graue.

Quod perfectioribus propoſuit.

Merito ab omnibus ſpectandũ

Vt impleatur officiũ gubernandi.

Pars

Pars Capitis Secunda.

De Temperamento Dominij rerum.

Gratia Christi cõmunitatẽ suadet.

PRout ad Temperamentum Poteſtatis, Charitas vtitur Æqualitate; & hac eius velut menſura, æquum Ius gubernandi conſtituit; Ita ad moderationem Dominij dotem alteram adfert: nempe communitatem: eamque quantùm fieri poteſt, ſuadet reuocare. Idque iuremerito. Nam quemadmodũ in corpore humano, ſi membra ſingula, ad ſe valetudinem membri proximi traducerent; exempli cauſâ; ſi hepar aut lien, plus attraheret ſucci quàm neceſſe ſit; debilitaretur totius corporis valetudo; Ita ſi vnuſquiſq; noſtrûm, auidè rapiat ad ſe, quæcunque iure non vetante poteſt, commoda; nec ea cum proximo communicet; ſocietas humana multùm turbetur neceſſe eſt. Vtile ergo generi humano proprietatem, quoadfieri poteſt, tẽperare cõmunitate.

Oſtẽditur id ex ratione.

Tum ex cõſilio exemploq; Chriſti.

Cùm autem hoc ſuadeat ratio, quam adduxi, ſuadet certè multò magis Chriſti conſilium: exemplũq;. Nihil enim ipſe, vt proprium poſſedit: poſſidere ſuis intimis vetuit: Abdicare & diſpertiri cuncta ſuaſit: Præmium pollicitus id facientibus ingens: Pœnam comminatus grauem auaris: Impedimenta maxima dixit eſſe diuitibus: quæ omnia vberiùs, dum de abrenuntiatione agam, explicabo.

Sicut

Secuti verò ſunt id, primi illi, & recentes à magiſtri ſcholâ diſcipuli: cùm nempe in primitiuâ illâ Eccleſiâ

omnes habuerunt omnia cõmunia.

Quod ſæculi primi Chriſtianorum.

πάντες ἔχον ἅπαντα κοινα, cùm poſſeſſiones vendebant & diuidebant, prout cuique opus erat: Cùm nullus eorum, quæ poſſidebant, aliquid ſuum eſſe diceret: Cùm denique ita communibus facultatibus vterentur; vt nec quiſquam egens inter ipſos eſſet. O uitam felicem! quietam! Sanctam! curæ, ſolicitudinis, diſſidij expertem! Securi autem ac moderati vſus rerum compotem! O vitam inquam ſublimem! & quanquam non omnibus ſuaſam, nec in hac deprauatione morum præſtandam, tamen meritò à cunctis ſpiciendam! & velut ſpeculum quoddam proponendam! Ad hoc etenim ſi nos componamus, manabunt exacta officia, rerum dominij rectè exercendi.

Quod omnes merito debẽt ſuſpicere.

Hincenim moderata acquiſitio dominii.

Et primùm acquiſitio eius temperata erit: non nimia: non auida: nec plus concupiſcens, quàm capere poſſit: nec omnia ſibi rapiens: ſed quæ vltra veram neceſſitatem ſunt, proximo relinquens. Deinde in habendo tenacitas, & auara parcitas ceſſabit: benefica verò & prudens erogatio, non patietur quenquam inopiâ perire. Denique amiſſio Dominij, non te plus æquo anget: nec torquebit: & quæ non in hianti animo poſſederis, ſecurus cùm fortuna volet, dimittes: aut potiùs reddes. Violatio verò Dominij nulla prorſus erit. Nec charitas ius ſuum cuique integrum relinquens, & ſeuerè abſtinentiam alieni imperans

Et vſus.

Et quandoq; derelictio.

Nulla vero violatio.

perans, permittet aut patietur; vt damno aliorum res & facultates noſtras augeamus.

Pars Capitis Tertia.

De Temperamento Obligationis.

Immunitē reſtituit Charitas per Chriſti gratiam.

AD moderandam inter homines onerosā odioſamq; obligationem; charitas aduocat tertiam, quam poſueram, dotem ſuam, nempe Immunitatē. Vt ſcilicet homines ſolo tantum vinculo mutui amoris nexi, cætera liberi, quantumq; fieri poteſt ſoluti ſint ad inuicem. Vt ſit nempe Obligatio: quam non externa neceſſitas flagitet; ſed vltro beneuolentia ſibi imponat: & præſtet.

Hæc obligationi ſpote ſatisfacit.

Hac tantùm, Apoſtolus omnium ſe debitorem fuiſſe vltro profeſſus eſt: ſequitur exemplum Magiſtri: qui ſe impendit nobis: non quòd teneretur; ſed quia ipſe voluit. Nemini ergo quidquam (inquit Apoſtolus) debeamus, niſi vt inuicem diligamus.

Hæc cuncta adimplet.

Hæc eſt lex officij apud bonos: omnia vincla iuris, omnem nexum promiſſi, iuramenti, ac Conuentionis longè ſuperans: fortiuſque adſtringens. Hæc eximia Charitas Chriſti, vrget optimum quemq;, proximo benè velle: & officia erga eum, implere fide bona. Hæc iubet, nil acerbè exigere: nil flagitare ingratûs, nil etiam velut coactè præſtare: ſed dictum effectum

uperat omiſſa.

fectum ſponte ac libenter reddere: probitatem

iuramēto certiorē. ὅρκῳ πίστωτεραν habere: certitudine ſatisfactionis ſuperfluas facere cautiones: ſponſiones: chirographa: aliaque, quibus res anxiè conſtitui, inter ſibi diffidentes, ſolet. Hæc, (vt cum Cicerone dicam;) in omni re contrahendâ, vendendo, emendo, conducendo, locando, in vicinitatibus & confinijs, æquum & facilem: aliquid de ſuo iure concedentem: A litibus verò, quantum licet, & paulò plus etiam quàm licet, abhorrentem eſſe iubet. Hæc denique in omnibus, quæ ſummi iuris ſunt, ſuadet temperare. Vt nempe redeat, quantùm poteſt, prima illa Charitas, quam ſtatus innocens & incorruptus habuiſſet.

Iuramenta.

Contractus.

Hæc litigio abſtinet.

Vt redeat innocentia.

Vt verò redire poſſit; quoniam maxima perturbatio officiorum eſſe ſolet, ab eo; quod vtilitatis & voluptatis ſpecie, blanditur nobis & imponit; ſtatuendum omnino ſemel, firmiterque decernendum eſt, nil homini vtile ac iucundum eſſe, quod non honeſtum: nec honeſtum, quod non vtile ac iucundū ſit. Nulla enim maior & pernicioſior peſtis, vitam hominum inuadere potuit: quàm neſcio cuius falſæ vtilitatis voluptatisq; æſtimatio: & ab honeſto vtriuſque ſeparatio. Hinc ambitus & auaritia, hinc flagitia, fraudes, periuria, inſidiæ, rapinæ, furta. Hinc quidquid eſt violandi iuris, & ſocietatis humanæ detrahendæ.

Honeſti voluptas vera vtilitasq; agnoſcenda.

Atqui vel ratio ipſa docet, commodum ac volupe

non posse ab honestate secerni. Nam si id est homini honestum; quod naturæ eius rationali vnicè congruit; idem profectò & bonum eius, necessario erit: Si autem bonum; certè & vtile iucundumq́; erit. Idem ergo est honestum, & verè vtile: ac iucundum. Deinde, si nihil magis contra naturam, quàm turpitudo; nihil autem magis secundum naturam, quàm vera vtilitas; & vera Voluptas; profectò idem verè vtile, verèq́; iucundū, simul & turpe esse non poterit.

quæ ab inuicē separari non posse demonstratur.

Hæc autem sic à Cicerone disceptata; & à veteri Philosophiâ, sine certitudine immortalitatis, sine spe futuri præmij, sine metu extremæ pœnæ, ex solâ consideratione veri, ac decentiâ virtutis, agnita ac præcepta: quantò magis nos concernunt Christianos! vitæ æternæ securos, & aut mercedis, aut supplicij magnitudine, meritò excitãdos terrendosue? Quantò, inquam, magis nos decet, fucatam hanc falsamq́; vtilitatem ac voluptatem, aspernari: & spe futuræ veræq́; felicitatis contemnere! Quid enim prodest homini, mundum lucrari, & animæ detrimentum facere? aut quæ commutatio falsæ breuisq́; voluptatis, cum iactura illius, quæ nos olim vera & immutabilis manet?

Id maxime decet Christianos profiteri.

Itaq; non flagitia modò viro bono fugienda: etsi illa emolumentum aut oblectatio apparens, cõmendet: sed etiam illa deliberatio: an leui saltem; vel, quæ dubia videatur, culpâ, deserendum sit officium, sectandi

Deliberari inelecti one recti, turpe.

commodi, aut voluptatis, causâ. In tali enim deliberatione facinus inest: nec, vnquam, ea sunt deliberanda, inquibus ipsa deliberatio turpis est. Vt ergo dubitare, quid rectum sit, virum bonum non decet; (id enim naturâ apparet:) ita multò magis quæ dubitet, nefas committere.

Denique cum pauci sint, qui delicti ignoratione ac impunitate propositâ, abstinere velint iniuriâ, pluresq́; famam & pœnam, quàm Conscientiam vereantur: Ideo, ad firmandum animum, hic murus sit aheneus; hæc lex interna vitæ innocentis; nil conscire sibi: & non vllo respectu, imò non necessitate, non electione, sed omnino naturâ vsu, & consuetudine bonum esse. Ita enim demum vltro & facilè implebimus officium, quod Charitas dictat.

Vti & famæ tantũ aut pœnæ causâ illud retinere.

Iam verò vt ostendam, quæ dicenda de Charitate, proposueram; cuncta me absoluisse: reuocanda est definitio eius, & dictis applicanda. Cùm ergo definiuerim Charitatem; esse Propensionem animi erga proximum, benignam, beneuolam, beneficam: ita eam partitioni Libri huius attribuo. Propensio benigna, propriè pertinet ad Potestatem: cui annexæ virtutes: Clementia, Modestia, Comitas, aliæq́; quas ὁμιλητικὰς Aristoteles vocat: & quæ æquant, quâ possunt inter se homines: etiamsi iure Potestatis impares: & inæquales. Propensio beneuola, danda est Obligationi: quæ sponte omne debitum supplet, præ-

Ostẽditur charitatis officia exactè tractata esse.

Nempe benignitatẽ potestati.

Conuersatiuas.

 uenit,

149 uenit, ſuperat: & virtutes huic fini proprias habet: nẽpe Fidem, & καλοκάγαθιαν, ſeu libenter ſe communicantem bonitatem: non curantem quæ ſua ſunt: modò ſatisfaciat, quod ſibi ipſa imponit, officio. Propenſio denique benefica ad dominium rerum ſpectat: quæ efficit, vt ſint τὰ τῶν φίλων κοινὰ: vtiturque virtutibus eô pertinentibus, & auaritiæ aduerſis. Quæ omnia partim in dotibus primitiuæ charitatis, partim in iuris conſtituti effectu: partim deniq; in temperamento eiuſdem, tribus prout promiſi Capilibus, oſtenſa ſunt: atque demonſtrata.

Beneuolẽtiam obligationi. eximiam probitatem.

Beneficentia Domino attributam. Omnia amicorũ cõmonia

Appendix Libri Secundi.

De Amicitia.

Explicata vniuerſali charitati. POſt deductum explicatumq; Charitatis munus, ſuperuacaneus forſan hic Tractatus de Amicitia videri poterit. Eò quòd per illam, (inquit Cicero) adeò contracta eſt res, & adducta in anguſtum; vt omnis Charitas, aut inter duos exiſtat, aut inter paucos: Dilectio verò Chriſtiana diffuſa (vt Apoſtolus ait) in cordibus noſtris, anguſtias iſtas minimè patitur: & ſe extendit ad omnes: Attamen cùm hæc tam vniuerſalis, præter conatum & bonam voluntatem, vix ferè aliud præſtare poſſit: Ea verò quæ cum paucis intercedit, faciliùs frequentiùſq; implet officium

officium; Ideo non abs re erit, celebre hoc amicitiæ munus, & nomen, non præterire: Et, Appendicis ſaltem loco attexere, quæ de illâ præcepta traduntur. Ita & Chriſtianâ illâ eximiâ charitate, (quæ omnibus omnia:) imbutus animus, voto & ſtudio dilatabit viſcera ſua: quotieſq́ fuerit modus, factis exeret: Et per amicitiam, ex totâ quam amare tenemur ſocietate, generis humani, ſecernet ſibi quoſdam: coniunctione ac Conſuetudine magis intimâ. Vt fructum nempe mutuæ dilectionis, quem nec facilè præſtare cunctis, nec ab omnibus habere exactè poteſt, à paucis ſaltem plenè capiat, ijſdemq́; viciſſim rependat. 150

Amicitiæ etiã quæ inter paucos meritò tractandæ

Amicitiam itaque definio: vt ſit mutua ac beneuola animorum ſibi ſimilium in bono conſenſio. Ex definitione hac, & origo & proprietas eius vera, patet. Origo enim; eſt ſimilitudo animorum: cùm nempe ingenio, iudicijs, ſtudijs, moribus denique congruimus: tum facilè ſuam quiſque naturam in alio diligit: & vt compari gaudet fruiturq́;. Nil verò eſt hac cõſenſione iucundius: nil quod illiciat, quod ad ſe attrahat, imò quod rapiat magis.

Definitio eius.

Origo ex ſimilitudine.

Conciliatrix itaque amicitiæ eſt ſimilitudo: ſed haud firma ac diuturna: niſi accedat proprietas in definitione poſita, vt nempe, ſit in bono. Vt enim ſimilitudo gignit amicitiam; ita profectò virtus ſola eam educat, continet, conſeruatq́;. Vnde certũ eſt,

Cõſeruatio ex virtute.

est, non posse eam veram esse, nisi inter bonos.

Si enim ex similitudine vitiorum aut criminum, oriatur; ea non amicitia erit, sed factio: conspiratio: sceleris societas: & exinde breuis tantùm, temporis & necessitatis causâ, inita coniunctio: per quã cupiditatũ vicissim ministri & adiutores fieri possũt: verè amici nullo modo possunt. Quin imò, infida hæc improborum consensio, quam non amor, sed facinus iungit & æquat, in acrem discordiam facilè mutatur. Nempe, dum scelus admittunt, supersit constantia: eo peracto, incipiunt inuicem abhorrere. & se mutuò odisse.

Non potest esse inter malos

Si deinde amicitiæ proueniant ex vtilitate tantùm, commodo, rebusq; externis; & si eatenus colantur, quantum prosunt; Eiusmodi primùm instabiles sunt & infirmæ: dum, quod vtilitas conglutinat, eadem commutata, ac cessans, dissoluit. Deinde, subdolâ simulatione tectæ, & fiduciam mutuæ beneuolentiæ non habent: & omnia semper ijs suspecta: & suspensa: denique vel in occultã inuidiã, vel æmulationem ac contentionem apertam, ac demum in dissidium vertuntur. Tales plerumq; sunt forenses illæ ac fucatæ familiaritates.

Nec vtilitate sola constat.

Si denique ex vano lenocinio Consuetudinis; ac consectatione communioneq; eorundem sed leuium inaniumq; studiorum, ineantur; Fastidium mox sui, nullo firmo nixæ fundamento adferunt: & amicitiæ

Nec lenocinio consuetudinis.

citiæ nomen non merentur, sed sodalitij leuis: sola conuersatione, non autem amore vero sociati.

Necessariò itaq; consequitur, vt inter bonos tantùm sit Amicitia. Primùm; quia amor amicitiæ parens est, amoris autem causa, bonitas vera. Deinde; quia dotes Charitatis, quas hoc libro deduxi, bonis tantùm insunt. Denique: quia viri boni causas dissolutionis ac dissidij non habent: quas vitia & potissimùm auaritia & Ambitio adferunt: pestis vtraque amicitiæ. Ideoque soli eam colere summâ fide, Charitate, Constantia, Iustitiaq; possunt. Atque ita præceptis opus non esset, si inter verè bonos amicitia esset. Sed cùm vita hæc communis, in qua versamur; & Conditio humana, adeo non habet verè & perfectè bonos, vt optimus ferè censendus sit; qui minimè malus: Ideo, viros eximiè bonos voto expetere; quales verò sors communis fert, oportet recipere. Itaq; constituendæ, colendæ, retinendæ, & (si ita aliquando vera necessitas tulerit;) deponendæ amicitiæ, præcepta proponam.

Denique non est nisi inter bonos.

Verè tales præceptis non egerent.

Sed in vita communi egent.

In constituenda Amicitia, Iudicium exactum requiritur. Illud enim dictabit; Primùm; amicorum delectum: vt capias nempe probos: similes tui, seu pares: tùm verò opportunos. Moram deinde: vt ingrediaris, non irruas in Amicitiam. Crescat lentâ consuetudine beneuolentia. Et, quod prouerbio tritum est, multum salis consumas, antequam arctè

Præcepta constituẽdæ amicitiæ. primũ Iudicium.

Mora deinde.

contrahas. Firmum denique Propositum: vt amicitiam, quam studio perspecto, & consuetudine adiuncta susceperis; constanter conseruare statuas.

Firmum demum propositũ.

Præcepta colẽdæ amicitiæ.

Ad colendam Amicitiam, primùm facit vicissitudo officiorum. Quæ mutuò & libenter sunt impendenda: ijsque se vincire decet, & arctiùs adstringere: sed cum hoc monito, vt officium sit, vt dicitur, ad aras tantùm. Et hæc lex in amicitia sanciatur: vt neque rogemus res malas, inhonestas, iniquas: neque faciamus rogati. Virtutum enim schola ac Palæstra, esse debet amicitia: non vitiorum officina: Mater & Nutrix Probitatis: non Cupiditatum ministra. Alter amicitiæ cultus, est Beneficentia: quæ opitulatur: & rem confert. Eam verò, nec flagitare decet. Nec vt flagiteris; expectare. Promptè & vltro deferri debet: Et propensiores esse debemus ad largiendum, quàm ad reposcendum: vt hæc inter bonos honesta sit certatio: vter alterum benefaciendo superet. Tertiò coluntur Amicitiæ, consensione voluntatum ac Iudiciorum. Nam cùm Amicitiæ vis sit in eo; vt è duobus vnus quasi animus fiat: id obtineri profectò non potest, nisi omni dissensione inter amicos sublatâ. Ea verò, vt tollatur; aperire sibi mutuò amici debent, pectus purum: candidum: simplex: &, vt iudicijs consentiant; sociatæ vitæ consilia: eaque fidenter, & dare: & expetere. Cæterùm cauendum est: ne ex assentiendi consuetudine,

Ex beneficentiá.

Ex cõsensione voluntatum

Sed fine assẽtatione.

assentatio, quæ vitiorum adiutrix est, subrepat: imponatque nobis. Et, ne censura locum suum in amicitia amittat: quem profectò obtinere debet. Nam monere; & moneri, proprium amicitiæ. Alterum; ingenuâ quâdam, non acerbâ, nec asperâ facere decet libertate: alterum; non repugnanter, sed benignè acceptare: & non aliter; quám dum seipsa mens admonet: atque redarguit. Itaq; sicut rigor nihil indulgens; ita adulatio, procul sit Amicitiâ: quæ constans & vna semper, nil patitur varium: & fictum. Nihil verò potest esse tam flexibile, tam deuium; quàm animus eius, qui ad alterius non modò sensum & voluntatem, sed etiam vultum, nutumq; conuertitur.

Et cũ cẽsura prudenti.

Quæ describitur.

Supersunt præcepta retinendæ ac conseruandæ constanter amicitiæ. Difficillimum enim est, eam ad extremum vsque diem perducere: & tam multa ei impendent; vt ea subterfugere, non modò sapientiæ, sed etiam felicitatis, res esse videatur. Retineatur tamen; primùm conniuentiâ & dissimulatione leuium vitiorum. Dum, quemadmodum Parentes liberis modica ignoscunt; nævos eorum vel ipsi non vident; vel coram alijs tegunt; non acriter de ingenijs eorum iudicant; sed sæpe aberrant ex amore; Ita & nos, vellem, in amicitia, sic erraremus: & isti Errori, nomen virtus posuisset honestum: Non damnare, inquam, amici mores oportet: sed quan-

Præcepta retinendæ amicitiæ.

Cõniuere ad leuia vitia oportet.

Et bona interpretatione leuire.

doq; benignâ interpretatione lenire. Exempli cauſa. Parciùs hic viuit; frugi dicatur. Plus æquò liber; rectus fortisq; habeatur. Iracundior eſt paulò; acres inter numeretur. Profectò hæc res, & iungit, & iunctos ſeruat Amicos. At nos virtutes ipſas inuertimus.

Contra quam facimus.

Probus quis nobis cùm eſt; multum demiſſus & abiectus dicitur: pro bene ſano ac non incauto; fictum aſtutumq; vocamus: ſimplicior quis; Communi ſenſu planè caret: inquimus. Eheu quàm temere in noſmet, Legem ſancimus iniquam. Nam vitijs ſine, nemo naſcitur, optimus ille eſt, qui minimis vrgetur. Vitia, inquam, erunt; donec homines. Sed neque hæc continua: & ſufficit, ſi meliorum interuentu penſantur. Statuenda itaq; eſt, & appendenda velut libra, ac ſtatera quædam: in quâ, ſi vitijs amici, bona præponderant; affectu erga eum inclinemus: idem & Nos ab eo habituri. Atq; ita, libratis & toleratis vtrinq; moribus, facilè amicitia retinebitur. Eôdem facit; tempeſtiuè præuidere, alia: quæ amicitiæ euenire ſolent incommoda. Dirimit enim eas ſæpe, ingenij humani morumq; mutatio: quam vt plurimùm fortunæ vel proſperæ, vel aduerſæ, adfert varietas. Tum verò etiam; cùm incidit tempus: vt non idem vtriq; amicorum expediat. Deniq; aliquando ſatias quædam capit: cùm omnia inter ſe profudêre: & nihil eſt reliquum; quod à ſe viciſſim expectent, requirantuc. Hæc talia, inquam, maturè

Iniquè damnando.

Præuidere tẽpeſtiuè opus amicitiæ incommoda

Quæ recẽ ſentur.

ſunt præuidenda: & contra ea, paranda in animo præſidia; conſtantis beneuolentiæ. Quam ipſi vltro primiq; adferamus; ſecuri mutuæ vicis. Nam hoc profectò philtrum amicitiæ: vt ſi velis amari; primus ames. Contra quam faciunt plerique: qui perueršè, ne dicam impudenter, amicum habere volunt, quales ipſi non ſunt.

Amoris illicium amor.

Quodſi tale quid euenerit; vt neceſſariò cõtinuatio ac velut curſus amicitiæ ſiſtendus ſit; Tum verò danda eſt opera, ne in odia diſcordiamq; deſinat. Conſuetudo potiùs cõiunctioq;, quàm beneuolentia ceſſet. Diſſuendæ amicitiæ magis; quàm diſcindendæ: extinguendæ; non opprimendæ: & deniq; familiaritates ſint depoſitæ; non inimicitiæ ſuſceptæ.

Præcepta deponendæ amicitiæ.

Hæc ferè ſunt; quæ ex Cicerone potiſſimùm, ſed in ordinem certum redacta, de amicitia dicenda habui. Cæterùm, cùm ea ſit amicorum raritas, quam perhibet authoritas veterum: vix aliquot paria veræ amicitiæ numerantium: Ea verò ſit eiuſdem, non vtilitas neceſſitaſq; tantùm; ſed ſuauitas etiam ac dulcedo; vt verè eam, huius vitæ vnicum condimentum ac delitium, vocare poſſis: Profectò tanto maiori curâ ſtudioq; procuranda, colendaq; eſt: & cenſendum: miſerrimam omnino vitam eius eſſe: qui nec diligat quenquam, nec ab vllo diligatur.

Concluditur hic locus.

Cum adhortatione.

Contra verò, beatam eius: qui habet, cum quo fruatur proſperis rebus: & aduerſas mutuâ ope ferat.

LIBER OFFICIORVM TERTIVS.

De Pietate.

Pars tertia Officiorũ Pietas.

PArtes duas Officiorum, quoniam puto; me sat luculenter (pro captu quidem meo;) libris superioribus absoluisse: restat vt explicem tertiã de Pietate. Hæc verò tantò maior sublimiorq; duabus primis, quantò altius habet argumentum: id est Deum. Hactenus enim Officia ferè ducta sunt: quæ vel Natura ipsa, seu recta ratio (quanquam & hæc dum talis est, à Deo est;) dictaret, monstraretque: nunc verò explicanda restant, quæ Naturæ ratiocinantis, captum longè superant: & sicut præceptó, ita auxilio Dei propriè nituntur.

Maior duabus primis.

Quia directè Deũ petit.

Meritò itaque illum, qui se nosci, coli, amari à nobis exigit, inuoco: vt ea, quæ generi humano, de hoc debito sibi officio edixit, inspirauitque: quamuis à multis vbertim, & copiosè dicta, ego quoq; methodo, & nouâ, & breui, explicem: ad gloriam eius. Illustra ergo mentem meam, ô lux vera: vt aliquid te dignum, & videam ipse, & alijs aperiam.

Qui inuocatur, vt se nosci, coli, amari sinat.

Sed

Sed ne longiori Præfatione te morer; prout soleo, ordior à definitione. Pietas, est Officium, quod genus humanum tenetur præstare Deo. Id autem in tribus consistit. Primum: Deum, quâ potest, & debet, nosse. Deinde: eundem certo & congruenti cultu venerari. Postremò: eum solum amare. Hæc tria explicanda mihi deinceps; totidem Capitibus propono.

Definitur Pietas.

Et diuiditur.

CAPVT I.

Περὶ θεογνωσίας *id est, De Notitia Dei.*

Latè patet Dei notitia.

ADeo quidem latè patet, hæc de Notitia Dei, dissertatio; vt vel totam Theologiæ scientiam, posset occupare: sed cùm non tam Contemplatio, quàm actio, ad Officia Pietatis, de quibus hîc agemus, pertineat; ideò relicta τοῖς θεολογημενοῖς, plena tanti argumenti tractatione; quæ ex vsu, de illo scire sit, in compendium redigam.

Sed ad officij modũ redigetur.

Theologis.

Est homini necessaria.

Est verò notitia hæc prorsus generi humano necessaria: est animorum salus, fidei mutuæ præcipuum vinculum, lex vitæ, & quid in illa agendum, vitandumque sit, suprema regula. Cuncta enim hæc constare non possunt, & perturbatio officiorum sequeretur, Dei ignoratione. Quando profani etiam Pòetæ dicto, primæ scelerum causæ mortalibus ægris,

Vt vitam eius temperet.

Natu-

159 Naturam, neſcire Deum. Mens etenim humana, niſi arbitrum ſui agnoſceret, facilè praua intra ſe foret: & affectu, ac voluntate laberetur: inualido ab externo motu auxilio, cui actus interni non ſubſunt. Noſcendus itaque Deus eſt, non quòd curiosè nimis inquiramus ſcrutemurq́; ſed vt admirationem cum æſtimatione, venerationem cum timore, amorem denique cum fiducia, in nobis erga eum concitemus.

Trifariã declarandã. Hoc itaque fine, dicam hoc Capite tria. Nempe, de Natura Diuina vt in ſe eſt: deinde: vt erga nos eſt: Poſtremò: vt à nobis noſci vult, idq́ue totum ex conſtituto religionis dogmate, & Eccleſiæ ſenſu.

Pars Capitis Prima.

De Natura Dei, & quid in ſe ſit; vbi nouo modo, ac ratione, dogma Trinitatis accuratè explicatur.

Deũ eſſe, dictũ ſupra eſt. DEum eſſe demonſtraui in Prolegomenis. in ipſo enim Scripti initio, id velut fundamentum poni oportuit; quo ſtructura libri ſurgere poſſet. Nunc qualis ſit; quâ poſſum, explicabo: Quâ poſſum, inquam; plenè enim Naturam eius adſequi, non eſt virium humanarum: vt infra, parte Capitis altera, cùm de gloriæ donis agam; demonſtrabo.

Nũc qualis ſit dicendum. Sed eſt etiam cognitio, & comprehẽſio quædam, vt id

vt id, quod certa ratiocinatione agnoueris, ita eſſe; id fatearis, quomodo ita ſit, comprehendi non poſſe. Hoc genus cognitionis Dei nobis conuenit maximè: hoc eſt; non capiendo eum, capere. 160

Sæpe noſcitur, neſciendo.

Et quid non ſit dicendo.

Itaque magis conuenit de illo dicere, quid non ſit, quàm, quid ſit. vt; non eſſe multiplicem eſſentiâ: partibus: compoſitione: numero: ſed omnino, & vndique vnum ſimplicemq́ue. Eſſe enim, inquit D. Auguſtinus; nihil aliud eſt, quàm vnum eſſe. Et in quantum quid vnitatem aſſequitur; in tantum eſt. Vnde ſimplicia, ideo magis ſunt; quia vna ſunt: quæ autem compoſita; concordiâ partium, imitantur vnitatem: & in tantum ſunt; in quantum, eam aſſequuntur: & niſi eam haberent; non eſſent. Quæ enim conſtant partibus; ſunt vnum, in ſuo toto: quæ ex accidentibus; vnum ſubiecto: quæ plura numero; ſunt vna Specie: quæ ſpecie varia: genere vniuntur: & demum productione multa; vnum ſunt principio. Sequitur itaque: vt idem ſit eſſe, quod vnum eſſe. Deus verò; cum ſit *αὐτὸ τὸ ὤν*, & eiuſmodi eſſe; vt niſi illud eſſet, nihil eſſet: ideo longè perfectiori quadam ratione, & *παντελῶς* vnum ſit; neceſſe eſt. &, id eſt illi eſſe, quod vnum eſſe.

Non eſt multiplex ſed vnus.

Eſſe enim eſt, vnum eſſe.

Quod probatur.

Etiam exemplis.

Ens à ſe

Omnimodè.

Eſt ergo vnus naturâ.

Vnum, inquam, non modò ſimplicitate, ſed etiam numero. Nam ſi plures eſſent Dij, eſſent differentes: atq́ue adeo omnes imperfecti: nam in eâ notâ, in quâ differrent, ab inuicem; deficerent.

Eſt numero.

Alioquì imperfecti.

Imperfectum autem Deum, nemo dixerit. cùm absurdum sit, eum qui est à se, non perfectum omni ex parte esse. Aut enim sibi dare, quod summum, perfectissimumque est, non potest; aut nescit; aut non vult. Non primum; quia qui à se esse potest, omnia potest: Non alterum; nam qui se plenè scit, scit etiam quod sibi optimum sit: non demum tertium; quis enim, cùm summè potest, & nouit, non quod perfectum est, voluerit: prehenderitque? Est ergo Vnus, perfectusque Deus.

Summè autē perfectū esse demōstratur.

Sed iterum oritur maxima difficultas. Nempe; quòd dum vnus duntaxat Deus est, si solus est, non est bonus: seu potiùs, non est bonum. Boni enim maxima, intimaque proprietas est, communicatio: solitudo autem, communicationem impedit: aut potiùs tollit. Tollit ergo & Boni Naturam. Ergo τὸ ὂν summum, si solum est, non est bonum. At quomodo, cùm ab illo cuncta, quæ bona sunt; non ipsum magis tale?

Si solus est Deus, non est Bonū.

Quia non se plenè communicat.

Quodsi dicas; expleuisse Naturam suam, cùm se impertiuit Creaturis: falsum est. Non potest enim finitâ, & circumscriptâ communicatione, bonum infinitum expleri.

Creaturis enim imperfectè.

Deinde: non est perfectè beatus Deus, si solus est. ἄφιλος enim esset, & careret consortio, ac Communicatione sibi adæquatâ: in quâ suauitas, ac fruitio beatæ vitæ sita est: dum nempe bonum, se alterum habet,

Nec beatus est sine consortio felicitatis.

habet, cum quo ex æquo se commutat, fruiturque.

Tertiò: si solus Deus est; summè efficax, ideoque summè simplex non est. Quod sic deduco. Quò magis quidpiam simplex, magis efficax est: vt inter elementa ignis. Efficacitas verò in Natura Creata, maxima est in eo; vt id quod efficit, sibi quam maximè par, & simile efficiat: maius enim se efficere non potest: nam operatio, non excedit essentiam. Natura autem increata, vt sit summè simplex, & summè efficax; necesse est profectò, vt non modò simile producat; (par enim alioqui esset viribus creatis:) sed prorsus alterum idem: tum enim demū efficacissimum simplex cùm producit alterum: atque ita solum non est.

Nec sūmè simplex.

Et sūmè efficax.

Nisi se alterū producat.

Quartò: cùm ostensum supra sit; quòd esse; nihil sit aliud, quam vnum esse; consequitur, vt id quod est, vnum sit. Atque ideo, propriè vnum est, quod est: sed quia verum etiam est, quod est; (Falsum enim non est:) & denique, Bonum etiam est, quod est: (nam malum non est:) ideo Vnum, Verum, Bonum est: quod est. Cùm autem esse, sit, Vnum esse: ideo tria hæc, habent, vnum esse: & quamuis distincta sunt, còessentialia tamen sunt. Porro Vnum; est Pater, id est Principium; Verum; est Filius: imago Patris; eum ἐσωσῶς & viuè repræsentans. Bonum denique; est Spiritus Sanctus: nectens amore ac fruitione, commune ac consors trium esse.

Vnum, Verū, Bonum,

Tria hæc habent Vnum Esse.

Sunt ☉ Pater, & Filius, & Spir. S.

Quintò: Deum ab æternitate totâ, nunquam ſine actione fuiſſe; nec torpidam ſimilemque ſopori vitam egiſſe; manifeſtum eſt: ſumma enim, æternaque mens, quæ ſola per ſe viuit vigetque, quomodo potuit eſſe, actionis aliquando expers? cùm ne noſtra quidem, illâ careat vnquam. Actio verò eius intima, propriaque, quia interna eſt; ideo contemplatio eſt. Quid autem contemplatur? non aliquid ſeipſo maius perfectiuſque; nihil enim ipſo maius, aut perfectius eſt. Non etiam tantùm aliquid ſe inferius; nam ſola contemplatio eiuſmodi, non eſſet ipſo digna; nec eius menti par: nec ſufficiens, vt ei per omnem æternitatem immoraretur: ſeque eâ oblectaret. Neceſſe ergo eſt, vt ſui ipſius contemplationem ſemper habuerit. Hæc verò ſui ipſius Contemplatio, perfecta conſummataque vt ſit; neceſſe eſt, vt Deo repræſentet totam eius ſubſtantiam. Quod autem repræſentatur; cernitur; aſpicituque; id oppoſitum ſit, neceſſe eſt. Et quod oppoſitum eſt, alterum eſt. Eſt ergo Deo ſemper oppoſita, viuens, ſubſiſtenſque ſui ipſius Cognitio: ſeu imago: atque adeo, Perſona altera, coæterna, & conſubſtantialis. Ab vtraque verò hac, manat, ſeu procedit, & tertia: nempe Spiritus Sanctus: nam, vt ſine contemplatione, & cognitione ſui, eſſe Deus non poteſt; ita hæc cognitio, amorem ſui & fruitionem producat; neceſſe eſt. Qui Amor conſubſtantialis

Nunquã Deus ſine actione.

Actio eius cõtẽplatio

Contemplari ſe maius nequit.

Nec tantũ ſe minus.

Se ergo contemplatur.

Et totam ſuam eſſentiam.

Quã oppoſitã ſibi.

Ideoq; ſe alterum habet.

Hinc procedit Amor.

tialis itidem, & æquè æternus, & ſubſiſtens, atque extans ſemper: & omnino, Perſona eſt.

Sub tertia Perſona.

Sed dum ſic, in Dei natura, ſolitudo vitatur; cauendum maximè eſt: ne pluralitas, & ex illa diuerſitas, accerſatur. Hæc enim vtraque, & Vnitatem tollit: & diſiungit: ſeparatque: vnde à perfectiſſima natura Dei, hoc incommodum oportet amoliri: & ſtatuere; vt Deus, & vnum ſit, & non ſolus. Itemque, vt, dum eſt non ſolus; non ſit diuerſus. Quod aliter non poteſt conſiſtere; quàm dogmate Chriſtiano: quo eſt Eſſentiâ vnum idemque; & Perſonis trinus: Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: nam hi tres, vnum ſunt.

Deus eſt vnus, & non ſolus.

Quia in vna eſſentia tres Perſonæ.

Eſt inquam Trinus, & Vnum: tum enim optimè ſua ipſi conſtat Natura. nam Eſſentiâ, eiuſque attributis, vnum idemque eſt: (vna nempe tribus & còéſſentialis Potentia, Sapientia, Bonitas: vna eademque numero, compos vnius Eſſentiæ, Deitas: ideoque nulla prorſus in illis diuerſitas.) Solus autem non eſt, quia ipſummet Bonum eſt: ſe infinitè ſibi communicans: Perfectum quoque beatumque eſt, vnitiſſimi conſortij dulcedine: quâ gaudet Deus, verè & propriè alter, & alter, ipſe. Summè ſimplex, quia ſummè efficax eſt, dum generat ac producit, non modo ſibi ſimile; ſed ὁσιωδῶς idem ſecum. Nempe in mira emanatione illâ, Deitati interna, neque illius Vnam Entitatem egreſsâ,

Quod vberiùs declaratur.

Pater gignit Filium.

Vterque producit Spiritum Sanctum.

Subſtantiuè.

ab æter-

165 ab æterno Pater, visione sui, gignit Filium. & vterque ex sui boni agnitione producit Amorem: id est, vnum eundemque Entitate secum, Spiritum.

Mira hinc Diuinitatis felicitas

Quis autem comprehendat, aut efferat? quæ dulcedo sit, istius fruitionis, quâ vna Diuinitas, in tota æternitate, se nouit, atque amat, & in pari & æquali communione, se sibi indulget, se mutuò oblectat, bono contenta suo, ideoque læta, gaudens, & beata semper.

Esse itaque in Trinitate Personarum, vnum naturâ Deum, & ratiocinatione iam dicta colligimus: & quod maius est, remque continet, ac conficit, fide Catholicâ docemur. Sed, quoniam id quod

Modus huius arcani accuratiùs & nouè deducitur

asseritur esse, cupimus etiam scire, quomodo sit; ideo ad muniendum hunc locum, qui profectò est Christianæ professionis, seu Religionis vnicum fundamentum; ex istâ ipsâ sciendi naturâ, sumpto principio, ibimus in amorem: ducemusque aliquam velut vmbram Sanctissimæ Triadis. Id verò ex eruditâ lucubratione Patris Laurentij Pikarscij, è Societate IESV, eximij Theologi: quam mihi in suo dedit manuscripto: & quam ex eius permissu, opportunè hîc (sed compendio) inserã:& explanabo.

Scientia directa scit.

Scientia, (inquit ille;) creata, naturæ rationabilis, vt sit exacta seu vera; duplex omnino esse deberet. Prima; quâ scimus aliquid: vocaturque Directa. Altera; quâ, id quod scimus, nos scire agnoscimus:

Reflexa, scit se scire.

scimus: quæ Reflexa dicitur. Hanc vtramque, & se consequi, & ad se mutuò referri, omnino est fatendum. Nemo enim scit, nisi sciat se scire, id quod scit: exinde verò necessaria consecutio cernitur. Deinde; si scit; scit se scire: & si scit se scire; scit etiam. Vnde euidenter mutua Relatio patet: ideoque, ambæ istæ scientiæ, & se consequentur: & relatiuæ mutuò erunt. Quo concesso: amplius sequentur ista.

166 *Primam altera cõsequitur.*

Sunt mutuò relatiuæ.

Sunt inter se æquales & pares.

Primum: vtramque hanc scientiam, necessariò similem, & æqualem omnino, inter se, esse: Quod enim, & quantum, quisque scit; id, & tantundem, scit se scire. Non aliud; quia aberraret. Non plus minusue; quia reuera nesciret. Similis ergo necessariò, & par per omnia, esse debet, scientia directa, scientiæ reflexæ.

Simul natura & tempore.

Alterum consequitur: vtramque hanc scientiam & Naturâ, & Tempore, simul esse. Naturâ enim prius est; quod potest esse sine altero, alterum verò sine illo esse non potest: quæ autem sunt Relatiua ad inuicem; non possunt esse sine altero. Scientiæ verò dictæ, sunt relatiuæ; Ergo non possunt esse, vna sine altera. Ergo simul sunt Naturâ. Tempore deinde erunt simul: nam vt primum quispiam scit; statim, & simul, scit se scire: Ergo vtraque scientia, erit simul, & naturâ, & tempore.

Tertiò: quoniam ostensum euidenter est; scientiæ

167 tiæ directæ, ſcientiam reflexam, conſequentem omnino eſſe: atque adeo ab illa velut ſuo principio prodire: & (quod infertur) ſecundam, ab illâ eſſe: deductum verò etiam; prioritatem nihilominus naturæ, & temporis; nullam inter vtramque inueniri: ſequitur: origine tantùm, ſcientiam directam, primam eſſe: Reflexam verò, coniunctione ac communicatione eius, alteram. Sed cùm ibidem demonſtratum ſit: vtramque ſimilem omnino, paremque inter ſe eſſe: ideo euidenter conſtabit, originatione hac, nullam illarum diſſimilitudinem, nullãque imparitatem effici. Etſi enim vna ab altera originem habet: tamen vbi Origo, & deriuatio, ita ſunt iuncta ſibi, vt altera primæ, non ſit accidens; ſed natura, & ipſummet eſſe: ibi Ordo erit inter ſeſe conſequentia: inæqualitas verò, imparitas, prioritas, naturæ aut temporis, nulla erit. Atqui, ex dictis facilè patet: ſcientias Directam & Reflexam, eo modo coniunctas eſſe: nempe neceſſariâ conſecutione, & ipsâ naturâ: ideo, Ordinem habebunt, & nihilominus, vndiquaque pares ſibi erunt.

Originis tantùm prioritatẽ habent.

Sed hinc nulla imparitas.

Quod eõprobatur.

Oſtenditur creata ſcientia, impar increatæ.

Hæ ſunt notiones, quæ ex conſideratione ſcientiæ creatæ, verè deducuntur, Cæterùm, quòd ſcientia creata, longè inferior ſit ſcientiâ Diuinâ; etſi per ſe eſt euidens ac manifeſtum; tamen ad pleniorem eorum, quæ dicentur, notitiam, non abs

re, erit

168 erit, cur ſit inferior; cauſam proponere. Quæ in hoc potiſſimùm ſita eſt: quòd Creata Natura, neſciat ſuum eſſe: ſcire enim rem aliquam, eſt eam mente videre: vt autem ſeipſum oculus corporis non intuetur; idque ideo; quia ſibi non opponitur; ita & mens Creata, non poteſt habere, ſui-ipſius, obiectum terminatum: alioqui cognitio, illi eſſet, ipſa eius Eſſentia. Cùm autem Scientia Naturæ Creatæ, non ſit eius eſſentia; (vt patebit infra,) ideo non habet ſcientiam, ſui eſſe.

Deinde: quomodo ſe ſcire, poterit, eſſe Creatum; cùm vix ſit, & vix exiſtat? Nunquam enim ſtat in ſuo eſſe: ſed ſemper, (vt inquit D. Auguſtinus) deſinit eſſe, quod erat: & incipit eſſe, quod non erat: atque adeo propriè non exiſtit. Imo propriè non eſt: Quidquid enim, ex eo, quod non erat, ortum; non ceſſat tendere in id quod erit: linquens ſemper quod iam fuit. Hoc, (ait Bernardus) tranſitum ſanè habet per Eſt: ſed propriè non eſt: quia nunquam in eodem ſtatu permanet. Si autem verè non eſt; quomodo ſciet verè ſuum eſſe? Tertiò: eſſe eius, eſt ab alio; ideoque alienum: & ipſi ſoli notum, qui dedit.

Nec propriè eſt exiſtitq;

Deniq; ab alio eſt.

Hiſce de cauſis, imo præter omnes haſce cauſas, certum eſt: inferiorem infinita ratione, eſſe Scientiam Creatam Scientiâ Diuinâ: ideoque memoratas

dotes,

dotes, vix, vel certè imperfectè retinere & exercere.

Ex his verò, quæ de Scientiâ Creata dicta sunt; facilè est gradum ad Diuina promouere: ac struere. Dotes enim, quæ ostensæ sunt: inesse debere Scientiæ Creatæ; insunt verè, propriè, ac perfectè, Naturæ Increatæ. Insunt inquam, sed longè excellentiùs præstantiusque: hoc præsertim discrimine; quòd Naturæ Creatæ scire, vt dixi, disiunctum ac dispatatum sit; ab eius esse: non est enim eius Substantia, sed accidens: vnde non est illi, sicut Deo consubstantiale & còéssentiale: sed est agentis actio ad extra. Ideoque actionis solùm Naturam expendimus; cùm scire creatum considerauimus. In Deo verò, simul & iunctim, Natura seu Essentia eius, & scire eius considerandum est. Etenim in Deo idem est agere quod esse: nam, si actio ei accidens esset; compositus esset: id verò, cùm absurdum sit omnino Diuinitati; ideo, id ei est actio, quod essentia: id scire, quod esse. Atque ita hoc idemq; est Deus, quod est sciens.

Naturæ Increatæ perfectior scientia ideo.

Quia idē est illi scire, quod esse.

Idē Deus quod sciēs

Sciens hic, quia verè solus est; ideò solus se scit. Et hoc ipso, quod se scit; totum quod scire potest, scit: non, inquam, se aliquid maius; neque id tantùm, quod ipso inferius: nam si sciret, aliquid se maius; illud maius Deus esset, ipse verò, Deus non esset. Si verò id tantùm sciret, quod ipso minus est; imperfectam valde haberet Scientiam: etenim

Solus, scit.

seipsum

seipsum nesciret. Consequitur itaque: vt Deus, & nihil se maius, & non tantùm inferiora se sciat; sed seipsum sciat, quod est. Est autem ille solus: ideo & solus, scit se esse: id est; propriè, & consummatè scit se scire: seu scit suum scire; seu (quod idem est) scit suum esse. in Deo namque, idem est scire, quod esse.

Id est scit, suum esse.

Hæc Scientia sui; quia Scienti est reciprocè consequens; ideo est relatiua. Similis quoque, & par per omnia: quia sciens id scit, quod est. Vnde non modò similitudo & paritas, sed eadem erit Entitas Scientis, & scientiæ suæ. Naturâ præterea, & tempore sciens simul est, & scire suum: seu Dicens, & Verbum. Dum autem simul sunt Naturâ & tempore, nulla intercedit prioritas conditionis, etiam ex ratione principij: nam semper, in principio, erat Verbum.

Hæc scię̄tia ei æqualis.

Simul naturâ & tēpore.

Origine ergo tantùm, scire à sciente, Verbum à Dicente; Verum ab Vno, alterum erit. Alterum propriè: non verò aliud: eadem est enim Entitas, seu Esse vtriusque. Secundum, inquam est, non verò propriè posterius aut inferius: Originatio enim hîc, ordinem tantùm facit, non verò differentiam æqualitatis. Nam, collocatio, & numeratio, in recensendo, quam requirit Relatio, non adfert disparitatem: vt primum secundo, excellentius faciat; sed ordinem constituit, Relationis æquiparatæ:

Origine tantùm altera.

Originatio nō adfert imparitatē.

Naturæ dignitatem non immutans: præſertim, cùm Communis eadem, & vna eſt.

Scientia creata nõ eſt ſubſiſtens.

Sed quia, Scientia Naturæ Creatæ, eſt mutabilis; ſicut & Natura; quæ illam producit; & quod maximum, non eſt ſcientis eſſe; ſed actio; nec ſubſtantia eius, ſed accidens; eſtque velut imago in ſpeculo, quæ viuentem hominem vtcunque repræſentat, cùm ipſa non viuat; ideo non eſt res ſubſiſtens: nec; ὑποστασην ſuam habet: Scientia verò Dei, quia eſt immutabilis, vna ſemper, ſimilis, & par per omnia ſcienti, Viuentis viua imago, & coæterna, còéſſentialis, conſubſtantialis; ideo ſubſiſtit: & extat; exiſtitque ſemper. Eſt nempe Deo oppoſitus ſuipſius terminus: cognitione productus: & , vt propriè dicam; Idem Alterum: Idem, non multiplicatâ, non partitâ, ſed eâdem vnitate Eſſentiæ: Alterum vero, exigentiâ Relationis: nam ſcientis, ad ſcire ſuum relatio eſt: (vti oſtendi:) Relatio verò eſt, ad alterum.

Subſiſtẽtiam.

Increata ſubſiſtens.

Et Alterũ Idem.

Alterum hoc facit Perſonã.

Porro, Alterum hoc, quòd ſit ὁμοούσιον Deo; patet ex ante dictis. Si enim aliquid in Deo eſſet, quod non, eius Eſſentia & Subſtantia eſſet; aliquid non Diuinum & externum Diuinitati ineſſet. Quod cùm ſit abſurdum; ideo, Alterum hoc, Subſtantia Dei eſt: & eſt res verè ſubſiſtens: ita vt poſſit, vt hæc, monſtrari: ideoque facit Subſtantiam terminatam: ac indiuiduam: &, quod conſequitur, Perſonam. Intellectualis enim, terminata, & indiuidua ſubſtantia, Perſona eſt.

Perſona hæc eſt, Filius, quia genita.

Perſona hæc, verè & propriè dicitur Filius: idq; ideo, quia generatione procedit. Si enim Perſonæ iſtius non eſſet generatio; eſſet aut efficientia eius, aut Creatio: (proceſſionem namque excipio: quæ Spiritui Sancto propria, à generatione quomodo differat; paulò poſt dicam;) quod verò efficitur, ex alio eſt; quod creatur, ex nihilo eſt: atque ita neutrum ex Subſtantiâ efficientis, & Creantis: id autem; productioni Diuinæ, inconueniens prorſus, & abſurdum eſſe; ex his, quæ dicta ſunt, patet euidenter. Eſt ergo generatio hæc vera: præſertim cùm exactè, vnicè, & ſola, generationis proprietates retineat: impleatque.

Nõ facta.

Nõ creata

Generationis proprietatẽ implens.

Eſt enim viuens ex viuente.

Eſt ex generantis ſubſtãtia.

Eſt in ſimilitudinẽ principij.

Cùm enim, ſit ea generationis prima proprietas; vt ſit viuentis à viuente; Deus, qui Vita eſt, non poteſt producere, niſi Vitam. Deinde: cùm altera proprietas ſit; vt ſit ex generantis ſubſtantiâ; Generatio Diuina, non participationem Subſtantiæ (vt creata;) habet cum ſuo principio; ſed identitatem: id eſt: non fluxum eius; ſectionem; partem; ſed totius, eiuſdemque communicationem. Deniq;: cùm tertium generationis requiſitum ſit: vt in ſimilitudinem producatur ſui principij, in generatione Verbi, id conſummatiſſimè impletur: quod mentis, à qua generatur, eſt imago, perfectiſſi-

ctiſſimæ ſimilitudinis. Deus nempe, (inquit Auguſtinus:) genuit quod eſt: qui cæteris dedit gignere, in ſimilitudinem eius, quod ſunt. Eſt itaq; ſciens, & ſcire ſuum: Dicens & Verbum: Vnum & Verum: idem quod Pater, & Filius. Quæ nomina poſtrema, toties in Scripturis, verè, & propriâ ſignificatione repetuntur.

Ergo Filius Patri.

Paternitas vera in cælo tãtùm.

Propriâ ſignificatione, inquam. Nam Paternitas vera in cælo, ſeu Deo tantùm eſt: & quod conſequitur, Filiatio (vt ſic dicam) vera. Homines enim, & patres, reſpectu filiorum ſunt: & filij, reſpectu patrum: at in Diuinitate tantùm, nunquam Pater Filius, & nunquam Filius Pater. Deinde, cùm ſint Deo filij, quos ſuâ gratiâ effecit; neceſſe, vt ſit & Filius, quem ſuâ Naturâ genuit: Nam imitatio, oportet vt habeat ſuum exemplar, & archetypum: Imitatio autem veræ generationis, eſt adoptio. Ergo ſi eſt, vt ita dicam, Filiatio adoptiua, eſt & Naturalis.

Si eſt filiatio adoptiua, eſt naturalis.

Ad Proceſſionem S. Spirit. tranſitus.

Cum eius inuocatione.

Sic generatione Filij deductâ: Proceſſionem quoque à Patre & Filio, Spiritus Sancti, iterum videamus. Sed non ſine debitâ eius inuocatione. Veni ergo Sancte Spiritus, mentes noſtras viſita, & te nobis aperi: Nam ſine tuo lumine, nihil eſt in homine.

Patet ex his, quæ hactenus dicta ſunt, quòd Diuinitas, & Eſt; & ſcit ſuum eſſe: ſeu Eſt τὸ ὄν: vnum: & ve- Ens.

& Verum: Eſſe enim, eſt Vnum eſſe: ſe ſcire, eſt Verum eſſe. Oſtenſum id, inquam, & pro captu mentis humanæ demonſtratum, hâc quæ ſequitur anacephalæoſi. Primò: Quòd in Deo, idem eſt Eſſe, quod ſcire. Secundò: Quòd ſolus Deus ſe ſcit. Tertiò: Quòd hæc ſcientia, ſit conſequens reciprocè. Quartò: Quòd ſit relatiuè. Quintò: Quòd ſit cum ſuo principio ſimul naturâ & tempore. Sextò: Quòd Originis tantùm ordinem habeat: ſed ſine imparitate. Septimò: Quòd ſubſiſtat: & ſuam hypoſtaſim habeat. Octauò: Quòd ſit Perſona. Nonò: Quòd ſit Filius. Hoc totum inquam, ſupra deductum ſat eſſe, puto; euidenter. Nunc verò deducendum reſtat, eadem omnia tertiæ, τῷ ὄντος Entis. conuenire hypoſtaſi: ſeu Bono: ſeu Amori: id eſt Spiritui Sancto: præter vnum vltimum: nempe, quod non ſit, & cùr non ſit, Filius: ſed Spiritus, ab vtroque, nempe à Patre & Filio, non genitus, ſed procedens. Et hoc mihi demonſtrandum propono.

Recapitulatio dictorũ, de generatione Filij.

Omnia hæc conueniſſe Spir. S. demõſtrabitur.

Præter vnum quòd non ſit Filius.

Quod vt ijſdem gradibus deducam; quibus ad ſecundam deueni hypoſtaſim, ita ordiar.

Amor Creatæ naturæ, vt ſit perfectus, duplex eſſe deberet. Primus; quo amamus ſimpliciter: id eſt, in rem amatam propendemus: ferimur: eamq; prehendimus: qui vocatur Directus: Alter; quo amatæ rei compotes facti, eâ gaudemus: oblectamur:

Amor creatus directus & Reflexus.

mur: fruimur: & in fruitione conquieſcimus: id eſt, amamus hoc noſtrum amare: qui Amor, eſt Reflexus.

Seſe conſequẽs & mutuò relatiuus.

Hunc vtrumque amorem, ſe conſequi; & ad ſe mutuò referri, euidens eſt: nemo enim amat, niſi gaudeat, ſeu, amet ſe amare. Vnde patet conſecutio. Deinde ſi amat; gaudet eo amore: & ſi amore gaudet; amat. Vnde Relatio. Vterque ergo amor, & ſe conſequens, & relatiuus mutuò erit.

Vterque par & ſimul natura & tẽpore.

Hoc conceſſo: adfateri neceſſe eſt, vtrumque hunc Amorem, parem ſibi eſſe: ſimul naturâ, & tempore eſſe: Origine tantùm, alterum, à primo prodire: nullam tamen exinde, imparitatem effici.

Ex originatione nulla diſparitas.

Cuncta enim hæc, cùm Scientiæ Directæ ac Reflexæ inſint; vt euidenter demonſtratum eſt, Amori itidem Directo ac Reflexo, inerunt neceſſariò.

Cur Amor creatus non æquiparetur increato.

Non minùs & iſtud conſequitur: quòd Amor Creatus, Amori Diuino, nullo modo æquiparandus ſit: Amor enim creatus, non debet eſſe, ad ſe: nam creatura per ſe, non eſt: ideo & bona per ſe, non eſt: ideo amare ſe, vt ſe; niſi perperam, & prauè non poteſt: Amaret enim non bonum, quod eſt contra naturam amoris: Ideoque in φιλαυτον επιτιμησιν laberetur: nec Amor hic, ſed concupiſcentia eſſet.

Amor increatus nõ eſt accidẽs, ſed eſſentia.

Iam verò, vt ex conſideratione Amoris Creati, ad Increatum aſcendamus: Imprimis agnoſcendum eſt: dotes Amoris Creati recenſitas; hoc differre ab increa-

increatâ naturâ, quòd Amor Creatus, ſit actio ad extra. Diuinus verò, ſit ipſummet ſuum eſſe: nam Deo idem eſt amare, quod eſſe. Et idem eſt Deus, quod amans.

Deus ſe ſolũ & neceſſariò amat.

Amans hic, quia ſolus verè eſt, ideo & ſolus bonus eſt, ſeu ſolus bonum eſt: ideoq́;; & ſolus, non poteſt non ſe amare, & ſolus ſe amat meritò. Quòd non poſſit non ſe amare; patet. quia boni proprietas eſt, amari: ipſe ergo, cùm ſit ſummum, totum, ſolumq́; bonum; ſe ſummè amet, neceſſe eſt. Ab alio enim, ſummè, & adæquatè amari, non poteſt. Priuaretur itaq; ſummum bonum debito ſibi amore; ſi à ſe non amaretur. Quòd verò id meritò faciat, patet etiam: Non enim poteſt amare, ſe aliquid melius, perfectiuſq́;; quia iſtud melius perfectiuſq́; Deus eſſet: ipſe verò Deus non eſſet. Non poteſt etiam amare, ſe quid imperfectius: quia contra Naturam, veri amoris eſt, imperfectum amare: quod enim eſt imperfectum, bonum non eſt. Si itaque imperfectum amaret, non bonum amaret. Quod verò Creaturam, dicitur amare; id facit propter ſe: dum verò amat propter ſe; eo ipſo, verè, & propriè, amat tantùm ſe.

Et meritò.

Creaturas propter ſe.

Increati amoris dotes eadẽ quæ ſcientiæ increatæ.

Hic Increatus Amor ſui, amanti eſt reciprocè conſequens, ac Relatiuus: Nam id amat, quod eſt: & id eſt; quod amat. Similis, quoque & par per omnia: quia nec amplius, nec minus ſeipſo amat.

Naturâ demum & tempore simul; quia vt est; statim se amat.

Origine ergo tantùm Amans & Amor, ordinem habet; sed ita, vt ordo hic, in Naturâ eâdem, non faciat imparitatem vllam.

Quod ostenditur.

Ordinis huius terminus, quia est Essentia ipsa Diuina; ideo Deo est còéssentialis: & consubstantialis: subsistitq; : & extat: Nempe fruitione resultans, alterum idem: Idem, non multiplicatâ, sed eâdem entitate: Alterũ, exigentiâ Relationis: Est enim Amantis ad Amare suũ Relatio; Relatio verò est ad Alterũ.

Est idem alterum.

Alterum hoc; quia totam plenitudinem habet substantiæ Diuinæ, ideo res est ita extans, vt possit monstrari vt hæc. Ideoq; facit Personam.

Alterum hoc, est persona.

Persona hæc non potest dici Filius: quia non generatione sed processione est. Etsi enim habet processio ista, hanc proprietatem generationis, quòd sit viuens ex viuente; alteramq; , quòd sit ex substantiâ; attamen tertiam, nempe similitudinem, non ex vi suæ productionis habet, sed ex vi consubstantialitatis: Mentis enim tantùm, seu intellectus, est hæc intima, & peculiaris proprietas; vt producat sibi simile. Vnde fætus eius, Verbum seu Verum, est eius perfectissima imago. Voluntatis verò actus, cui Bonum pro obiecto est; non in id Naturâ suâ fertur, vt repræsentet; sed vt vniat: potiatur: fruaturq;. Cùm itaq;, voluntatis non sit hic finis, vt producat sibi simile,

Persona hæc non est Filius.

Quia non habet similitudinẽ ex vi suæ processionis.

Voluntas nõ refert imaginẽ, sed ei vnit.

simile, ideo non potest eius dici generatio. Atque ita (quod demonstrandum sumpsi;) Spiritus Sanctus non est genitus: & non est Filius.

Sed obijci potest. Quòd, Amoris proprium est, vnire; non vniuntur autem, nisi similia. Ergo necesse est, vt Amor dum vult vnire, feratur in simile: atq; ita in similitudinem producat: seu generet.

Obiicitur quod non vniantur nisi similia.

Respondendum huic obiectioni: Verum quidẽ esse: quòd Amor vniat: & quòd nequeant vniri nisi similia: sed ex hoc non sequitur; quòd Amans sibi simile producat: sed potiùs, quòd conetur, studio Vnitionis, se in id quod appetit transmutare: & se similem rei Amatæ efficere. Intellectus non transit in rem intellectam, sed potiùs eam sibi conformẽ similemq; efficit. Voluntas verò seu Amor, id efficitur, quod amat. Vnde qui intelligit, quid sit probum esse, non statim probus fit: qui autem vult esse probus; quod verè vult, est. Exinde vero patet: quòd cùm generatio sit; sibi simile alterum producere; non verò, se in alterius similitudinem conuertere; ideo, intellectûs generatio, propriè dici potest, non potest voluntatis. Itaque Persona quam voluntas producit, non est Filius: quia non generatione procedit. Nullo etiam modo, Efficientiâ aut Creatione: quia (vt supra dixi;) quod efficitur, ex alio est: quod Creatur, ex nihilo est: neutrum, ex substantiâ Diuinâ. Atqui consubstantialem esse, Personam tertiam

Respondetur, quod amor se mutat in amatum.

Intellectus potiùs rẽ intellectã sibi similem efficit.

Vnde eius est generatio.

Voluntatis non est.

Nec efficientia.

Nec creatio.

tertiam Diuinitati, ſupra demonſtratum eſt: ideo nec Efficientiâ, nec Creatione producitur.

Oſtẽditur eius productio.

Videndum iam ergo eſt, quid ſit tandem, hæc Productio, & quem Ordinẽ Originis habeat? Quod vt deducam; Hoc imprimis eſt; Notandum. Eorum, quæ ad ſe referuntur, tria eſſe genera. Primum Æquiparantiæ: vt vocant: vbi eſt Relatorum paritas: vt amici ad amicum. Diſquiparantiæ alterũ: vbi eorum diſparitas: vt Domini ad ſeruum. Tertium adhuc genus eſt; Naturale: inſitum: neceſſariò conſequens: in quo Originis ordo eſt, ſed inæqualitas nulla eſt. Huius poſtremi generis, in Naturâ Creatâ, exemplar maximè perfectum, ego cenſeo; in potentijs, ſeu facultatibus animæ: Memoriâ, Intellectu, Voluntate. A Memoriâ etenim; quam ego, viſionẽ animæ, in vno fixam voco; oritur Agnitio Veri: quæ Intellectus eſt: ab vtroq; autem Amor: ſeu fruitio boni: quæ eſt Natura voluntatis. Etſi verò tres iſtæ facultates, talem Ordinem Originis habent; attamen inter ſe pares & ſimiles ſunt: ideo; quia ſibi conſubſtantiales, & in vnitate Naturæ ſunt.

Referuntur ad ſe æquiparata, vt amici.

Diſquiparata, vt ſeruus & Dominus.

Se conſequentia.

Quorum exẽplar in tribus animæ potentijs.

Multò autem, imò infinitè perfectiùs, id totum Diuinitati ineſt. Verum, inquam, Naturalem, immutabilem, Originis ordinem habet. Oſtenſum enim eſt, à Patre, vt principio, Filium procedere, & oriri. Origo autem & Principium, Ordinem ideo facit, quia non poteſt, mutuò & viciſſim reciprocari.

Multo magis hæc cõſequentia ordinis, eſt in Diuinitate.

Origo non reciprocatur.

Vnde

Vnde rectè voco, Cæſaris imaginem: non rectè verò, Imaginis Cæſarem. Sic à Patre Filius, non Pater à Filio. Eſt ergo in Diuinitate Originis ordo.

Ordo in Diuinis eſt, Patris, Filii, & Spiritus ſancti.

Qualis autem? Ille certè, quem formula baptiſmi, id eſt, teſſera fidei noſtræ, oſtendit: ac comprobat. Dum (vt ait Baſilius) Oportet nos baptizari, prout accepimus; credere verò, prout baptizamur. Nempe, in Nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Sub his tribus (inquit Tertullianus) & teſtatio Fidei, & ſponſio ſalutis, pignoratur.

Quod verbis ſcripturæ probatur.

Hic ordo eſt Naturalis, & inſitus: Scriptum enim eſt: quòd quidquid habet Pater, dederit Filio: & Filius dicit: quòd Spiritus de ſuo accipiat. Additq; Omnia quæ habet Pater, mea ſunt: propterea dixi, de meo accipit. Ex his inquam verbis patet. Et communicata à Patre omnia eſſe Filio: quæ ſeruato Ordine Originis, & ſaluâ Paternitate, communicari poterant: Et ab eodem, ſimul cum Filio, itidem communicata, Spiritui Sancto.

Amorẽ directũ dat Pater Filio.

Nempe Amorem Directum (vt ſupra oſtenſum eſt:) habet Pater: & quia omnia quæ Ordini Originis, non repugnant dat Filio; ideo dat ei eundem Amorem Directum. Dum verò vterq; habet eundem Amorem Directum; vterq; etiam habet eundem Amorem Reflexum: id eſt Spiritum Sanctum: ab vtroque, ſed iunctim, & vt ab vno principio procedentem, ſeu ſpiratum: Non enim participatio eſt

Ex vno duorũ amore directo, procedit vnus vtriusq; Amor reflexus: qui eſt Spiritus Sanctus.

hîc,

hîc, ſed communio eiuſdem Naturæ. Et ideo rectè vocatur Proceſſio: quia à duobus, eâdem amborum emanatione, eſt. Quæ emanatio in tertio ſubſiſtit: nec tendere vltra poteſt. Quia cùm eſt Deus; cùm ſe ſcit eſſe; & cùm ſe amat eſſe; hoc ipſo; tota incluſa in ſe, ſe habens, ſeque fruens, eſt Diuinitas. Et omnia Patris habet Filius: & Patris Filijq; omnia, Spiritus S.

Nec vltra procedit diuinitas.

Hæc fere ſunt, quæ mihi de Trinitate dicenda propoſui. Cæterùm varias ſimilitudines è rebus Creatis, Sacrâ Scripturâ, & ex illâ, Eccleſia deducere ſolet, Perſonarum Sanctiſſimæ Triadis: quas Patres Sancti explicant, comparantq; : quin imo ſuas quãdoq; addunt. Vnde Filius; lux vera, lumen de lumine, ſplendor, ſpeculum, imago Patris: Spiritus Sanctus, ſpiratio, Halitus, odor, vnguentum, Sigillum, Digitus, paſſim vocatur: ſed in omnibus iſtis, ſemper aliquid diſpar ſit, neceſſe eſt: Creata enim non poſſunt aliter, id quod increatum eſt, referre: niſi imperfectâ imagine. Hæc præfatus; audebo ne & ego aliquam Trinitatis moliri ſimilitudinem? Audebo: cùm, vt dixi, habeam; qui præiuere exemplo. Ducam itaque in clauſulâ huius loci, tenues quaſdam tanti Myſterij lineas, ex Trianguli conſideratione, ac Formâ.

Variæ imagines Perſonarũ Trinitatis

Earumq; Exempla.

Etſi imperfecta.

A nobis proponitur ex formâ Trianguli.

Punctum, fluxu ſuo facit lineam, eſtq; eius Principium: Linea verò dum directè tendit, à puncto in punctum; recta dicitur. Sed Linea recta, non ambit,

Fluxu pũcti fit linea recta.

ambit, non amplectitur, vt contineat includatq; : quia tantùm in directum fertur. Si verò ſupponamus, quòd recta hæc linea velit complecti, ac continere; neceſſe illi foret, figuram Rectilineam quærere: & aſſumere.

Quæ vt ambiat,

Neceſſe vt appetat Figuram.

Nullam autem dubio procul, citiùs potiùſq; ſumeret; quàm Triangulum. Triangulũ namq; inter Rectilineas figuras, primum eſt: ideoq; figuram appetenti, ſtatim obuium. Deinde; omnium figurarum ſimpliciſſimum: facillimumq; : Nam ex vtroq; puncto, fluxu Lineæ in vnum deſinit: & concurſu laterum efficitur, & ſeipſum quodam modo definit. Quadrangulum verò, non concurrit: non ſe claudit: non à ſe definitur: ſed ab externâ & quartâ Lineâ: ideoq; magis eſt compoſitum, & difficilius. Multò verò magis alia Poligona. Linea ergo recta, prout dixi; non aliam figuram, citiùs potiùſq; appeteret; quàm Triangulum.

Nullã potiùs quã Triangulum.

Quia primũ & obuium.

Quia facillimum.

Non ita Quadratum.

Illud autem non modo Æquicrurum, ſed etiam Æquilaterum. Et Æquicrurum quidem ideo; quia æqualiter vtrinq; flueret, donec conueniret. Deinde; quia tum demum, par vtriuſque lateris (vt ita dicam;) via eſſet, ad ſe quantocius vniendum: contra quàm in Scaleno, vbi inæqualia latera, inæqualiter concurrerent: Æquilaterum verò ideo; quia Linea, modum laterũ Trianguli, naturaliter electura videretur ad menſurã ſui. Deinde; quia inter latera,

Appetet non modò æquicrurum.

Sed etiã Æquilaterum.

tera, non aliter de coniunctione, certiùs conuenire posset, quàm si cā sumeret rationē, quæ vna semper est, & inuariabilis: ea verò in Æquilatero Triangulo tantùm est: Nam Isoscelum potest esse multiplex: Æquilateri verò modus vnus tātùm, & immutabilis.

Quia inuariabile.

Sic deductâ Trianguli Naturâ, aptemus eam Diuinitati: mancâ equidem similitudine; sed si benè expenderis, profectò inter illas quæ adferri solent, non postremâ.

Hæc Trinitati aptantur.

Cogito itaque αὐτὸ τὸ ἕν ὂν nempe Deum Patrē & Principium, Naturâ ferri & tendere directè; in terminum agnitionis sui, seu ad τ'ἄληθές. Directè inquam; Nam id fit visione, quæ non potest esse, nisi recta. Est igitur hæc quædam recta Diuinitatis Linea: terminos oppositos habens: sed ita; vt quod in linea creata est, à puncto ad punctum, directa protensio; id in increata sit, vnius termini, ad alterū Naturæ eiusdem, itidem directa cōmunicatio.

Pater principiū. *Vnum à se ens.* *Verum.* *Visione directâ fertur in vnum.* *Efficit q; rectam.*

Hæc æterna & recta Lineâ, dum ex vi Naturæ suæ, in directum est; non amplectitur, non ambit, non cōtinet. Diuinitatis autem Natura, necesse est, vt se plenè habeat, definiat, includatq;: & quodammodo figuram appetat: id est; in tertio terminetur, claudaturq;. Nempe ab vtroque termino, à Patre & Filio, seu ab Vno, & Vero, eiusdem Substantiæ Processione, velut communis Lineæ fluxu, definit in τ'ἀγαθον: completq; Sanctissimum hoc Patris, Filij, & Spiritus Sancti, Trigonum. Bonum.

Æterna hæc linea quia recta; non includit. *Appetit autem includere.* *Ideoq; in Trigonū.*

Non

Non enim Quadratum, aut Poligonum: quia tunc, non se ipsam Diuinitas clauderet: sed aliunde, & ab extra, Composita esset: &, vt ita dicā; superflua.

(Non verò quadratum) formatur.

Trigona itaque (fas sit dicere;) est. Atque vt insistam similitudini; non Æquicrura modò, sed etiam Æquilatera: Etenim non duo tantùm latera, ob æqualem terminorum ad se coniungendum vim, habet; sed tria, omnino paria inter se: imò & eadem prorsus. Nempe; sicut, si in vno Triangulo, sint duo eius latera, radij eiusdem periferiæ; deinde duo iterum eiusdem latera, itidem sint eiusdem periferiæ radij; dum duo, tertio conueniunt, pariaq; sunt; & inter se quoq; conueniant, pariaq; sint, necesse est. Sic, quia eadem Substantia (velut periferia) est Patris & Filij; eadēq; etiam Patris & Spiritus Sancti; ideo consubstantiales, id est pares inter se, & æquales sunt: Pater, & Filius, & Spiritus S.

Illudq; Æquicrurū & Æquilaterum. *Quod demonstratur, geometricè.*

Quod verò de Triangulo Creato dixi; quòd eum Linea ad mensuram sui productura videretur; Id, Naturâ ipsâ, Diuinitati insitum necessariò est: vt æquales per omnia, & pares Personas, velut latera, producat. Cùm vt Trianguli æquilateri, ita & huius productionis, certissima inuariabilis, & vnica tantùm, hæc Forma est; vt sit ad mensuram sui, per omnia par, & æqualis.

Ad mensuram sui est. *Et inuariabilis.*

Ex eadem similitudine, monstrari etiam potest, Ordo Originis in Diuinitate. Cùm vt à fluxu puncti,

Ex eadē imagine patet Ordo Originis.

cti, Linea; sic à generatione Patris, Filius. Sicut autem à fluxu Lineæ, iunctæ duobus terminis, procedit tertius terminus Trianguli; sic à Patre, Filioq; velut ab vno cõiunctoq; principio, Spiritus Sanctus.

Sed ab hac similitudine secernenda imperfecta.

Hæc est similitudo, à me, non prorsus, puto, inepte prolata; ita tamen, vt ab eâ, id quod rebus creatis imperfecti adhæret; semper, secernamus: separemusq;: Nempe protensionem: fluxum: spatium: compositionem: aliaq; huiusmodi, quæ indiuisibili, & simplicissimæ Naturæ, nullo modo cõueniunt.

Conatus vltra scrutandi reprimitur.

Sed quid ego, & quousque ista? quid, inquam, vel digito tangere, vel palmo metiri cœlum, vel certè mare in scrobem satago effundere? Desino: nec irrito conatu, fatigo vltra mentem, tantæ imparem Maiestati: quæ fide & silentio adoranda est.

Et debita adorationi locus claditur.

Adoro te ergo toto animo Trinominis Diuinitas: & quia posuisti, tenebras, latibulum tuum; in adita tua absconsa, & tibi soli nota, non vltra penetro. Sed cum Sanctis, qui tibi assistunt, faciem velo: & oculos mentis meæ, debiles ad hunc solem, obtego: & vnâ, cum loco hoc, claudo.

Pars Capitis Altera.

Vt erga nos, est Deus. Vbi, Creationis primùm, & post Missionis ad nos Diuinarum Personarum, ineffabile beneficium expenditur: ex quo manarunt Triplicia dona, Naturæ, Gratiæ, & Gloriæ.

Deus ipse sibi sufficit.

APparet euidenter ex superiori Tractatione, Deũ vnum Naturâ & trinum Personis, sibi abundè sufficientem esse: nullius rei, quæ extra illum est, indigum: ante omnem Creaturam æquè beatum: & post illam productam, nullâ re auctum. Nullius ergo sui commodi causâ, esse voluit, & existere, vniuersum hoc: & se impertiri decreuit rebus creatis ideo tantùm; vt bene illis esset. Elucet verò, & eminet maximè & præcipuè, hæc omnipotens & omniscia bonitas, seu voluntas eius, in Creatione Naturæ rationalis. Etsi enim cuncta quæ produxit; vidit, quod essent valde bona; ideoque & bene omnia fecit; attamen etsi omnibus benefecit; non tamen æquè illi Naturæ; quæ se esse nescit: vt illi; quæ se esse, cum tot dotibus miratur, agnoscit, gaudet. Natura verò hæc, Angelorum est, & Hominum. De Angelis non est nostri argumenti. Homo autem, quæ ab illo tulerit bona, Naturæ, Gratiæ, & Gloriæ: pro modulo Scripti, paucis videamus: cum curâ tamen, & attentè: exinde enim manat cultus & amor, quo erga Deum, lege gratitudinis immensùm tenemur.

Nec vllâ creaturâ eget.

Produxit illam quia bene ei voluit.

Præcipuè rationalem.

Quæ sola se esse agnoscit.

Et agnoscere debet, triplicia, sibi data dona.

DONA NATVRÆ.

ORdior meritò à Donis Naturæ, & Origine ipsâ nostri: quando prima hæc est gratia, primumq;

In donis Naturæ.

187 primumq; Dei beneficium, quòd nos voluerit esse, & existere. Tria hîc perpendam: statum nempe Naturæ nostræ: Deinde corpus: Postremò Animam.

Conditionem humanam. Status seu Conditio humana, quòd omnibus quæ Deus, sex dierum spatio produxit, antecellat; patet euidenter. Hominem etenim velut summam, & culmen operum, vltimò produxit. Præparatâ primùm ornataq; mundi mansione, velut hospitem eum, imò Patrem familias, ac Dominum in hanc Orbis machinam introduxit: Paradisi voluptatis, habitatorem illum fecit. Quæ ante eum facta sunt; eius vsui addixit: præesse ac dominari iussit omnibus: Compendium denique in illo, Naturæ Creatæ inclusit: Nam est corpus; vt Elementa: viuit; vt arbores: sentit; vt animalia: Ratione gaudet; vt Spiritus. Præterea αὐτοεξούσιον eum fecit: id est sui arbitrij: suæ spontis ac potestatis: ac denique immortalitate dotauit. Eximius itaque status eius est. Vnde non malè hominem; paruum mundum; Mundum; Magnum hominem vocauêre: sed profectò superat hoc elogium: & Mundo visibili potior, & præstantior est.

Quæ sublimis & eximia.

Et compendium creaturæ.

Corpus ei par. Ad Statum autem tantæ dignitatis, aptauit illi par corpus: aut potiùs (vt loquitur Scriptura) formauit. Nam alia, iussu tantùm & imperio, velut fudit productione: hoc dum formasse dicitur; elaborasse videtur cum diligentiâ, elegantiâ, venustate,

A Deo velut elaboratum.

te: idque seorsim ab animâ: & separatâ functione. 188
Deinde, de alijs dixit, & facta sunt: hîc; faciamus: ait: quod consultationis est, & destinati cum cura operis: vt nempe Dominus omnium esse possit, qui propriè factus à Domino: inquit Tertullianus.

Magna venustate. Refert verò ac repræsentat hanc curam, Opus ipsum: eiusque forma, & statura erecta: cælum versans: liberum nescio quid spirans: speciem natam ad imperium, & dominationem præferens: contra quàm animalia cætera, quæ prona ad terram, statum seruilem, summissum, & ad humum humilem, abiectumq; habent.

Symmetria & aptitudo membrorum. Iam quæ aptitudo, quæ symmetria, quæ compositio membrorum? Nullum est, quod non & eximiæ necessitatis causam habeat, & decoris vel solius certè manus, quæ homini tantùm data, varium vsum, quis satis explicet? Hæc est instrumentum omnium operum, quæcunq; mens humana vult moliri: hæc sustentationis ministra: hæc tutela vitæ: hæc experimentum virium humanarum: quibus regit ac domat se inferiora: hæc cultura artium: ac elegantiæ omnis fabra & opifex: hæc denique est: cuius admiratio, nescio cui, ad testimonium Diuinitatis sufficit.

Et præcipuè manus.

Sensuum organa. Quid verò abdita illa corporis scruter? sensus nempe miri artificii organa: & præsertim oculorum, qui vigiles, velut in specula, constituti sunt

 animi

animi indices: & mentis quidam prodromi. Quid facultatũ naturalis, (vt vocant;) vitalis, animalis, in hepate, corde, cerebro, admirandas officinas? quid ſexcenta alia, nunquam ſatis cognita laudataq; ? in quibus, nec pro modo Scripti, nec pro argumento ſit, prolixa & diffuſa diſſertatio.

Facultatũ naturalis, vitalis, animalis, officinæ.

Ad Animam ergo potius tranſeo: vbi propria imago, & ſimilitudo Dei, ſpectatur: ac elucet: ad quam, ſe feciſſe hominem, Deus ipſe profeſſus eſt. Hanc ſimilitudinem, variè proponunt Sancti Patres; ſed inter illos, Ambroſius & Auguſtinus præcipuè; ad tres Diuinitatis Perſonas, Memoriam, Intellectum, Voluntatem aptant: etſi non eo ſimilitudinis modo; cuius ego aliquoties memini in hoc Scripto: & quem puto, ex adito ipſo Naturæ depromptum.

Animæ præſtantia.

In illâ imago diuinitatis.

Tres enim hæ facultates, vna anima ſunt. Et quia inſitæ eius eſſentiæ; & naturales; ideo cò-eſſentiales, atque adeo pares ſunt: & Ordinem tantùm, vt ſupra dixi, Originis habent: eumque talem. Fixa Memoria in vno; (alioqui niſi in vno conſiſteret, non conſiſteret ſibi: & non Memoria vna, ſed phantaſma multiplex eſſet:) fixa inquam in vno; Originem præbet conſiderationi iſtius Vnius: id eſt Intellectum producit Veri: ex vtroque autem Voluntas procedit: ſeu quies in Bono. Quid enim aliud videat, noſcat, appetatue Anima, quàm Vnum, Verum,

Et in memoria, intellectu, voluntate

Trinitatis ſpecimen.

Verum, Bonum? Deinde, quomodo plenè videat, noſcat, appetatue, ſi non tota? quomodo autem tota, ſi non ſimul, & æquè per Memoriam, Intellectum, Voluntatem?

Patet itaque: hiſce tribus, tres Perſonas, Vnius Diuinitatis repræſentari. Patet Animam humanam, hac ſimilitudinis prærogatiuâ, ad Diuinam aſſurgere Naturam: eiuſque capacem debere fieri: ideoque meritò, tam amplis dotibus ornatam: dum nempe cogitatione mente, affectu, momento vno, tot res adit: noſcit: amplectitur: & hoc ipſo temporis, loci, imo vniuerſi metas excedit: ſeque cunctis rebus maiorem oſtendit: nec poſſe ab vllâ earum contineri; nec in vllâ niſi in ſolo Deo, plenè conquieſcere; apertè teſtatur.

Exinde ad Diuinã aſſurgit naturam.

Et in illâ cõquieſcit.

Vltra hoc, nihil eſt quod addam, præter vnum: nempe, non mirum tot, & tantis ornatam, in primo Parente dotibus, eſſe humanam Naturam: quæ in conſortium Diuinitatis, & vnitionem Perſonæ, aſſumpta à Chriſto, & cœlo illata eſſe debuit: vt ſtatim oſtendam.

ſic ornata videtur; ob futurã Incarnationem.

DONA GRATIÆ

Per Miſsionem Diuinarum Perſonarum.

Non contentus Deus homini dediſſe, quæ extra ipſum.

MAgnum itaque & vaſtum profectò eſt, quòd in Naturæ donis, humano generi impertijt Deus:

Deus: & si spectas conditionem nostram; abundè: sat: superque: sed si eius bonitatem, & beneficentiam; parum. Infinitum enim bonum, haud potuit beneficam suam vim explere, largitione eorum, quæ extra illam sunt. Itaque vt satisfaceret bonitati suæ, se dedit.

Seipsum dedit.

Vtinam verò genus humanum, non vt solet, sed vt par est, expendat: quid hoc, quantumq; est; quod Deus, in eius bonum est molitus, cùm in terra visus, & cum hominibus conuersatus est: & habitauit in nobis: & vidimus gloriam eius: nempe Deum manifestum in carne: qui visitauit nos Oriens ex alto: Missionem hanc, inquam, primam; quæ est per σαρκοπόιητον λόγον: seu per Verbum carnem factum: Alteram deinde; quâ per aduentum, Paracleti Spiritus Sancti, agnoscamus: & ab vtroque mare immensum gratiæ Diuinæ expendamus.

Votum: vt ex merito expenderetur.

Missio Filii.

Missio Spiritus Sancti.

Quod vt probè fiat; inprimis quid sit in Diuinis Missio; necessarium est noscere. Non enim est, ne quis erret, de loco in locum migratio: (hoc enim Deo, qui vbique est, non conuenit:) sed est eiusdem semper, immoti, & immutabilis Dei, facta hominibus in tempore, sui manifestatio. Id ergo est Missus, quod visus: id Missio, quod apparitio.

Vtraque non est de loco migratio.

Sed apparitio.

Porro temporalis huius Missionis ratio, & modus, manat ex origine, ac Processione illâ æternâ, quam, cùm de Trinitate agerem, deduxi.

Modus Missionis manat,

Sicut

Sicut enim Pater genuit, & Filius genitus est; ita Pater mittit, & Filius missus est: & sicut à Patre Filioq; procedit Spiritus Sanctus; ita ab vtroq; Missus est. Interim, hæc Missio, non est (inquit Diuus Augustinus) inæqualitas substantiæ: sed ordo Naturæ: quamuis enim vtraque Persona, se nobis manifestauit; vtraque tamen immota mansit, in vna cum Patre Diuinitate & essentia.

Ex generatione, & processione, æternâ.

Huius Missionis in Christo, Oeconomiam seu modum, dispositionemq;, Ecclesia Catholica eiusmodi profitetur. Nempe; Secunda Diuinitatis Persona, quæ est Filius, æqualis & Coæternus Patri; cùm venisset plenitudo temporis; illi soli nota, qui nouit, & constituit tempora; nasci ex Virgine voluit: & assumpsit Naturam humanam: totam & integram: ex anima & corpore constitutam: eamq; Naturæ Diuinæ vniuit: ita; vt duæ Naturæ, & vna Persona, esset Christus: Verus Deus: Verus Homo.

Oeconomia Incarnationis.

Christus verus Deus, verus Homo.

Duæ inquam in Christo sunt Naturæ: si enim vna tantùm statueretur; ea vel Diuina, vel humana esset. Si Diuina tantùm; non esset homo: si humana tantùm; non esset Deus. Quem tamen; Deum & Hominem, Sacra Scriptura, & gesta eius loquuntur euidenter: partim enim Diuina prorsus, partim verò humana tantùm, operatus est.

Duæ naturæ, vna Persona.

Si verò dicas: vnam Naturam, ex duabus compositam, conflatamq;; Id fieri nequit, sine alter-

Nec mixta, nec diuisa.

utrius, vel interitu, vel imminutione: & neceſſe, vt vel Diuina degeneret in humanam: vel hæc ab illâ abſorpta, & abſumpta ſit. Atque ita neutra integra: ſed neſcio quæ noua, mixta, & imperfecta.

Diſpares naturarũ, functiones.

Duæ ergo ſunt Naturæ: & ideo diſpares, & cuique propriæ, ac peculiares ſunt affectiones: atque functiones. Vnde naſci, lacte ac cibo ali, carnis neceſſitates ſuſtinere, ac ſuſtentare, pati denique ac mori, humanum. Mira verò vi propria facere; morbis, morti, mari ac ventis imperare; dæmonis regnum, euertere; non peccaſſe vnquam; nec peccare poſſe; peccata verò alijs dimittere; cogitationes noſſe; animis noſtris (nempe vt in illum credamus) imperare; Diuinum.

Tamen tanquam de vna prædicari poſſunt.

Etſi verò functiones iſtæ, vtrique Naturæ ſeparatim peculiares; attamen ob vnitatem Perſonæ, tanquam de vna Perſonâ, meritò prædicantur. Inde eſt: quòd etſi Deus ἀπαθὴς ὀτι καὶ ἀσωμάτος: tamen quia Corpus ſibi, vt proprium aſſumpſit; ideo Deus paſſus dicitur. Vnde Petrus, Chriſtum in carne paſſum, & Paulus Dominum gloriæ Crucifixum, dixêre. Et Maria θεοτόκος, & Natiuitas Chriſti vel apparitio, θεοφανία recté dicitur; ex prærogatiuâ nempe Perſonæ, cui Diuinitas inſeparabilis eſt.

Ob vnionem hypoſtaticam.

Cauſæ Incarnationis.

Sic explicatâ Oeconomiâ Incarnationis, Cauſas cur Deus mirum hoc voluerit effeceritq; ; non pigebit recenſere: cum pijs Sanctiſq; Patribus: quorum

rum pulcherrima vtriuſque linguæ loca, Dionyſius Petauius, mirâ profectò peritiâ, induſtriâ, ac diligentiâ collegit. Videamus ergo: depromamuſq; ex hac penu: inprimis Finem; quem ſibi propoſuit Deus: Conuenientiam deinde, qua eum eſt executus: denique Neceſſitatem eius.

Nempe Finis eius, conuenientia, neceſſitas.

Finis eſt gloria Dei.

Finis omnium Dei operum, etſi paſſim, & verè aſſignatur Gloria eius: cùm præter hanc, nihil aliud ad eum, ob collata creaturis beneficia redundet, ac redeat; attamen cùm hæc ipſa Gloria, quæ eſt laudantium conſentiens vox, & nihil in ſe ſolidi fructus habeat; & etiamſi haberet; tamen Deo ſibi ſufficienti, addere nihil poſſet; Ideo dicendum eſt: quòd, etſi Gloria, neceſſariò comitetur opera eius; tamen finem eorum non eſſe, aliquod ex illa emolumentum: ſed ſolum, Naturæ beneficæ, vt ita dicam; guſtum: dum bene feciſſe, & amat vnicè: & gaudet: & fructũ ex ſe, & facto ſuo capit. Infinitæ inquam Bonitatis eius, in benefaciendo (vt ita dixerim) ſatietas, finis eſt: quòd apparuerit benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri Dei: vt tam diſſitam, & conditione, & culpâ, naturam aſſumere, & reparare voluerit.

Aut quædam Bonitatis & beneficentiæ ſatietas.

Et hinc maxima quæ poſſit eſſe cõmunicatio.

Hæc eum impulit; Primùm ad ſui Coniunctionem: quæ maior eſſe non poteſt, quàm in hoc Incarnationis Myſterio: cùm Deus Homo factus eſt, vt Homo fieret Deus. Deinde ad opitulatio-

Opitulatio.

nem: quæ tantò maior eſt quantò magis miſeris ſubuenit: nec ſeſe iuuare valentibus. Denique, ad profligandam mali Dæmonis ſæuitiam: quâ exercebat regnum, fraudulenter victi, in primo Parente, generis humani.

Vindicatio à Dæmonie.

Hic ergo finis eſt, admirandi huiuſce Operis. Conuenientia ſequitur: quæ oſtendit; à nullo, (præter Deum ipſum) conuenientiùs hominem vindicari debuiſſe: magis enim obligaretur homo, Creaturæ id ſibi præſtanti, quàm Deo. Cui itaque debemus (inquit Diuus Auguſtinus) quòd ſumus; meritò illi conuenit debere, quòd poſt lapſum, iuſtificati ſumus.

Cõuenientia autoris.

Nempe nullius præterquã Dei.

Si autem Diuinitati competijt nos vindicare; conueniebat: vt id ſecunda eius Perſona, id eſt Filius, exequeretur: ab illo enim nos decebat reficj; per quem nos, & omnia facta ſunt. Deinde, Filius eſt propriè imago Patris, & figura ſubſtantiæ eius: per hunc itaque, amiſſa in nobis imago Dei, reſtitui debuit. Qui cum aſſumpſerit hominem, non in vnitatem Eſſentiæ, ſed in vnitatem Perſonæ; ſequitur: quòd etſi Trinitatis vna ſit actio; Perſonæ tamen Filij, propria hæc ſit aſſumptio.

Idq; ſecundæ Diuinitatis, Perſonæ.

Poſt Conuenientiam autoris, non minus elucet, conuenientia Modi. Expediebat enim apparere, & manifeſtari hominibus Deum: apparere verò non potuit, niſi velo corporis contectus: quando

Modi Conuenientia.

do ne Moyſis quidem faciem, mortales oculi ſuſtinere potuerint, recenter à Deo venientis: ſi autem corpore tegi debuit, nullo conuenientiùs quàm humano. Decuit deinde: in hac Naturâ Dæmonem vincere, quæ à Dæmone victa eſt. Maior enim, exinde, certaminis ac victoriæ, & æquitas, & gloria.

Vt in carne noſtra,

De fæmina etiam naſci, itidem conſentaneum fuit: Nam vt per mulierem primam mors; ita ſalus per alteram. & vt Eua culpæ, Mater; ita gratiæ, Maria. Ex Virgine autem: quia nouiter naſci debuit, nouæ Natiuitatis dedicator: per quem homo naſcitur in Deum, quia Deus in hominem natus eſt. Deinde, Virgo adhuc erat terra, nec vllo attrectata opere, ex quâ formatus Adam: ideo alter, & nouus Adam, itidem ex Virgine. Et, ſicut æterna generatio ſine Matre; ita quæ in tempore Natiuitas, ſine Patre: vt nempe vna Perſona, & binos tantùm, & conuenientes Naturis, haberet parentes.

Vt de fæmina,

Eâd; Virgine naſceretur.

Neque verò indecorum, Deum aſſumpſiſſe carnem. Nam qui de limo fecit hominem; quis arguat, quòd per carnem refecit? attrectauit primum, cur non ſuſciperet alterum? ſi enim non verè ſuſcepiſſet, quis eum verum hominem dixiſſet? ſi autem verus homo non fuiſſet, quæ cauſa ſimulatæ Naturæ? quorſum, inquã, homo, non tamen homo?

Non indecorũ quòd carnem aſſumpſit.

Et quòd infirmitates noſtras portauit.

Nec dedecet, quòd infirmitates noſtras ipſe portauit.

portauit. Suſtinuit enim, non impoſitas, ſed aſſũptas: ſuſtinuit; vt vinceret: ſuſtinuit; non ſuccubuit: hoc enim imbecillitatis eſſet: illud Fortitudinis & Virtutis. Subijt ergo dolorem & mortem: quia & in dolore tolerando, & in morte ſubeundâ, Virtutum officia verſantur: quæ Magiſter & præceptor perferre debuit; vt oſtenderet perferri poſſe: nec repugnare id, mortali, fragiliq; Naturæ; quod, eam indutus, fecit ipſe.

Tertia Cõuenientia temporis.

Tertia Conuenientia eſt temporis: quæ etſi, illi ſoli cognita, qui cuncta fecit in tempore opportuno; attamen poſt correctum genus humanum; lege promulgatâ; poſt præmiſsa de ſe Prophetarum teſtimonia; & mira opera adſtruendæ ſui notitiæ facta; dum medium ſilentium tenerent omnia, & pacatus per Auguſtum Orbis eſſet; dum vltima Monarchiarum Roma, ad ſummum perducta faſtigium; cùm arx omnis ſuperſtitionis eſt facta; dum Hieroſolyma in mores gentium paulatim tranſiret; dum Synagoga, in ſectas ſciſſa, philoſopharetur; & Platonem aut Zenonem potiùs, quàm Moſem ſaperet; dum per idololatriam, toti Orbi, princeps mundi huius, imperaret; vt tandem eijceretur foras; & regnum peccati deſtrueretur; naſci in hominem, Deus, commodum, opportunum, & conueniens iudicauit.

Cuius idoneæ cauſæ recenſentur.

Conuenientiâ monſtratâ; iam, (vt promiſi:) Neceſſi-

Neceſſitas Incarnationis oſtendenda eſt. Quæ nulla equidem abſoluta, antecedens, & cogens Deũ, dari poteſt; dari tamen poteſt congrua: & conſequens: Nam Deus ſemper vult fieri, quæcunque verè conuenit fieri. Et ſicut; quantumlibet paruum inconueniens, eſt illi impoſſibilitas; ita iuſta ratio, eſt illi conſequens neceſſitas. Has itaque conſequentes neceſſitates ex ſenſu Sanctorum Patrum recenſebo.

Neceſſitas Incarnationis.

Non abſoluta,

Sed conſequens.

Prima eſt quia peccatorem redimer, non potuerit, niſi peccato noc. obnoxium

Prima autem eſt. Quòd non potuerit genus humanum, in peccatum lapſum, reparari, niſi ab eo; qui & peccati, tam Originalis, quàm commiſſi, ſeu (vt vocant) Actualis, expers, & ἀναμάρτητος omnino, id eſt, vt ita dicam, impeccabilis eſſet: Non enim ſubuenire peccato potuit ſimili peccato ſemel nexus, & ſemper obnoxius: nec interuenire pro ſceleratis ſeruis, complex, & adſtrictus iugo ſeruitutis: nec ſatisfaciens, gratus acceptuſq; eſſe potuit, odium meritus: nec immunis â peccato. Inquo igitur non erat, nec eſſe potuit peccatum, ipſe venit auferre peccatum. Nam ſi in ipſo quoq; fuiſſet, aut eſſe potuiſſet peccatum, auferendum illi foret, non ipſe auferret.

Altera quia ſatisfactio plena eſſe nõ potuit, niſi à Homine Deo.

Altera conſequens Neceſſitas Incarnationis eſt. Quòd offenſa ac iniuria Dei, à genere humano placari, ac compenſari debuit, iuſtâ ſatisfactione: ſatisfactio autem iuſta ac perfecta eſt, quæ totum

quod

quod tenetur, liquidò & planè exoluit, ſine vllâ condonatione. Talem autem ſatisfactionem, nec homo, nec Angelus præſtare Deo poteſt: nihil enim vterque habet, quod de ſuo, in ſolutionem Deo imputet. Qui itaque eiuſmodi ſatisfactionem præſtaret; neceſſe eſt, vt communi, & purâ Creaturâ, maior eſſet: Nihil autem tali Creaturâ maius; niſi Deus homo factus.

Tertia: quia infinita culpa infinitis erat meritis penſanda.

Tertia Conſequens Neceſſitas, petitur ex magnitudine, & atrocitate peccati. Quod eſt ideò infinitè malum quia aduerſum, & ex oppoſito contrarium, infinito bono. Tolli itaque non potuit, niſi ab infinitè dignâ, id eſt; vnâ cum Deo, imo ipſamet Diuinâ Perſonâ: quæ & texit, quâ ſine labe homo, infinitam vilitatem offendentis: & æquauit, quâ Deus, infinitam Maieſtatem offenſi: condignus inquam Mediator: & ſequeſter pacis Chriſtus: imis ſumma coniungens: & faciens vtraq; vnum: interuentu nempe ſuo, velut ponte quodam, terrena cæleſtibus, humana coniunxit Diuinis: quæ abſque illo coniungi, nullo modo poterant.

Quarta: quia ſi homo veniã non potuit mereri, quantò minùs præmium.

Quartò adſtruitur Conſequens Neceſſitas exinde. Quodſi ne in priſtinum quidem ſtatum, redire per ſe potuit genus humanum, quantò minùs æternam felicitatem mereri, & obtinere? eam verò cum homini deſtinaſſet, & præparaſſet Deus; neceſſe fuit, vt præſtitiſſet: præſtari verò præuaricatori, iuſtè non potuit, niſi & poſt ſatisfactionem: & ob meritum: ſoluere autem, ne dum mereri, non erat virium humanarum. Itaque ipſum; humanitate aſſumptâ, & abolere culpam, & præmium hoc ingens mereri, oportuit: per quod Filij Dei nominamur & ſumus: ſi autem filij; & hæredes gloriæ eius: hæredes inquam Dei, cohæredes autem Chriſti. 200

Neceſſitates has approbauit ſucceſſus.

Haſce neceſſitates, videtur Deus eo ipſo oſtendere voluiſſe; quòd etſi magna, & eximia multa, reparandi hominis causâ, conſultò præmiſiſſet; fruſtra tamen omnia fuiſſent, niſi hoc Incarnationis myſterio cõpleta fuiſsẽt. Non quòd non eſſent Dei ſimul, & ſtatim, perfecta opera; ſed vt manifeſtiùs, & morbi, & remedij magnitudo, pateret.

Qui non ſecutus ex lege Naturæ.

Gradus verò huius operis hi fuerẽ. Primùm; videns Deus, quòd multa malitia eſſet hominum in terra ad malum omni tempore; vt mederetur tam graui morbo; Legem Naturæ, inſculptam ſemel in cordibus noſtris; & nunquam deleri penitus paſſus eſt: & ſemper redintegrauit: manifeſtatione ſui, allocutione, admonitione, præceptis, ſomnijs, ſignis, præmijs, ac pænis: quæ cuncta, in Patriarcharum & Prophetarum geſtis, ſpectantur.

Nec ex lege ſcripta.

Deinde; cùm hæc non ſufficere viderentur; Legem ſcriptam promulgauit: eâ Maieſtate, quæ talem, tantumq; legislatorem, deceret. quâ de re, in tertiâ parte, capitis huius, dicetur vberiùs.

Tertiò; addi forsan potest: non iam Israelitis tantùm datum; sed per gentes sparsum, & optimis quibusque ingenijs insitum, sapientiæ studium: per quod impressas, innatasq; mentibus nostris, Veri notiones; ad artis & scientiæ modum perducere, conati sunt multi: idque sæpe haud irritè: vt testantur non pauca: quæ vetus Philosophia prodidit: arcanæ profectò, & abditæ veritatis. Id verò, etsi absque adminiculo apertæ reuelationis; non tamen certè sine Diuino instinctu: & occultâ quadam, mentium, velut manuductione: Non enim alius, sapientiæ has scintillas, spargere potuit; nisi Sapientia ipsa: id est Deus.

Nec ex dictamine Philosophiæ.

Tria verò hæc, etiamsi eximia, non attulêre tamen plenam generi humano medelam. Nam, Lege Naturæ & scriptâ, nunquam ita cultus Veri Dei obtinuit, vt πολυθεία & idololatria tolleretur: nec Iudaismus Dei Veri notitiam, ad gentes transmisit. Vnde, Deus Israelis vocatus, qui omnium esse debuit: & ignoratus vbique: & tantùm notus in Iudæa Deus: Philosophia verò multò minùs id præstitit: dum aut non firmiter, vnum autorem & rectorem vniuersi docuit: aut si docuit; (vt forsitan secta Stoica;) nullo tamen fructu ad cultum eius: imo adeo eum insuper habuit; vt ei; sapientem suũ, vel æquaret: vel præferret. Immortalitatem autem animorum, nulla prorsus professa est, aut firmiter asseruit.

Tria hæc non iuuerunt corruptũ, genus humanum.

asseruit. Neque id mirum: sicut enim (inquit Augustinus;) oculus, absentia, id est à sensu remota, non videt; ita mens humana, inuisibilia & æterna, quæ vltra captum eius sunt, non agnoscit. Vti verò, quæ scire, quæ videre non possumus; illis credimus, qui sciunt; qui viderunt; ita Diuina & æterna, à Deo æterno tantùm, didicisse oportuit.

Itaque: vt vltima tandem manus imponeretur tanto operi; postquam Deus multifariam multisq; modis, olim locutus esset Patribus, in Prophetis; nouissimè loquutus est nobis in Filio: & docuit nos, omnem veritatem, per eum; qui est Via, Veritas, & Vita. ita vt iam totum genus humanum, Deum Verum, eius Prouidentiam, & demum vitam æternam agnouerit: crediderit que: eaq; obtinuerit salutis subsidia; quæ recensui compendio: cùm de Gratiâ tractarem: & quæ dicam infra vberiùs, ad quæ loca ne tautalogus sim; meritò Lectorem remitto.

Itaq; vltima imposita manus

Incarnatione Dei.

Cuius fructus ante recensiti.

De alterâ, nempe Spiritus Sancti Missione.

SEquitur iam altera manifestata nobis Missio: Tertiæ Diuinitatis Personæ: nempe Spiritus Sancti: pari compendio, eodemq; ordine tractationis explicanda.

Oeconomia missionis Spiritus S.

Oeconomiam eius, Ecclesia Catholica profitetur

tur talem. Poſt perfectum conſummatumq́; redemptionis noſtræ opus: quod Filij Perſona implendum ſuſceperat: cùm idem Redemptor rogaret Patrẽ, vt aliũ Paraclitum daret nobis, qui maneret nobiſcum in æternum; & rogatu eius, & meritis, venit Paraclitus Spiritus Sanctus: quem miſit Pater in nomine eius. In nomine, inquam, eius: ſicut enim in æternâ illâ Proceſſione, à Patre Filioq́ue originem habet; ita & ab vtroque temporalem miſſionem. Quæ tum primùm manifeſtata nobis; cùm Filius opus conſummaſſet, quod illi dedit Pater vt faceret: ante enim non erat plenè Spiritus Sanctus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus.

Qui à Patre Filioq́; miſſus.

Acceperunt ergo credentes virtutem Superuenientis Spiritus Sancti, in eos, tum primùm; cùm complerentur dies Pentecoſtes: & eſſent omnes diſcipuli pariter in eodem loco. Factus enim tum repentè de cælo ſonus, tanquam aduenientis Spiritus vehementis: & repleuit totam domum, vbi erant ſedentes. Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ, tanquam ignis: ſeditq́; ſupra ſingulos eorum.

Narratio huius Miſſionis.

Miro tum, inquam, modo communicationis, per infuſionem quandam, & illapſum Subſtantiæ ſuæ, impreſſit Spiritus Sanctus, velut ſigillum ac formam ſanctificationis animabus credentium. Ante hunc diem, Patriarchis & Prophetis, quin imo & Apoſtolis

Per quam ſigillũ ſanctitatis.

ſtolis, per Operationem tantùm, & effectionem, chariſmata ſua largitus eſt: tum verò demum perſonaliter, & ſubſtantialiter, non dona tantùm ſua, ſed ſeipſum infudit: vt ſcripturæ loca euincunt: cùm eum, nobiſcum manere, in nobis habitare, nos templa eius eſſe, & denique, vt pignus, & arrhabonem, eum habere; teſtantur. Quæ cuncta ſubſtantiuam, & perſonalem inſeſſionem declarant: factam non tantùm per gratiam Operationis; (inquit Auguſtinus;) ſed per ipſam Diuinitatis eius præſentiam: ita; vt in vaſa cordium, animarumq́; (inquit idem;) non iam odor balſami, ſed ipſa ſubſtantia ſacri defluxerit vnguenti. Cuius coniunctionis, peti ſimilitudo poteſt, à miſtione metallorum: vel olei cum cerâ: vel cùm aquæ vinum infunditur.

Tum primùm perſonaliter, deſcendit ac ſubſtantiuè inſedit animas, Spiritus S.

Cuius rei exempla creata.

Non eſt tamen ea vnio, quæ ex duabus Naturis in Chriſto: ibi enim, à Deo, in vnitatem Perſonæ, aſſumpta Humanitas; hîc Humanitati communicata Diuinitas: ibi vni, & indiuiduo homini propria: hîc pluribus æquè impertita: per illam Homo verus, Deus verus: per hanc in filios Dei, hominum adoptio: non Spirituum; ſed Spiritualium. Vnde ibi naturalis vnio: hîc habitualis tantùm.

Cõmunicatio hæc differt ab vnione hypoſtatica.

Cauſam Miſſionis iſtius, Diuinitas, non aliam, quàm in Incarnatione habuit: nempe beneficæ Naturæ ſuæ vim: & ſe communicandi inſitum appetitum: per hunc; vt à Filio facta copioſa redemptio

Cauſa huius Miſſionis bonitas Dei.

demptio; ita à Spiritu Sancto, Sanctificatio noſtra.

Et ſanctificatio noſtra.

Non enim hæc ab alio eſſe potuit, quàm à Deo. Nam Sanctificatio, eſt animi humani, ſupra eius vires naturales, gratis effecta capacitas: quæ Deo plenos, eiuſque conſortes naturæ, efficiat. Creatura itaque non poteſt ſanctificare Creaturam: quia quod Naturale tantùm eſt, Supernaturalem effectum non producit. Deinde; nulla res poteſt animum, eiuſque receſſum ingredi, præter Deum. Ille ſolus ſcrutans corda, alioqui imperſcrutabilia: illi vniri; in illum tantùm poſſumus tranſmutari: (vt ſupra cùm amoris vim demonſtrarem; explicaui:) ille denique ſolus eſt, dominus & arbiter mentis noſtræ: quam ſemper adire intimè poteſt: eius facultates ingredi: & quocunque vult, mouere: ac ducere. Itaque largitio Sanctificationis, eſt munificentia Diuinitatis.

Quæ non potuit eſſe niſi à Deo vnde autoris cõuenientia.

Nam creatura non poteſt quid ſupernaturale producere.

Nec animum ingredi.

Quod ſolius Dei eſt.

Sanctificatio propria tertiæ Perſonæ.

In Diuinitate autem, proprium & peculiare id tertiæ Perſonæ: id eſt Spiritui Sancto. Cauſa eſt: quia illius æterna Proceſſio, à voluntate ortum ducit: voluntati autem, ita Sanctitas annexa; vt intellectui Veritas. Vnde Perſonalis hic character, Spiritui Sancto; vt ſit autor Sanctificationis.

Quia à Deo amãte orta.

Deinde; ille non natus nobis eſt, ſed datus: idque ideo; quia amor; origo, & cauſa doni; Spiritus Sanctus. ergo proprie Donum, quia amor: Donum autem non aliud; niſi Sanctificationis: nam

nam præter illam, à Deo amante, donari nobis minus non decuit: maius non potuit. Hoc accepto; contingit ſummum homini bonum: hoc dato; impletur ſummus Dei amor.

Tertiò; cùm ſe generi humano, ita profudit Diuinitas, in Incarnatione Filij; quidni faceret idem; in tertia Spiritus Sancti Perſona: cuius proprietas bonitas, & caritas eſt? Cùm Filius, non modò reparaſſet; & in integrum reſtituiſſet naturam humanam; ſed etiam hypoſtaſi ſuâ ornaſſet; & velut aptam amori infinito reddidiſſet; quomodo, non rueret ille, in communicationem? non aliter, ac ignis admotus, in Materiam accendi & ardere prõptam? ſi ſapientia æterna eo ſe demiſit; vt non Spirituales Subſtantias, & Angelos, ſed carnem, & ſemen Abrahæ apprehenderet; quidni delaberetur Bonitas infinita, & effunderetur itidem ſuper omnem carnem, iam Diuinitatis conſortio, & vnione nobilitatam, & vt in Spiritum verteretur, facilem paratamque? Meritò itaque, hiſce de cauſis, æterna charitas, diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ Sanctum: qui datus eſt nobis: vt bonus bonos, vt Sanctus ſanctos efficiat.

Cui velut aditum fuit Incarnatio.

Et Sapiẽtiæ exemplũ, bonitas ſubſecuta.

Poſt Conuenientias autoris, ſequitur modi, congrua & conſummata præſtantia: In igneis enim linguis, Spiritus Sancti Miſſio apparuit: conuenienti profectò; æſtui illi æterni amoris; & vim ac effica-

Conueniẽtia modi.

In igne apparuit quia amor eſt.

efficaciam eius repræsentãte Formâ. Quid enim amori, igne similius? vtriusque natura ardens, & flagrans est. Misit itaque, Pater & Filius, sacrum hunc ignem in terram: hoc vtique fine, vt accenderetur, & arderet: vt feruens in nobis desiderium sui faceret: & cum flamma sursum eleuaret: vt scoriam animorum purgaret: vitiaque exureret: vt denique, mentes, affectibus terrenis facilè cæcas; illustraret: ac lucis suæ radio illuminaret.

Vt accenderet, purgaret, exureret.

In linguis etiam apparuit: & statim post descensum suum, largitus est earum notitiam: cum admiratione enim omnium maximâ, rudes, ignari, indocti, imperiti, cæperunt loqui varijs linguis: prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis: vt nempe, quemadmodum conatus superbiæ, & vanus elatusq; Spiritus, confudit linguas; ita Spiritus Sanctus eas vniret: & hoc necessario instrumento, Apostolos ad prædicationem Veritatis, redderet idoneos.

In linguis apparuit.

Quia largitus imperitis earũ notitiam.

Præterea, impleti Spiritu Sancto, varijs linguis loquimur: dum in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus, puras manus leuamus: laudes & gratias agimus: prædicantes magnalia Dei. Denique, Verbum æternum nobis manifestatum est: dum Verbum Caro factum est. Compotes ergo Verbi, vt illud loqueremur; Spiritus Sanctus, qui suggeret nobis omnia, & cuius vnctio doceret nos omnia, in lin-

Quia nos docet loqui in Psalmis Spiritualibus.

Vt loquamur recte, Verbum, quod Caro factum est.

in linguis igneis venit: Vt quia pollutis adhuc labijs, loqui abbreuiatum hoc Verbum non potuimus; velut candente illâ (ex Isaia) prunâ, seu calculo, labia nostra pura, & munda redderet: & linguas nostras, humana tantùm balbutientes, & ad Diuina mutas, nouo calore ac spiritu, ita animaret; instrueretque; vt loqueremur rectè.

Tertia est Conuenientia Temporis: sed ea iam in ipsa Oeconomia Missionis explicata est: nempe, post redemptionem impletam, conuenienter Sanctificatio perfici debuit: & cùm ascendit, qui descenderat; misit quod promiserat: & dedit dona hominibus: nisi enim ascendisset, priùs consummato opere; meritis eius, obtentus Paraclitus, non venisset ad nos. Ergo commodè Redemptionem Sanctificatio secuta est.

Conuenientia tẽporis.

Nempe post redẽptionem sanctificatio.

Necessitas demum Missionis istius expendenda restat. Ea autem est nostræ miseriæ: etsi enim redempti à Christo; non tamen relicti sine hoste: cum quo dum viuimus, continuè nobis pugna. Voluit nempe certamen nobis esse; vt esset meritum, victoria, & corona. Hostis primus Caro est: quæ aduersatur ita Spiritui; vt ille olim, in homine non mansurum se dixerit, quia caro esset. Contra hunc ergo, continuum, & domesticum hostem; præsidium vnicum, intima Spiritus Sancti in nobis mansio: Quam & promisit Deus, cum dixit; Effun-

Necessitas huius Missionis, primùm ex nostra indigẽtia.

Contra carnem quæ spiritui contraria.

dam

dam Spiritum meum ſuper omnem carnem: & præſtitit: cùm Spiritus Sanctus ſuperuenit in nos: ita, vt quod ex carne natum, caro erat; id nunc natum ex Spiritu, vnus cum illo Spiritus efficiatur.

Altera cõtra ſpiritualia nequitiæ.

Neceſſitas eiuſdem Miſeriæ, altera eſt: ab hoſte altero, nempe Dæmone: cum quo etiam maior multò, quàm cum carne colluctatio: aduerſarius enim hic noſter, non modò tanquam leo ferox inhiat nobis; ſed etiam vt callidus ſerpens, inſidiatur calcaneo noſtro. Porro, cùm ille ſpiritus ſit; ideo neceſſe fuit, firmari nos & tutari Spiritu Sancto: qui ab eius poteſtate & ſeruitute eriperet, & in libertatem Filiorum Dei vindicaret: nam vbi Spiritus Dei, ibi libertas.

Nobis enim inhiant & inſidiantur.

Tertia, quia eramus orphani poſt Chriſtũ.

Vltima Neceſſitas eſt: quia orbati per Aſcenſum Chriſti, indigebamus Paraclito, ſeu conſolatore animarum noſtrarum: Qui igitur dixit, non relinquam vos orphanos; prouidit hunc tutorem: & ſuis meritis obtinuit: & vnâ cum Patre præſtitit: ac miſit. Et; ſicut æternus Pater, ita dilexit mundum, vt ei Filium ſuum vnigenitum daret; ita ille cum Patre, dilexit quoque eum vſque in finem: dum ambo, à ſe vtroque procedentem, donârunt Spiritum Sanctum: ſemper nobiſcum manſurum: & aſſiduum noſtri rectorem: & protectorem.

Et aſſiſtẽte Spir. S. egebamus.

Vtriuſq; Miſſionis ingẽs erga nos dignatio.

Hæc ſunt quæ ſtrictè recenſui; vtriuſque Miſſionis, immenſa prorſus, & infinita Dona Gratiæ: quæ non

non modò fando complecti, nemo dignè poteſt; ſed ne cogitatione quidem ac mente aſſequi: ad quæ ſtupent Angeli: & mirantur tantam dignationem generis humani: dum ſe tota illi infudit Diuinitas: quin imo ſi tangi poſſent inuidiâ, quererẽtur, homini velut minori, & prodigo filio, præ ſe & Naturâ ſuâ, talia ac tanta data, conceſſaque.

Angelis pænè inuidenda.

Itaque exinde, quid ſit muneris, officijque noſtri, dignè æſtimemus: magna quippe accepimus: & naturæ noſtræ modum longè ſupergreſſa: quæ vt dantis magnitudinem teſtantur; ita confeſſionem noſtræ indignitatis inprimis requirunt. Profiteamur ergò verè nos indignos, vt tantò magis creſcat gloria, beneficæ Diuinitatis. Deinde exaltemus Dominum, & exultet ſpiritus noſter in Deo ſalutari, ac ſanctificatore noſtro. Poſtremò parem curam, ſtudiumque, tot eius auxilijs ſumamus, impendamuſque, & cooperemur gratiæ: vt compotes eſſe poſſimus (quam explicatum eo;) Gloriæ.

Infinitè æſtimãda.

Cum confeſſione noſtræ indignitatis

Laude Dei.

Et cooperatione gratiæ.

DONA GLORIÆ.

AD hæc enim explicanda expendendaq́; , Ordo me promiſſæ tractationis deducit. Quorum baſis ac fundamentum duplex eſt: nempe Immortalitas animorum: & Reſurrectio Corporum.

Eorũ baſis Immortalitas & Reſurrectio.

De vtroque non eſt opus longâ diſſertatione

euagari: Christianis namque scribuntur ista: vtrumq; firmâ fide credentibus. Et in Prolegomenis iacta iam sunt, etsi velut per transennam, solida tamen argumenta, adstruendæ immortalitatis: Vitamq; æternam nobis Deus promisit: commendauit: appetere suasit: & hanc præsentem, transitum tantùm, ad illam nunquam finiendam, esse asseruit: docuitque,: & quidem tam certò, tam crebrò, vt non sit amplius dubitandi locus.

Prima assertа, in prolegomenis.

Altera certa itē & aperta

Resurrectionem item Corporum, ipse Resurgens, & docuit: & monstrauit: vtique omnipotenti Deo minimè difficilem: Nam qui potuit hominem Creare, quomodo non posset mortuum suscitare? Cùm (vt Augustinus ait;) maius miraculum sit, nouos semper homines nasci; quàm mortuos resurgere: difficilius namq; est, (ait Minutius Felix:) id quod non sit incipere; quàm id quod fuerit, iterare: Quod itaque Deus præstare facilè potest; id & præstitit ipse: & deinceps præstiturum promisit. Credo itaque: & cum Iobo scio: ac dico: quòd Redemptor meus viuit: & in nouissimo die, de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle meâ: & in carne meâ videbo Deum meum: quem visurus sum ego ipse: & oculi mei conspecturi sunt: & non alius: reposita hæc est spes in sinu meo.

Deoq; facillima.

Credēda igitur firmiter.

Viuemus inquam, viuemus in æternitate: cum animâ

animâ & corpore: vitam alteram: &; si hanc præsentem rectè egerimus; felicem omnino, ac beatam: Quam difficile est verbis explicare: cùm notum sit illud; auris, & oculi sensum, ac experimentum, quin & captum, meritis humanæ, longè superare ea; quæ præparauit se diligentibus Deus: attamen dicenda sunt, prout in vmbra tantùm, & tenui imagine tradita habemus.

Et vita altera certò expectanda.

Cuius beatæ ineffabilis gloria.

Ea verò partim ad animum pertinent: partim referuntur ad corpus. De Animo iure merito præmittam: ille enim propriè solus capax est, veræ felicitatis. Huic igitur visionem Dei tribuunt: & hoc compendio totum designant, quod hominem reddere beatum potest. Neque ego diffiteor: quinimo prorsus agnosco: sed id paulò aliter, quàm vulgò solet, explicare contendam.

Quæ primùm ad animum pertinet.

Vulgò in visione ponitur.

Primùm igitur; totâ Animâ Deum recipi; Dico. Cuius facultates, seu Potentiæ cùm sint tres; nempe Memoria, Intellectus, Voluntas; ideo omnes hasce à Deo repleri; & omnes plenè & pariter compotes illius debere fieri; firmiter statuo: atq; id ita deduco.

Sed id accuratiùs ad facultates animæ aptatur.

Memoriæ visionem attribuo: Non ex sensu fateor, nuperæ scholæ; sed nec cuiusquam veterum, quod sciam; sed si inspicis, profectò ex Naturâ ipsa rei. Memoria namque mihi; est Potentia animi, & internus eius sensus, species & imagines, seu ideas rerum apprehendens: ac retinens. Obtinuit

Memoriæ visio tribuitur.

vulgò, vt pro recordatione tantùm, & reminiſcentiâ accipiatur: ſed imperitè profectò: hæc enim, pars eius tantùm eſt: nempe quæ præterita reuocat. Altera verò eſt, quæ in futura extenditur: & fertur: quam vocabo, Cogitationem. Tertia denique, quæ præſentia aſpicit, quæ Admiratio rectè vocabitur.

Recordatione, cogitatione, Admiratione.

Tria hæc; viſionem & intuitum animi, referunt omnino: ac repræſentant. Nam Reminiſcentia præteritorum, quid aliud eſt, niſi ſub aſpectum animi, reuocatio quædam & reductio? Futurorum deinde cogitatio, (cogito autem à cogo, quod eſt veluti conago, ſeu conduco, & concito:) eſt eorum quæ ante nos, ſub animi inſpectionem collectio. Vnde qui illa colligit, conijcitq;, proſpicere & prouidere dicitur. Admiratio, præſentium eſt intuitus & viſio mera: (vnde miro; olim idem quod video:) quæ dum exacta eſt; illicium ſtatim præbet agnitioni. Phantaſma igitur, ſeu viſum, priè ad memoriam pertinet: & id; quod prima apprehenſio intellectus vocatur; non intellectus pars, ſed memoria ipſa eſt. Confundi hæc facilè poſſunt, ob magnam facultatum Animæ inter ſe connexionem: ſed profectò non debent: & ſecernenda ſunt. Nec Memoria ex intimâ actione, & operatione Animæ expungenda; quæ primas in illa partes obtinet. Eſtque Potentia: non modo par alijs duabus; quia illis còéſſentialis, ſed vt ſupra memini,

Recordatio præteritorũ eſt viſio.

Cogitatio futurorũ.

Admiratio præſẽtium.

Phantaſma & prima apprehenſio Memoriæ tribuẽda.

Quæ par aliis animæ facultatibus.

Ordine Originis prima. Meritò itaque in beato illo ſtatu animorum, primam partem habere debet: eamq́ue non aliam, niſi Viſionem.

Imò ordine Originis prima

Viſio hæc Memoriæ, eſt inſpectio & intuitus quidam Eſſentiæ Diuinæ, intimæque Naturæ eius: inquit enim Paulus: nos Deum viſuros ſicuti eſt: & non vt nunc, per ſpeculum, & in ænigmate; ſed facie ad faciem. Videre autem ſicuti eſt, profectò videre eſt Eſſentiam. Et facies Dei, (inquit Auguſtinus:) manifeſtatio eius eſt. Videbimus ergo Memoriâ, Eſſentiam Dei: & defixi erimus, immotâ & immobili, vnius Diuinitatis, & in illâ totius quod eſt, admiratione.

Viſio eius eſt Diuinæ eſſentiæ.

Quia videbitur Deus ſicut eſt.

Eam verò ſtatim conſequitur, altera facultas Animæ, nempe Intellectus. Cuius eſt, id quod Memoriâ viſu apprehendit, cognoſcere: & comprehendere. Viſam itaque à Memoriâ Diuinitatem, ſtatim ille noſcere contendet: & infinitos illos theſauros ſcientiæ Dei ingreſſus, perfectiſſimam omni parte Naturam conſiderabit: agnoſcet: confitebitur. Tunc cognoſcam (inquit Apoſtolus) ſicut & cognitus ſum: cognitus autem plenè, ideo pro illâ plenitudine & cognoſcens.

Eam ſequitur cognitio Intellectui propria.

Agnitionem denique eius, quod Bonum per ſe, pulchrum, proficuum, oblectans, & deniq; omni parte perfectum eſt; quòd conſequatur Amor, & fruitio, & quies, & gaudium; manifeſtum omnino eſt:

Hæc denig; voluntatẽ rapit in amorem.

est: Ruit enim in hæc Voluntas, sponte suâ, & intrat in gaudium Domini sui: & gaudium eius nemo ab eâ tollet: quod plenum in omnem æternitatem posidebit: & sine fastidio satiabitur: cùm apparuerit ei gloria: & tamen sine indigentiâ, sine siti, sine fame, semper appetens, & semper fruens erit.

Qui ruit in bonum.

Sed in his, difficultates binæ sunt, quæ non explicatæ, dubios & perplexos reddere possent. Cùm enim Deus, ἀόρατος, id est inuisibilis, sit; nemo vidit Deum vnquam: vt ait Apostolus: & ille de se; Non videbit me homo, inquit, & viuet; Quæritur quomodo à Naturâ Creatâ videri poterit? Respondeo: quemadmodum videntur inuisibilia: nempe animo. hoc inquam, eum videbimus: sed (vt inquit Apostolus;) cùm apparuerit: in nostra enim potestate (inquit Augustinus;) non est eum videre: sed in eius potestate est, apparere. Nisi igitur copiam sui fecerit; nisi Naturales vires nostras iuuerit; non erimus capaces istius visionis. Quæ est, facultas supernaturalis, Diuino auxilio data animæ humanæ: alioqui ad intuitum Diuinitatis debili: & infirmæ.

Quæritur quomodo videbitur inuisibilis.

Respondetur quòd animo.

Ex manifestatione Dei.

Deinde ἀκατάληπτος, id est incomprehensus Deus est; quomodo eum comprehendemus? Comprehendere enim, est totum & simul complecti: continere: & capere. Porro, vt in illis, quæ quantitate & mole constant; continens contento maius est; ita in Noscibilibus (vt sic τὰ νοητὰ vocem) par esse debet,

Quod incōprehensus sit Deus.

Ratione aperta demonstratur.

debet, notum & noscens: sciens, & scitum: quia alterum alterius imago est vera. Si itaque quantitatem spectes; maior: Si qualitatem; par esset homo Diuinitati: si eam totā plenè cōprehenderet.

Dicendum itaque: non ita eam comprehendi; vt hac comprehensione, tota exhauriatur Essentia: &, vt ista Notitia, sit idem cum eius Substantia: taliter enim solus Deus seipsum nouit: vt supra demonstratum: sed ita; prout capax reddi potest natura humana: & infra Diuinitatis, (quæ in Triade tantùm est;) mensuram & modum: quem nulla Natura Creata attingere potest.

Quomodo tamen possit cōprehendi docetur.

Neque Opponas; simplicissimam Naturam non posse comprehendi: nisi aut totam, aut nihil ex eâ: ita vt aut plenè debeat agnosci Deus: aut prorsus non agnosci. Non hoc inquam Opponas. Quia etsi indiuisibilis, & ἀμερὴς, seu (vt ita dicam;) impartibilis, est Deus; tamen vt nos eum, quodammodo nunc partimur & diuidimus; dum attributa eius singillatim recensemus; sine vllâ tamen eius noxâ: ita & in vitâ æternâ, etsi agnoscetur plenè; pro captu & modulo cuiusque animæ; non ideo tamen diuidetur, secabiturque in partes: sed totus & simplex, sufficiet omnibus: sine sui extensione & partitione. Quodsi petas: quomodo id fieri possit? Hoc vnum respondebo: id fieri ad mensuram capacitatis, quæ illum recipit. Quemadmodum

Sine diuisione ac partitione, ac extensione.

Sine partibus.

Sufficit omnibus.

Ad mēsurā cuiusq; capacitatis.

dum autem debiliores oculi, non minuunt rem aſpectam, etſi illam minùs videant; idem quoq; & hîc cenſendum eſt.

Sed neceſſarium hîc eſt lumẽ gloriæ

Locum hunc concludo: Neceſſarium afferens, Diuinum hîc auxilium, &, quod vocant Scholæ, Lumen Gloriæ. Illud enim defigit Memoriam admiratione: illuſtrat Intellectum agnitione: occupat denique fruitionem voluntatis: ita vt tria hæc; coniunctim, ſimul, & pariter, Vnum, Verum, Bonum, videant: noſcant: ament: idque tantâ claritate, certitudine, ac dulcedine; quæ Dei, ſe communicare volentis, vim explere dignè; &, vt par eſt; & Naturæ Creatæ modum, ſupereffluenter (vt ita dicam;) implere poſſint.

Poſt animi felicitatẽ corporis felicitas.

Felicitate animi ſic recenſitâ; Corporis glorificati dotes enarrandæ reſtant. Quæ amplæ profectò, & ſplendidæ, & authoritate Diuinâ, ac Scripturæ Verbis, & Patrum ſententiâ memorantur: ſi dicta vbertim ab alijs, repetere luberet. Quin & illa, eâdem authoritate addi ſolent: quæ ad ipſam Naturam, ac ſenſus Corporis oblectandos, (ſemoto eo, quod impurum, imperfectum, ſtatumque tam altum dedecens eſt:) videntur pertinere. Vt ſunt illa: cùm Deus, Regnum, Manſiones, & dilecta ſua tabernacula, thronum, menſam, & cibum, & quod profectò mirandum, ſe præcinctum & miniſtrantem promittit. Cùm ibidem, Cantum & harmo-

Quæ ſtrictim deſcribitur.

niam,

niam, ſuffitum & odoramenta, Scriptura memorat: cùm ſplendor Ciuitatis illius Sanctæ, tot ornamentis deſcribitur: cùm hæc omnia admiranda, ſupra viſum, ſupra votum, prædicantur. Quæ cùm propriè pertineant ad Corpus; quin eius oblectamentis præparata ſint; nullo modo poteſt dubitari: Fruſtra enim illud reſurgeret, ſi boni ſui expers eſſet. Non quòd, iſta; terreno prorſus, humano, ac huius vitæ modo cenſenda ſint; ſed ratione quâdam: vt nobis ignotâ, ita ſtatui immortali, congruâ, & conuenienti. Immorari his, & oratione prouehi, per veſtigia, quæ ſacri ſcriptores reliquêre, facile eſſet: ſed non eſt pro menſura Scripti, quam mihi præfixi.

Eiq; propria aſſignatur.

Quia neceſſe eſt vt cælo receptum gaudeat.

Adhortatio ad expendenda dignè dona gloriæ.

Potiùs itaque ſubiungo, neceſſaria quæ hinc manant monita. Vt quemadmodum Dona Gratiæ expendimus; ita paria eis, hæc Gloriæ agnoſcamus: &, vt in illis, magna accepiſſe gaudemus; ita in his, non minora accepturos ſperemus. Vtrobique enim Diuinitatis quædam poſſeſſio eſt: vltra quam nihil magni eſt: ſed in hoc res differt, quòd Gratia, & poteſt noſtrâ culpâ non accipi: & poteſt amitti: Gloria cùm obuenerit, amitti non poterit: ſecuritas enim, comes eius perpetua eſt.

Quæ differunt, à gratiâ, immutabilitate.

Per hanc toti non morimur.

Agnoſcamus ergo, vt par eſt, felicem hunc beatumq; ſtatum. Si Poéta ſpe famæ poſthumæ dixit; Non totus moriar: Chriſtianus immortalita-

tis,

tis, & reſurrectionis certitudine dicat; Totus non moriar. Et animâ namque viuemus, & corpore. *Mors enim ſomnus.* Mors enim noſtra, verè ſomnus tantùm, & dormitio eſt: & phaſe, ſeu tranſitus ad vitam meliorem: hoc meruit, qui mortem moriendo triumphauit: idque victoriæ pretium, præmiumq; , & ipſe tulit: & nobis reliquit. *Toto itaq; animo æterna appetenda.* Anhelemus eô igitur: Deũ in quo omne bonum appetamus: in eum toto animo, & Naturâ feramur: & ſic tranſeamus per bona hæc temporalia, vt illis æterna lucremur.

Pars Capitis Tertia.

Vt à nobis noſci voluit Deus. Vbi, Religionis veræ, triplex, per tria tempora, ſtatus: eiuſq; vltimæ, id eſt, Chriſtianæ, fundamenta: ac Signa: Per quæ, Hæreſes, ab illâ, facilè dignoſci, vetarique poſſunt.

Deus ſe autore cognoſcitur. DEus non niſi ſe autore cognoſcitur: inquit verè Hilarius. Itaque illi ſoli de ſe credendum eſt: & ijs; quæ cognitioni noſtræ, tribuit, aſſentiendum. Hinc enim religio manat: id eſt: de rebus Diuinis, ſecura, immutabilis, & neceſſaria, *Hinc manat religio vera.* à Deo hauſta veritas. Videamus igitur: quoties, & quomodo, eam, generi humano, aperuit: ſeu, vt à nobis noſci voluit, Deus.

LEX

Prima in lege naturæ. VEra Dei cognitio, ac Religio, ad tria tempora reducitur. Primùm enim; innotuit ſtatim Deus, homini creato. Nam recens, à Dei manu, & opere, factorem ſuum conditoremq; , quin cognouerit; dubitari non poteſt: manifeſtauit enim ſe illi: *Innotuit enim Adamo Deus.* allocutus eum eſt: & dum mentem eius, cognitione rerum creatarum illuſtrauit; (quod nomenclatura illa animalium teſtatur: & addictum vſui eius vniuerſum:) dum, inquam, hæc vſu ipſo, cognouit; neceſſe eſt, vt Autorem quoque eorum cognouerit.

Sufficienti ad ſtatum innocentiæ notitia. Sed hæc notitia: vt ſufficiens & conueniens, rectæ illi ac ſimplici innocentiæ erat; ita procul, à curioſâ nimis, acri, & inquietâ indagatione: in quam, eſu vetiti fructus, lapſa eſt natura humana: & loco ſapientiæ, ſcientiam tantùm conſecuta: quæ eam anxiam magis reddidit: & turbatam. Quippe, quam non dono Dei, ſed tranſgreſſione mandati, & prauâ concupiſcentiâ, adepta eſt.

Quæ poſt culpam nõ ceſſauit. Poſt culpam verò; & pœnam primi Parentis: nihilominùs, & ipſius, & pòſterorum eius, eam curam habuit Deus; vt noluerit eos obliuione Diuinitatis, ignoratione recti, & neglectu probitatis perire. *Firmata, ſalubri redargutione, & admonitione Caim.* Ipſum quinimo Caim, odio fratris, ac inuidiâ incenſum, iamq; cædem eius cogitantem, blandè admonuit: Bene, aut ſecus, facta; præmiũ vel pœnam manere: Moderandum ratione affectum:

ctum: & posse eum domari. Nonnè si bene egeris, (inquit) recipies: sin autem malè; statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Quo ipso; peccatum contra naturam esse, vitariq́ posse, ostendit: Conscientiæ internum dictamen firmauit: & denique, in posterum, vitæ emendatæ statuit præceptū.

Apud Sethi progeniem cultus Dei verus.

Post necem Abelis, natus est Adamo Seth: huic verò filius Enos: qui (ait Scriptura) cæpit inuocare nomen Domini: Cultusq́ue Dei, ac Religio vera, apud illius posteros mansit: Scissumq́; genus humanum, in filios Dei, in Sethi posteris: & filios hominum, in generatione Caim.

Quẽ corrupto genere humano, solus Nòé propagauit.

Sed cùm filij Dei, accepissent sibi in vxores filias hominum; corrupissetq́; omnis caro viam suam; Nòé tantùm, (inquit Scriptura;) Vir iustus, atque perfectus fuit, in generationibus suis: & cum Deo ambulauit: ideoq́ue solus diluuio seruatus est.

Cuius tamen posteri lapsi.

Ex eius tamen posteris, potissima pars, in theoplanesiã politheiam, & idololatriam lapsa. Sem tantùm generatio, ad Abraham, & deinceps per Israelitas, vsque ad promulgationem scriptæ legis,

Præter Sẽ & Abraham.

propagauit acceptum Deo cultum: Qui pauco tum constabat ritu: eoq́ue vsu potiùs, quàm per institutum, recepto: ac introducto. Præter circumci-

Cui circũcisio imperata.

sionem, quam Abraham, expresso iussu Dei orsus; sanguine pactum, cum Deo sanxit: eoq́ue suam posteritatem obstrinxit. Huc vsque vocatur lex naturæ.

LEX SCRIPTA.

Deus tãdẽ Religionẽ scripto præcepit.

SEd cùm, nullo hactenus certo instituto, illigasset Religionem Deus; tandem eius statum definiuit: promulgatione legis: digito suo, in tabulis lapideis, exaratæ: & iussæ, imperatæq́; per Moysem interpretem.

Et promulgat legem propria allocutione.

Promulgationis istius, ingens prorsus authoritas: quippe factæ, autore ipsomet Deo. Quod ipse, vt pote magnum, signanter expressit: dum Moysi loquens; veniam (ait) ad te: in caligine nubis: vt audiat me populus loquentem.

Et magnã maiestate,

Et cùm hoc, magnâ præstitisset maiestate: vidistis, (inquit,) quòd de cœlo locutus sum vobis. Nempe; postquam toties, priuatim affatus Patriarchas esset; tandem etiam totum, ex eorum progenie populum, triduo ante præmonitum, constitutoq́; die. Hanc allocutionem Moyses ingeminans; Accessistis, (ait) ad radicem montis: qui ardebat vsque ad cælum: locutus est Dominus ad vos, de medio ignis: vocem verborum eius audiuistis. Et passim hæc, meritò in sacris repetuntur: eximia enim, & prorsus summa fuêre, ad conciliandam legi authoritatem: & quæ assensum ei, obsequiumq́; , exigerent, necessariò. Non enim populus Israel, (inquit Augustinus;)

Quod meritò exaggerat Moyses.

Magnum quippe, & ad authoritatem,

autori

autori legis Deo, & eius interpreti Moysi, sic credidit; quemadmodum suo Lycurgo Lacædæmonij: quòd ab Ioue, siue Apolline, leges quas condidit, se dixit accepisse. Cùm lex dabatur populo, quâ vnus coli iubebatur Deus; mirabilibus signis, prodigijs, & motibus apparebat, creaturam seruire debere Creatori: & timor incussus est Dei: terribilis super omnes Deos: & frenum exinde peccati. Hanc enim causam, sic promulgatæ legis, adfert Moyses: vt terror illius esset, (inquit,) in vobis, & non peccaretis.

Et ad incutiendũ terrorem.

Lex ista, & Religionem continet: & Politiam: de hac non est hìc sermo· Religio verò, de qua nunc res est, habet præcepta: partim ad vitam, & mores: partim ad ritus, ceremonias, cultumq́; Dei. Prima pars, Moralis dicitur: quæ aut vetat peccare: dum, non occides; inquit: non furtum facies: aliaque: sed inter illa, altum profectò, perfectumq́; illud: non concupisces: quo omne peccatum penitus arcetur: excluditurq́;: Aut iubet bene agere: imperatq́; virtutes: quarum officia ad duo capita redigit: nempe, ad Dei, & proximi dilectionem. In his enim duobus, vniuersa lex & Prophetæ. Hoc mandatum magnum in lege. Hoc compendium pietatis, charitatisq́; in quo tota sanctitas, & iustitia.

Lex hæc partim Moralis.

Quæ vetat peccare.

Et iubet bene agere.

Pars altera eiusce Religionis, ceremonialis erat.

Partim Ceremonialis, in ritibus.

Vbi

Vbi accuratè, cultus sacrorũ descriptus: vt ritus phasei: esus agni: & azymorũ: requies Sabbathi: neomeniæ: altare: victimæ: holocausta: expiationes: thymiamata: aliaq́; cõplura: quæ sigillatim, minutatimq́; recẽsẽtur.

Lex itaq́; Domini Sancta: sed tamen pro ingenio; populi constituta. Hinc enim est: quòd præmia illi fuere, vitæ præsentis: & bonorum temporalium: quorũ promisso, & largitione, ad obseruantiam inuitatus: nõ aliter; quàm pueris olim, dant crustula blandi Doctores: elemẽta velint vt discere prima. Deinde: cùm idem popul⁹ duræ admodũ esset ceruicis; pœnis repẽtinis, & suppliciorũ seruili terrore, sæpiùs cõpescẽd⁹ fuit. Vti enim, olim futura præmia, illos nõ illexisset; ita nec pœnæ deterruisset posthumæ. Omnino itaq; ingenio tantùm populi illius, accomodata lex fuit.

Sanẽta equidẽ sed ad ingenium Populi facta.

Præmia huius vitæ assignans.

Pœnis puniens repentinis.

Atq; vel hinc patet: cessaturã illã fuisse: & locũ daturã perfectiori: quæ omnes gẽtes concerneret: cõuerteret: & cõprehẽderet. Prout id Iacob Patriarcha, Dauid sæpiùs, tum Isaias, Ieremias, Daniel, Malachias, alijque locis notis prædixere: impletumq́; videmus.

Vnde patet cessaturam fuisse.

Prout prædictũ impletumq́;

Nec sine causa est, quod decem tantum præcepta ἀυτόχειρα voluerit Deus. Nempe vt maiorem autoritatem adderet illis, quæ totum genus humanum in perpetuum obligant, ideoque; immutabilia sunt.

Ipsemet scribere.

LEX GRATIÆ.

Tertium Religionis veræ tempus à Christo.

POst legem, itaque; naturæ, quæ ad Moysem; post legem scriptam, quæ ad Christum; tandem ab illo

illo: incipit consummatæ Religionis tempus: tertium; vltimumq́; quod est, Lex noua: Lex gratiæ.

Quæ licet figuram, (inquit Leo;) in veritatem; Prophetiam, in manifestationē; legem deniq; in Euangelium vertit; attamen non modo nihil, de Moralibus ac Decalogi præceptis dempsit: sed potiùs longè illa auxit: perfecitq́; vt vel ipso hoc Scripto, quo præcipua Christianæ sanctitatis explicantur, patet euidenter. Ceremonialia verò, quæ in figura olim erant, re ipsa compleuit: ita vt pro carnibus animalium, & sanguine hircorum, iam (ex prædictione Malachiæ) in gentibus, & in omni loco, sacrificetur, & offeratur nomini eius: Nempe, oblatio munda: nouum & incruentum Sacrificium: de quo infra dicendi erit locus.

Qui auxit moralia præcepta, ac perfecit.

Ceremonialiū verò figurā impleuit.

Præmium verò legis istius, æternum constitutum: & non in carne, sed spiritu beatitas. Cùm Christus, suis meritis, dedit nobis potestatem filios Dei fieri, his; qui non ex carne nati, credunt in nomine eius: & exinde, hæreditatem capiunt æternæ felicitatis: in qua summum, & naturam etiam supergressum hominis, bonum.

Præmia æternatō̄ stituit.

Quod attinet nouæ huius legis promulgationem; hæc non eo, quo vetus, modo facta. Non enim illo apparatu, Maiestate, & pompa: quia hic modus, ad ingenium humanum, sese quodammodo attemperantis Dei, vltra non placuit. Non etiam cum

Promulgatio huius legis, dispar à veteri.

Quia sine pompa, sine terrore.

cum terrore, & minis: quia videretur; non posse seruiri Deo, nisi ex metu, & coactè. Alia itaque placuit ratio: vt patet ex his, quæ de Incarnatione dicta sunt. Nempe; per mansuetam charitatem, & per infirma ac contemptibilia, victor, ac triumphator animorum, multo mirabilior esse voluit Deus: maioremq́; hinc vim, & efficaciam suam ostendere.

Per infirmā victor animorū Deus.

Vnde est, quòd doctrina eius, humilis visa, primâ fronte: & abiecta. Et prædicatio Euangelij, (inquit Hieronymus, ad parabolam grani sinapis;) minima omnibus disciplinis videtur: hominem Deum, Christum mortuum, & scandalum Crucis prædicans. Confer, (inquit) eiusmodi doctrinam, dogmatibus Philosophorum, splendori eloquentiæ, compositioni sermonum: certè primâ specie, minor videbitur, cæteris seminibus, sementis Euangelij. Attamen hæc talis; non in sublimitate sermonum, nec in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis; per homines sine literis, (vt vocantur in Actibus Apostolorum) per viles, & imperitos idiotas, κυρίας illas δόξας euertit: vanas esse ac inanes ostendit: natas de ingenio, & sapientiâ sæculi: quam Dominus, stultitiam vocans, stulta mundi in confusionem superbæ Philosophiæ elegit. Ita vt & illa; & literæ; & scientia quæ inflat; omnisq́; mentium fastus; tandem colla eius doctrinæ submiserit: quæ irrisa,

Prædicatio Euangelii prima fronte humilis.

Attamen vicit superbam Philosophiam.

Dominantia dogmata.

Et nunc sola regnat.

227 irrisa, ac illusa olim; nunc sola regnat: & animis imperitat nostris. Nempe; vicit, suis viribus, nixa veritas: & stupendo prorsus modo, peregit tranquilla potestas: quod violenta, vetus illa, non fecit.

Non scripto tradita.

Altera promulgationis legis nouæ diuersitas: quòd non scripto, nec per literam, facta sit. Nihil enim scripsit, nihil dictauit Christus. Nec doctrinæ suæ, quam mundo intulit, formulam autographam reliquit. Ita; vt Euangelium, seu bonum nuntium; non sit propriè, narratio illa dictorum,

Sed prædicatione.

gestorumq; Christi: quam quatuor, ab Ecclesia approbati, Historiæ istius, Sancti Scriptores, edidêre: sed potiùs hoc nomine vocari debet κήρυγμα ipsum: id est, legitima prædicatio: facta per Apostolos: id est Missos. Ideo prudenter certè, vt omnia, adnotauit Maldonatus: non vocari in scripturis

Euangelistæ propriè prædicatores.

Euangelistas, qui Euangelicam scripsêre Historiam: sed potiùs qui prædicarunt Euangelium. Quod

Ex loco Isaiæ.

testatur, locus ille notus satis, Isaiæ: cùm inquit: Quàm pulchri sunt super montes pedes Euangelisantis, & prædicantis pacem: annuntiantis bonum: prædicantis Salutem: dicentis; Sion: regnabit Deus

Et interpretatione Pauli.

tuus. Quæ non de scriptoribus, sed prædicatoribus Euangelij, & Apostolis dici; & verba clara

Apostoli oretenus missi, non scripto instructi.

testantur: & vel ipso Paulo interprete, manifestè constat.

Qui ipsi Apostoli, non ex scripto prælegendam, sed

228 sed ex auditu prædicandam, fidei formulam accepere. Ostenduntq; id: solennia illa; oretenus data, legationis velut instrumenta: quæ ab Euangelistis referuntur. Vt à Matthæo: qui post recensita Apostolorum nomina, datamq; illis tam amplam potestatem; Hos, (inquit) duodecem misit Iesus: præcepitq; eis: dicens; Euntes prædicate, dicentes. Et apud eundem; post Resurrectionem suam, repetijt Dominus: Euntes ergo, (inquit) docete omnes gentes. Marcus quoque: vocauit (inquit,) duodecem: & cæpit eos mittere binos: & exeuntes prædicabant. Lucas; conuocatis (ait) duodecem, dedit eis virtutem: & misit illos prædicare. Apud Ioannem; Illud: sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Et paulò post; ad declarandam potestatem; quorum remiseritis peccata, remittentur &c. Paulus quoque; Legatione (inquit) fungimur pro Christo, tanquam Deo per nos exhortante. Qui nos (ait alio loco) fecit ministros noui testamenti, non literâ, sed spiritu: Sed omnium optimè, Marcus: claudens Christi Historiam, describit sic modum prædicationis. Et Dominus (inquit) quidem Iesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cælum: & sedit à dextris Dei. Illi autem profecti, prædicauerunt vbique, Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Nullibi itaque, vt vides, mentio: scri-

Testimonio Matthæi.

Marci.

Lucæ.

Ioannis.

Pauli.

Modus prædicationis.

pto exaratæ legis: ſed cum promiſſo aſſiſtentiæ, datæ poteſtatis, & virtutis, miſſionis, & prædicationis, iuriſq; ligandi, & ſoluendi.

Nuſquam ſcripto legem exaratã, promulgans.

Cur autem Chriſtus non tradidit ſcripto doctrinam ſuam? Primùm, ea cauſa adferri poteſt: quòd ſemper elegerit, mundo, & expectationi humanæ, contraria. Itaque illiteratus potiùs haberi, quàm literis vti voluit. In parabolis tantùm, aperuit os ſuum: & quia cum ſimplicibus ſermocinatio eius; ideo, ſcriptis operoſis non eſt vſus. Deinde cùm profeſſus eſſet, ſe non veniſſe legem ſcriptam ſoluere: vt id re ipsâ oſtenderet, nullum ei ſcriptum oppoſuit. Sed præcipua, & vera cauſa, ea omnino eſt: quòd voluerit Eccleſiam ſuam, ſupra fundamentum Apoſtolorum ſtabilire: id eſt, tantùm ſupra poteſtatem à ſe datam: quam nunquam ceſſaturam, neque erraturam, & ſæpiùs, & magna aſſeueratione, promiſit: atque re ipsâ adimpleuit.

Noluit nẽpe Chriſtianos literis vti.

Nec ſcriptum legi ſcriptæ opponere.

Sed Eccleſiam ſupra fundamẽtum Apoſtolorum ſtruxit.

Lex ergo noua, nihil aliud eſt; niſi doctrinæ fidei, à Chriſto oretenus datæ, & ſcriptæ (vt Paulus ait) non atramento, ſed Spiritu Dei viui; non in tabulis Lapideis, ſed in tabulis cordis; talis inquam doctrinæ; eius ope, auxilio, aſſiſtentiâ, per legitimam Eccleſiaſticam poteſtatem, continuatio: & ſucceſſio. Quæ definitio conſtituit, vnam, Sanctam, Catholicam, Eccleſiam Chriſti.

Et in poteſtate Eccleſiaſtica, ſua aſſiſtẽtia continuatâ.

Scripturæ noui Teſtamenti, ad cõſolationẽ iam credẽtiũ.

Sed, inquies; quorſum ergo ſcripturæ noui teſtamenti?

ſtamenti? Reſpondeo: ad conſolationem fidelium, & iam credentium. Habet nempe Eccleſia, depoſitum hoc ingens: quod cuſtodit: quo gaudet: quo vtitur: non vt hinc, de ſancitâ credendi regulâ, dubitet; diſceptet; aliamuè (vt hæretici ſolent) inquirat: (Etenim eam; conformem ſcripturis, deciſam à Concilijs, defenſam Patrum ſententiâ, &, quod ſummum; acceptam à Chriſto, per Apoſtolos traditam, per eorum ſucceſſores continuatam, habuit: habet: habebitq; ſemper.) Sed, vt fidam narrationem præcipuorum, quæ Chriſtus fecit, aut dixit, habens; refricet, magna conſolatione, memoriam primæ prædicationis: & doctrinæ ſemel conſtitutæ.

Non vt inquirant nouam fidem.

Sed vt memoriã prædicationis refricent.

Hinc verò manifeſtum eſt, aut fallere, aut certè falli eos: qui ſcripta hæc ſacra, ita iactitant; & præferunt; vt regulam vnicam fidei conſtituant, non tam illa; quàm potiùs ſenſum ex illis, ſuâ interpretatione depromptum. Atqui, nec Euangelica narratio, nec Apoſtolorum geſta, aut Epiſtolæ, omnia habent, quæ per continuatam doctrinam tradita accepimus: nec modo, ac fide legis, ſunt exarata: vt dogmata nempe omnia fidei, præceptaq; rituum, ſigillatim dictent: recenſeant: ſanciantq; prout lex vetus, & ſcripta fecit. Et ſatis conſtat, prædicationem, & Eccleſiam, plures per annos, ſine vllo ſcripto extitiſſe: nullamq; eius in Actibus Apoſtolorum,

Ex earũ priuata interpretatione nõ eſt fidei Regula.

Non omnia continent.

Non modo ac ſine legis ſcriptæ.

Caruit illis aliquãdiu Eccleſia.

rum mentiõnem esse. Cùm tamen essent omnes perseuerantes, in eorum doctrinâ.

Instinctu Spiritus S. exaratæ.

Quod verò, Euangelistæ, Historiam Christi scripserunt; grauibus equidem causis; nempe instinctu Spiritus Sancti, & magno Ecclesiæ, ac posteritatis commodo, adducti sunt: sed non certè, vt conderent Scriptam legem: formulamq; fidei & canonem constituerant credendi. Quod aliâ formâ modoq; fieri oportuisset: & quod reseruatum videtur, donec dubitationibus, & quæstionibus varijs, (vt est ingenium humanum;) & post, hæresibus (quas futuras prædixit Dominus) ortis; necesse foret, dogmata verbis certis ponere: canonem ferre: & scripto sancire: Prout factum ab Apostolis, in quæstione illâ primâ, de circumcisione gentium.

Posteritatis cõmodo.

Sed non forma canonis.

Qui ortis quæstionibus & hæresibus demum constitutus.

Conclusio huius loci.

Scripturæ itaque Noui testamenti, non sunt priè lex; data, sancitaq; cuncta, complectentes. Nec, prout dixi; fine, modo, ac formâ præcepti, sunt exaratæ. Nec licet illis, nisi sensu Ecclesiæ, cuius depositum sunt, vti: Nec fas interpretari aliter, quam constituta semel fidei doctrina permittit. Ita, vt qui illas solas, pro vnica fidei regulâ iactant; profectò earũ specioso obtentu, licentiã, disceptandi quærant, potestatem verò, & obsequium tollant.

Non licere vti scripturis nisi Ecclesiæ sensu.

Cõtra heterodoxos præscriptiones.

Hisce verò ita deductis; etsi non fuit mihi animus hoc Scripto contra heterodoxos dicere: nec argu-

argumentum, quod mihi proposui, id requirat: (nam πρὸς τὲς οἰκείυς τὴς πίςεος scribo:) Attamen quoniam ordine deueni ad hunc locum; ὡς, εν παρεργω, non disputabo, sed præscribam pauca: quæ tamen probè pensitata, & ad opinionem tollendam, & ad agnitionem veri, sufficere possunt.

Ad domesticos fidei

Velut præter opus.

1. Esse veram Religionem.

Prima itaque præscriptio sit: Esse inter Christianos Religionem veram: Hoc nemo diffitebitur: nisi qui aut eius, quam præsefert incertus: aut nouæ alicuius autor: aut cuiuscunq; contemptor est.

2. Vnam tantùm esse.

Altera præscriptio: Religionem veram vnam tantùm esse. Nam verum; vnum. Dissensus ex vno, plura facit: & contradictoria: quæ in re vna, vera esse nequeunt.

3. Necessariã esse.

Tertia: Religionem veram, & vnam, necessariam esse. Nisi enim necessaria esset, quorsum vera? quorsum vna? quorsum vlla?

4. A cætu legitimo retineri.

Quarta: Religionem veram, vnam, necessariam, à cætu legitimo retineri: seu non vnius alteriusq; priuatâ & singulari opinione consistere: sed multorum consensu, & velut consociatione. Alioqui singularis, & cuiusque priuata Religio, multiplex esset: ideoque, neque vera, neque vna esset: imo nulla esset: quia cultus, rituque debitus; exerceri, nisi in cætu non potest: sine ritu autem, nulla Religio est.

5. Eũ potestate, & lege constare.

Quinta: Cætum hunc, potestate & lege contineri:

neri: Hoc enim tantùm vinculo coaleſcit omnis multitudo. Alioqui non eſſet, legitimus Cætus: ſed turba: non conſentiens, in poteſtatis, & legis obſequium.

6. Poteſtatem à miſſione eſſe.

Sexta: Poteſtatem manaſſe, à miſſione. Hanc à Chriſto Apoſtoli, ab illis Eccleſia accepit. Hæc eſt (vt euidenter oſtendi ac demonſtraui:) primarium, fidei, & doctrinæ Chriſtianæ fundamentum: cui ſuperædificata Eccleſia.

7. Miſſionis notã, ſucceſſionem.

Septima: Miſſionis veræ ac legitimæ notam; eſſe ſucceſſionem. Hæc aut nulla eſt: aut vna eſt: Nulla eſſe non poteſt; quia non interituram, promiſit Chriſtus. Vna igitur tantùm eſt. Eam autem alia Eccleſia, præter Catholicam, non modò docere non poteſt: ſed ne profiteri quidem audet.

8. Hinc regula fidei.

Octaua: Per hanc vnam, miſſione continuatam poteſtatem, lex declarata eſt: Regula, inquam, & formula fidei. Quæ conſtituta, non mutatur. Semel enim Eccleſia iubet: ſemper paret.

9. Quæ, vti & poteſtas, infallibilis.

Nona: Vti poteſtatem, quæ legem declarauit, ita & legem infallibilem eſſe: In vtroque enim, eſt Diuinum autoſepha: quod non fallit. Et tollitur omnis religio, ſi aliqua indubitata, non ſtatuitur.

10. Poteſtas eſt Hierarchica, gradus, & ordinẽ, habens.

Decima: Poteſtas hæc, eſt Hierarchica: gradus habens, & ordinem. Vbi autem gradus; deuenitur ad ſummum: vbi ordo; ad vnum. Et nimis liquidò conſtat: non popularem regendæ Eccleſiæ ſuæ

ſuæ formam, elegiſſe Chriſtum; ſed Principatum.

11. Ex his notis, definitio vera Eccleſiæ.

Vndecima: Ex prædictis, ſic deſcribitur Eccleſia: vt ſit; in verâ, vnâ, neceſſariâ Religione, congregatio fidelium, ſub poteſtate, ac lege conſtituta: Miſſionem ac ſucceſſionem habens: certam fidei Regulam retinens: Infallibilis, & ſub vno, ſummoque capite.

Hanc qui non acceptant manifeſtis ſe induunt vltro erroribus.

Poſitis autem his, quæ ſeſe ratione conſequuntur: Conuenio Eccleſias: (omnes equidem, præter vnam, falſas;) & exquiro: num acceptent, præſcriptiones haſce, admittantq́; Quæ non; ſua confeſſione arguentur, non habere Religionem veram: vnam: neceſſariam: poteſtate & lege deuinctam. Non item poteſtatem à Miſſione: nec miſſionis ſucceſſionem: Nec ab illâ, formulam fidei vnam infallibilem: nec in optimâ religionis formâ: quæ eſt Principatus. Sed potiùs ἀκεφαλην ἀναρχίαν: & nullam denique Eccleſiam. Iſtis, inquam, Erroribus, & abſurdis, ſe vltrò induerent: non admittendo hæc, quæ præſcripſi. Admittent igitur potiùs cuncta: & dicent: eorum profeſſioni quadrare: ac omnino conuenire. Itaque fidenter præſcribam cætera: & perſequar.

Sine capite licẽtiam.

Acceptabunt igitur potiùs

12. A tali Eccleſia deſciſcere, Hæreticum.

Duodecima ergo ſit præſcriptio: A tali, quam definiui, Eccleſiâ deſciſcere; eam erroris arguere; & condemnare; Hæreticum prorſus eſſe. Cauſa præſcriptionis in aperto: Diuinam enim authoritatem

 qualem

qualem hîc ponimus; quis licitè deſerat, arguatue erroris? Deinde; cùm ex antedictis pateat; Eccleſiam habere, ius Poteſtatis ſummæ; demonſtratum autem, libro ſecundo, ius eiuſmodi in eo ſitum, vt ei pareatur ſemper; & nunquam licitè reſiſtatur; Ideo, parendum ſemper erit Eccleſiæ: & tantò magis, quòd aliæ quidem poteſtates à Deo, hæc verò prorſus ipſiuſmet Dei: quam θεοκρατίαν rectè vocaueris.

Quia Diuina authoritas, & poteſtas, violatur.

Decima tertia: Deſciſcunt ab hac poteſtate, & hæretici ſunt; qui Eccleſiæ ſancita, & dogmata corrigunt: vel interpretatione ſcripturarum: vel ratiocinatione humanâ: vel prauo ſtudio curioſæ indagationis. Hoc enim non permittit, conſtituta ſemel fidei Regula: quæ iubet credere, non quærere.

13. Deſciſcunt, qui eam corrigere præſumunt.

Decima quarta: Multò magis, Hæretici ſunt; qui nouum cætum, ſeparatamq; faciunt Eccleſiam. Nam, ſi fuit ſemper, vt oſtenſum eſt; aliqua, & vna; dum inducitur altera, falſa ſit oportet. Eſt verò hæc nota vera, & proprius character Hæreſeos: facere Schiſma: & ſeceſſionem. Non tam enim erronea opinio hæreſim efficit; (nam hæc ab innocenti ignorantiâ oriri poteſt:) quàm pertinacia, authoritati reſiſtens.

14. Multò magis qui nouũ cætum faciunt.

Nam ſchiſma hæreſis character.

Decima quinta: Prima fides retinenda: quæ verò, prætextu correctionis poſterior inducitur; vitanda ſemper ac fugienda. Nam id Dominicum, (inquit

15. Prima fides retinenda.

(inquit Tertullianus) & verum; quod primò traditum: poſterius falſum. Quod vel illa parabola docet: quæ triticum ſeminatum, ait, à Patrefamilias: poſt verò ab inimico, Zizaniam. Additq; Tertullianus: memoranda profectò, notandaq; verba: Ea ſententia, (inquit) manebit aduerſus poſteriores quaſque hæreſes. Vbi non præſcriptio tantùm eius, ſed prudens, ſanè prædictio, & præmonitio eſt.

Nam poſterior zizania.

Decima ſexta: Suſpecta doctrina eſſe debet, quæ citò placet, & arridet mentibus humanis. Talis, non iubet credere, quod non capias: quæ ſupra aut præter captum ſunt, reijcit: Inquirere in regulam, permittit: licentiam fouet: obſequium tollit: multa ſuperflua eſſe, & non neceſſaria, aſſerit: & denique, laxat diſciplinam: patentemq; nimis viam aperit: cùm anguſta ſit, quæ ducit ad cælum. Aſſentitur verò his facilè animus: quippe; ſui iuris amans: adſtringi præceptis nolens: & vt plurimum praua arripiens ſponte: recta ſequens inuitus. Quia illa, fronte blandiuntur, & ſtatim alliciunt: hæc aſpectu aſpera, ideoque abſterrent: ſed, tractu ac mora: illa exitu tandem miſera: hæc fine beata.

16. Quæ doctrina citò placet ſuſpecta.

Quia multa indulget.

Quæ mens humana arripit.

Decima ſeptima: Hac ratione, ſed obtentu recti, hæreſis ſeſe inſinuare ſolet. Fruſtra tamen. Nam euentu tot ſæculorum compertum habemus, omnes iſtos correctores, re ipsâ ſemper fuiſſe ſeductores. Id oſtendunt tot, quæ recenſentur nomina ſectarum:

17. Experimento docemur, Nouatores ſemper fuiſſe impoſtores.

rum: quæ ideo non ex Deo erant, quia periêre.

18. Hæreſes nouo nomine ſemper, inſignitæ.

Decima Octaua: Quæcunque doctrina præfert autoris nomen, oſtendit hoc ipſo ſeceſſionem & Schiſma. Vetat Apoſtolus dicere: ego Pauli, ego Apollo, ego Cephæ: idque ideo, vt non ſint, inquit, Schiſmata: ſed ſint omnes in eodem ſenſu: & in eadem Sententia. Argumentum enim eſt diſſenſus, & innouatæ doctrinæ: hæc ab autore denominatio: quam ſemper ſectæ habuêre: nunquam Eccleſia Vera.

19. Falsò errores Eccleſiæ veræ adſcribi.

Decima Nona præſcriptio: manat ab eo, quod opponi ſolet. Nempe: ſi manifeſtus Eccleſiæ error ſit, (inquiunt:) quomodo aſſenſum merebitur, & exiget? Ad hoc, vt reſpondeam, præſcribo: Hypotheſim falſam eſſe. Nunquam enim regula fidei, quam ſanxit legitima veræ Eccleſiæ poteſtas, nunquam dico errauit: nec errare, ex promiſſione Chriſti, poteſt.

Perperam priuato iudicio corrigi.

Sed fac erraſſe. Tu ne es qui corrigas? quo iure, qua poteſtate? quo argumento? ſcilicet te expectabat veritas liberanda. Interim perperam prædicabatur: perperam credebatur: tot millia millium perperam operata: tot officia perperam functa: vt hunc locum more ſuo, fortiter premit, Tertullianus.

Quod noua miſſione Diuina fieri oporteret.

Certè ſi errare poſſet Eccleſia; oporteret Deum primam miſſionem, nouâ euertere: eamque ſignis, prout primam firmare: tum demum forſan, fas eſſet deſciſcere.

deſciſcere. Sed fortaſſe ne tum quidem: quando nec Angelo aliud annuncianti, credere iubemur. Hæc ſunt: quæ meritò præſcripſi: vera nempè religionis Chriſtianæ fundamenta: & ſigna.

Hæreticis hæc fundamenta religionis non quadrant.

Excutiant ſe verò heterodoxi: & attentè expendant: quâ ratione hæreſis nomen effugere queant: ſeu hæc, tam ipſis non conuenientia, ſimulatè admittant, nec ad Eccleſiam redeant: ſeu impudenter reijciant. Reijciant autem neceſſe eſt: quia tueri nequeunt: &, vt iactent; tamen verba rebus contraria ſunt: & quod dicunt, factis negant.

Quod ex regula fidei quam præſeferũt demonſtratur.

Quod vt breuiter demonſtrem; operæ pretium eſt: ponere inprimis Regulam credendi: quam illi præſeferunt: ea autem eſt. Solum & purum (inquiunt) verbum Dei: ſeu Authoritas ſacræ Scripturæ, ſanè intellectæ. Hoc eſt quod paſſim iactant: quod ſpeciosè oſtentant. Et verum quidem eſt, veram regulam fidei, neceſſariò, ſacræ Scripturæ, conuenire: nec poſſe, ab eâ diuerſam eſſe: attamen, ſi bene inſpicis; agnoſces profectò, Scripturam hîc obtentui eſſe: reuera autem, pro regula haberi cuiuſque interpretationem. Quam variam eſſe poſſe, diſſidium ſectarum oſtendit: Nunquam ſine authoritate ſopiendum.

Ea enim eſt priuata ſcripturæ interpretatio.

Per quam ruunt Religionis fundamẽta.

Hac tali regulâ fidei conſtituta, manifeſtum eſt: & ruere omnia fundamenta religionis, quæ recenſitis præſcriptionibus ſtabiliui: & ſectis minimè congru-

239 congruere. Primùm enim; veram apud ſe, nec poſſunt, nec audent religionem profiteri. Non poſſunt: quia inquirendam in Scripturis, & ſcrutandam docent: qui autem quærit, non tenet. Non audent: quia dum ſcire volunt, non credere; infallibilis certitudinis hoſtes ſunt: quam non ratio humana, ſed fides facit.

Nec veritas eius certò conſtare poteſt.

Deinde: ſi certitudinem veritatis non profitentur; profectò nec vnitatem habent: nec ſemel conſtitutam fidem: ſed opinionem ac perſuaſionem: prout interpretati fuerint Scripturam.

Nec vnitas.

Tertiò: neque neceſſitatem vnius Religionis agnoſcent: quia ex regula credendi, quam præſeferunt, ſequitur quemque poſſe credere prout Scripturam intelligit: Vnde multorum aſſertio: omnes in ſua religione poſſe ſaluari. Quod neceſſitatem veræ, & vnius, prorſus tollit.

Nec neceſſitas.

Quartò: nec legitimum cætum: quia (vt mox oſtendam;) nec poteſtate, nec lege, conſtitutum: id eſt, non ſocietatem, cum certo ordine regendi, & parendi: ſed licentioſâ conſpiratione ſeceſſionem.

Nec cætus legitimus.

Quod etiam; Quintam, & deinceps, nonam vſq; præſcriptionem, contra illos eſſe; euincit. Etenim omnes iſtæ, poteſtatem omnino exigunt, & legem. Poteſtatem verò illi, adeo non habent; vt Scripturâ contenti, oppugnent etiam ac defugiant. Neq; ſanè miror: cum hæc conſtet ſucceſſione, quæ apud illos

Nec Poteſtas.

illos nulla. Dicunt etiam Eccleſiam veram, mille amplius annis, aut non fuiſſe; aut, quod idem eſt, occultam. Quod vtrumque ſucceſſionem (tanto præſertim interuallo) vel ruptam, vel ignotam, atque ideo falſam, nullamq; facit. 240

Legem verò etiam habere nequeunt. Quia etiamſi ſanciant dogmata; tamen eatenus eis aſſentiuntur, quâ agnoſcunt Scripturæ congruere. Peto verò, poſſuntnè agnoſcere, contrarium? Si poſſunt; quorſum fidei formula? ſi non; quorſum inquiſitio? aut itaque deſinant inquirere, ſi aſſerunt ſe habere, ſemel conſtitutam credendi rationem: aut ſi inquirunt; fateantur ſe illam non habere.

Nec Lex.

Decimò: Hierarchicos ordines aſpernantur: & Monarchiæ profeſſi hoſtes ſunt.

Nec Hierarchia.

Vndecimò: Eccleſiæ definitionem quam poſui, potiùs (deſperatione cauſæ) diffitebuntur veram: quàm vt eam ſibi accommodent. Idque ideo: quia ne eſſe quidem Eccleſiam aliquam, firmiter volunt: aſſeruntq;. Etſi enim ſolennia quædam eius retineant, ac vſurpent; vt Cathechiſmum, inſtituta circa ritus, Feſtorum dierum indictionem, miniſtros certo gradu, ſynodos, excommunicationes, aliaq;; tamen cuncta hæc, neceſſitate potiùs, (aliter enim Religio conſtare non poſſet:) quàm approbatione: Nam vt omnia ſibi libera, & integra relinquant; ne illegitimi cætus, & nullo iure congregatæ Eccle-

Non denig; Eccleſia.

Quam tamen retinent.

Sed magis neceſſitate quàm approbatione.

siæ arguantur; ne illigari confessioni, dogmati adstringi, ac potestati subijci possint; nulli se aiunt credere, nisi sacræ Scripturæ. Quo ipso; nihil Ecclesiæ debitæ authoritatis adtribuunt: sed ei proprio dominantur iudicio: & tantùm vanam eius formam, ac velut laruam habent. Hinc est, quòd passim scripta vulgant: Nullum sacrum ordinem, nulla officij potestatisq; discrimina, atque adeo nullam Ecclesiam, velut Ciuitatem bene ordinatã, esse.

Dũ enim vitant obsequium.

Tollunt eius imperium.

Ista autem quæ vndecies præscripsi; dum non conueniunt sectis; dum eis nequeunt aptari; hoc ipso facilè, & manifestò eas conuincent, omnium eorum, quæ à duodecima præscriptione deinceps sequuntur.

Ideo conuincuntur schismatis.

Desciscentes enim sectæ,(vt quæ præscripsi compendi faciam,) ab Ecclesia, corrigere eam voluerunt: Nouum instituerunt cætum: separatamq; Ecclesiam: Primam fidem, habentes exinde damnationem; reliquerunt: latam aperuêre viam: Autores earum, non correctores, sed corruptores, meritò iam audiunt: sectis denique nomina; de suo nomine imposuerunt: Etsi enim hoc postremum negetur; & nemo se Luteranum, aut Caluinianum libenter dici velit; sed tamen profectò sunt: neq; aliter dignoscuntur. Quodsi Euangelicos, seu reformatæ Religionis sese nominent, hæc ipsa nomina nouitia, & veteri Ecclesiæ ignota, prorsus esse; nemo

Quod strictim ostẽditur.

Secessionẽ vel nomine testantur.

nemo nescit: quæ; præter Christianos, & Catholicos, non nouit.

Sed sat euagatus sum: & vltra finem forsan, modumq; propositi. Itaque pauca tantùm ad sectarios. Non puto omnes velle errare: si quos tamen ambitio, auaritia, æmulatio praua, studium præcellendi, obsequij detrectatio, arrogantia denique mentis, adeo transuersos egit, vt illis peccare lubeat; Videant quæso: quàm periculosæ plenum opus aleæ, leui causâ tractent: quanto in periculo versentur, quo damno, quo discrimine ludant. Attendant deinde ad internum testem inquietæ mentis. Nemo enim suam conscientiam decipit, qui fallit alienam. Clamat animus interior, & arguit, vel derelictæ, vel non inuentæ, vel (quod pessimum) spretæ veritatis. Quisquis ergo eiusmodi es, redi tecum in gratiam. Quid prodest, te pertinaciter esse, quod esse non prodest? Num pudet à veritate vinci? Nonne si illa victrix tui, tu triumphator erroris? Cur illo suffundaris, quo gaudebis caruisse? Certè deserta opinio praua, Confessio aberrationis, malè asserti dogmatis damnatio, Transfugium denique ad bonos, solido ac vero, immo necessario fructu, pensabit abundè, inane, quod hinc oriri possit, leuitatis improperium.

Adhortatio illos qui videtur velle errare.

Videant quanto sint in periculo.

Attẽdant cõscientiæ redarguenti.

Non erubescant, à veritate vinci.

Vos verò, qui ignoratione peccatis; nolite dogmatis pertinaciam, nimium studium sectæ, & denique

Qui ignoratione peccant.

nique odium aduerſæ partis induere. Non eſt enim vobis Religio, etiam poſt ſancitum dogma, inquirere: & ſcrutari: Permittit hoc, aut potius exigit, regula fidei: quam profitemini. Quærite ergo fide bonâ: nihil enim abſurdum magis; quàm aut teſtari dubitationem, nec tamen inquirere: aut tueri, ac defendere, quæ dixeras quærenda. Deinde; non vos ſecta, & ſocietas opinionis retineat: abſoluit enim vos hoc vinculo, datum cuique hac in re arbitrium: nullo adſtrictum obſequio. Deinde; nolite odio abripi: tum enim demum, ſpondeo, agnoſcetis: & ignorare vos, cùm odiſtis: & iniquè odiſſe cùm ignoratis. Nos certè non vobis iraſcimur. Pænam errantibus aſſignamus, veri agnitionem: victoriæ nobis pretium, ſalus Veſtra. Pro hac decertamus, pro hac pugnamus. Et cum Apoſtolo, teſtis eſt nobis Deus, quomodo omnes vos cupiamus, in viſceribus Domini noſtri IESV Chriſti.

Inquirãt verùm fide bona.

Non retineantur ſectæ ſtudio.

Ne oderint nos gratis.

Qui illis bene cupimus.

Denique voto locum hunc concludo: & te, Deus, inuoco: vt (quod tu ſolus potes) mentes opinione corruptas, veritati reſtituas: & aberrantes oues, in Eccleſiæ caulam reducas: vt ſit, prout promiſiſti, vnum ouile, & vnus PASTOR.

Voto ad Deum Locus clauditur.

CAPVT II.

Περὶ Θεοσέβειας: *Seu*

De Cultu DEI.

Notitiam Veram, & agnitionem Diuinitatis, neceſſariò veneratio & cultus conſequitur. Quis enim, cùm cognouerit ſummum illud, intra ſe infinitè perfectum, beatumque; in omnia ſummè potens; erga nos, mirè & ſupra modum, benefi-cum; quis, inquam, non colat? non adoret? Debemus id primùm, admiratione maieſtatis: Tenemur deinde officio gratitudinis: ſuademur ingenti præmio: iubemur denique, graui, & extremâ pœnâ.

Notitiam Dei cultus conſequitur.

Et ab illâ neceſſario manat.

Porro, ſicut Vera notitia Dei, non eſt niſi à Deo; ita & acceptus ei cultus eſſe non poteſt, niſi ab ipſomet expetitus: imperatusque. Ergo, ita eum colere oportet; quemadmodum ſeſe colendum præcepit. Quod præceptum, partim imperat, modum certum ſacrorum rituum, & cæremoniarum; partim imprimit mentibus noſtris, religioſum quendam metum: qui nos Diuinæ mancipet, ſeruituti; ſed voluntariæ: & paratæ: quippe ſimul erga Dominum, & Patrem.

Implẽdus prout ſe colꝛ Deus præcipit.

Modumq; imperat & religionem facit.

Sed vt dignè hoc impleamus officium; ſcire

245 oportet: oriri cultum ab honore. Honor autem,
Oritur ab honore qui definitur. est internum iudicium debitæ existimationis, testi-
monio & signo externo expressum. Hinc, inquam,
Vti & adoratio. manat cultus: & adoratio: Quæ, est submissio quæ-
dam animi, quippe erga excellentiorem. Vnde quô
maior æstimatio, eô maior submissio.

Vtrumq; soli Deo propriè debetur. Deus verò, cùm sit infinitæ dignitatis; ideo &
nunquam sibi parem honorem, à creatura obtine-
re potest: & sibi soli, eum, meritissimè vindicat.
Quia solus, propriam, à nullo acceptam dignita-
tem habet: cùm omnis alia sit ab ipso: & propter
ipsum: imo ipsius omnino.

Animo fit potissimũ. Patet verò etiam: quòd, adoratio Dei, animo
potissimum fiat: Dum ille se humiliat; & abijcit,
coram Deo: & summâ quâ potest æstimatione,
adorat eum in Spiritu, & Veritate. In hac, inquam,
actione mentis, præcipuè sita Veneratio: sed ta-
Tamen & corporis ministerio men, ad consortium huius officij, corpus etiam
accersitur. Cuius conformatio, ac Compositio, ex-
terno signo, & gestu, exprimit internum mentis
sensum: vt mox explicabo. Vtroque verò, id est,
Hinc latria procedit. animo & corpore, testamur soli Deo debitum il-
lum cultum: quem της λατρείας nomine vocare so-
lemus.

Cultus partim priuatus. Adorandus ergo & venerandus solus Deus. Id-
que triplici cultu. Primus, est proprius cuique ac
priuatus: qui vulgò deuotio dicitur. Alter, religiosus
seu

246 seu Mysticus: qui est in obseruatione instituti, &
Partim Mysticus. rituum sacrorum. Tertius, relatiuus: qui per ho-
Partim relatiuus. norem alterius, ad Deum transit; eique propriè
defertur. Itaque hinc manabunt, tres huiusce capi-
tis partes, sigillatim explicandæ.

Pars Capitis Prima.

De Cultu Dei priuato: seu Deuotione.

Definitur deuotio priuata. PRiuatum Dei cultum, deuotionem voco; non
latino, sed Ecclesiæ sensu. Est enim, quam hic
intelligo, Deuotio: puri & innocentis animi, in
Deum ascensus: & eleuatio: actione certâ, allocu-
tione, & cogitatione.

Actio eius fit gestu certo corporis. Actionem primùm pono, id est, vt dixi; certam
corporis compositionem: qua submissam ve-
nerationem testamur. Ea, partim est vsu rece-
pta: & introducta: partim imperata à potestate
Ecclesiæ. Prima, fit inclinatione ceruicis capitis-
Consuetudine priorum introducta. que: adgeniculatione: cernuâ corporis demissio-
ne: procidentia: manuum eleuatione: percussio-
ne pectoris: alijsque modis, quos consuetudo pio-
rum, & vsus, potissimùm ab exemplo Christi ac-
ceptos, retinet: exercetque. Hæc talia, etsi mente
Mouet animum. animantur, & ab illâ vim accipiunt; tamen &
ipsa valent: faciuntque ad animi motum. Et con-
stanter

ſtanter ac fixè exercita; & excitant eum ſæpe: & ne euagetur, quodammodo firmant.

Sed fiat oſtẽtatione procul.

Sed bina hìc cautio. Primùm: vt fiant, oſtentatione omni procul. Ideoque vix in publico: & ſpectantibus coram: aut certè parcè. Deinde, vt

Et ſine ãxia nimis cura.

non anxiâ & ſollicitâ curâ: & tanquam ſine illis eſſe non poſſet oratio. Sunt enim adiumenta potiùs ad cultum: quàm ipſa eius opera. Cùm, vt notum eſt vetus illud; Bonus animus, præcipuus, pulcherrimuſque Dei cultus ſit.

Eadem actio ex præcepto Eccleſiæ.

Illa verò, quæ ſanxit Eccleſiæ regula, vt actione certâ, ſeu miniſterio corporis, circa inſtitutos ritus impleantur; ad myſticum cultum pertinent: de quo infra.

Altera pars Deuotionis, oratio.

Allocutio Dei, ſeu oratio, ſequitur: priuati cultus, ſeu verbis, ſeu cogitatione fiat; pars (vt ex officijs eius, quæ mox recenſebo, patebit;) longè præſtantiſſima: Præſertim, ſi debitâ curâ, & attentione peragitur. Quod vt fiat; præmitti debet præ-

Cui præmittitur præparatio.

paratio. Hæc verò, relinquere iubet, & velut ſeponere ad tempus, curas omnes: ſolicitudines: negotia: & dicere illis; manete hîc, donec vadam

Quæ hoc vnũ agere

illuc, & orem. Hæc, inquam, iubet. Vnum porrò neceſſarium, accuratâ attentione, ac diligentiâ, agere: Memoriam defigere: & phantaſmatum copiam ſubmouere. Deinde, magnitudinem maie-

Deũ profundè venerari.

ſtatis, quam alloqueris, vt par eſt expendere: præſentemque intueri vilitatem tuam agnoſcere: & humiliari quantùm potes, in conſpectu Dei. Tertiò,

Et auxilium petere iubet.

petere auxilium: & bene orandi modum: vt dirigatur & aſſurgat oratio tua, velut incenſum, in odorem ſuauitatis: & ad gloriam eius.

Officia orationis.

Officia, quibus oratio fungitur; plura ſunt, &

Primum laudis.

varia. Primum eſt laudis: vt nempe benedicat & magnificet anima tua Dominum: & exultet Spiritus tuus: & omnia quæ intra te ſunt, in Deo ſalutari tuo. Hoc ei à nobis debitum: & hoc tan-

Eã Diuinitas ex ſe, plenã habet.

tùm poſſumus deferre. Cum verò, ne id quidem vt par eſt; ideo, opus erit, de alieno diuitem, & liberalem eſſe. Offer ergo ei eam; quâ, ſibi ipſe

Offerenda ab humanitate Chriſti.

ſufficit, gloriam. Gratulare: gaude: & exulta: quòd Diuinitas ſe dignam, à ſe capiat, habeatque laudem. Offer ei deinde, naturam humanam: à Chriſto in conſortium diuinitatis aſſumptam: ineffabili modo ſe coram ea humilitantem: eam ado-

A Virgine Maria.

rantem & laudantem. Cui laudi, iunge canticum Sanctiſſimæ Virginis: quo magnifactus eſt Deus vehementer. His, etſi nihil par addi poſsit; tamen tu

A beatis Spiritibus.

adde, millia illa millium Spirituum: ei miniſtrantium: & turbam quam dinumerare nemo poſsit, Sanctorum; procidentium coram Sedente in throno, adorantium eum, & dicentium; Salus, benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo Deo noſtro. Adiunge

A ſanctis Cœlitibus.

deinde militantis Ecclesiæ, officia: laudes: & sacrificia: & phialas illas aureas, plenas odoramentorum: quæ sunt orationes Sanctorum: Acceptos nempe suffitus Deo. Denique, exemplo Dauidis, inanima quoque ad hoc officium aduoca: supple elinguem eorum laudem: Et per te, benedicant omnia opera Domini Dominum. Multa sunt, quæ hac de re tradita, à Viris pijs, habere potes, & debes petere, in exemplum.

A militante Ecclesia.

A rebus creatis.

Alterum officium, oblatio sui. Ad agenda & sustinenda omnia.

Alterum orationis officium est: vera oblatio sui, ad agenda, & sustinenda omnia, quæ Deus iusserit: volueritque: consecrando ei memoriam, intellectum, voluntatem: cogitationes, verba, opera: corpus, & cuncta externa: & animam denique, velut in holocaustum immolando: Nihil ex hac oblatione sibi retinendo: nullum captando commodum, præter puram gloriam, placitumque eius. Desideria, & vota huius officij, plurima & ardentissima esse possunt: itidem à pijs scriptoribus, ad quos te remitto, vbertim tradita. Grata verò Deo sint, necesse est: quippe qui, vnicè complacet, in hominibus bonæ voluntatis.

Solo respectu Diuinæ gloriæ.

Tertium confessio propriæ vilitatis. Et malitiæ.

Tertium Officium: Confessio vilitatis suæ, & malitiæ: non modò se in suo nihilo collocando; sed etiam confitendo malum. Delictum, inquam, tuum cognitum illi fac: & iniustitiam tuam non abscondas. Confitere aduersùm te Domino: & ille remittet impietatem peccati tui. Fatere te nihil aliud esse, nisi molestam quodammodo curam Dei: & iacturam eius gratiæ: & veniam precare.

Quartū, gratiarū actio.

Quartum officium est: Gratiarum actio. Quæ enim, ô Deus, à te, & quanta accepimus! quæ promissa accepturos speramus! quis vnquam satis, dona, quæ supra recensui, naturæ, gratiæ, gloriæ, agnoscat, expendatue? Immensum ergo tibi tenemur: nec vnquam ex merito dependendum. Sed est aliqua gratitudo, postquam omnia feceris, ingenuè imparitatem fateri.

Pro donis naturæ, gratiæ, gloriæ.

Quintum petitio.

Quintum est: Petitio: Vtile, Vnicum, præsens, & certum miseriæ nostræ remedium: Firmatum, toties ingeminato, impetrationis promisso. Petite enim, inquit, pulsate, quærite, & quidquid petieritis fiet vobis. Securi ergo simus de euentu: certi donationis & gratiæ: modò, & bona, & bene, petamus. Cùm enim sit infinitè bonus, malum dare nec vult, nec potest. Carior est illi homo, quàm vt ei malefaciat, etiamsi petenti. Sed pauci sunt, qui sciant, quid petant: & pauci dignoscere possunt, vera bona: & verè mala: Quid enim ratione timemus, aut cupimus? Quid tam dextrè concipis, vt te, conatus non pœniteat: votique peracti? Itaque optimum est, eius expetere voluntatem: & dicere; Domine fac mecum, non secundùm mea peccata, quæ multa sunt; non secundùm vota, quæ stulta

Quæ vt sit rata & proficua.

Petenda voluntas Dei.

 sunt;

ſunt; non ſecundùm merita, quæ nulla ſunt: Sed ſecundùm tuam miſericordiam, & meam miſeriam.

Petendus ipſemet Deus.

Deinde, nec minus petere, nec aliud, niſi ipſum. Pudeat minuta, vilia, abiecta, à tanto Domino mendicare: cùm ille ſeipſum, id eſt omne bonum, offerat vltro: & elargiri promittat. Alia potiùs quám ſummum hoc, conſectari, non modò puſillanimitas, & ſtultitia eſt; ſed impietas: & vilipendium offerentis. Vaſtum ergo ſit, quod petamus: & dignum tanto datore: & quod, non priuatas tantùm neceſſitates, ſed generis humani, & præcipuè Eccleſiæ bonum, ad gloriam Dei complectatur.

Et in omnibus eius gloria.

Titulus petẽdi, & fiducia, quia poteſt, vult, ſcit, ac promiſit.

Titulus petendi, & fiducia impetrandi ſumitur: quia dum omnipotens eſt, omniſcius, ſummè bonus; & quia promiſit; propter gloriam nominis ſui, non poteſt, non facere. Operi manum ſuarum, dexteram porrigat, neceſſe eſt: nihil enim, odit eorum, quæ fecit. Itaque fidenter titulum allegare; & dicere poſſum: Tuus ſum ego: ſaluum me fac, propter nomen tuum.

Hæc officia fiunt primùm oratione vocali.

Hæc fere ſunt officia orationis: quibus partim ſermone, partim cogitatione, & mente fungimur. Vocalis, vt vocatur, oratio, ab Eccleſia variè adhibetur: & deſcripta eſt: tàm publica, quàm priuata. Vtraque potiſſimum deſumpta ex his, quæ

Ex Dauidis pſalmodia.

dixit, cecinitque Dauid, egregius pſaltes Iſrael: quo

quo elogio eum Scriptura ornauit. Additque ibidem ipſum dicentem: Spiritus Domini locutus eſt, per me: ſermo eius, per linguam meam. Itaque meritò, diuinam hanc eius pſalmodiam, aſciuit Eccleſia: eamque quotidie, publicè & priuatim, decantat, aut recitat: plenam quippè admirandi Spiritus, feruoris, & ardentis, inflammatique affectus.

Ex cõſtitutis pro tẽpore Eccleſiæ precibus.

Addit verò eadem, & alias Orationes, ſtatis temporibus, congruas & ſolennes: prout annum partita eſt, & Faſtos Chriſtianos condidit: authoritate, cui parent etiam, qui ab ea ſeceſsêre: & inſignitos nominibus, feſtorum & Sanctorum dies, retinent vel inuiti. Ibi verò illa loquitur in canticis, & hymnis ſpiritualibus: & officium (vt vocant) conſtituit, cuique tempori & feſto proprium: è Prophetarum, & ſacræ Scripturæ verbis: magna fidelium conſolatione, atque fructu. Eiuſmodi enim totius Eccleſiæ Orationes; communio Sanctorum, & vnanimis clamantium, toto Orbe Vox, valde commendat: efficaceſque promittit. Si namque duorum aut trium, in nomine ſuo conſenſum, Deus ſe magni facere profeſſus eſt, quantò magis totius Eccleſiæ conſonas, coniunctaſque, preces?

Per quas cõmunio Sanctorũ.

Oratio Dominica præcellit omnibus.

Sed inter hæc omnia, vocalis Orationis exempla, relucet, velut inter ignes, luna minores, Oratio Dominica: idque, & propter maieſtatem authoris: & ob miram ſuam vim, & energiam. Petentibus enim

253 enim à Christo Discipulis, vt eos doceret, orare: postquam βαττολογήσειν, & Ethnicos imitari, vetuit; Sic ergo, Vos, inquit, Orabitis: Et tum Orationis formulam subiunxit: profectò plenam rei magnæ: & purâ, candidâ, simplici enuntiatione, breui ac miro compendio, exactè complectentem, cuncta Orationis officia, quæ supra recensui. *Multa inantiet loqui.*

De qua paraphrastice pauca. Operæ pretium est, videre: quæ Viri sancti & eruditi, in eius sensa eximiè multa commentati sunt. Nos pauca dicemus, hac quæ sequitur paraphrasi.

Deus vocatur Pater ob fiduciam. Fiduciæ conciliandæ, quæ orationis basis est; Deum, iubet Christus, vocare Patrem: eumque communem omnium nostrûm: vt ortus & fraternitatis admoneret. In cælis autem eum esse: vt nos à terrenis eò eleuaret, vbi verè Pater & Patria. *Petitiones septẽ.* Subiungit deinde: Septem petitiones. Petendum enim totum est: quia nostrum nihil est. Tres primæ, ad Deum pertinent: & videntur, in eius commodum cedere: sed profectò in nos recidunt. Ille enim, bonorum nostrorum non eget: Et materiam tantùm meriti & præmij nostri quærit: cùm sibi deferri aliquid iubet. *Vt sãctificetur nomẽ eius.* Nostrâ ergo propriè interest; petere primùm, vt sanctificetur nomen eius. Non per nos tantùm: quantulum enim hoc esset! sed omni meliori, ipsi noto modo. *Vt adueniat regnũ eius.* Deinde petimus; vt adueniat regnum eius. Non quod illo carere, aut priuari, ipse possit; sed quia nos. Itaque propriè peti-

petimus, vt non habeamus Regem, nisi Deum: qui imperitet mentibus rebusque nostris. Tertiò; vt Regni istius suprema lex sit, & fiat, voluntas eius: nempe omnis iusti, æqui, boni, regula: tam in cœlo, quàm in terra. Hæc ad Deum, & vitam alteram. Præsentes verò necessitates sequuntur: quas breui voto complecti iubemur. Id est; panem nostrum tantùm petere: quotidianum, non extraordinarium: modicum; & qui hodie sufficiat nam de crastino, vetat esse sollicitos. Hoc compendio, circa externa, properè & sine magna cura functi; magis petimus, vt dimittat nobis debita nostra. Adeo enim grauia sũt, vt reddi non possint: nec exolui. Itaque, quod magnificentiam, & munificentiam eius decet; non solutionis moram, & patientiam, sed condonationem iubet petere. O benignum creditorem! lætemur: quamuis ære eius oppressi debitores. Nonmodò vsuras, sed nec sortem repetit. Pænam non vrget: Rogari se tantùm; Fateri, & debitum, & insufficientiam, iubet: & condonat. Sed iustâ tamen cum cautione. Nempe si & nos dimittamus, debitoribus nostris. Quid æquiùs! Abominatio & honor est, Seruus ille nequam: qui omnis debiti remissione obtentâ, vix digressus à Domino, suffocabat pauca sibi debentem, conseruum. Ita vt, meritò, contubernales contristati, eum deferrent nequitiæ: vt dominus remis-

254 *Vt fiat voluntas eius.* *Vt largiatur panẽ.* *Vt dimittat debita.* *Sed si & nos dimittimus.*

remissionem reuocaret. Non itaque dimittetur nobis, nisi dimittamus. Nam illicium est misericordiæ Diuinæ, misericordia in proximum. Quam, etsi promittere, & profiteri iubemur; tamen conscijs, proni in malum animi, petendum adhuc nobis est: Ne nos inducat in tentationem: seu, vt alibi dixit, orandum, ne intremus in tentationem. Memoriâ enim infirmitatis nostræ, non modò victoriæ non sumus securi: sed certamen etiam meritò detrectamus: sed quia tamen vita hominis tentatio est super terram; Ideò vltimò petimus, vt nos liberet à malo: nempe dæmone: (hic enim proprius Character eius est:) ne nos in tentatione superet: sed potiùs faciamus, ex illa prouentum. Ita peccata & præterita dimitti, petimus: & futura caueri, ac auerti.

Vt nos nō inducat in tentationem.

Vt nos liberet à malo.

Oratio hæc breuiariū Euangelij.

Hæc est breuis paraphrasis Diuinæ istius Orationis: quam, breuiarium Euangelij, Tertullianus vocauit: & quæ, accepta sit Deo, & efficax; necesse est: quia prout iussit; & de suo; (vt loquitur Cipria-nus) rogatur. Agnoscet facilè Pater, Filij sui verba: & quicquid petierimus in nomine eius, institutione & sermone eius, dabit nobis.

Meditatio est cũ ratiotinatione cõsideratio.

Post Orationem Vocalem, sequitur mentis & cogitationis: quam tertiam partem priuati cultus feci. Hæc non linguâ, sed animo Deum alloquitur. Id est considerat: & ipsum: & creationis, redemptionis, sanctificationis admiranda eius opera, mysteriorum arcana, inspicit: agnoscit dogmata fidei: & exinde, miro affectu, recensita officia Orationis exercet.

Id verò partim Meditatione: partim Contemplatione. Meditatio est: ex lectione sacra, & fidei dogmate, de Deo, & rebus Diuinis, intenta consideratio. Quæ fit, cùm in memoria formatur, rei meditandæ imago: Intellectu, de ea instituitur ratiocinatio: per voluntatem sequitur eius fruitio.

Contemplatio fit beneficio, Dei illabentis.

Contemplatio verò; est animi præparati ante, & iam apti, motus quidam, quo in Deum, velut naturâ, & pondere, fertur. Ibi memoria sine phantasmatum adminiculo illum admiratur: Intellectus sine ratiocinatione noscit: voluntas sine vllo illicio proprij Commodi, ita eo fruitur; vt non tam sibi illum, quàm se illi, largiatur: & impendat.

Illa Deũ quærit, hæc habet.

Meditatio itaque fit, quodammodo operâ, curâ, & industriâ nostrâ. Contemplatio, solo impulsu, & illapsu Dei. Illa Deum quærit: hæc habet. Illa agit: hæc patitur tantùm. Illa in actione mentis: hæc in quiete eius, otio, silentio, solitudine, immò morte. Quia seipsâ vacua, vacat Deo, & ab ipso impletur. Prodeunt verò hinc, in viris sanctis, sæpe extases, & raptus: siue extra corpus (ait Apostolus) seu in corpore, nescio: sed hæc nec sectanda, nec appetenda: immò quantum per nos potest, vitanda. Alioqui periculosa, & illusioni opportuna.

Ex hac extases, sed non appetendæ.

Præcepta tam meditationis, quàm contemplationis, habes apud Scriptores Aſceticos. Sed præcipuum eſt: habere animum ab omni labe purum: domitum in commotionibus: virtutum officijs exercitum. Talis facilè, & Meditationi incumbit: & Contemplationem recipit. Alioqui in maleuolam animam non intrabit Diuina hæc Sapientia.

Præcepta vtriuſque apud ſcriptores ſacros.

Pars Capitis Altera.

De Cultu Myſtico, quem Religio præcipit, exigitque.

CVltum explicaui priuatum: qui etſi eximius, tamen à myſtico longè, & præſtantiâ, & vtilitate ſuperatur. Præſtantiam ſumit, ab autore Deo: à cuius voluntate eſt: non ab electione noſtra. Et deinde, à gratia operi ſemper adhærente. Vtilitatem exinde; quia tutior, & ſecurior, ob meritum obſequij: & deceptionis effugium. Priuata enim deuotio, ex ſuauitate, dulcedine, & teneritudine quadam affectus, facilè in complacentiam, opinionem de ſe falſam, nimiamq; ſui fiduciam, labitur: facit hoc inſtabilitas animi humani: qui ſibi relictus, vix eſt ſecurus. Deinde, idem prouenit ex gaudio inconſulto Spiritus: quod facilè euaneſcit. Tertiò, ex aſtutiâ Demonis: qui ſubdolè, rebus etiam bonis, vanam gloriam fouet.

Cultus Myſticus potior.

Quia totus à Deo

Et quia annexam habet gratiam.

Denique ſecurior.

Nec illuſioni patet

Ab

Ab hoc periculo, abeſt longiùs, Cultus myſticus: Vbi animus illigatus præcepto, ſe ei ſubdit: Captiuat aſſenſum: etſi ratiocinationi ſuæ, & captui non conuenientem. Hoc verò, non permittet euagari: ſibi applaudere: & ſe frui. Sed tantùm operi iubet inſiſtere: hoc agere: & gratiam certò comitantem opperiri.

Per illum animus fungitur præcepto.

Voluit autem Deus, cultum hunc collocare ſæpe in rebus, & actionibus: quæ mens humana, nunquam exiſtimaſſet, fore ei grata: & quæ non paradoxa ſolùm videntur, ſed profectò paraloga. Quis enim (exempli cauſa) putaſſet, acceptum Deo cultum fore, ex mactatione, aut exuſtione animalium? Certè nulla hîc apparet idonea ratio, congruentis erga Deum adorationis. Atqui ille, hoc genus ſacrificij, olim elegerat: hoc præſtari ſibi mandauerat: & ſuauiter odoratus eſt. Par ratio in pleriſque ritibus, cæremonijs, Sacramentis tam veteris legis, quàm nouæ.

Deus eum præſcripſit, rationi humanæ cõtrarium.

Vt appareret ex ritu veteri & nouo.

Si autem fas eſt inquirere: cur ita Deus voluerit, feceritq;; Cauſas puto inueniemus iſtas: Primùm: quia meretur aſſenſum, & obſequium, etiam ſine reddita mandati ſui ratione. Fidem enim à nobis exigit, non cognitionem, aut ſcientiam. Tota demonſtratio veri, eſt, iuſſum eius: ſufficit ad certitudinem, authoritas dicentis. Et verbum eius, ſumma ratio eſt. Non ergo illum decuit, ad ſenſum

Cauſa, quia non ſeruit rationi noſtræ, ſed dominatur.

ſum captumq; noſtrum, ſe & omnia componere.

Altera cauſa eſt: vt curioſam & prauam illam cupiditatem ſciendi, quæ peccato originem dedit; & qua prurit ſemper mens noſtra; ſatagit; & variè effertur; confunderet: deprimeretq;. Nempe imperans, ac iubens credere, quæ ſtulta videntur: aſſenſum in illis requirens: nec noſcenda aperiens; aut ſuauitate condiens; niſi priùs credantur. Et ni credantur, pœnam aſſignans extremam. Hac inquam ratione, voluit Deus frangere ſuperbiam noſtri iudicij: vt poſſet flecti arrogans animus, ad obſequium fidei.

Quia cupiditatem ſciendi, obſequio fidei ſubdit.

Tertia cauſa eſt Religio: quæ non eſt ars, aut ſcientia, demonſtratione conſtans: ſed lex & præceptum: quod iubet, non diſputat. Imperium igitur eius, in animos noſtros, vt maneret integrum; exemptumq; eſſet, à ratiocinatione & diſquiſitione; non modo reddere rationem noluit Deus præceptorum ſuorum: ſed etiam conſultò multa, & ſupra, & præter captum noſtrum conſtituit. Cùm tamen ſint omnia mandata eius veritas. Ita vt, quod profanis mentibus videtur ſcandalum & ſtultitia; id fideles cognoſcant eſſe Dei virtutem, & Dei Sapientiam.

Quia religio non eſt ars, ſed præceptum.

Cuius mandata, veritas.

Ineſt enim, ineſt profectò, omnibus ratio: ſed non intelligenda; niſi prius credantur, & exerceantur. Tum demum, mentibus ſibi obſequentibus, manife-

Ineſt illis ratio, ſed occulta.

docibiles Dei. Myſteriorũ veneranda.

manifeſtat hæc arcana Deus: Θεοδίδακτος, facit: τὰ τῶν Μυστηρίων σεμνὰ aperit: guſtum illorum largitur: & ſuauitate commendat. Ita, vt admiratione mens attonita, veneratione proſtrata, amore accenſa, agnoſcat tandem; quomodo in paruis, & ſpecie vilibus, tam mira, tam magna, incluſit Deus: & quâ ratione, dum bonitati ſuæ indulget; ſeque homini quem dilexit, largitur; ſub velo vſitatæ rei, & ſpecie ſigni obuij, velut in ſanctiori quodam receſſu, maieſtas tanta delituit.

Quæ credentibus demum manifeſtatur.

Hæc meritò præfatus; diuido cultum myſticum, in Cæremonias, Ritus, Sacramenta. Cæremonias intelligo; ordinationem certam actionis, & miniſterij, in peragendis ſacris. Conſiſtit hæc; dum aut præcipitur, varius geſtus corporis: nempe genu flectendo, aſſurgendo, gradiendo, alijſque modis, quos vel myſtæ, vel aſſiſtens ſacris populus, exercere iubetur. Aut variâ adiunguntur opera; vt lucernas, & lampades accendere: thus adolere: vaſa, veſtes, ornatum varium, ad comptum altaris, & mundum templi, adhibere: Quæ talia, indifferentia quidem, per ſe ſunt: ſed pondus capiunt, ab authoritate poteſtatis Eccleſiaſticæ: cuius præſcripta, Spiritus Sancti, aſſiſtentiâ, & dictamine, animantur. Itaque decenter, grauiter, & ſplendidè exerceri debent. Mouetur enim talibus animus: ad deuotionem componitur: & miteſcit. Contra,

Cultus myſticus primùm in cæremoniis.

Hæ conſiſtunt in certo miniſterio.

Spiritus S. dictamine animantur.

Si ritè fiant, mouent animum.

 contem-

contemptus istorum, efferatos, superbos, & deniq; Dei contemptores facit. Seruabit ergo accuratè hæc Christianus: vt Deo grata: quia, per potestatem, ab eo institutam, iussa.

Altera pars Cultus Mystici: Ritus.

Ritus Sacri sequuntur: qui itidem ordinatione certâ actionis consistunt: sed hoc à Cæremonia nuda differunt, quòd adiunctam benedictionem habeant: atque exorcismum. Præmittitur enim, certa & constituta verborum formula, per quam, Exorcismi increpatione, dæmon & malum abigitur: & benedictione, mysticum quid, & sacrum inditur. Effectus verò consequitur, non quidem infallibilis, vt in Sacramentis: sed magnam tamen vim continens, gratiæ obtinendæ. Itaque altioris ista sunt gradus, & ordinis: & cum maiori religione, ac reuerentia exercenda: acceptandaq;. Eiusmodi est, aqua benedicta: eiusque aspersio: aliæque rebus impertitæ, ex instituto, benedictiones: quas Ecclesia depromit ex vbere penu, ac infinito thesauro meritorum Christi. Et deinde, ex potestate sibi in Apostolis data, mira operandi, in curatione omnium infirmitatum: & immundorum spirituum victoria: ac depressione. Itaque copiosè, per hæc talia, quod gratis accepit, gratis largitur, & concessas sibi ἐξουσίας καὶ δύναμεις exercet. Ad ritus itidem pertinent ea; quæ in administratione Sacramentorum, ordinauit potestas Ecclesiastica: dum in illis conficiendis & exercendis, modum certum actionis, & ministerij, vsu potiùs, quam scripto, ab Apostolis traditum, præcepto definiuit: ac præscripsit.

Adiunctũ habent exorcismũ & benedictionẽ.

Effectum habent nõ infallibilẽ

Sed vim tamen magnam.

Petuntur ex meritis Christi.

Et data potestate.

Potestates & virtutes.

Sed vis præcipua Cultus Mystici, immo tota est, in Sacramentis. Definitur verò Sacramentum; signum visibile, inuisibilis gratiæ: seu; Dei instituto in materia certa, & certa verborum formula consistens, gestum quoddam: seu, factum: quo ritè adimpleto, homo gratiam accipit: & consecratur.

In Sacramentis præcipuus cultus mysticus.

Eorũ definitio.

Est, inquam, signaculum sacrati Deo hominis: mancipatio & stigma Diuinæ seruitutis: tessera eius militiæ: Signum Dei Viuentis: Fædus Pacis, & reconciliationis: Peccati ablutio: & abolitio: Armatura fidei: scutum aduersus ignita tela inimici: vestis ad Agni nuptias: Amictus & ornamentum gratiæ: Antidotum incorruptionis: Arrhabo immortalitatis: Pignus præmij: Ius hæreditatis æternæ: Denique, bonitatis Diuinæ ingens flumen: & gratiarum, immensum pelagus. Hæc, inquam, omnia mysticis istis actionibus insunt: & ex opere (vt loquuntur) operato proueniunt.

Et varia descriptio.

Septem autem sunt Sacramenta. Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Poenitentia, Ordo, Matrimonium, Extrema Vnctio. Quæ vbertim & fusè, à multis explicata, nobis libasse sufficiet. Baptismus, est regeneratio Spiritualis, per quam homo mortuus peccato, viuit Deo. Impletur, per aquæ puræ

Numerus Septenarius.

Baptismus definitur.

puræ affusionem largiorem: quæ est materia huius Sacramenti: & per verba solennia illa; Ego te Baptizo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti: quæ animo conferendi prolata, formam ei imponunt. Est primum medium salutis: & ad eam obtinendam necessarium prorsus: Characterem habet indelebilem: ideoq; semel tantùm vsurpatur: fidem illo profitemur: & satanæ renunciamus.

Cõfirmatio item.

Confirmatio, est Sacramentum, quo Spiritualis gratia in Baptismo accepta, stabilitur, & augetur, per Episcopum; Chrismatis vnctione, & certa verborum formula. Materia ergo Sacramenti; est Oleũ cum balsamo, ritè consecratum. Forma in verbis: quæ hic proferri ex instituto solent. Non potest repeti: non est necessitate medij, ad salutem necessarium. Potestq; non exerceri: modò non accedat contemptus, aut negligens incuria.

Loti à peccato & vncti gratia.

Hoc vtroq; Sacramento, initiamur Deo. Nempe; Loti à peccato, vncti gratiâ, amissam in culpa originis, redintegramus innocentiam. Sed non ideo tamen à lapsu securi: Itaque alijs maioribusq; firmandi præsidijs: nempe Eucharistiâ; ne tam facilè peccemus: Pœnitentiâ; vt à lapsu surgamus.

Tamen egemus Eucharistiâ.

Eucharistiâ, est SACRAMENTVM Corporis & Sanguinis Christi: sub speciebus Panis & Vini: cuius sumptione, in anima spiritualiter nutrimur, & concorporei Christo efficimur. Vnde vocatur

vocatur communio: per quam in ipso manemus, & ipse in nobis: Multi vnum sumus corpus, in Christo: & membra vnius capitis: Firmati hac spirituali alimonia, contra concupiscentiæ fomitem, & dæmonis fraudem.

Materia eius Panis & vini.

Materia huius Sacramenti, ex institutione & vsu tradito receptoq;, est Panis: isque azymus: & purum putum Vinum, cum modica aquæ admistione. Forma in verbis hisce: Hoc est Corpus meum: Hic est Calix Sanguinis &c. Virtute horum verborum, à potestate ad id ordinata, fit vera & substantiua conuersio, Panis & Vini, in Carnem & Sanguinem Christi. Hæc mirabilia, inquam; fecit, misericors, & miserator Dominus, vt daret escam timentibus se.

Forma in consecratione.

Fruſtrà hic caligat mens humana.

Caligat verò ad tantum miraculum, mens humana: in assensu titubat: & cum Iudæis quærit, quomodo hic potest nobis carnem suam dare, ad manducandum? Sed profectò, fateatur necesse est: non esse impossibile apud Deum omne verbum: eùm omnipotentiæ suæ, supremum quod esse potuit, argumentum dederit: nempe nos, & omnia, ex nihilo producendo. Certè enim, maius est nouas condere, quam immutare naturas. Deinde, Ambrosius ait: fruſtra quærendum esse, ordinem naturæ in Christi Corpore: cùm eum mutarit, in Natiuitate. Et qui conuertit, inquit, aquam in vi-

Omnipotenti cuncta possibilia.

 num,

num, cur non Vinum in Sanguinem? Quid magni eſt, Deum mira facere, cùm illa genij patrent: immo cùm humana æmuletur induſtria? Quis enim non admiretur, ex lino chartâ, ex ligno vitrum? Si talia creaturæ, & homo artifex poteſt, quantum creator poſſe putandus eſt? Credamus igitur hæc in Euchariſtia: mira quamuis: quia, ipſe dixit; & facta ſunt.

Etiã homines arte mira efficiunt.

Firmati autem hac conſtanti fide, tantum Sacramentum veneremur cernui: & ita nos præparemus ad Sumptionem, & vſum eius; prout tanti myſterij dignitas requirit. Qui enim indignè accedit, & manducat, reus erit Corporis, & Sanguinis Domini. Et iudicium, atque vnâ poenam, ſibi manducabit & bibet, non diiudicans verè, nec, vt oportuit, agnoſcens Corpus Domini. Examinet ergo ſeipſum homo: & ſæpiùs diiudicet: & tum, cum timore Sancto, pariterq; & amore, in vera humiliatione cordis, frequenter accedat, ad hoc Sacrum Conuiuium: in quo Chriſtus ſumitur: recolitur memoria Paſſionis eius: mens impletur gratia: & futuræ Gloriæ, nobis pignus datur.

Debetur huic Sacramento veneratio.

Et in sũptione diligens examen.

Eſt enim τελειον, & Sanctum hoc, quædam Incarnationis continuatio: & nobiſcum communicatio: vt enim per illam Deus, vni, & indiuiduæ humanæ naturæ, ſe hypoſtaticè vniuit; ita per hoc Sacramentum, aſſumptam humanitatem, cum annexa

Perfectũ.

Eſt hîc velut repetita Incarnatio.

nexa ſemper Diuinitate, participat cum omnibus, ritè & dignè Corpus eius ſumentibus. Naſcitur itaque, & ſumptione iſta formatur, in nobis Chriſtus: Non naturâ quidem; ſed tamen ſubſtantiuo habitu: & energica virtute: quæ nos in illum conuertit: & quantum poſſibile eſt tranſmutat. Vnde admirandum hoc, arcanum, & abſconditum manna, quanta adoratione, & quo affectu ſit proſequendum, facilis æſtimatio eſt.

Naſcitur enim in nobis Chriſtus.

Adhæret verò huic myſterio, Miſſa: ſeu functio illa: quam Eccleſia peragit incruenti Sacrificij: vbi ſacerdotum miniſterio offertur, idem Chriſtus: qui ſemetipſum in Cruce obtulit Deo: hoſtiam Sanctam, & beneplacentem: & imperauit: vt hoc faceremus, in ſui commemorationem. Huius Sacrificij, omnia veteris legis Sacrificia, fuere, vmbra: imago: & figura. Hoc eſt verè propitiatorium pro peccatis viuorum & mortuorum. Hoc eſt velut pactum quoddam: vt nempe ritè peracto hoc opere, talis ſequatur effectus. Id pepigit Filius cum Patre: & ſanxit (in quo nos acquiſiuit) ſanguine ſuo. Itaque vtamur dignè, tanto munere, ac dono. Offeramus, cum hac oblatione, ex merito, ac debito acceptabili, Spiritum & cor contritum: veniam peccatorum, augmentum gratiæ, & præmium gloriæ petamus: ſecuri impetrationis.

Huc pertinet Miſſæ Sacrificium.

Pro viuis & defunctis.

Ex debito acceptabili.

Quartum Sacramentum, vocatur Pœnitentia.

Pœnitentia definitur.

Quæ genericè definitur: animi motus, dolentis, ſe quidpiam perperam commiſiſſe, vel omiſiſſe. Tum, inquam, ſic doleo; dum me pœnitet: & facto torqueor ipſe meo. Sed vt pœnitentia, nomen Sacramenti obtineat, impleatq́; requiritur imprimis: vt ſit dolor, ex abominatione, & deteſtatione peccati: quatenus eſt iniuria, & offenſa Dei. Talis dolor, vocatur, verbo in Eccleſia recepto, Contritio: primamq́; Pœnitentiæ partem obtinet.

Prima eius pars contritio.

Altera eſt Confeſſio. ſeu, ſui coram delegato iudice accuſatio. Iudex hic Sacerdos eſt, ob acceptam Ordinis poteſtatem: de qua mox dicam. Etſi enim apud Prophetam dixerat Deus; Ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates tuas, propter me. Tamen velut deceſſit, de hoc, ſibi ſoli proprio iure: & primùm Chriſto, vt Filio hominis, dedit poteſtatem dimittendi peccata: Deinde, eandem ille, in Apoſtolos, eorumq́; ſucceſſores tranſtulit: dum inſufflauit; & dixit; Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiſeritis peccata, remittentur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. O Magnum verè infirmitatis noſtræ ſolatium! Cùm iudicem habemus, ex hominibus aſſumptum: qui compati poſſit miſeriæ noſtræ: cùm & ipſe eadem circumdatus ſit: Qui iubetur condonare; non tantùm ſepties, ſed ſeptuagies ſepties: immo quoties opus fuerit; & quoties rogabitur.

Altera Confeſſio.

In qua poteſtas peccata remittendi.

Magno noſtro ſolatio.

Sed,

Sed, vt condonet; opus eſt: vt priùs cognoſcat. Id verò fieri nequit, niſi habeat, accuſatum, conuictum, ſeu potiùs, confitentem reum. Itaque ſacra exomologeſis accedat neceſſe eſt: in qua exercetur dolor peccati: obedientia: reſipiſcentiæ promiſſum: & humilitas: virtutes conciliandæ clementiæ. Recenſet, inquam, poenitens delicta omnia: ſe candidè aperit: ſecreta ſua dicit: ideoque fidem ſecreti meretur: quod ſigillum confeſſionis vocamus. Nam reuelare nefas. Primùm: quia id debetur ingenuæ ſui ipſius, accuſationi: deinde: vt ſcandalum vitetur: poſtremò: ne ab hoc facili, & clementi deterreamur foro. Iure merito ergo, cautum & vetitũ eſt acriter, ne Confeſſio reueletur.

Sed recẽſenda priùs delicta.

Sub ſigillo ſecreti.

Pars tertia Pœnitentiæ ſequitur, Satisfactio. Hæc nunquam ex condigno reddi Deo poteſt. Quid enim infinito par? quid ſummo æquale? Itaque modica illa, quæ à Confeſſario iniungitur poena, argumentum potius Diuinæ clementiæ eſt: quàm ſatisfactio. Adimplenda tamen accuratè: cùm gratiarum actione, obtentæ veniæ, & impetratæ gratiæ.

Tertia pars pœnitentiæ Satisfactio.

Hæc ſunt partes, ac officia, iſtius Sacramenti: quæ Materiam eius faciunt: Formam autem imprimit abſolutio: ſolennibus illis verbis: Ego te abſoluo &c. Eſt medium ſalutis: ex ſuppoſitione actualis (vt loquuntur) peccati, cuius vix quiſquam expers eſt; neceſſarium. Per hoc detrimenta

Forma Sacramẽti in abſolutione.

paramus: & lucra noua gratiæ acquirimus: A lapſu validiores ſurgimus: verecundiam peccandi, & pacem animi conſequimur.

Quintũ Sacramẽtum Ordo.

Quintum Sacramentum eſt, Ordo: ſeu Presbyterorum Ordinatio: ſine qua, vel eſſe, vel ritè diſpenſari, nequeunt Sacramenta. Eſt enim Ordo, gradus diuinitus conceſſæ poteſtatis, ad ſacras & myſticas functiones, validè & ritè peragendas. Quæ poteſtas, per χειροτονίαν ſeu impoſitionem manuum, & Spiritus Sancti ad id munus acceptionem, conſecratur: & à Chriſto, & Apoſtolis, ſucceſſione continuatur: vocatur hic ſtatus κλήρος: id eſt, ſors, hæreditas, ſucceſſio Domini. Per hunc; ius Dominationis, & ſupernaturalis poteſtatis, in mentes noſtras exercet: cui non opus hìc immorari: quia nec omnibus iiunctus: imperatuſq;: & eo initiatis, copiosè ab alijs, ex ſenſu Eccleſiæ, deſcriptus eſt.

Definitur.

In hoc ſupernaturalis poteſtas.

Sextum Sacramẽtum Matrimoniũ.

Itaque nec matrimonio inſiſtam: quod ſextum Sacramentum eſt: ſed liberæ itidem voluntatis: cùm verò initur; Magnum, in Chriſto & in Eccleſia. Vndè præcepit Apoſtolus: vt viri diligant vxores, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam: quam ex latere ſuo ædificauit, nouus Adam: ſicut vetus, Euam. Per hoc Sacramentum, naturalis copula, ſponſione priùs firmatur: & tum ſacratur benedictione: vt non corporum tantùm coniunctio ſit, ſed etiam animorum. Qua de re ſupra meminimus:

Naturalis copula Sacratur benedictione.

mus: & vbertim ab alijs tradita, facilè petere potes.

Vltimum Sacramẽtorum, & vitæ, Extrema Vnctio.

Epilogus eſt Sacramentorum, & ſæpè vitæ; Extrema Vnctio: quæ fit periclitantibus ægrotis, ad ſalutem mentis, & corporis. Cuius luculenta eſt mentio in Epiſtola Iacobi: qua rem vſu receptam traditamq; imperat. Materia huius Sacramenti eſt, Olei vnctio. Forma in verbis, quæ in libro Rituali.

Licet Eccleſiæ quædam in ritu Sacramentorũ commutare.

Porro cùm demonſtratum ſupra ſit; legitimam & veram poteſtatem Eccleſiæ, ſancitaq; eius, velut manuductione Spiritus Sancti dirigi; Ideo conſequitur: ius & fas illi, quædam; circa vſum Sacramentorum, ſtatuere: ac ordinare: præcepta eius rei ponere: quædam in Cæremonijs addere: vel detrahere: & pro moribus, temporibuſq;, in melius commutare. Citra tamen eſſentialium immutationem. Ita vt fruſtra ſint Sectarij; dum multa dicunt, præter vſum moremque veterem inuecta eſſe: Ideoque Eccleſiam arguunt nouitatis.

Cultus hic etſi eximius.

Abſolui de cultu myſtico: quo religio potiſſimùm conſtat: qui apprimè Deo gratus ſit oportet: quia totus ab eo: quia plenus rei arcanæ: & ſacræ: quia infinitis gratijs affluens: & immenſa præmia promittens: ſed qui, pro pudor! rarò dignè impletur: nec niſi á paucis animabus puris, Sanctiſq;, & vt ita dicam, à Deo inſeſſis.

Rarò dignè impletur.

Magis dæmoni creditur.

Humanam malitiam! aſſentitur facilè dæmoni, falsò magna promittenti: Pactum cum eo init: ſperat:

ſperat quod paciſcitur: præſtat ei imperatum obſequium: aloga multa eius iuſsu facit: vt magiam, præſtigias, & maleficia exerceat: Asſerenti autem, ac affirmanti Deo, non credit: Ludibrio habet iuſsa ſancitaque eius: Non fidit promiſſis: Pauca, quæ. in ſui cultum, & noſtrum commodum certa nec difficili functione, facere, & geſtum aliquod, modo ac ordine præſcripto, implere, præcepit; fructum exinde ingentem promittens; ægre, & dubitans, exequitur.

Absurda.

Quàm Deo.

Hoc nempe eſt: quod Philoſophus erubuit: quod profanus quiſque contempſit: ac deriſit: quod Hæreſis, vanæ ſuperſtitionis crimine damnauit: Cæremonias, inquam, & Ritus aſpernata: & Sacramentorum numerum primùm tollens: mox naturam ipſam, & vim totam. Nam quamuis victa euidenti Scripturâ, & veteris Eccleſiæ vſu, quædam vſurpat, tamen eorum virtutem non agnoſcit: & ſimiæ inſtar, geſtu potiùs, quàm re, & fide, exprimit.

Aſpernãtur hæc profani.

Cum his verò omnibus, quos, vel ἀπιστία, vel κακοπιστία, occupauit; Quid contendam? quî reprobis, talia approbem. Olim in leiturgia veteri acclamatum; Foris canes: Et ego certè odi profanum vulgus, & arceo. Abſiſtant: & abſcedant infideles ab his ſacris. Et, (vt Tertullianus dixit:) auolent quantum volent, paleæ leuis fidei: tanto purior maſſa frumenti, in horrea Domini reponetur.

Infidelitas.

Praua fides.

Ideoq; ab his ſacris abiguntur.

Adeſte

Adeſte verò vos, mentes dicatæ Deo; quibus datum eſt noſſe myſteria eius: vobis iſta apponuntur. Sanctis nempe ſancta. Haurite ergo de fontibus Saluatoris: vt ſit vobis fons ſaliens, in vitam æternam. Venite: comedite Panem: & bibite Vinum: quod Æterna Sapientia, id eſt Chriſtus, miſcuit vobis: & ſaturabimini, ab vbertate domus & Eccleſiæ eius: & inuenietis requiem animabus veſtris.

Aduocantur verò Sancti.

Pars Capitis Tertia.

De Cultu Dei Schetico: ſeu Relatiuo. Qui creaturis tribuitur: ſed propter Deum: ad eumque totus redit.

DIxi paucis: quæ ad Duplicem Dei cultum. Tertia pars eius reſtat: quæ σχετικὴ λατρεία vocatur. Id eſt; veneratio, & cultus relatiuus. Talis eſt erga illos; & illa; quæ Deo creduntur eſſe cara: & ad eum referuntur.

Cultus relatiuus erga Deo cura.

Etſi enim, vt dixi, ſoli Deo debita, κατ' ἐξοχὴν veneratio; tamen κατ' ἀναλογίαν etiam tribuitur creaturis: quatenus nempe impertitam à Deo habent, eius dignitatem. Ille colitur propriè, per ſe, & naturâ: homines participatione, & dono: Honorati enim ſunt amici Dei, ideo meritò honorabuntur, quos Deus honorat. Et dum, hæc eſt gloria omni-

Secundum excellentiã.

Secundũ proportionem.

Deus ſolus debitè colitur.

Creaturæ participatione, & dono.

283 bus Sanctis eius; ipsius est. Cultus namque illis exhibitus, propriè censetur cultus Dei: quia ab illo causam, & originem sumit: propter eum est: & ad eum redit.

Triplex hic Cultus. Hic, tripliciter, ab Ecclesia Catholica, firmo & constanti vsu, (quidquid blatiant hæreses;) exercetur: & triplex est. Nempe erga Sanctos: erga Reliquias: & erga Imagines. Singulos exactè edisseram: atque hoc ipso, & á calumnia, ac contemptu vindicabo: & vt dignè impleantur, accendam.

Primus erga viuentem naturam. Ordior à cultu Sanctorum: id est; partim Angelorum, qui desertoribus eiectis, in officio persti- Inter
tere: Partim hominum: quos vitâ functos, ἀποθέωσις Diuos re-
habet. Vtrosque (vti sæpè, & ipsum Deum) able- latio.
Angelorũ & hominum defunctorũ. gant à nobis, & remouent, illi: qui vitæ præsenti immersi; putant eos, qui supra nos, nihil ad nos: & affectu extorres à vera patria, obliuiscuntur olim contubernalium: & nunc quoque conciuium.

Cum vtrisq; nobis coniũctio. Atqui non est putandum; cum istis terræ filijs, (vt sic vocem, qui terrena tantùm sapiunt;) non Omnia
est, inquam, putandum; nos longo nimis interual- vnum.
lo, dissitos, à Cælestibus & Diuinis esse. παντὰ τὸ ἑν,
Nam omnia vnũ dixit quidam è Philosophis. Nescio equidem quo ille sensu: sed profectò tali, verum est: vt omnia in quendam circulum, & compendium vnitatis, redigamus: & coarctemus: Cælestia, inquam, & Terrestria: præsertim, cùm Christus, Alpha, & Omega,

ga, imis summa coniunxerit: feceritque vtraque 284
vnum. Itaque, sicut nefas cum impijs dicere, Deum *Christo nos coniungente.*
longè abesse; nec considerare nostra; Ita & Sanctos
eius relegare. Vti enim Dominus propè, immo
intra nos est; ita & Sancti eius cum illo: quia in illo.

Vniuersũ vna Ciuitas. Totum hoc vniuersum, vna Ciuitas est. Eius
summus Princeps Deus: Angeli verò & Homines,
seu vitâ hac functi, seu hìc superstites; sumus con-
ciues: statu, gradu, & habitatione, dispares & dis-
iuncti: sed tamen, vno ambitu, communis patriæ
Ergo omnes viuentes Conciues. comprehensi. Ergo consotiatio nobis, & commer-
tium cum illis. Etsi enim corpore grauati; sensibus,
non communicamus; tamen animis in Deo con-
iungimur. Vident nostra: quia vident & intuen-
tur Deum: in quo omnia nostra. Nec commea-
re, nec magna spatia emetiri opus; vt nobis adsint:
& succurrant. Intuitus, quo fruuntur, Diuinitatis,
vbique præsentis, ad hæc cuncta sufficit.

Angelos esse ex reuelatione scimus; De Angelis primùm dicam, Quorum ψυχικὴν, νοερὰν,
καὶ πνευματικὴν ὐσίαν, id est; animatam, intelligentem, &
Spiritualem substantiam; Deum, mediam inter se,
humanamq; naturam, creasse; non modò vllus
Et è consensu humani generis. Christianorum; ex reuelationis certitudine, dubita-
re potest: sed etiam omnes ferè ethnici, & præci-
puè sapientiam professi, constanter asseruere. Adeoq;
hæc, firma, & communis est notio: vt simul cum
agnitione diuinitatis, innata impressaq; mentibus

humanis esse videatur. Neque id mirum: nam vt animorum nostrorum arbiter Deus, illos liberè, & cum potestate, adit, ac ingreditur; Ita ei proximi spiritus, subtili sua natura, facilè quoque sese nobis insinuant: ac innotescunt.

Nam ei innotuere.

Produxit verò eos Deus; primùm bonitatis suæ testandæ, causa: & purissimas Sanctissimasq; hasce substantias, compotes summæ felicitatis fecit, ideo: quia bonus: & bene illis voluit. Deinde produxit: vt eorum ministerio, & famulatu, vteretur. Non quòd egeret: qui sine vllius ope, vi sua mouet, regit, & continet vniuersa: sed vt magnificentiam ostenderet: tot myriadas sibi ministrantium, & tantæ dignitatis, procreando.

Produxit eos Deus testandæ Bonitatis.

Et magnificentiæ.

Eorum pars magna, dum se miratur; & sibi complacet; in superbiam primùm, mox in interitum gloriæ, lapsa. Qui in officio manere; firmati gratiâ, Hierarchiam Cælestem, in nouem Choros, seu ordines distinctam, (vt Gregorius testimonio Scripturæ numerat; & comprobat;) obtinent: omnes cum adiuncto sibi proprio munere, ac officio. Angeli sunt; qui minora: Archangeli; qui summa annunciant. Throni θεοφόροι; quibus insidet, quodammodo Deus: & hæc insessio, tranquillitas est. Dominationes; qui Sabaoth seu exercitus: quibus imperatoria, & bellica vis in hostes Dei: Principatus; quibus cura gentium: Potestates; quibus regimen

Pars eorum lapsi.

Pars mansere in nouem Choros distincti.

Eorum officia recẽsentur.

Deum ferentes.

men animorum: Virtutes; per quos miracula: Cherubin; quibus plenitudo scientiæ: Seraphin deniq; seu ardentes; quorum flamma, amor est. Hæc ferè illis ex vi nominis, aut coniecturâ, à sacris Scriptoribus assignantur. Et certum est: quòd primogeniam hanc, perfectissimamq; naturam, admirando ordine, & distinxerit, & sociauerit Deus.

Ex vi nominis & sententiâ Sanctorũ.

Omnes autem hosce, esse Spiritus administratorios, in ministerium missos, propter eos qui hæreditatem caperent salutis; in confesso est. Mandauit enim Deus: vt nos custodiant, in omnibus vijs nostris: vt nos manibus suis portent: vt comitentur nobis. Adeo; vt pusillorum etiam Angeli, assistant illis: & simul in cælis videant faciem Patris nostri. Magna verò hæc, (ait Hieronymus) dignitas animarum: vt vna quæque habeat, ab ortu natiuitatis, in custodiam sui, Angelum delegatum. Qui varium erga nos implet officium: & iussu Dei, & suâ naturâ. Amant enim genus humanum. Et non solùm illis (inquit Bernardus) dignitas est admirabilis; sed etiam dignatio amabilis. Gaudium est illis, ex profectu nostro: & contra, si tristari possent, amare flerent, Angeli pacis, in ruina iustorum.

Omnes sunt administratorij.

Et singulis hominibus custodes.

Hinc manant prolixa & luculenta, quæ nobis testantur, officia. Hinc est illa, à Dionysio verè asserta, & beneficio, eorum adiuta, animorum κάθαρσις, φώτισμὸς,

Magna nobis præstant.

287 φωτισμὸς, τελείωσις: id eſt; purgatiõ, Illuminatio, Perfectio: quam in mentibus noſtris procurant: & qua, in ſuam nos vertere ſatagunt naturam: vt nempe ætherei & ſpirituales; id eſt; à corruptione hac terrena, & carnali, liberi ſimus. Hinc ortus, educationis, vitæ totius, curam gerunt: Dæmonis inſidias detegunt: inſultus arcent: vim reprimunt: opportuna conſilia & monita ſuggerunt: orantibus aſſiſtunt: preces Deo offerunt: in vltimo vitæ agone tutantur. Functos vitâ hac, excipiunt: & ad Beatorum ſocietatem transferunt: ſed nec ſingulis tantùm, opitulantur; Regnorum etiam ac populorum protectores ſunt: vt patet ex certamine illo, apud Danielem, Angelorum pro Perſis, Græcis, ac Iudæis. Quo ſtrenuè funguntur, donec illis voluntas innoteſcat Dei. Quin immo, non modò quæ ad æternam, ſed etiam quæ ad præſentem vitam faciunt; eorum ope ſæpe obtinemus. Nam vt maligni ſpiritus, permiſſu Dei, corporibus (vt in Iobo apparet) valetudines infligunt; & maleficia, & acerbos caſus; Ita illi morbos corporis (vt Raphael cæcitatem Tobiæ) curant: ijs medentur: & pericula arcent. Deinde in adiaphoris, verè ἄνθρωπων διδασκάλοι (vt eos Athanaſius vocat) in duſtriam humanam iuuant: Artes & artificia occultè docent: Naturam; & vim abditam rerum, ſuggerunt. Hæc inquam cuncta, & multô plura, eorum

Quæ enumerãtur.

Regnorũ ac populorum ſunt protectores.

Etiã res vitæ præſentis procurant.

Et res adiaphoras.

Hominũ magiſtri.

eorum habemus beneficio: Non vt diuina dona ſuppleant; ſed vt miniſterio iniuncto, ſtudiosè fungantur. 288

Cùm autem iuſsu Dei talia ac tanta, & poſſint; & ſciant; & velint; noſtri cauſa; Deinde, cùm tot, ab illo, dotibus, præditi ornatiq́; ſint; nobiſq́; longè præſtantiores effecti; Ideo, cultum illis ſui generis deberi, & inuocationem, nemo ſanus dubitauerit. Id meritum eorum, id gratitudo, id noſtra requirit neceſſitas: id denique non modo nihil detrahit Diuino cultui: ſed potiùs, eum auget: ceditq́ue in honorem Domini, honor famulitij eius.

Ideo merentur coli, certo modo.

Ad Dei gloriam.

Iam verò, tranſeo ad cultum Beatorum: qui in Domino moriuntur: quorum animæ in manu & conſpectu eius: viſi ſunt oculis inſipientium mori, illi autem ſunt in pace: & vitâ Beatâ fruuntur. Horum quoque Hierarchiam, & ordinem agnoſcit Eccleſia: eum nempe; quem hìc tenuere. Primùm Patriarchæ ponuntur: Patrumq́; cætus: Agmina canora vatum: &, quo non ſurrexit maior, Baptiſta Chriſti præuius: ſummiq́; cæli clauiger: cum cæteris Apoſtolis: Euangeliſtæ, & Diſcipuli Domini: cohors tryumphans, Martyrum: tum candidati præmio Confeſſionis Pontifices: & almus Sacerdotum chorus: Monaſticam profeſſi: & quos Eremus incolas tranſmiſit aſtris: Chorea caſta Virginum: cum alio fæmineo cætu.

Cultus Beatorũ.

Eorũ Hierarchia deſcribitur.

Sed

Inter omnes eminet Virgo Sanctissima.

Sed inter istos omnes, immensùm eminet, ideoque seorsim dicenda est: Sanctissima Dei genitrix Maria: Non homines tantùm, sed etiam Angelos, plenitudine gratiæ supergressa: & tantò melior illis effecta: quantò excellentius, præ illis nomen obtinuit: cùm Filium Altissimi genuit: meritoque vocata Mater Dei. Cùm enim humanitati Christi, in vnitate personæ, annexa & inseparabilis sit Diuinitas; ideo carnem ex Carne Mariæ sumpsit, natusq; ex illa est, Homo Deus.

Quia Dei genitrix.

Et exinde immensũ dotata.

Prærogatiua hæc, & electio in matrem, causa est: cur compos sit totius, quidquid infra Deum, magni est. Et quòd (vt ipsa Magnificans Deum cecinit;) fecit illi magna qui potens est: & Sanctum nomen eius. Hinc est: quod etsi humillima coram Deo esset; tamen victa beneficij magnitudine, in Domino glorietur. Ecce enim, (inquit) ex hoc, beatam me dicent, omnes generationes. Hinc ab Archangelo, plena gratiæ, Deo coniuncta, & benedicta salutatur. Hinc ab Elisabeth, mater Domini, & beata quòd credidisset, dicitur. Hinc, est decus supremum, vnicum ornamentum, apex, & Princeps rationalis creaturæ: Generis humani gloria: Naturæ nostræ, in vnitatem & consortium Deitatis, sublimatæ, instrumentum: Cooperatrix Redemptionis: quia Incarnationis ministra: & quia, vt ex Spiritu S. conciperet, pareretq; assensum præbuit; expetita.

Quod ipsa constetur.

Archangelus testatur.

Eius debita elogia.

Si

Si solenne Deo est, ad munus quod nobis iniungit, parem præstare gratiam; ideoq; idoneos fecit (inquit Apostolus,) ministros noui testamenti; & cumulauit eos potestate variâ, ac virtute; Quid non fecisse censendus est, in electâ hâc, ad matris munus, dignè sustinendum? Si honorare Parentes præcepit; quomodo non ipse honorauerit, hanc, quæ illi quâ homo est, Parentis vtriusq; impleuit officium? Si gloria filiorum, (inquit Salomon;) Patres eorum; quomodo non glorioſam, fecerit, quam sibi in Matrem elegit, nasciturus in hominem Deus? Immensa profectò est hæc dignitas: & infinitis ornata dotibus: ideoq; nullis dignè, explicanda verbis.

Ornauit eam Deus causá impositi muneris.

Causá suæ in parentem, pietatis.

Et suæ ex illa gloriæ.

Meritò igitur, Regina hæc Sanctorum omnium, ab Ecclesia, cultum hyperduliæ (vt vocant) obtinet. Meritò Sanctorum Patrum pænè innumeris celebratur encomiijs: & ab optimo quoque studiosissimè colitur. Denique meritò; secunda post Christum est mediatrix: post illam verò, & Sancti cæteri. Etsi enim solus mediator Christus: tamen & huic, & reliquis, sui generis μεσιτεία tribuitur: & est, non modò citra Mediatoris supremi, iniuriam; sed ad eius gloriam potiùs. Totam enim vim & pondus, ab illo accipit. Et eatenus efficax, quatenus, qui illa funguntur, Deo grati, & cari sunt.

Est post Christum Mediatrix.

Mediatio.

Post illam alij cælites.

Colimus ergo eos, cultu dilectionis (inquit

Auguſtinus) & ſocietatis: quo in hac vita coluntur, Sancti Dei homines: Et ſicut horum preces expetimus; ita & illorum; qui in illâ regione ſunt viuentium. Et quidem tantò deuotiùs, quantò poſt certamina ſuperata; & propter caritatem quæ in illis non modò non ceſſauit, ſed aucta eſt; ſecuriùs. Colimus, inquam, publicè primùm; dum ſacrificia offerimus, non illis, ſed, Deo, in eorum memoriam: Templa & aras, in eorum nomine, Deo ſtruimus: & dedicamus: dies feſtos illis aſſignamus: & læti peragimus. Hæc publico inſtituto.

Ideoq; colendi omnes.

Publico inſtituto.

Priuata verò officia, quibus illos deuincimus, potiſſima ſunt: vera ac debita æſtimatio: & dignitatis agnitio: Reuocando in memoriam vitæ ac mortis eorum narrationem: quo munere functi: quanta geſſere: quanta meruere: Idque non cenſoria nota: diiudicatione: ſed debitâ reuerentiâ. Celebrare, inquam, illos: Gratias illis agere: gratulari: & Deum, pro gratia illis impertitâ, & præmio reddito laudare: Deinde; inire, quodam modo, cum illis amicitiæ pactum: & arctiori vinculo mutuæ caritatis adſtringi: ſe eorum cultui deuouere: Velle quæ illis grata ſint: In eorum honorem curam & operam impendere: Cum illis tanquam præſentibus agere: vel conari; vt cum illis, in cœlis ſit conuerſatio noſtra. Et denique, quia amicitia non eſt, niſi inter ſimiles, imitationem eorum, animo

Priuatâ deuotione.

Memoriã actæ eorũ vitæ recolendo.

Amicitiã ineundo arctiorẽ.

mo proponere: eique magno ſtudio conformari. Tertiò; cum fiducia eos precari: vt ſuo interuentu impetrent, quæ ſciunt neceſſaria nobis eſſe. Et præcipuè, vt cum illis dignè laudemus Deum: nunc per gratiam: olim in gloria.

Opem implorando.

Cæterùm, cùm inter functos vitâ, pars fruatur gloriâ, de quibus iam diximus; Pars damnati, ſunt, cum quibus nulla nobis ampliùs ſocietas: Pars denique, nondum felicitatis compotes: ſed eius tamen poſt expiatas culpas ſecuri: quibus nos caritas coniungit, opemque noſtram exigit: Ideo meritò & opportunè, cultui Sanctorum, attexendum eſt, id Catholicæ pietatis officium: quo defunctos proſequimur. Meritò, inquam: nam in lacu miſeriæ, grauiſſimis afflicti pœnis, poſt elapſum merendi tempus, ipſi ſe iuuare non poſſunt: ſed noſtris poſſunt ſuffragijs: varijſq; bonis operibus, quibus Deus placatur: vt in hoc ſæculo non remiſſa, in futuro remittantur. Hoc officio functi, & Charitatem Deo gratam, implemus: & de illis ita meremur; vt liberati abundè rependant. Ergo, cum Iuda illo Machabæo, ſalubris eſt cogitatio, pro defunctis orare: vt à peccatis ſoluantur, & ſaluentur.

Huic Cultui adhæret pro defunctis exoratio.

Qui iuuandi à nobis.

Sequitur cultus Reliquiarum. Qui manat à debita æſtimatione Sanctorum, quorum cùm pars melior, id eſt anima, iam iuncta Deo ſit; altera verò (propriè non mortua, ſed data ſomno;) nempè

Cultus reliquiarũ cur congruus.

pè corpus, hîc felicem reſurrectionem expectet; Meretur certè & hæc, eum honorem, quem ei Eccleſia deferre ſolet: Dum, inquam, ſacra hæc corpora, quæ membra Chriſti fuere, & templa Spiritus Sancti, conuenienti cultu veneratur. Qui & gratus ſit Deo; quia amicis eius exhibitus; neceſſe eſt: & puras illas perfectaſq; animas, facilè ad vicem gratitudinis, obſtringit. Itaque ab Apoſtolicis vſque temporibus, vſu continuo Eccleſiæ retentus. Dum Martyrum præcipuè corpora, oſſa, cineres, ſepultura primùm digniori, & accuratâ, poſt etiam ſtructurâ templorum, venerata eſt; Eorumq; adire monumenta; propè ea ſepeliri; ſupplicationes & ſacrificium, ſupra aras, in quibus reconditæ reliquiæ eſſent, offerre; feſtos dies in eorum memoriam agere; vſitatum, religioſum, ac ſolenne fuiſſe; paſſim, apud vetuſtiſſimos Eccleſiæ ſcriptores, reperies.

Gratus Deo & Sanctis eius.

Vſitatus ſemper.

Tertius denique cultus, eſt Imaginum: non minùs priſco ritu, ab Eccleſia receptus, retentuſq; Sed horum totus honor, tranſit ad prototypum. Eſtq; relatiuus alia ratione, quàm cultus Sanctorum. Nam, quæ exhibentur Sanctis, etſi primariò Deum reſpiciant; ad eumque referantur; tamen & illos quoque contingunt: & quodammodo etiam ijs adhæreſcunt. Quia nempe, viuens, & rationalis, natura, talis officij, non eſt incapax. At honor erga inanima, purè relatiuus eſt: totuſq; tranſit ad alium, nec

Cultus Imaginum ad prototypū tranſit.

Eſtq; purè relatiuus.

nec manet in re tali honorata, nec manere poteſt. Nihilominus; quòd meritò deferatur; idque propter eum cuius memoriam repræſentat; Arcæ veneratio, & in illa, tabularum legis, ac virgæ Moſaicæ; tum efficacia fimbriæ Chriſti, immò vmbræ Petri, ſat euincit: comprobatq;. Et fruſtra hîc idololatriam crepant heterodoxi. Ea enim eſt, in honore & cultu cacodæmonum, eorumq; Diuinâ in Idolis adoratione.

Meritò exercetur.

Cæterùm totus hic ſcheticus, de quo hactenus egi, cultus; præter Scripturæ teſtimonia, quæ ſuis locis attulimus; vel certè, tanquam intento digito monſtrauimus; Tribus præcipuè nititur fundamentis: Primùm, apertâ conuenientiâ, ac merito rei: Deinde, vſu continuo, & approbatione Eccleſiæ: Tertiò, (quod omnem dubitationem amouet,) ipſo Effectu admirando: Clara enim & manifeſta miracula, Tot ſequentia ſigna, apparitiones deniq; Sanctorum, fide teſtium omni exceptione maiorum factæ, ſatis ſuperque, rem firmant: comprobantq;. Adeo, vt talibus non aſſentiri, ſed inficiari; & contra tot ſeculorum teſtes negare; profectò, & prauè peruicacis ſit, & grauiter impudentis.

Cultus ſcheticus fundatur.

Cōueniē-tia rei.

Vſu continuo.

Effectu admirando.

Profitemur ergo conſtanter, eiuſmodi cultum: & innumera exinde, quotidie capimus ſolatia: apertaq; habemus argumenta: & audiri nos, & iuuari, à beatis illis, Sanctiſq; mentibus. Experimur, in-

Meritò itaq; eum profitetur Catholica Eccleſia.

quam, & gaudemus, immò gloriamur, ſocietatem nobis eſſe Ciuium æternorum: nec auelli ab ea morte ipſa. Itaque fidenter eorum opem imploramus: & vt pro nobis interueniant; petimus lubentes: & meritò.

Claditur locus Oratione ad Virginem Sanctiſſimam.

Adſis verò, tu imprimis, Regina Cælorum, Deipara Virgo: & ex illa tua plenitudine gratiæ, in nos guttas eius, vel ſcintillas, emitte. Potes certè. quid enim Filius omnipotens negauerit, Optimæ Matri? Voles etiam: quia Mater es omnium: & quidem teſtamento Ioanni, & in illo, nobis data. Effice ergo tuis precibus, animas noſtras, quodammodo Marias: id eſt, fœtas Deo: vt formetur in illis Chriſtus: & fiat nobis, ſicut tibi, ſecundum Verbum Dei: quod in te Caro factum, in nobis, maneat in æternũ.

Ad Angelos.

Adeſte deinde vos, Beatorum Spirituum Ordines. Et vt in Spiritum verſi, Deum vobiſcum laudemus; orate: & iuuate. Deinde, vos Cælites, apud Dominum, ſubuenite laborantibus in via hac, quam emenſi feliciter eſtis. Vt quod infirmitate noſtra non valemus, veſtro interuentu aſſequamur. Per Chriſtum Dominum Noſtrum.

Ad Cælites.

Fiat, Fiat.

CAPVT

CAPVT III.

Περὶ Θεοφιλίας

Seu

DE AMORE DEI.

Vltimum Caput de Amore Dei.

TErtium libri huius, vltimumq́; tandem totius operis Caput, mihi ſupereſt explicandum: quod pari curâ, ſtudioq́; exequar: immò, quia metæ iam proximus, fortèan maiori. Poſtquam enim, de notitiâ, cultuq́; Dei dixi; de Amore demum eius, reſtat dicendum: & hic terminus ac finis ſtatuendus: ad quem, non officia tantùm omnia, referuntur: ſed tota rationalis natura, propendet. Nam pondus eius, amor eſt: amoris autem terminus, bonum: boni verò fons, immo ipſummet bonum, Deus.

Ad quem natura rationalis fertur.

Alioqui fruſtra ſint alia officia.

Ad hunc ergo finem veniendum. Et fruſtra probus, charitatiſq́; cultor; ſi non verè pius, id eſt, Dei amans, ſis. Fruſtra deinde eum noueris; & colas; ſi non ames. Nec potiri ac frui potes; ſi non appetieris: nec appetere; niſi per Amorem.

Moderatione affectuum.

Quem ei ſoli debitum, cùm de Metriopatheia agerem, demonſtraui.

Amor tranſmutat.

Ibidem deduxi: ſummam energiam eiuſdem eſſe, in tranſmutatione. Tranſmutatio autem hæc; non fit (vt item ſupra dictum) amatum in ſe conuertendo;

uertendo; ſed ſe, in amatum. Nam voluntas, tranſire conatur, in id; quod appetit: Id fit, quod amat: Ita vt amare; ſit, ſe relinquere: à ſe exire: & in amatum tranſire.

Seipſum perimendo.

Quin immo, ſi rectè expenderis; agnoſces: quòd ne id quidem propriè agat, ac moliatur, verus, & ad verum bonum, amor: vt tranſeat in amatum: id eſt, vt quodam ambitu illud inuadat, & occupet: ſed agit in ſe: vt ſe euacuet: expropriet: perimat, & annihilet: quò pateat, & vacet amato: illudq; recipiat: patiatur: ac induat.

Quod fit tribus gradibus.

Hoc verò fit, & impletur, tribus gradibus: nempe Mortificatione: Abrenuntiatione; & Abnegatione. (Vtar enim fidenter verbis, quæ Chriſtiana Sapientia fecit noua.) In his tribus, inquam, ſitum, rationalis naturæ, veri erga Deum amoris, officium: meritum: & præmium. Cuius rei, ipſemet Chriſtus, dedit nobis documentum, & exemplar. Cui inſiſtendo, tres haſce partes, Capite iſto, explicabo. Et ex illis fundamenta τῆς θεοφιλίας, oſtendam.

Vnde tres Capitis partes.

amoris Dei.

Pars Capitis Prima.

De Mortificatione, cuius natura, & ratio, explicatur.

Philoſophia mortis meditatio.

INter complura dicta, reconditi ſenſus & veritatis, Philoſophorum veterum; æſtimaui, & admiratus ſum ſemper: quòd Plato, aut quiſquis ille, definiuerit Philoſophiam, μελέτην θανάτου: vertere id ſolent, mortis meditationem: Et explicant: vt nouiſſima cogitemus: viuamuſque memores lethi: Sed altior paulò mens, opinor, eſt iſtius definitionis: quam explicat alibi Cicero: dum à corpore, animum auocare, & abducere dicit Sapientem: & quodammodo conſueſcere mori. Ita vt Philoſophia, ex definitione iſta, propriè ſit, cura mortis: per quam animus corpus abdicat: ac linquit: ſeque ab illo ſecernit. Quare hoc commentemur: (inquit Cicero:) diſiungamuſque nos à corporibus: id eſt; conſueſcamus mori. Hoc; & cùm hîc in terris ſumus, erit cæleſti illi vitæ ſimile: Et; cùm illuc ex his vinculis emiſſi, feremur; minùs tardabitur curſus animorum. Quò cùm venerimus, tunc denique viuemus. Nam hæc quidem vita, mors eſt.

Id eſt; animi à corpore abductio.

Quod explicat Cicero.

Præclara profectò verba: ſenſuſque in illis exiſtentis, & altus: qui ſanè ἐνθέου, etſi profanis illis mentibus, inſedit. Hoc eſt enim, quod Chriſtiana profitetur, & agit, Mortificatio: Abrenuntiatio: & Abnegatio. Mortificatio imprimis, quæ mihi eſt, Mors carnis. Vt nempe eam, cum ſuis concupiſcentijs, exemplo Chriſti, & admonitione Apoſtoli, crucifigamus.

non ſine Deo,

Quod impletur primũ mortificatione.

Seu morte corporis.

Impeccabilitate.

Porro cùm de anamarthiſia agerem; triplicia

concupiſcentiæ carnis, vitia deduxi. Mollitiem nempe: Gulam: & Libidinem: ijſque poſt, in Eu-
Exercitij virtutũ.
praxiæ præceptis, Virtutem Temperantiæ oppoſui:
Et eius neceſſitatũ diminutione.
cuius partes, Abſtinentia, Frugalitas, & Caſtitas; præſcriberent prudentem vſum eorum; quæ debentur carni. Nunc verò, Mortificatio, de qua agimus; hunc ipſum quamuis temperatum vſum, arctat magis: & pœnè tollere nititur: dum quantum poteſt, minuit eius neceſſitates.

Ac pœnè odio.
Quantulum enim hoc eſſet, carnis ſuperuacanea ſpreuiſſe? hoc bruta etiam faciunt, præſcribente naturâ: Chriſtianus, qui verè, æterna, & Deum appetit; tum ſe profeciſſe putet; cùm carnis neceſſaria incipiet aſpernari: & pœnè odiſſe.

Et cõtrariorum optione.
Sed non tantùm neceſſaria detrahere; ſed etiam eis contraria docet vſurpare, Mortificatio: vt nempe, hac ratione, animus plenè vincat: & perimat, aduerſantem ſemper, & inimicam, hanc ſui partem: & à concretione mortali ſeſe vindicet: homo animalis eſſe deſinat: & in Spiritum ſe conuertat.

Contra mollitiem aſperitate.
Itaque, contra mollitiem, vel dura eligit & aſpera: accerſitque vltrò dolorem: & variè affligit, caſtigat, & in ſeruitutem redigit corpus: vel oblatas, impoſitaſue aliunde, eius moleſtias, acceptat: & conſtanter ac patienter tolerat. Defricta autem hoc acri ſale caro, non facilè corrumpitur: & diſciplinæ patientior, & ſtudioſior fit virtutis. Contra

Gulam, ieiunium adhibet: & inediam: quam, cibum virtutis, vocauit Leo: & quam, mirâ prorſus continentiâ, ſancti illi, & præſertim Anachoretæ, exercuerunt: ita vt, vix eguiſſe amplius eſu, viſi ſint. Tertiò, contra libidinem, virginitatem amplectitur: eamque in vitam totam, voto etiam obſtringit: deuincitque. Hac ratione; minuitur primùm: mox planè interit caro: & per afflictiones, concupiſcentijs moritur: & moleſta eſſe animo deſinit.

Contra Gulã ieiunio.

Contra libidinem virginitate.

Modum huius ſaluberrimæ exercitationis, & præcepta monitaque ad eam neceſſaria, habes apud Scriptores Aſceticos. Præcipua ſunt: vt ratione fiat: non anxiè: placidè: ſobriè: intra menſuram: vt hypocriſis, oſtentatio, faciei exterminatio, & complacentia denique vitetur. Ideoque Mortificatio tecta, & occulta, optima. Deinde; ab alio impoſita: imperataque: nempe à poteſtate Eccleſiaſtica: cui parere tenemur: &, ſi libenter facimus; atque cum curâ; meritum augemus. Eiuſmodi, inquam, Mortificatio, dictis vitijs, non facilè obnoxia eſt.

Præcepta eius & monita.

Dum tegitur; optima.

Cæterùm, totum hoc, ab vna cauſa oriri, & ad finem vnum referri debet: nempe, ad amorem Dei: qui, cùm non manſurum ſe in homine dixit, eò, quòd caro ſit; Ideo, hunc primum obicem carnis amouere oportet: vt nobiſcum manere velit. Hunc, inquam, primum gradum, ſcandere opus: ad Diuinum amorem, aſcendere conanti. Id Chriſtus, vitâ

Ex amore cauſam habeat & finem.

Id Christus docuit & monstrauit.

ſuâ nos docuit: & exemplo. Ad hunc agonem inuitans; ſi quis, inquit, vult venire poſt me, tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Et iterum; qui non tollit crucem ſuam, non eſt me dignus. Hoc eſt auctoramentum eius militiæ: cui dedêre nomen omnes, qui ei olim compaſsi, nunc corregnant.

Pars Capitis Altera.

De Abrenuntiatione: cuius vis, atque modus declaratur.

Abrenũtiatio eſt mors cupiditatis.

ALter potiundi amati, eiuſque in ſe deriuandi gradus, ſeu modus eſt, Abrenuntiatio: quam voco, mortem cupiditatis: vt nempe rerum externarum, omnis appetentiæ, prorſus vacui, toti vacare amori Diuino poſſimus.

Et abdicatio externorũ.

Quod vt impleamus; non modò concupiſcentiæ oculorum, ſeu auaritiæ, opponere iuſtitiam, eiuſque recenſitas partes, quibus, rectus vſus, eorum quæ extra nos, præcipitur; oportet: ſed omnem affectum, & pænè vſum etiam ipſum, ac ſæpè poſſeſſionem abdicare. Hoc enim & ratio requirit: & exemplum: & demum edictum Chriſti.

Quibus nõ poteſt iungi amor Dei.

Ratio primùm: quia infinitum, rectè amari non poteſt, niſi toto amore. Si eum, ad finita deflectis; & partiris; ac diuidis; iam fornicaris: & adulteras.

Amor

Amor enim Diuinus, ob dignitatem ſolidam, & indiuiſam, non fert riualem. Impatiens conſortis eſt: quia ſolus eſt. Totum totus requirit. Ignoratio itaque, obliuio, vel contemptus veri boni, eſt; alia præter illud conſectari: & tam vilia & abiecta, ei ſociare; iniuria: & offenſa. Exemplo deinde docuit Chriſtus: nil externum appetere: nil poſſidere: ſe ſolo contentum eſſe. Denique edixit: omnis, inquit, ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. *Exemplo Chriſti abdicãda.*

Id fit partim affectu, partim re ipſa. Quoad affectum; hunc vt valde moderatum, aut pœnè nullum, ad externa omnia habeamus; firmare imprimis oportet animum, verâ eorum æſtimatione. Eâ nempe: quam ſchola Chriſti, aliter quam olim Philoſophia docet. Etſi enim Stoici, magno animo, ſola bona, quæ honeſta; mala tantùm, quæ turpia; vocauere; alia verò ἀδιαφορα καὶ ἀδετερα, id eſt indifferentia & neutra; Attamen hæc εὐχρηςά, λητὰ, ἀξίαν ἔχοντα, id eſt commoda, acceptanda, æſtimationem habentia, docuere: &, ſi optio daretur; eligenda; ac anteponenda: Chriſtiana verò ſapientia, longè vlteriùs, in vilipendio, & aſpernatione talium progreſſa: Non modò enim, ea non bona, & adiaphora dixit; ſed ἀλητὰ, etiam, καὶ ἐκ αἱρετα eo ipſo oſtendit; Quòd his contraria, & oppoſita; Paupertatem nempe; vti & dolorem, ac luctum; vocauit, non modò non mala,

Affectu primùm.

Non modò indifferentia cẽſenda.

Sed etiam non eligẽda.

non acceptãda, nec eligenda.

Et illis contraria præferenda.

303 mala, ſed etiam beata: Quòd æterna nobis aſſignauit: ea; contemptu mundi huius parare docuit: eorum ſpe, hæc aſpernari iuſſit: non hîc theſaurizare, ſed in cœlis.

Hoc veri Chriſtiani ſecuti. Manifeſtum autem eſt: mundum in æſtimatione talium, aberrare: cùm Chriſtus, æterna Sapientia, qui nec fallere, nec falli poteſt, contraria antepoſuerit. Meritò itaque imitari eum; qui ſunt eius. Vnde Apoſtolus, omnia externa; & detrimenta vocauit; & retrimenta. Sibiq́ue mundum dixit crucifixum: & ſe mundo. Talem animum, ſimilemq́ue mentem, omnibus habere oportet: qui Chriſtiano nomine cenſentur: & non affectu hæc poſſidere; ſed vſu.

Approbãte Chriſto. Quantò autem altiùs non poſſidere! & re ipſa abijcere! Hoc eſt demum, preſsè inſiſtere veſtigijs Chriſti: hoc obtemperare conſilijs eius. Suaſit enim ille: ſi vis perfectus eſſe; vade, & vende omnia, *Et eo inuitante.* quæ habes: & da pauperibus. Habuitq́ue tot ſibi obſequentes: qui relictis omnibus, ſecuti ſunt eum. Adeoq́ue hæc derelictio, ei placuit; vt cuidam de hæreditate herciſcunda ſolicito, & vt diuideretur ab eo petenti; detrectauerit: ſubiunxeritq́ue: videte & cauete, ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiuſquam vita eius eſt, ex his quæ poſſidet: Ante verò diſcipulis edixerat: Nolite poſſidere. Ne verò egeſtatem timerent; vario exemplo Diuinæ *Et prouidere promittente.* prouidentiæ commonuit: & qui dedit animam, & 304 corpus; daturum certò alimenta, & veſtem.

Meritò itaq; hoc agendũ. Meritò itaque, Abrenuntiatio acceptanda: non modò quia iuſſa, aut ſuaſa; ſed quia, ad amorem diuinum neceſſaria: & hoc potiſſimùm fine, ſi non re ipſa, ſaltem animo & affectu implenda. Magnum enim obicem, curæ huius ſeculi, ponunt Deo: prohibentq́ue ne animos noſtros inuiſat: & intret. Non poteſt eſſe hoſpes, ſolicitæ mentis, & turbatæ, circa plurima: ſed quietæ: vacuæ: & illi ſoli vacantis.

Pars Capitis Tertia.

De Abnegatione: quæ deſcribitur: oſtenditurq́ue: quomodo tandem theoſis proueniat.

Indiuinatio. vel Deificatio.

Abnegatio neceſſaria. NOn ſatis verò eſt, vt Deo viuas; carne & cupiditate mori; non potes eum ſequi, niſi non modò iſta, quæ tibi adhærent, ſed etiam teipſum, deſeras. Non potes verè eum amare; niſi non modò tua, ſed te etiam, oderis. Denique; Deus in homine non erit; (inquit verè Bernardus;) ſi de homine, quidpiam ſupererit. Neceſſaria itaque poſt *Ad amorẽ Dei.* Mortificationem, & Abrenuntiationem, Abnegatio: eſtq́ue hic tertius, vltimuſq́ue gradus, ad amorem Dei. Per hunc enim dum animam vacuam, pror-

prorſus inuenit Deus; eam ingreditur: inhabitat: replet: compotem ſui facit: & amantem vera fruitione dignatur. Definitur, ſuiipſius mors.

Eius mẽtio ſupra. Modum eius & rationem, iam attuli in parte: cùm tertium ſupremumque Fortitudinis gradum explicarem. Ibi enim deduxi: in victoriâ proprij Spiritus, & quadam animi morte, culmen virtutis conſiſtere. Huc ergo id pertinet: & vberiùs explicandum eſt. Humilitatis enim, de qua ibi actum, conſummatio eſt, in eâ Abnegatione, quam Deus veram videat.

Fit, memoriam Deo obſignando. Fit verò illa; quadam abdicatione, animi facultatum: earumque Deo mancipatione. Nempe, memoriam ad omnium imaginum, & Phantaſmatum copiam, clauſam & Deo obſignatam habendo: & continuò, hunc vnum, cogitatione reſpiciendo. In *Frenãdo intellectũ.* intellectu, procaces, & (vt ille ait) rabidè furentes ratiocinationes frenando: & ad iuſſum Dei, præſcriptum, præceptumque fidei, ac regulam credendi, firmiter alligando: Denique propriam relinquendo *Voluntatem mãcipando.* voluntatem: libertatemque datam arbitrij, velut reſtituendo Deo: & vt fiat voluntas eius; ſincerè petendo: curando: implendo.

Suũ Nihil agnoſcendo. Hinc prodibit exigua, aut potius nulla, virium ſuarum fiducia. Hinc ſubſiſtemus in ſe: ne rapiamur ſupra ſe. Hinc ad omnia, quæ nos attollere poſſint, reſpondebimus, illud Ioannis: Non ſum.

Hoc

Hoc enim nobis propriè conuenit: Nam, qui eſt; ſolus Deus eſt. Quicunque autem exiſtimat, ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit.

Hæc eſt Chriſti doctrina & exẽplũ Id Chriſtus, & docuit: & monſtrauit. Cùm beatos pauperes Spiritu dixit: id eſt; non externorum modò, ſed ſui etiam vacuos. Cùm diſcere à ſe iuſſit: non mundum fabricare; (inquit Auguſtinus) non mirabilia facere; nec mortuos ſuſcitare; ſed ſe abnegare; id eſt; humiles corde eſſe: Cùm ſemetipſum exinaniuit: formam ſerui accepit: ſe totum obtulit: poſuit animam, aut perdidit, propter Deum. Et denique edixit: qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum: & ſequatur me.

Quod eximie oſtendit, crucifixus Sed vti priores duas partes, Mortificationem nempe, & Abrenuntiationem; ita potiſſimùm Abnegationem, impleuit exactiſſimè: in theatro illo miri exempli: & eximiæ virtutis: In throno veræ ac ſolidæ conſtantiæ: In nouâ cathedrâ mundo ignotæ doctrinæ: In arbore abditæ, & cæleſtis ſcientiæ: in Cruce, inquam: quæ ex hinc facta eſt virtus Dei, & ſapientia vera. In hac, inquam, factus, gratum Deo, & neceſſarium hominibus ſpectaculum; quæ totâ vitâ docuit, & egit; illuſtri confirmauit, & teſtatus eſt, Epilogo. Ibi, dolorem, egeſtatem, contemptum, ferenda oſtendit: meriti, immò debiti causâ. Ibi, fixus, manus pedeſque, & vt figeretur, factus obediens; immolauit ſui arbitrium: & corpore, fortunâ, animo,

Quod fuſe deſcribitur.

307 oblatus est, quia ipse voluit. Ibi, (quod maximum:) in tanta corporis afflictione, omni consolationi internæ renuntians, angorem summum, tædiumque, ac derelictionem Dei, ad animum admittens; solâ se sustentans, in se collectâ, ac inuictâ patientiâ; nec succumbens; hominem exuit: tryumphauit: Deo impendit: & hoc ipso infinitùm meruit: præstititq;. Ibi denique; postquam eleuatus est, traxit omnes ad se. Ibi, monuit per Apostolum: vt nihil scire velimus, nisi IESVM, & hunc crucifixum. Inuitauit per eundem: vt Christo simus confixi cruci: mortificationem eius in corporibus portantes, pauperes Spiritu, ac improperij eius libenter consortes.

Ea ratione impletur Dei amor. Quòd verò ea ratione exactissimè Dei amor acquiratur, impleaturque: Manifestum exinde est: quia, suiipsius occiditur. Qui verò amat animam suam, perdet eam, & qui eam perdit propter Deum, eam inuenit, etiamsi non quærat. Non, inquam, verus Dei amans, eam quærit: nec hoc agit; vt ex officio amoris diuini, bene ei sit: id enim iam esset amoris proprij: sed omnis præmij oblitus, amat Deum: primùm, quia meretur: immò debet amari: cum sit vnicum & totum naturæ rationalis bonum. Deinde, quia ipse prior dilexit nos: & ex hac dilectione se immensùm communicauit, in bonis, naturæ, gratiæ, gloriæ. Communicauit, inquam, peculiariter, humanæ naturæ: etiam supra Angelos: idque in Incarnatione,

Qui debitus Deo.

Qui prior dilexit nos.

tione, & Eucharistia. Postrema demum causa amo- 308
ris Diuini est: quia eum amare volupe est: & expedit. *Suauis est Dominus.*
Volupe imprimis: quoniam suauis est Dominus: & quicquid hîc pulchrum, delectabile, iucundum; ab ipso originem habet: scaturigo eius parua: gutta & vmbra est, boni illius infiniti: Expedit deinde: quia benignus, summè beneficus, & ipsa felicitas: quâ adeptâ, secura ac beata quies: vnaque pax animo. Diliges itaque; ob præceptum, meritum, debitum, & vltimò, præmium; diliges inquam; Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima, ex tota virtute, ex omnibus viribus, & ex tota mente. *Et beneficus.* *Ideo toto corde amandus.*

Ab hoc amore prodibit ὁμοίωσις, ἀκολουθία, & deinde θεώσις. Id est, Assimilatio, Assectatio, & (vt ita vertam) Deificatio. Priores duas partes, dum erudite Lipsius, ex scitis veterum, & Stoicorum præsertim, deducit; Luculenter profectò, quantum profana Sapientia, ad Diuinam assurrexerit, ostendit. Meritòque miratur, quomodo ad profanos, augusta hæc, & sancta, vel delata sint, vel illapsa. Vtrumque probabile esse Clemens Alexandrinus dicit: Dum Plato, (inquit) hæc docuit: seu concurrens cum dogmate legis; (solent enim magnæ mentes, nudæ affectuum, veritatem attingere:) seu id è sacris didicit: vti semper cupidus omnis doctrinæ: Quanquam profectò, si inspicis; parcè illi & languidè, talia quæ ducunt ad Deũ: nec eo Spiritu; quo propriæ rationis dictamina. *Vetus Philosophia multa vera vidit.*

Consentienter tamen veritati docuere; τέλος εἶναι ὁμοίωσιν θεῷ: Finem esse, Dei assimilationem. Hoc enim Deus ipse, & voluit: & edixit. Voluit primùm: cùm ad imaginem, & similitudinem sui hominem creauit: Edixit deinde: dum; sancti estote, (ait;) quia ego Sanctus sum Dominus Deus vester. & Christus: Estote perfecti, sicut Pater vester cælestis perfectus est. Apostolus verò; imitatores Dei nos esse debere dicit: illique, quâ potest, similes. Definit verò, hanc Assimilationẽ, satis conformiter, Plato: δίκαιον καὶ ὅσιον γενέσθαι: Iustum & Sanctum fieri. Nempe; vt simus in sanctitate, & iustitia, coram ipso: qui verè solus Sanctus, & iustus est.

Homoiosin Dei, docuit: seu assimiliationem.

Conformiter veritati.

Ἀκολουθία, Assectatio, seu Obedientia est. Hanc quoque veteres agnouere. Vnde Epictetus: Præcipuus Philosophorum, inquit, sermo; breuis admodum est: quid enim longum dicere? τέλος ἐστὶ τὸ ἕπεσθαι, θεῷ, Finis est, sequi Deum. Hoc Christus requirit: dum toties; Sequere me: &; tu me sequere: &; nisi quis reliquerit omnia & sequatur me: &; vos qui secuti estis me: toties, inquam, ingeminauit. Hæc sequela, seu Obedientia est; Deo, se submittere: omnia ad eũ referre: ab illius nutu pendere: audire quid loquatur in nobis Dominus: petere, vt iubeat, quod vult: & promptè exequi, quod iusserit: Ecce me: mitte me: dicebat ille: Alter; Domine, quid me vis facere? Alius; loquere, audit seruus tuus: vel; paratus sum: &; paratum

Item acolutia: seu assectationem.

Quæ à Christo iussa.

Et à multis præstita.

ratum cor meum: Idem tu dic, ac præsta: & postquã tibi innotuerit voluntas Dei; actu & facto eam imple.

Tertia est θεώσις: seu (vt semel verti) Deificatio. Hæc itidem, veteri Philosophiæ, non ignota prorsus. Non quidem, in illa insana assertione; qua sapientem Deo parem, immò potiorem, docuere: Id enim, non minùs stultum, quàm impium: sed eo sensu; quo dixit Laertius in Zenone: Diuinum, esse sapientem: habere enim in se, quodammodo Deum. Ideoque alter dixit: eum θεὸν ἐξ ἀνθρώπου ἐπιθυμίσειν γενέσθαι: cupere, vt ex homine, Deus fiat. Hoc, Sapientia Christiana, non tam cupit, nec suis viribus curat, & molitur; Id enim esset, praui, peruersi, superbi illius spiritus, ambitiosè, & arroganter ascendere, & similem fieri altissimo, volentis: Sed, vt dixi; hoc agit: vt se seipso spoliet: priuet: orbet: quo capax Dei sit: eumque demum vltrò illabentem, recipiat: ac patiatur: prout de Dyonisio illo dictum, quod esset.

Denique Theosin: seu Deificationem.

Quam sapientia Christiana exequitur.

Patiens diuinorũ πάθων τὰ θεῖα.

Porro, id eum velle, exinde euidens est: quòd ideo, ipse homo factus est, vt homo fieret Deus: Quòd filios nos vocat: &, vt nominemur, & simus; requirit: id est; vt gratiæ cooperando, efficiamur, vnus cum illo Spiritus: Diuinæ consortes naturæ: & in eam conuertamur. Cuius rei similitudo peti potest, ab ignito, & candente ferro. Illud enim, prorsus suam

Dum velut ferrũ candens.

naturam amittere videtur: dum recipit igneam. Nam ex frigido, opaco, duro, graui, vrit: splendet: mollescit: leuius fit: sic anima verè à Deo possessa. Et vt possideatur; per triplicem recensitam ἄσκεσιν, Mortificationem, inquam, Abrenuntiationem, & Abnegationem apta, tota immutatur: & Diuina fit. Ita vt, &, dum hîc viuit, dicere possit; viuo ego iam non ego, viuit in me Deus. Et, dum hinc migrabit, tum demum verè, tota Diua erit.

In Dei naturam mutatur.

exercitationem.

Conclusio: & Synopsis totius operis.

perfectus finis.

Postremò (vt in hoc fine, qui verè, est τέλειον τέλος, finem operi imponam;) manifestum est: ea quæ hactenus de Officijs dixi, huc cuncta referri: & hoc compendio contineri. Facile enim est; Concupiscentiarum victorem, Commotionum arbitrum, Virtutum compotem, id est Probum; Deinde; Charitatis; in iure Potestatis, Dominij, Obligationis studiosum; Denique Pium; in sensu, cultu, & Amore erga Deum, esse: Facile, inquam, cuncta hæc implere Mortificato: Renuntianti externis: & se Abneganti: Id est; ad Dei amorem cuncta referenti: Inde verò totum, id quod sis, in causam tui, finemque seu Deum, se transformanti.

Cum voto: vt simus compotes finis; seu Dei.

Fac ergo ô Deus: vt hunc finem nostrum cognoscamus: & ad illum; vel hoc scripto; quod tua ope cæptum, finitumque est; deueniamus: vt, inquam, transformemur, in eam; quam nobis creatione indidisti; & Redemptione, ac Sanctificatione, repa-

rarasti; Imaginem tuam: Et vitâ, animoque appetamus; referamus; & assequamur; TE, VNVM, VERVM, BONVM.

APPENDIX
AD LIBRVM TERTIVM.

Monita pauca appenduntur.

DEduxi, vt vides Lector, rem; quô destinaueram: & vnde; vltra, & altiùs, non itur. Quod enim maius officium homini assignari potest; quàm vt mutetur in Deum? Audax profectò, & improbus, videretur, hic conatus: si Gyganteo ambitu, viribusque suis fieret: &, diuinitatem, suo studio, velut Promethei astu, furaretur: verùm, vt dixi, status hic, non vsurpatione contingit: sed dono. Quod, vt memoriâ retineamus semper; vti libris superioribus; ita & huic; pauca quædam monita appendam.

Primum: vt nolis alta sapere.

Primum autem erit: vt ex cognitione, tam altæ sapientiæ; non incipias, alta sapere. Vides; sublimem hanc, pietatis, immò sanctitatis Christianæ structuram? cogitas hanc fabricam? à fundamento incipe. Quod tantò magis ima petit; quantò altiùs superædificabitur. Ergo, vt fabrica, (inquit Augustinus:) ante celsitudinem humiliatur; &, fastigium post humiliationem, demum erigitur; Ita & tu, deprimas te: & totus in eo sis: vt præceptum Domini imple-

In simplicitate cordis imple præcepta.

313 impleas: in ſimplicitate cordis. Altiora verò te ne quæſieris: (inquit Eccleſiaſtes.) Sed, quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita ſemper: & imple. Cognitio enim ſola, te bonum non faciet: ſed voluntas: ſed amor: qui ſine ratiocinationis magno molimine, affectu fertur: & impletur.

Alterum: vt ſcias in paruis eſſe profectū

Alterum monitum: vt ſcias, in paruis profectum conſiſtere. Nam, quæ ardua, & ſublimia videntur; facilè, annexam elationem habent: rarò implentur: ferè in propoſito tantùm conſiſtunt: in futurum deſtinantur. Interim, dum voto pendet; differtur vita:

Quotidie viuito.

& tranſcurrit. Itaque tu, viue hodie. Impone manum præſenti tempori. Quotidiana, & velut domeſtica vitia, ſupera: leuiora affectuum, corrigere ſtude: virtutes, quas putas altas; & ex illis opera eximia; nec ambitiosè affectes: nec oſtentes. Denique, intra

Vſu vitæ emēdatæ.

vſum vitæ probæ, ac emendatæ, arcta te: ac contine. Et, in pura ac ſimplici actione, eorum præſertim, quæ à legitimâ poteſtate, iuſſa & imperata; Eccleſiæ, inquam, ſancita; cultum præſertim Myſticum; tum verò bonas piorum conſuetudines, ſtudiosè imple: & exequere. Quidquid verò, vel ſignè egeris; vel meritò ſpreueris; vel patienter ſuſtinueris; dic tibi obuium illud: ſeruus inutilis ſum: nihil enim aliud, niſi quod debui, nec vt oportuit, feci.

Tertium monitum vt pietatē occultes.

Tertium Monitum eſt: vt interiorem animum, & profectum pietatis, non modò non oſtentes, ſed quan-

quantum poteſt, etiam occultes. Chriſtus id ſæpiùs 314
præcepit: dum, apparere, & videri ab hominibus, & ieiunantibus faciem exterminare, vetuit. Eleemoſynam largiri occultè iuſſit: denique, omnem hypocriſim ſuſtulit: idque non iuſſu tantùm; ſed etiam exemplo. Qui aliter faciunt; illi non proficere, ſed conſpici volunt. Itaque recipiunt mercedem ſuam: Gloriam Vanam conſequuntur: ad quam non eundo, eunt: & faſtum calcant: ſed faſtu alio. Ambitio, inquam, admiratio, & laus, ſæpè quæritur: quæ omnia corrumpit: & deprauat.

Etenim Hypocriſim vetuit Chriſtus.

Natura ipſa tegit pretioſa.

Atqui vel natura ipſa rerum, nos docet: bona noſtra occultare: dum pretioſiſſima quæque in abdito habet: Metalla intra terræ viſcera: Vniones in fundo maris: Gemmas cruſtâ diſſimili tectas: Cætera denique, verè magna, in receſſu: & ſæpè, ſub diuerſa ſpecie latent: Itaque, & virtutes tegere, & abſcondere oportet: ne vileſcant: aut facilè auferantur.

Etiã, ob alios, vitanda oſtentatio.

Sed etiam aliorum causâ, oſtentatio omnis vitanda: offendimus enim facilè tali exemplo: & quos emendare volumus; affectatâ auſteritate, fugamus: Efficimuſque: vt nihil velint noſtri imitari: dum timent; ne talia imitanda ſint. Satis autem, ipſum nomen Sanctitatis Chriſtianæ, moleſtiâ terret: quid ſi eius ſectatores, cæperint ſe conſuetudini hominum excerpere? Itaque, intus pleraque diſſimilia ſint: frons, & facies, vt plurimùm populo con-

Quia eſt ſcandalo.

ueniat.

ueniat. Fac: vt, in quocunque vitæ genere, quod elegeris; nihil in te, & habitu tuo, notabile nimis sit: & ab omnibus diuersum.

In sermone absit iactatia.

In sermone præsertim: ne sis mihi æs sonans: aut cymbalum tinniens: Quemadmodum enim, vasa vacua; leuiter quamuis tacta; sonum edunt: plena; vix respondent: sed si promendum sit; illa nihil: hæc, largiter fundunt: ac affatim suppeditant: Ita mens inanis; clamosa sæpè: sed actu nulla: quæ verò plena; latet primùm: & tacet: sed opere se prodit: Ita vt; &, videant cuncti opera eius bona: indeque glorificent Deum: &, si sit opus; exabundantia cordis, etiam os loquatur: eximiè: & cum fructu.

Inania; strepera.

Quartum monitum: ne securitate pecces.

Quartum monitum: etiamsi te longa exercitatio, aut potiùs gratia Dei, ad gradum perfectioris vitæ perduxerit; attamen quamdiu hîc viuis; nunquam te putes, à lapsu securum. Nam, in quocunq; statu, tentatio, & colluctatio, & militia est, vita hominis super terram. Certandum itaque semper; ne experiamur falsæ pacis mala. Et vnica securitas hîc est, securitatem timere.

Quintũ: vt in Tẽtatione, rectè te geras.

Suggestioni resistẽs.

Quintò: si in tentationem incideris; non despondeas animum: sed memento: eam constare suggestione: oblectatione: assensu. Suggestio, non est arbitrij nostri. Et, quòd sine vlla culpa nos inuadere possit; testis est; tentatus in deserto Christus: qui,

qui, vt Gregorius ait, tentari per suggestionem potuit: sed eius mentem, peccati delectatio, non momordit. Itaque, in tali aggressione, non opus terreri: Sed, cum Deo arma sumere: vt mereamur illud responsum: sufficit tibi gratia mea: Nam virtus in infirmitate perficitur.

Oblectationem defugiẽs.

Oblectatio; etsi rarò potest culpâ carere, saltem negligentiæ: tamen, si reluctante superiori sua parte animo, per blanda illicia titillauerit tantùm mentem; non verò pellexerit ad assensum; inculpata adhuc, insons, & innocens est. Itaque hîc maxima decertandi occasio. Solet autem Dæmon, subdolè tryumphum ante victoriam canere. Ergo circumspice, ac expende vires tuas: & quamdiu vel tantillum resistis, non te victum existimes: Spera ex tentatione prouentum: ad Deum confuge: confide eius auxilio: illoque; longè te hoste fortiorem cense.

A lapsu cito surgens.

Quodsi labi, & assensu peccare, contingat: Non diu prostratus iace: sed erige te: & à lapsu validior surge. Hoc, inquam, age: vt aut non pecces: aut peccare quantocius desistas. Si primum admisisti; alterum, subitò & sedulò præsta. Non desperes: nec diuinæ misericordiæ diffidas: modò, cum dolore veniam implores: verè, inquam, coram Deo pæniteat fecisse: &, firmum sit propositum, ampliùs non facere. Experimentum deinde tui cape: & in futurum firmare:

& sa-

317 & ſapienter caue. Pœnitentia enim, (ait Ambroſius,) delictum abolet: ſapientia cauet.

Vltimum monitum vt hæc repetantur.

Vltimum monitum: non ad hunc modò librum, ſed ad opus totum pertinens, eſt: vt, cùm exiguam eius molem, & minorem omnino copiâ rerum tractatarum, videas; vt, inquam, non pigeat, relegere illud: ac repetere. Multa enim breuiter dicta inuenies: quæ prima ac feſtinata lectione, fallere te, potuerunt. Præſertim; ſi non totum, aut non continuò legiſti. Tunc, mihi crede, perdidiſti operam. Reuoca igitur, & rumina: ſi vis, proficuo cibo paſcere, & explere mentem. Ego ſpondeo: non nauſeam, & cramben recoctam; ſed nouum forſan ſaporem ſemper inuenies. Magna volumina, qui ſcribere amant; primùm non meminere, Pauca ſciri. Deinde, nolunt legi: &, fruſtra accuratum requirunt lectorem, in ſupina Scripti incuria. Ego verò; conatus ſum, paucis multa dicere: caſſa verba vitare: nulla ſuperflua, & quæ demi, ſine ſenſus detrimento, poſſint; ponere: parcè quædam elegantiæ, aut amænitati indulgere: meditationi cuiuſq; , conſultò multa relinquere: immò Notis etiam reſeruare quædam: vberiùs ſi Deus volet, explicanda. Mereor itaque & legi: & repeti.

Merentur enim.

246